

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

MATICA HRVATSKA GRUDE
S U S R E T I
2020.

Broj 14.

Nakladnik

OGRANAK MATICE HRVATSKE GRUDE
Republike Hrvatske bb
88 340 Grude
www.maticahrvatska-grude.org

Glavni urednik

Mario Bušić

Uredništvo

Andrijana Mlinarević-Cvetković
Dominika Andrijanić
fra Ante Marić
Gordana Iličić
Ivan Šimić
Jozo Marić
Ljubo Grizelj
Mario Bušić
Mladen Leko
Natalija Palac
Petar Majić
Srećko Mikulić
Srećko Tomas
Stjepan Glavaš
Tihomir Glavaš
Vinko Čuljak
Zvonimir Glavaš
Željko Andrijanić

Grafička urednica

Andrijana Mlinarević-Cvetković

ISSN 2303-5072

14

MATICA HRVATSKA GRUDE

SUSRETI

Grude, 2020.

SADRŽAJ

Uvodnik - MARIO BUŠIĆ	7
KNJIŽEVNOST.....	11
Vijenac – S. BERNARDINA CRNOGORAC	13
Marijo, Majko! – S. BERNARDINA CRNOGORAC	17
Izabrane pjesme – S. BERNARDINA CRNOGORAC	18
Izabrane pjesme – MARKO ČULJAK	21
Odabrani haiku iz ciklusa	
Prodavači leda na sjevernom polu – GORAN ĐURĐEVIĆ	26
Izabrane pjesme – FABIJAN LOVRIĆ	29
Izabrane pjesme – ANTE ŽUŽUL MARINOVIĆ	44
Izabrane pjesme – PEJO ŠIMIĆ	53
Konjić Bubilo Vilenac – MILKA TIĆA	67
Bugina zraka svjetlosti – MILKA TIĆA	71
Žena bez godina – MILKA TIĆA	81
Sto godina „Preobraženja“ Antuna Branka Šimića – MLADEN VUKOVIĆ.....	83
Papirići – ANTUN BRANKO ŠIMIĆ (PRIREDIO MLADEN VUKOVIĆ)	86
KULTURA	103
Pjesništvo Antuna Branka Šimića	
predočeno kroz dječju kreativnost – DOMINIKA ANDRIJANIĆ	105
Monografija Gorica od drevne Imote – FRA ANTE MARIĆ.....	128
Božićni koncerti – SREČKO MIKULIĆ	135
POVIJEST	139
Stanovništvo župe Drinovci – ROBERT JOLIĆ	141
120 godina Osnovne škole u	
Drinovcima – SREČKO TOMAS I ZVONIMIR GLAVAŠ	199
UČENIČKI POKUŠAJI.....	239
Michelangelo – ANTONIJA BANDIĆ	241

Leonardo da Vinci – VLATKA LEKO	242
Pieta – IVA MARIĆ	243
Malo drugačiji putopis – IVA ZADRO	244
Može kava za onaj stol lijevo od ulaza? – IVA ZADRO	246
Ožujak – IVA ZADRO	248
ZANIMLJIVOSTI.....	253
3. kolovoza – Sveti Stipan u Gorici i zbivanja uz svetkovinu – MARIO BUŠIĆ	255
O starini Donjih Mamića – IVAN TIĆA PAŠKIĆ	262
Božji naum o braku i obitelji – PAULA TOMIĆ	269
Proizvodnja duhana u Donjim Mamićima – NENO TOMIĆ	279
KRONIKA	293
Kronika Matice hrvatske Ogranak Grude (2019. – 2020.) – MARIO BUŠIĆ, SREĆKO MIKULIĆ, MARKO ČULJAK, JOSIP ČORLUKA	295

UVODNIK

-Za kršćane posljednje jest Isus Krist – Život-

Uz ovaj naš 14. Godišnjak Matice hrvatske Grude htio bih se osvrnuti na jednu, u posljednje vrijeme, učestalu sintagmu i čvrsto držim, da na nju treba reagirati našim vjerničkim stavom i duhom.

U današnje je vrijeme ljudski bitak potpuno prizemljen i brine gotovo samo o materiji. Rijetki su ostali duboko u svojoj vjeri i razmišljanju da je čovjek stvoren od Boga, da je Bog taj koji upravlja, da u Njegovim rukama leži sudbina naša, da trebamo težiti vječnosti. Izgubili smo, dakle, povjerenje u Boga i onda smo ostali potpuno na zemlji, na materiji. I najčešće se to zemaljsko očituje u formulacijama - posljednje zbogom, posljednji pozdrav, zbogom zauvijek - dragom prijatelju/prijateljici N. N., koje često čitamo ili sami pišemo i želimo. I to čovjeku vjerniku jako zapara uho! Kao da nismo kršteni u Ime Isusovo. Ako smo vjernici i ako nam je umro netko drag, nemojmo im iskazivati posljednje zbogom ili zbogom zauvijek ili posljednji pozdrav! To apsolutno nije kršćanski! Danas su uobičajeni napisi i u tiskovinama i na web-stranicama pa čak i na nekim grobnim spomenicima spomenute riječi. Začuđuje još više nereagiranje vjernika, a ni onih koji su po svom zvanju pozvani propovijedati Vječni život!

Ti su napisi u suprotnosti s kršćanskim vjerovanjem, u suprotnosti s čovjekovim životom i bitkom. Kršćanin vjeruje da je duša čovječja besmrtna. To je treća od šest glavnih istina kršćanske vjere. Kršćanin vjeruje da nakon smrti odlazi u Kraljevstvo Božje, i oni koji umru i oni koji su još živi žive u nadi da će otići u Kraljevstvo Očevo. To je lijepo izrečeno u III. euharistijskoj molitvi kad u svetoj misi molimo za naše pokojne: „...I našu pokojnu braću i sestre i sve koji u tvojoj ljubavi prijedoš s ovoga svijeta dobrostivo primi u svoje kraljevstvo, gdje se i mi nadamo zajedno s njima vječno uživati u tvojoj slavi...“.

Za našim dragima, koji su preminuli, možemo tugovati i plakati. Žalostiti se treba i valja za svojim bližnjima jer je čovjek stvoren na sliku Božju i tako postao brat i prijatelj s određenom osobom. Mi tugujemo jer jedno vrijeme nećemo

biti s tom osobom, žao nam je što odlazi od nas. Isto tugujemo za nekim našim bližnjim tko odlazi na put na dulje vrijeme, na posao na neko udaljeno mjesto. Međutim, taj odlazak nije zauvijek, kao ni rastanak s osobom koja je preminula i otišla s ovoga svijeta. Isus je plakao za svojim prijateljem Lazarom. Ta čuvena rečenica: „I zaplaka Isus.“, zapravo kaže koliko je Isus volio svog prijatelja Lazara. Ta znamenita rečenica i nama daje za pravo da i mi zaplačemo za našim voljenima. U Isusovu plaču za svojim prijateljem uzeta je sva naša tuga i žalost za našim ljubljenima. Tim „I zaplaka Isus“ naš je plač zapravo plač radosti jer je Isus nakon toga plača uskrisio Lazara i pokazao svima nama da smrt nije kraj. Smrću ne izričemo posljednji pozdrav, ili zbogom zauvijek!

Čovjek je sastavnica duha, duše i tijela. Sveti Pavao u poslanici Solunjanima (5,23) kaže: „A sam Bog, izvor mira, neka vas potpuno posveti! I neka se cijelo vaše biće duh, duša i tijelo - sačuva besprijeckorno za dolazak Gospodina našega Isusa Krista!“ Mnogi su pjesnici izrazili svoje stavove o smrti u svojim stihovima. Veli hrvatski pjesnik, po rođenju Drinovčanin kazao je da je smrt sasma nešto ljudsko. Ona je neodvojiva od čovjeka, kao hrana i piće, tako i smrt pripada svom svojom biti čovjeku kroz cijeli život. Nikad ne znamo kad će doći! No, ipak smrt nije jača od života. Ona je samo prelazak iz jednoga u drugi način (oblik) življenja.

Umjesto spomenutih nekršćanskih i uopće nevjernih pozdrava, kao što su Posljednji pozdrav, Zbogom zauvijek, Posljednje zbogom, može se napisati: Počivao/la u miru (Božjem), ili Povezani do vječnosti, ili Zajedno u životu i smrti, ili Vjerujući u ponovni susret, ili Pokoj vječni, ...

Neka nam i ovaj naš Godišnjak Matice hrvatske iz Gruda, ovi naši Susreti 14 budu poticaj za život bez posljednjeg pozdrava, za život vječni s Bogom ili kako se u pjesmi veli „nikad zbogom samo doviđenja!“.

Mario Bušić

KNJIŽEVNOST

S. BERNARDINA CRNOGORAC	
Vijenac	13
S. BERNARDINA CRNOGORAC	
Marijo, Majko!	17
S. BERNARDINA CRNOGORAC	
Izabrane pjesme	18
MARKO ČULJAK	
Izabrane pjesme	21
GORAN ĐURĐEVIĆ	
Odabrani haiku iz ciklusa Prodavači leda na sjevernom polu	26
FABIJAN LOVRIĆ	
Izabrane pjesme.....	29
ANTE ŽUŽUL MARINOVIĆ	
Izabrane pjesme.....	44
PEJO ŠIMIĆ	
Izabrane pjesme	53
MILKA TICA	
Konjić Bubilo Vilenac	67
Bugina zraka svjetlosti	71
Žena bez godina	81
MLADEN VUKOVIĆ	
Sto godina „Preobraženja“ Antuna Branka Šimića	83
ANTUN BRANKO ŠIMIĆ (priređio MLADEN VUKOVIĆ)	
Papirići	86

VIJENAC

(Pozornica treba biti prazna. Na prikladnu mjestu pripremite postolje s kipom Bl. Dj. Marije, ali tako da se ne vidi. Prekriti ga zavjesama. Oko kipa staviti stiropor u boji ili ..., na koji će se poslije moći zalijepiti ili iglicama pričvrstiti zvjezdice. Uza zid napraviti zaklon od platna, kartona, stiropora ... iza kojega će stati osobe koje će u određenom trenutku ubacivati zvjezdice među djecu. Prije početka igrokaza pripremiti zvjezdice, od sjajnoga papira ili ... Zvjezdice neka budu različitih veličina. Na pozornicu dođe pet djevojčica odjevenih u suknjice, s košaricama u ruci. Veselo poskakujući, ulaze i bez reda govore.)

DJEVOJČICE: - Cvijeće, cvijeće, cvijeće!

TEREZA: - Brat ćemo cvijeće! *(Sve se vrte uokolo.)*

VIKI: - O! Sve je prazno!?

INA: - Velika se tišina osjeća ovdje.

LAURA: - Na ovoj zelenoj ravnici nijednoga cvijeta nema.

EMA *(pokazuje košaricu.):* - A mi s košaricama pošle ...

INA: - Nema ni šume!

VIKI: - Ni lišća!

LAURA: - Ovdje i ptice šute!?

TEREZA: - Ema! Ovdje ničega nema.

EMA: - Vidim, al' nekada prije, ovdje je bila livada cvjetna.

INA: - Da! Sad se moramo vratiti kući, bez ijednog cvijeta.

VIKI: - Svima smo rekle da ćemo u mjesecu svibnju *(ili u nekoj drugoj prigodi.)* cvjetne latice brati i Gospi ih u vijencu darovati.

LAURA: - Što ćemo sada reći?

TEREZA: - Lijepo ćemo šutjet.

Teta nas je u vrtiću učila.

Tko zna šutjet, biva veći i uživa u svojoj sreći.

- EMA: - Ali šutjet nije lako!
- INA: - Svi mi znamo da je tako! Ali ...
- LAURA: - Zašto nadu gubit sada?
Ako cvijeća nema ovdje, možda treba malo naprijed da se ode?
- EMA: - Meni se ne ide dalje!
- TEREZA: - Ja bih sjela malo ovdje. *(Sjeda.)*
- INA: - I ja sam se umorila!
- VIKI: - Ja sam se uznojila! *(Otire znoj s čela.)*
- LAURA: - A ja?
- VIKI: - Laura! Ti prošeći i pronadi cvijeće!
- LAURA: - Mi smo mali i šetat malo dalje ne smijemo sami.
- EMA: - I što sada učiniti?
- TEREZA: - Možemo li vijenac plesti od ..., od... *(Misli se.)*
- VIKI: - Od ničega!
- INA: - Tako će se i dogoditi.
- TEREZA: - Što bi sada učinili da bi Gospu okitili?
- VIKI: - Svi kleknimo i Bogu se pomolimo.
- EMA: - Nema korist' za to molit.
- INA: *(Okrene se prema Emi.)*- Što govoriš? Bog je dobar!
On će nama djeci pomoć.
- TEREZA: - Ali cvijeća ovdje nema!
- VIKI: - Ali vijenac treba biti.
- INA: - Vjerujem, kad molimo, nema nešto ljepše.
Bog nam može udijeliti.
- EMA: - A što ljepše može biti?
- VIKI: - Za to ljepše mi ne znamo, jer smo djeca mala.
- INA: - Ali za to vjera treba, dar izostat ne će s neba.
- VIKI: - Dosta onda priče ove, svi sklopimo ruke svoje.
(Djevojčice kleknu, sklope ruke, dignu oči prema nebu i mole. Dok one mole u tišini, jedan dječak dođe na pozornicu. Kada ugleda da djevojčice kleče i mole mašući rukama doziva drugu dvojicu koja proviruju odnekud na pozornicu da mu se pridruže.)
- PETAR: *(Mašući rukama govori poluglasno.)*
- Dođ' te! Dođ' te! One mole!
(Malo glasnije.) Kleknimo i mi molimo.
(Petar poklekne, sklopi ruke.)
- ANDRO: *(Šuti i misli se ... te glasno reče.)* - Ja ne mogu sada molit,

jer može me lako jezik zaboljet. - (*Trčuci nestane s pozornice.*)

PETAR: - Klekni Marko! Sklopi ruke!

MARKO: - Sklopit ruke nije lako!

PETAR: - Znam! Da je molit tako lako, sklapao bi ruke svatko.

(Marko trenutak gleda, gleda i pobjegne, ništa ne govoreći. Kada se sakrije iza zaslona, izviruje i gleda što se dalje događa na pozornici. Petar sav u čudu, radi bijega svojih prijatelja, govori.)

Pobjegoše! Pobjegoše! (*Širi ruke.*)

Jel' vidite što su ljudi!?

Idem brzo da ih nađem,

dok ih kakvo zlo ne snađe.

Želim da se vrate k Bogu,

jer bez Boga,

oni sretni bit ne mogu. (*Odlazi i Petar.*)

(Kada svi dečki odu s pozornice, djevojčice počnu glasno moliti.)

DJEVOJČICE: - Dragi Isuse!

TEREZA: - Željele smo tvojoj Majci, plesti vijenac od latica cvjetnih.

INA: - Ali cvijeća ovdje nema.

LAURA: - Još smo male i ne smijemo ići dalje.

EMA: - Zato tebe sad molimo.

VIKI: - Reci nama malenima, kako doći do vijenca mirisnoga.

TEREZA: - Isuse, smiluj se dječici, koja te mole.

LAURA: - Ti znaš, Isuse, da tebe dječica vole.

DJEVOJČICE: (*Držeći sklopljene ruke, s pogledom prema nebu nastave zajedno moliti.*):

padati sjajne zvjezdice kao da padaju s neba. Najprije jedna po jedna a potom sve češće i češće. Djevojčice se veoma iznenade i zbunjene stanu gledati što se to događa. Dižu se, vrte i jedna drugu gledaju. Nakon nekoliko trenutaka postane im jasno da su zvijezde s neba i počnu bez reda govoriti, zvjezdice, zvjezdice s neba, a zvjezdice sve gušće i gušće padaju među njih kao snježne pahuljice.)

TEREZA: - Zvijezde su za našu nebesku Majku.

LAURA: - Isus ih šalje s neba.

VIKI: - Čuo je molitvu našu.

EMA: - Plest ćemo zvjezdani vijenac. (*Uzimaju ih u ruke i gledaju.*)

INA: (*Čudeći se govore.*) - O kako su lijepel!

LAURA: - Blješte mi oči od njihova sjaja. (*Stavlja ruku na oči.*)

- TEREZA: - Pažljivo ih složimo u košare svoje.
 EMA: - Pazimo da nam se ne slome.
(Djevojčice skupljaju zvijezde u košarice. Kada napune košarice, nastave govoriti.)
- VIKI: - Isus je uslišao molitve naše.
 INA: - Kako je lijepo u vrtić ići
 i učiti kako se Bogu treba moliti?
- TEREZA: - I nebeskoj Majci Mariji.
 EMA: - I sv. Vinku.
 LAURA: - I sv. Lujzi, koja je uvijek u Providnost Božju vjerovala.
 VIKI: - I sve potrebno dobivala.
 EMA: - Kao i mi zvjezdice sjajne.
 TEREZA: - Zahvalimo Isusu na ovom daru. *(Djevojčice sklope ruke s pogledom i glavicama prema nebu stojeći govore.)*
- DJEVOJČICE: - Hvala ti dragi Isuse za ove zvjezdice sjajne.
 LAURA: - Pođimo sada nebeskoj Majci
 zvijezde ove darovati i Majčin dan čestitati.
 VIKI: - I s drugom ćemo djecom Gospi zapjevati,
 i još jednom na svemu zahvaliti.
 SVI: - Idemo!

(Djevojčice uzimaju košarice sa zvijezdama, idu prema otkrivenom kipu Bl. Dj. Marije i stavljaju zvijezde na određeno mjesto oko kipa. Za to vrijeme veliki župni zbor pjeva pjesmu Marijo, Majko! ili ...

Djevojčicama mogu pomoći i starije djevojčice stavljati zvijezde. Kada postave zvijezde svi zajedno pjevaju pjesmu: Marijo, o Marijo! Hrvatska liturgijska pjesmarica, PJEVAJTE GOSPODINU PJESMU NOVU, str. 756.

*Nakon pjesme, naklone se gledateljima.)
 (Svršetak.)*

Mila s. Bernardina Crnogorac

MARIJO, MAJKO!

Riječi: s. Bernardina Crnogorac
Glazba: S. Topić

1. Ma - ri - jo, Maj - ko, kra-lji-ce ne - ba, na-da ži - vo - ta pu - ku si svo - mu.
2. Na ze mnoj sta - zi, Kra-lji-ce na - ša, sva-ko se sr - ce u - tje - će te - bi.

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs). The lyrics are provided below the vocal line.

11
Iz svo-ga kri - la ži - vot si da - la, I - su - su, ko - ji hra - na je na - ma.
Tvoj po-gled bla - gi mi rom nas ro - si, dok du - ša mi - lost od te - be pro - si.

The second system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. It begins with a measure rest of 11 measures. The lyrics are provided below the vocal line.

21 **Pripjev**
Kra-lji-ce Mi - ra, vo - di nas vo - di, u dvo-re vje - čne, Si - no - vim tra - gom. Na pu - tu, Maj - ko,

The third system of the musical score is marked as a 'Pripjev' (refrain) and begins with a measure rest of 21 measures. The lyrics are provided below the vocal line.

31
bo - li nam bla - ži, mi - lo - šću svo - jom vje - ru o - sna - ži, vje - ru o - sna - - ži.

The fourth system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. It begins with a measure rest of 31 measures. The lyrics are provided below the vocal line.

Mila s. Bernardina Crnogorac

IZABRANE PJESME

ZORINI ZVUKOVI

Zoro!

Stani!

Prepoznaj me!

Daruj me bujnosti dana,
dok koračam u stihu pjesme,
koju drugi ne čitaju ... ili ...

Zaustavi korak u mojoj uvali,
gdje sam skriva od nemira ...

U svanuću pruži mi saće,
da ga ispunim molitvama ...,
da se nebo veseli.

Sada samo slušam žubor
kamenja i mora,
dok se rukuju.

OSMIJEH

Vrijeme mi uze srce.
Na dlanu mi osta samo ljevkašto jutro,
u koje dan svoj ponos toči,
pomažući moje pothvate.

Iz začuđujućega pogleda čupam korake,
klance gazim,
tražim vrijeme i ...

Srce,
otuđeno zovom,
razlomi osmijeh na mojim usnama,
moje srce.

KRIJESNICE

Nebeski proplanak,
krijesnice,
božanskog milosrđa.

Pogled mi uzleti u visinu
i glasno mi dodirnu dušu,
a iskra u moje misli utonu.

Ostadosmo zajedno,
u jednoj slici.

ZAJEDNO

Trčim.

Vrijeme za mnom grabi.

Oni ..., oni ...,

i moja sjena ...,

vraćam vrijeme,

u kojemu me nema.

Pokušah se sklonuti,

izbjegnuti ...,

a ono se preli u me

i osnaži mi korak.

Nastavimo zajedno,

nekim putem,

prema ...

Mila s. Bernardina Crnogorac

IZABRANE PJESME

VRIJEME JE UČITELJ

Vrijeme nam se predaje da bi učili
Jedni znaju više a drugi manje znadu
Tko želi, taj razumije
Vrijeme je najbolji učitelj
I svima daje istu nagradu
Sve svoje učenike
Na kraju ubije

AKO SE IKADA OTISNEM

Da bi osjetio pučinu
Vidio što je iza horizonta
Trebalo se otisnuti sa žala
Za sada kažem „ne, hvala“
Jer na mojoj obali stanuje sreća
Još koja nevolja tu je stala
Horizont zavodi, vuče i zove
Preljep, tajnovit, plav
Podariti ću mu pokoji pogled i snove
Jednom možda sagraditi splav
Ako se otisnem, neće me biti stid
Bez da vrisnem
Razbiti se o' prvi hrid
Da me valovi vrata neživa
Do moga žala
S osmijehom na licu potražim ubicu
I kažem „za ovaj kraj ti hvala“

TIŠINA

Toliko toga za reći
Tako malo vremena
I riječi se slabo slažu
Misli bježe
No, i posljednje počivalište je
S nazivom Tišina
I traje zauvijek
Što god u nekrologu piše
I kad netko na njemu moli
Trebali za života biti tiše?
Ili gutati do boli?
Galami što prije jer ne znamo kada je kraj
Ali ni kraj nije kraj
A tamo gore nema potrebe za dizanjem glasa
Šutnja svira
Jedina pravda kada nastupi
Riječi su suviše

DO ZVIJEZDA

Nikada neću dosegnuti do zvijezda
I to je sasvim u redu
Ja sam ovdje a one su
Predaleko
Nikada neću dosegnuti do zvijezda
Ali to ne znači da noćas
Ne smijem baciti pogled

KIŠA

Zašto me kiša podsjeća na Blagu djeda
Kad je u biti i u duši bio čovjek vedar?
Možda zato jer je često gledao u nebo
I kad bi pala kiša, na verandu bi sjeo
Sa pogledom iz kojeg izvire zahvala
„Bože hvala što je kiša pala“
Nema već dugo mog Blage djeda
I sve se rjeđe na verandu sjeda
Čovjek hodi gdje ga život vodi
I rođjak Blago bi se vratio rado
Moj korak također drugu melodiju svira
U hladovini su motika i sjekira
A moj djed Blago zvani „sikira“
Drugi život nije bira'
Gledao je često u nebo
I kad bi pala kiša, na verandu bi sjeo
S kišom bi mu se ozarilo lice
Polju je hrlio zbog 11-ero dice

VRIJEME

Vrijeme je nedokučivo
Nikada ne znaš koliko još
Vrijeme je apstraktno
Nekome je lijepo a drugome ne
Vrijeme je precijenjeno
Život jedan naspram vječnosti
Vrijeme je da prestanem brojati vrijeme
Ono je ionako
Otpočetka prebrojalo mene

REALNO

Sve ovo do sada
Sve je tako moralo biti
Za sve od sada
Treba se dodatno pomučiti
Kako bi sve ovo dosad
Bila dostojna žrtva
A sve odsad tvorilo smisla
Što bi život moj bez mene
I ja bez života
Da je drugačiji on, da nisam isti sam
U tišini predvečerja šapuće jadicovka srca
Pogledom tražim a ne znam što tražim
Tražeći gledam, ne znam u što
U tom mi zemlja dariva predivan horizont
Zar je stvarno bitno tko se oko koga vrti
Ono grije kao i dosad
Tako će grijati i odsad
Sve do konačnog gašenja
Sunce je ispratilo mnoge očajnike
Koji u nemirnim posteljama okajavaju žrtve
Sve je tako moralo biti
U grlu je knedla od nekoliko grijeha
Ima li smisla
Ima li smisla živjeti bez života
Morao bih pobjeći daleko
Tamo gdje je noć dok je kod mene dan
Tamo gdje je dan kad je kod mene noć
Nebitno tko se oko koga vrti
Davno bih pobjegao daleko
Da me nije bilo strah smrti
Ovako na Zemlji, Majci, Kamenu
Malu nit korijena šiba unutarnji pakao
Kida pup pred cvjetanje
A svi su oko mene sretni
Noćni očajnici sa maskama koje stave
Čim ustanu iz postelje
Potom krenu na bal
Bolest duha tu vlada
Duh je plakao cijelu noć
Da sam barem pobjegao
Da me nije strah smrti
Nikada ne bih saznao
Tko se oko koga ovdje vrti

POKUŠAO SAM

Pokušao sam dosegnuti do sreće
Pokušao sam pronaći mir
Pokušao sam utažiti žed
Pokušao se pomiriti sa svim
Uvjeriti sam sebe u ispravnost odustajanja
I bezuspješno si pokušavam objasniti
Da vrijedi ostati na jednom pokušaju

ĆAĆA

Gledam u ćaćine bore po rukama
Izražajne kao one na vratu
Revno su došle s potpisom na mukama
Što su se javile ovom starom svatu
Pogledom pratim njegov teški hod
I dalje stoički odbija pomoć
Ne da mi da ga slijedim i poljubim pod
Po kojem hoda, iako je ponoć
Sjećam ga se iz drugačijih priča
Prije no stiže starosna mu plaća
Bilo je veselja, pijanstva i kiča
Kamo sreće da sam isti ćaća
Poznajem ga, vjerujem, znam ga u dušu
Ne bih baš rekao da je nekome kriv
Nije slijedio kako vjetrovi pušu
I tako sam sretan što je još uvijek živ
Znam da mnogi više nemaju tatu
Pošto presuši brzo izvor života
Na svome gledam bore po vratu
Na njima dosljedna životna ljepota
I za kraj mu pjesme kažem hvala
Jer imam zahvaliti za mnogo čega
Ne mogu dalje, riječ je stala
Čuvaj mi, Bože, mater i njega

Marko Čuljak

ODABRANI HAIKU IZ CIKLUSA PRODAVAČI LEDA NA SJEVERNOM POLU

Goran Đurđević rođen je 1988. u Požegi. Završio je studij arheologije i povijesti u Zadru (prvostupnik i magistar struke), a trenutno je na doktoratu iz arheologije u Pekingu. Autor ili koautor je više knjiga, znanstvenih i stručnih radova, eseja, prikaza, komentara, izložbi i drugih načina izražavanja. Osim znanošću, edukacijom i popularizacijom znanošću, bavi se i umjetnošću (nekad film i fotografija, danas književnost - proza, poezija, slikovnice itd.). Poeziju piše od puberteta, ali rijetko objavljuje. Objavljene pjesme su iz zbirke u nastajanju Prodavači leda na Sjevernom polu koja pripada klimatskom haikuu.

MORE ZRAK ZEMLJA

more zrak zemlja
vatra fauna flora
nepostojeći

UBIJEN MAMUT

ubijen mamut
mlaz nikad ne ispire
ruke krvave

KORICA KRUHA

korica kruha
bore se vrlo hrabro
gospodin i pas

CVJETA NAM TREŠNJA

cvjeta nam trešnja
kupana kapljicama
bojnog otrova

ZELENA TRAVA

zelena trava
tih engleskih parkova
samo u mašti

U MOJOJ BAŠČI

u mojoj bašči
ispucalo tlo
osušen je trs

PUPOLJCI CVATU

pupoljci cvatu
tići nijemi sniju
jutro lipanj mraz

VRUĆINA PLAŽA

vrućina plaža
kupamo se mi skupa
grizli sob i ja

DANIMA PADA

Danima pada
Vijavica zasipa
Tropski raj Bali

Goran Đurđević

IZABRANE PJESME

NOVA GODINA

Sve je novo u godini Novoj,
nove želje, novi kalendari,
sve brojimo opet ispočetka,
sano stari prolaze nam dani.

Stariji smo za godinu Novu,
a darove stavljamo u snove,
željeli smo, dobili smo nešto,
ispod bora, od godine Nove.

Molili smo Maloga Isusa,
nek' nam dođe, nek' ispuni snove,
jutro nas je mamilo pod drvce
da vidimo žele li nas Nove.

Nova ljeta, novi običaji,
nekome se obistine snovi,
netko svoje bezuspješno lovi,
a već došli neki snovi novi.

Mudar čovjek, ima mudre želje,
polagano trga list za listom,
na kraju je cijena svima ista
i bez bola putujemo istom.

Tako nam je u godini Novoj,
mnogo želja, ali malo snova,
kad bi mogli sanjati u vječnost;
sanjali bi opet isponova.

Neka svatko vidi svoje snove,
a život je nepoznata priča,
uspio je samo onaj sanjar
koji Boga u sebi veliča.

Nek' veselo u godini Novoj,
listom prođu vaši kalendari
i neka se na najbolji način,
vaša želja potpuno ostvari.

*Knin, 1. siječnja 2020.
Srijeda, 7:35 sati.*

HERCEGOVINA

Od sunca i od kamena
meka, sočna,
Blatinom i Žilavkom,
kamenim vinom,
okrunjena,
herceg Stjepanom Kosačom,
taokinja, prognanice Katarine,
ovjenčana voljom,
prkosna,
iznad svega.

Fratri u mukama je sačuvaše,
njihovi krici ječe,
otkrivenim i neotkrivenim grobovima,
ali dolazeći vjeruju
Gospi koja im podari
ukazanje,
neki ne vjeruju,
ali mole,
blago vidjeocima,

oni vjeruju,
mole,
djeca njihove djece,
mole,
za koga;
za nas.

Takva je
Hercegovina,
nasmijana
vedra
i vesela,
melemima izdašna
i pustopašna
jezerima i rijekama,
naslonjena na more,
izrasla iz mora,
prostrla se po bijelom svijetu.

Ubijali je,
ne ubiše
i kad nisu mogli,
odustadoše,
zlo ne priznaše
i oni je zavolješe,
prigrliše
kao svoju,
a ona je oduvijek
pripadala samoj sebi
i svom narodu....

Prkosan je to narod,
s lijericom u rukama,
morem u očima,
sviješću o zvijezdama,
gusari
i neimari.

Od kamena
tvrđi i suncem oprženi,

Neretvom zadojeni
ne daju zelenu rijeku,
nema cijenu,
duboka do neprebola,
i ponosna
pored mosta....

I ne sanjaj odakle je,
iz dubina,
iz tamnica,
zarobljena,
suncu blaga,
robinji9ca,
odbjegla iz carstva zemlje,
tamnog Hada neprebola,
pa sad teče svome moru gdje se ribe
jeguljaju.

Ili tako
il' nikako
živi zemlja hercegova,
trudna crnim vinogradom,
sočna bijelim mlijekom loze,
pa se množe
kao zmije na kamenu,
kao vosak na kalem, u,
kao vino u podrumu,
kao ratar iznad njiva:
u znoju svom
pjesmu sniva.

Nema s kime zapjevati,
nema s kime zaplakati,
nego svojoj lijerici
kazuje u tankoj žici
o propasti Atlantide
i godina, kada ide
čovjek kraju ili raj, u,
nepoznatom,
a pravednom.

Ljudi bi se osilili
svoj kraj kad bi stvarno znali
i mnogi bi novce dali,
što imali, tu i pali,
što ih briga tko sve pati,
nek na čašu vina svrati
jer ovdje se zemlja moli,
a svaka će zemlja dati,
a najviše od kamena,
što od zemlje,
Hercegovci;
vjekovima otimaju.

Nigdje nema takvog vina
nigdje sunca,
stvarne žege,
nikad zemlja nije dala
biser vinu bez potrebe.

Treba znoja,
treba rada
i svega će biti tada.

*Knin, 10. veljače 2020.
Ponedjeljak, 14:52 sati.*

ZNAO SI

Znao si pisati priče i pjesme
i o cvijetu koji ne miriše,
u hladnoj sobi, u Parisu,
slušajući Senu, i ništa više.

Duge su bile tvoje noći,
nit dani nisu bili kraći,
bio si prvi moderni bard,
k'o što su danas izviđači.

Sve si donio svojoj Domaji,
jer volio si iz daljine
i kao nitko; slušao tišine.

Zavolio si pjesme Baudelairea,
svirao čelo diljem ulica,
a nitko vidio nije; suzu tvojega lica.

Knin, 19. lipnja 2020.

Petak, 14:13 sati.

ISTINA

Na tvome čelu, istina spava,
u tvome peru, dijelovi neba,
ti si od modernih nosio,
i predao ih kome treba.

Nije sve bilo u životu,
cvijeće i pjesma, što pjesnika prati,
ali je sretna ona zemlja;
kad' joj se pjesnik vrati.

Nije pred svakog kleknulo nebo,
niti su zvijezde prele tišinu,
samo je mjesec gledao trave; i mjesečinu.

A mjesečina onome rađa
tko ima snove pa je dosanja,
oči širi kroz lišće breze; pjesnika sanja.

*Knin, 19. lipnja 2020.
Petak, 14:30 sati.*

ŽETVA

Zlatno je sunce na Senu sjelo,
putuje, tko zna gdje,
ovoga trena, u ovom svijetu,
nevino vojnik umire.

Gdje su sad one vojskovođe,
da spriječe loše vijesti,
što suzne dođu na kućni prag;
s majkama trebaju sjesti.

Zar je dolično bilo koga,
a netko mora bit,
ili drag u svijetu; ili ratnik.

Putuju ovim svijetom
žetvene pjesme o svemu,
ali je najžalosnije; kad otpjevaju njemu.

Knin, 19. lipnja 2020.

Petak, 14:45 sati.

PTICE

Milijarde ptica putuju put juga,
na daleka putovanja, duga,
da provedu zimu u poznatom kraju
i sanjaju priče o svom zavičaju.

Neke vole vodu, što na putu sreću,
zbog široke vode, možda, u smrt kreću,
ali hrabro lete, ne može ih smest,
onaj zadnji uzdah zaboden u svijest.

Što čovjeku treba da bi bio ptica,
možda um što vlada dok spavaju zvijezde,
ili oštroumnost od vječite težnje.

Dokučiti ono što Svevišnji nudi,
pa sve što ugleda i čemu se čudi,
i on umom može, daj, budimo ljudi.

*Knin, 20. lipnja 2020.
Subota, 15:55 sati.*

VJERUJEM

Vjerujem kako je sunce
oduvijek obasipalo ljude,
svjetlost davalo zemlji
da se i biljke uzbude.

S proljeća cvjetove daju,
zamirišu damama reveri,
svaki se ljubavnik muški
svojoj dami povjeri.

I počne ritual vječni,
svakoga sunce grije
i svi su drukčiji; ne kao prije.

A sunce isto grije,
kao i mnogo ljeta,
samo je jasno; poljima suncokreta.

*Knin, 21. lipnja 2020.
Nedjelja, 8:35 sati.*

ČOVJEKOVA DUŠA

Kako da plešeš mjesečino,
na grobu lakih krila,
kada si cijeli život,
tek silna krila snila.

Na kraju svog života,
od bilo koje ptice,
ti bi uzela krila,
da vidiš let uz litice.

I u tom, dubokom kanjonu,
dok se kamenje ruši,
izazov te nosi na ranjenoj duši.

A duša, to je tajna,
najveća tajna dobu,
jasna; na vlastitome grobu.

*Knin, 21. lipnja 2020.
Nedjelja, 14:28 sati.*

ŠUME

Šume su mjesto
za pjesmu ptica,
ali i za zvijeri;
recimo, lisca.

I za čovjeka,
koji se krije,
oduvijek šuma
bila je okrilje.

Šuma je najbolji
pročistač zraka,
raste uz rijeke,
konjica laka.

A kada treba;
šuma je spas
i nitko u šumi;
ne vidi nas.

U šumi od ptica
ne čuješ zvuk,
uđi u bajku;
čeka te vuk.

Ovca je zbog tog
možda, u pravu,
od vuka treba;
čuvati glavu.

*Knin, 22.lipnja 2020.
Ponedjeljak, 12:30 sati.*

IZNAD SMRZNUTIH MORA

Charlesu Baudelaireu

I kad albatrose vidimo u nebu,
iznad zamrznutih na sjeveru voda,
sjetimo se krila u najvećih ptica
i njihovog sporog i nespretnog hoda.

Priznamo pjesniku majstorstvo stiha
što prvi opisa, tog krilatog stvora,
što sniono leti nad smrзли ponora,
što prolijeće brodu, odmah do prozora.

Takvu pticu mora, najhrabriji vide,
a pjesnik dosanja snove što ga stišću,
pustimo sve zvijezde, ostavimo nebo,
nešto drugo muze od pjesnika išću.

Biti blizu neba, u danom trenutku,
pa sve neka mrzne, more nek se koči,
pjesnik daje duši ono što još nema;
iznad svega svoje; vidovite oči.

Tako život traje, u javljanju stvari,
tek pjesnik prepozna pravu veličinu
i piše snovito, u snovima živi,
prije nego ode u vječnu tišinu.

*Knin, 22. lipnja 2020.
Ponedjeljak, 17:05 sati.*

IZNENADA VJETAR

Sasvim mirno jutro, na svježinu sluti,
negdje u daljini Dinara se smješka,
a gibajne zraka, iznenada vjetar;
sa Dinare puše i drveće mreška.

Na balkonu cvijeće, stavljamo u zaklon,
a vjetar, u šumi, ples izvodi bilju,
već fjuče, moćan, udara u škure;
vičan ranoj igri, nevidljivom cilju.

Ali, onaj čovjek, što promjene prati,
bilježi sve igre nastale u znaku,
i zna gdje je vjetar promjena u zraku,

svih onih trvenja koja nešto znače.
Zato uzaludno s Dinare ne puše,
k'o pjesniku rima; na izmaku duše.

Knin, 23. lipnja 2020.

Utorak, 5:59 sati.

GLE DAM

Gledam malenu voćku,
a tek je početak ljeta,
vjetar stablima divlja,
a voćka; življa i življa.

I naranče su krupne,
bit će podosta soka
za moje unučiće,
za pčele i za ptice.

Tako se za život bori,
jedna voćka malena,
koja je više zelena.

I plodovi su zreli,
kao stih vjesnika;
koji je tražio pjesnika.

*Knin, 23. lipnja 2020.
Utorak, 21:30 sati.*

Fabijan Lovrić

IZABRANE PJESME

Ante Žužul Marinović, pjesnik, esejist i folklorist, rođen je 8. lipnja 1946. u Grubinama kod Imotskog gdje i danas živi. Osnovnu školu polazio u Krivodolu. Trgovinsku školu 1963. završava u Splitu. Poeziju i eseje objavljivao je u mnogim časopisima i tjednicima. Pjesme su mu prevedene na slovenski, njemački, makedonski, romski i hebrejski jezik. Pjesme su mu uvrštene u više antologija i školskih čitanki. Četrdeset i više godina bavio se knjižarstvom. Vodio je knjižaru NZMH u Imotskom. Član DHK postao je 1988. godine. Posjeduje jednu od većih privatnih knjižnica u Hrvatskoj s fondom od preko 6000 naslova i zbirku etnografskih predmeta i antikviteta od kojih su neki stari više od tristo godina.

Objavio je knjige stihova *Zvezdana smrt* (1978), *Otvorite škure* (1982), *Licem zemlje* (1986) i *Čuvati na tamnom mjestu* (2019), te je priredio hrvatsko-njemačku antologiju usmenih lirskih pjesama iz Imotske krajine *Knjigu piše Ivan Ban* (2007). Pred tiskom mu je više zbirki pjesama.

Kao dobar poznavatelj i recitator hrvatske poezije priredio je sedam izbora iz poezije suvremenih hrvatskih pjesnika koje je u više jednosatnih nastupa u Imotskom i drugim dalmatinskim mjestima kazivao s glumcem Antom Šučurom. Naslovi recitala su: Antun Gustav Matoš – *Takvo lice ima moja mama*; Tin Ujević – *Ove su riječi crne od dubina*; Antun Branko Šimić - *Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda*; Janko Polić Kamov – *Ledeni blud*; Nikola Šop – *Molitva da ne budem više pjesnik*; Vlado Gotovac: *Ušutkajte pjesnika*; Jure Ujević – *Svanuće ljubavi*. Ujevićev recital objavljen je na CD-u *Poezija* (2020).

IMAM MOĆ PRETVARANJA

Ne idi za mnom
Imam moć pretvaranja
Što nije mali problem
Doći ćeš na rijeku
Vjerujući da sam tu
U brzac ću se pretvoriti
Zagazit ćeš do koljena
S raširenim rukama
Ja sam već jablan vit
Ne prati me
I ne slijedi me
Kad si pod sjenom jablana
Ja sam visoka planina
Nisam znao da planinariš
Ali uzaludan ti trud
Olujno more sam
Koje ljubuje
S kamenom obalom
Kud ćeš u oluju
I veslaš uzaludu
Jeka sam jezerska
Spuštaš se u duboko jezero
Ja sam već ponornica
Koja mijenja ime
I ne znaš gdje joj izvorište
I kud sve ponire
I gdje li izvire
Ali volio bi biti tvoja ljubav
Velika i usamljena
Ustrajna do same smrti

RIJEČI SE PRETRČAVAJU KAO LASICE

Svakoga dana
Baš svakoga dana
Sjenovitom stazom
Zavojitih puteljaka
A ja trebam put
Put do izvorišta
Riječi se pretrčavaju
Kao lasice
Vjetar donosi glazbu
I kose moje drage
Odnose noć
Tajnovitu noć
Kojim puteljkom krenuti
Kako ću prepisati šutnju
I ovu rječitu bol
Kako ću pronaći mjesto
Stasito kao moja draga
A ja trebam put

OMAMLJENI KRUG

Cvjetaju konjske grive
Rani pijetlovi
Cvjetaju planine
Cvjetaju sanjive ruke
Za mene
Za tebe
Za ustrijeljeni hod
Za omamljeni krug
Cvjetaju rane raskopčane
Cvjetaju oči tvoje
Rosna slutnja cvijeta
Cvjetaju tamne riječi
I breme u mome glasu
I kose tvoje cvjetaju
I narav tvoja cvijeta
Najviše procvjetala noć
Tamna i puna cvjetanja

KRVAVA JOJ PJESMA NA USNAMA

Staze s planina
U dolove
Vukovi glave podižu
Zavijaju
Na janjad moju
Iskesili zube
Stado je napadnuto
Kolju očnjacima
Kasape
Srču krv
Nemili čopor
Zakolju mjesečinu
Zadave jutro
Obljube pastiricu
Krvava joj pjesma
Na usnama

GDJE SU TI KRILA

Iza smokvina lista
U vrtu glasova
Sklonio sam se
Posramljena planina
Zrakama pogođena
Kriknula
Kamena kućica
U maslinama
Pospana
Nema dobrih vijesti
Opkoljeni smo
Jaucima
Ispod klisure more
Moj otok neznani
Izronio kao galeb
Gdje su ti krila
Galebe moj
Gdje su ti krila

NEODOBRENA STAZA

Vodi me nepoznata riječ
Neomeđen put
Sanjivi dio mjeseca
Vodi me podsvijest
Što želiš od mene
I od ličinke u meni
Od mravinjaka ovog
Od jecaja nečujnog
Vučem zrno obećano
Vučem glas rašeljke
Samoniklo proljeće
Čežnju neobuzdanu
Na ovom tlu
Na zemlji nerotkinji
U divljem zanosu
Sadim pjevanje

ŠANSONA

Pruži svoje davne kose
I zaželi svemu kraj
U dalj mene slutnje nose
Pođi sa mnom ruku daj
Pjesme moje pune žara
U crnu će pasti jamu
Oplakat će majka stara
Svijetle staze u tu tamu
Pa nek plaču ljudi svijeta
Za sve što tako mrijeti mora
Svakom neka bude meta
Iz te tame svijetla zora
Pruži svoje davne kose
I ne reci nikad kraj
Nek me kose tvoje nose
Meni ranu s tugom daj

TI SI PLANINA

Ti si planina gorda šutnja
Reci mi o čemu sanjaš
Što li smišljaš
Zvone mi tvoje šutnje
Tvoje glazbe nečujne
More ti šapće
Život te ne umara
Uspravna u svojoj težini
Velika u pitanjima
Statična u odgovorima
Smiješ se kako se smije djevica –
Naga i zaljubljena
Kaži mi taj dugovječni stih
Neka progovori tvoja tajnovita šutnja
Zrela kao vječnost
Obljubila si oblake
Na vrhu tvome šiljak ljubavi
Sanjaj
I pjevaj danonoćno

PTICU ĆU PUSTITI SVOJU

Pustit ću pticu
Iz mog duhovnog kaveza
Nek leti
Pustit ću riječ
Iz ćimbule
Iz šutnje
U svoj svijet
Roj pčela
Jato čuda
Zvijezde treptave
Nek im krila
I nek im let
Visinom kruže
Pustit ću pticu svoju
Da sama poleti

BOJAO SAM SE...

Bojao sam se
I ljudi i zvijeri
I gromova
I munja
Svih vremenskih nepogoda
Daleko sam od heroja
Od ratnika
Svakako
Ali vitke čemprese
Tajnovite rijeke
Jezera
Govor mora
Nemušti jezik
Volio sam svim bićem
Držim poeziju za lijek
Za tajnu
Riječ svemoći
Glazbu neustrašivu
(Umjetnost čini svijet drugačijim)
Navikao sam na ljude
I na zvijeri

PIJTE ŽEDNICI

Vladi Gotovcu

Na ledenom mjestu zapaljena riječ
Pustinjom odzvanja izvorište
Samo se jezero nasmijalo
Ponornica SLUŠA OBLAKE
To je OPASAN PROSTOR
I samo tu se može pjevati
Koračati SPORNIM SANDALAMA
Može li se NAPROSTO PJESMOM
Pomiče se CRNA KAZALJKA
Mogu li ZABRANITI VJEČNOST
Kad istoče slapovi - po rasušnoj zemlji
U rastokama samo pojilišta
Pijte žednici

JA RANAR NEPREBOLNI SA STO VJEČNIH ZANATA

I pastir
I zidar neimar
Malac i mravac
Ja tkalac
I klesar i tesar
Ja knjižar
I vinar
I brabonjke
I pitonjke
Po džepovima nosim
Vičan igrama
Ja ronac snoviđenja
I težak neumorni
S vučijom u rukama
Ja pijanac
Sa sto vječnih zanata
U ponornicu zaljubljen
Nosim ljekovite trave u jeziku
I sjenovitu muku u knjigama
Ja ranar neprebolni

NUTARNJA KOČIJA

Ovu kočiju u sebi
Ovaj vjetar nutarnji
Vijorne grive valovne
Ovaj zapaljen stih
Oluju punu stradanja
Ovaj zagrljaj sanjivi
Ovi konji nemirni
Ovu kočiju u meni
Grabom ću pustiti u noć
Veliku od pjevanja
Da se oblaci pomaknu
I da se krila označe
U rasponu visoka
U budućnosti daleka

KRV PUSTIO – CVIJET ZALIO

A. B. Šimiću

Krv pustio - cvijet zalio
Glas posadio - riječ osnažio
Spuštao se dublje - zidao u vis
Zatvarao oči - gledajući noć
Ranom ljubio - pjesmu jahao
Jedina mu stvarnost- san nedovršen
Iz kruga izišao na osamu
Označio se munjom i gromom
Vihorom dao znak
Slovom ozidao djevičanstvo
Onda se u šutnju zakopčao
Vjerujući budućim izvorima
Neizgovorenim riječima
I nenapisanoj pjesmi

NOVO ROĐENJE

Juri Kaštelanu

U okolici kamena i zvijezda
Zapelo divlje oko
Divlja narav
U srcu planine i ognja
Divlji pastir
Divljeg stada
Divlja mu krv šiknula
Tražeći nove pašnjake
Novo rođenje začeo
Divokoza rogom procvala
Jedino oko pjevalo
U očnoj duplji divlja jeka
Cetina uzela kamenjar
Krilata klisura – krilato more
Čudo kriknulo u troje
Iz divljeg oka sijevnula munja
Oj Cetino moje selo ravno
Između planina ostavio svlak
Odletio među stado zvijezda

Ante Žužul Marinović

IZABRANE PJESME

BILJEŠKE O PJESNIKU

Pejo Šimić rođen 15. srpnja 1952. godine u selu Foči kraj Dervente. Osnovnu je školu pohađao u rodnoj Foči i susjednom Johovcu, gimnaziju u Rijeci, a potom se vratio u rodni kraj.

Šimićev rad je iritirao tadašnju komunističku vrhušku pa mu je bilo “preporučeno da u miru” napusti Foču, što je on zbog vlastite sigurnosti i učinio.

Još kao srednjoškolac objavljivao je pjesme u desetak listova u BiH i Hrvatskoj, a priznanjem Republike Hrvatske intenzitet se čak i pojačao, tako da je objavljivao u Večernjem listu, Glasu Koncila, Hrvatskom slovu, Vijencu, Maruliću, Posavskoj Hrvatskoj, Velebitu, Svjetlu riječi, Tomislavu te u dvadesetak zbornika i monografija. Za svoja djela više puta je nagrađivan. Zanimljivo je da je prvu književnu nagradu dobio za prozu 1970. u Rijeci. Član je društva hrvatskih književnika Herceg Bosne.

Nije ga obeshrabrio gubitak doma i zavičaja. Šimić počinje surađivati s Hrvatskim kulturnim društvom Napredak, Imotskom krajinom, te ograncima Matice hrvatske: Imotski, Posušje, Rijeka, Split, Požega, Slavonski Brod i Grude, a u zadnje vrijeme s veteranima IV. gardijske brigade i Hrvatskom udrugom Benedikt iz Splita.

Dvije Šimićeve zbirke, nažalost, nikada neće razveseliti štovatelje njegove poezije. *RASPETA HRVATSKA* zaplijenjena je 1971. g. a *POSAVSKI VIDICI* su spaljeni 1992. g. u Foči zajedno s roditeljskom kućom.

Njegov pravi pjesnički vrisak odjeknuo je devedesetih u vrijeme Domovinskog rata u zbirci *ZOV HRVATA BOSANSKOG POSAVLJA* koja samo u sedam mjeseci doživljava četiri izdanja. Njegovi su se domoljubni stihovi o ratnoj istini na ovim prostorima s jednakim ushićenjem slušali među borcima na prvoj liniji bojišnice, kao i među Hrvatima u Domovini i inozemstvu.

Kako se povećavaju rane i bol hrvatskog naroda, tako sazrijeva Šimić kao pjesnik. Obogaćuje nas zbirka: *ZEMLJO MOJA, SUZA NA ZGARIŠTU, U VRTLOGU SNA, ČEŽNJA, DAH SUDBINE, VAPAJI, LICEM U LICE, IZMEĐU SVJETLA I TAME, OLUJNA VREMENA, DUŠA MI GORI, SPOZNAJA, SVE MOJE LJUBAVI te posljednjom U NJEDRIMA NADE* u kojoj se zrcali eho društvene zbilje.

Sve Šimićeve zbirke protkane su s četiri prepoznatljive niti ljubavi: prema Bogu, Domovini, ženi i majci.

AKO VEĆ MORAM UMRIJETI

Čim sam rođen i pustio prvu suzu,
Pridružio sam se milijunima stvorenja
Koja će kao i ja jednoga dana umrijeti,
Zato je bolje da umrem ja u pjesmi,
Nego ona u meni.

Što bih bio na ovome svijetu bez pjesme?
Nitko i ništa, zato je ljubomorno čuvam.
U njoj sam otkrio sve svoje vrline i mane.
S njom sam proveo svoje najteže,
Najsretnije i najtužnije dane.

BILA STINO OTVORI JOJ VRATA

Noći tamna, neće san na oči.
Mislin na te di si i kako si.
Biži duša prema sinjem moru.
Mičen kušin i livo i desno.
Prvi pivci zapivaše zoru.

Velebite, usude i goro
Otvori joj u stinama vrata
Da mi dođe i sidne u krilo
I zaplete ruke oko vrata.

Raširit ću sokolova krila
Vinuti se nebu u visine
Pa te spustit litici u gnizdo
Moja tugo, i nebeska zvizdo.

Pa nek piva i nebo i zemlja
Neka drhti i more i stina
Dok se budem sa usana tvojih
Napijao ljubavi i vina.

BUDI MOJA

Budi moja najljepša pjesma,
Moja žeđ i glad,
Moja čežnja, moja nada.
Ne čekaj osvit praskozorja,
Budi moja! Ne sutra nego odmah - sada.

Kad se moji prsti spontano ušuljaju
U guste prame tvoje kose,
Srce zatreperi od čežnje i bola
Poput lopoča na površini vode.
Ne dopusti da ga bujice otrgnu
I da ranjeno u ponor ode.

Otvaram ti trijemove svoga srca,
Useli se u njegove dvore, budi mu ures,
Zvijezda vodilja u mrkloj noći,
Budi raspjevana duša
U mojim nadanjima i mojoj samoći.

DOĐI

Dodji i ušuljaj se u moja njedra
Da osjetim tvoj dodir, toplinu i smijeh
Koji će u meni razvihorititi
Oganj, ljubav, čežnju i grijeh.

Kad moja razvihorena duša
U rumeno praskozorje osjeti tvoj topli dah,
Nemirno srce zatitra poput struna violine.
I božanstvene melodije odnesu me
U nebesko plavetnilo, u beskrajne visine.

Dodji i razgali moje čežnje
Kao jutarnja rosa cvijet.
Zagrli me i probudi iz snova
Da te odvedem u neki novi svijet.

GROB

Koliko sam puta zaključio,
Opraštajući se od dragih osoba,
Dok sam hladnu grudu bacao na lijes,
Da zauvijek pokapam: sjaj i bijedu,
Ljubav i mržnju, radost i bijes.

Vraćajući se potišten, utonuo u crne misli,
Ne primjećujem kako oči nekontrolirano lutaju
Po blještavilu mramora i drveta,
Po šikari i truleži, mladosti i starosti.

I hoćeš – nećeš, oči zaključe prije razuma.
I svecima i razbojnicima, prosjacima i učenjacima,
U grobu je status svima isti.
Samo što neki čame u korovu zaborava,
A neki su izglačani, uredni i čisti.

Unatoč svemu nikada nisam čuo
Kako neki mrtvac gundđa,
Ili se zdušno iz podzemlja divi
Onome što mu na grobu učiniše živi.

I na koncu htjeli - ne htjeli moramo priznati,
Grob nema ni prijatelja, ni sreću, ni radost.
Ali je zato najčudesniji zemaljski vrt
Na kojemu procvjeta svako cvijeće,
A sije se samo smrt.

JECAJ BOŽIĆNIH ZVONA

Dok se u hladno Badnje večer
Nad gradskim trijemovima
Razlijevao pjev božićnih zvona,
Duboko utonula u molitvu
Skrhana je starica sjedila kraj prozora.

Nekad kao dva dragulja
A sad skoro slijepo oči vrane,
Isplakaše rijeke suza
Izbjegličke brojeći dane.

Staračke ruke prebirale su
Posljednji desetak krunice
I umjesto razgovora s Bogom
Pobjegoše joj misli u ratni vihor,
A drhtave usne zatitraše monologom.

Sve što mojih deset prsta
Skrbilo je život cijeli,
U trenutku spalili su,
Razgrabili i odnijeli.

Od sveg blaga ostade mi
Samo bijeli štap od breze.
Bar u crkvu kada idem
Da mi bude vjerna pratnja.
Još jedino on razumije
Kako peče bol i patnja.

Kad su već sve uzeli mi,
Što mi srce ne ubiše?
Zašto mi ga ostaviše?
Da još kuca, da me muči,
Da me peče, da me boli,
Tražeći kosti mog anđela
Kojeg majka silno voli.

Još se jedna proli suza.
Zajecaše usne vapaj.
Ili me, Bože, uzmi k sebi,
Ili me vrati na zgarište
Da počinem pokraj sina,
Da ga bar u hladnoj zemlji
Stisne ruka materina.

Dok je Zagreb sav u sjaju
Ček'o Krista da se rodi,
Da još jedna zvijezda zasja
Sa zidina Medvedgrada,
U sobičku kraj prozora
Gasila se zadnja nada.

JE LI VEĆ ODLUČENO

U dobra stara vremena vijeće mudraca
Odlučilo je da većina bira manjinu,
Kako bi ta ista manjina vladala većinom,
Propisivala zakone i pravila življenja
I u konačnici upravljala njihovom sudbinom.

A ta manjina da bi lakše vladala
Podijelila je svijet na dva krila.
Lijeve i desne, bogate i siromašne,
Vjernike i komuniste, mirotvorce i anarhiste.

U perspektivi, cilj je mračnih sila
Isprati i centrifugirati ljudski um.
Iz njega izbaciti obitelj i Boga,
A nakon toga sve će ići lakše.
Čovjek prestaje biti gospodar bića svoga.

Kad ga oslobode svih ljudskih vrijednosti,
Postat će sluga pokorni,
Zarobljen u ljušturi čovjeka.
Za razliku od robota,
Postat će ljudska tragedija i sramota.

U finalu projekta mračnih sila sve se svodi na to
Da se uspostavi novi svjetski poredak,
Kojim bi iz istoga centra moći
Upravljali, samo jedan poslodavac
I jedan nabildani policajac.

E malo morgen! Neće ići sotonisti!
Zna se tko je sve stvorio i čija je zadnja!
Od nastanka svijeta do današnjih dana
Postojale su moćne i mračne sile.
A svi dobro znamo, kako su i gdje završile.

KOMUNIZAM I KAPITALIZAM

Nevjerojatna je činjenica
U povijesti ljudskoga roda
Kako se čovjek nije maknuo s mrtve točke
Kada su u pitanju novac, slava i moć.
Tako da i dandanas najčešće padaju glave
Ili zbog novca - ili zbog slave.

Zvijeri su kudikamo razumnije od ljudi.
One, da bi preživjele,
Ubijaju isključivo neprijatelja svoga,
Dok je kapitalizam ubio čovjeka,
A komunizam - Stvoritelja Boga.

NEUKROTIVA

Ti si neukrotiva rijeka
Od čijeg se huka iz dubina stijena kosa ježi.
Ti si neukrotiva tigrica
Pred kojom i krotitelj ustukne i bježi.

Ti si neukrotiva rijeka
Čiji huk razdire i najtvrdje stijene.
Ti si munja i kristalni slap
Što ponirući u carstvo dubina,
U vrtlog zapjenjenih virova zarobi mene.

Ti si drska rijeka nemirnog duha,
Koja kad dođe u zagrljaj pitomih ravnica
Postaje graciozna poput zlatne ribice
Koja ispunjava sve želje:
Napaja žedne usne, vrtove i usnula polja,
Umiva umorna lica i žito melje.

PRAVOSUĐE

Iako se zakoni i zakonodavci
Mijenjaju kao na tekućoj vrpci,
Pravosuđe je postalo karcinom svake vlasti.
Ma kakavgod krimen bio ne znaš,
Hoće li presuda biti pravedna, trajati ili pasti.

Budući da vlastodršci
Još nisu pronašli učinkovito cjepivo
Kako se protiv ove pošasti boriti.
Jedino preostaje s vremena na vrijeme,
I suca i razbojnika - u istu ćeliju zatvoriti.

PRIZEMLJI SE ČOVJEČE

Nijedna civilizacija nije propala
Zato što je otpuhaše oluje, potopiše bujice,
Niti zato što je sprži munja i grom,
Nego zato što je uništi čovjek
Kad je bio na vrhuncu svom.

Zato te danas pitam kud srljaš? Uspori!
I vidjet ćeš da ti više ništa nije od Boga sveto,
Ni ljubav, ni pravda, ni biće ni spol.
Zar se ne bojiš da bi na ledenoj vjetrometini
Mogao ostati sam, žedan, gladan, bos i gol?

Zašto se toliko želiš uzdići na nebo
I pretvoriti ga u pakao? Stani malo!
Urazumi se i nešto iz povijesti nauči,
Pa pokoljenja koja tek dolaze
Na vrijeme upozori i najozbiljnije im poruči.

Spusti se čovječe na zemlju
I ne izlazi iz bića svog.
Budi to što jesi, baš onakav
Kakvog te je zamislio svemogući Bog.

PRVI RODITELJI

Kad je Bog, zbog neposluha,
Proгнаo Evu iz raja
Jecala je i ronila suze
Što joj zbog jedne pišljive jabuke,
Raj zemaljski u nepovrat uze.

A Bog k'o Bog milosrdan i pomirljiv.
Sažali se nad jadnom ženom, pozva je i reče:
„Ne plači, eto umjesto raja poklanjam ti dijete.“
Kad ga Eva od Adama u naručje uze,
Zaboravi raj, jecaje, prokletstvo i suze.

Eto vam ga, reče Bog.
Čuvajte ga i njegujte da vam bude na ponos.
Adame, vidio si kako je lako otac postati.
Ali na putu koji je pred vama shvatit ćeš
Kako je teško istinski otac ostati.

PSI I LJUDI

Dugo mi je trebalo da shvatim
Zašto je homo homini lupus,
Kad je u pitanju odnos čovjek - zvijer
Taj je odnos u većini slučajeva
Prilično korektan i fer.

Ako udomiš i nahraniš gladnoga psa,
Mahnuti će repom i neće te ugristi,
Siguran budi.
Eto, to je ta drastična razlika
Između pasa i nas razumnih ljudi.

SPOZNAJA

Bože moj, ti si me stvorio
Na sliku i priliku svoju.
U moje tijelo udahnuo razum i duh
Da bih se mogao samostalno boriti
Za opstanak i svakodnevni kruh.

Po svojim precima
Pridruživ se milijunima tvojih sluga,
Bez obzira na rasu, spol i boju kože.
Postao sam tvoj vojnik, gospodine Bože.

No kao čovjek od krvi i mesa
Ja sam jako brzo prekršio naš savez.
U njemu sam jednostrano mijenjao
I članak i stavak i točku i zarez.

U djetinjstvu djeca su sklona nestašlucima.
U pubertetu adrenalin buja.
Odjednom dođu najproduktivnije godine
Kada čovjek mora od sebe maksimum dati
Da bi u jesen svog života
Mogao mirno i spokojno spati.

Svi od Tebe traže više, bolje i brže.
Često sam puta svjesno išao glavom kroz zid.
Smjenjuju se dan i noć. Sunce zalazi,
Zora sviće. Svjetla se pale i gase,
A ja više nemam vremena ni za Te, ni za se.

Bože moj,
Tek kad sam se strmoglavio u ponor
I dotaknuo dno života,
Konačno sam shvatio
Kolika je Tvoja moć, ljubav i dobrota.

Kora na mom životnom stablu
Dobrano je naborana i ispucala.
Lišće s krošnje polako pada i mijenja boje.

Sva bih ljeta i proljeća dao,
Za samo jednu zraku sunca i kap ljubavi Tvoje.

Molim Te, milosrdni Bože,
Usliši ovaj moj pokajnički čin.
Primi me ponovo u okrilje svoje.
Pada sumrak - vraća Ti se izgubljeni sin.

ŠKRTAC

Škrtac je najranjivije stvorenje
Pod nebeskom kapom.
Čitav život boluje i pati
Kako otkriti čarobnu formulu
Svima drpiti, a nikome ništa ne dati.

Na koncu vrag ipak dođe po svoje.
Kad mu u smrtnom hropcu
Zadnji pogled ostane na lijesu,
Mrzovoljno predložit će vragu:
„Hajdemo, vraže, ali ne diraj u kesu“.

Škrtac je jedino privilegirano biće
Na kugli zemaljskoj koje ne izumire.
Iako se samo jednom rađa
A dva puta umire.

I to prvi put kad vrag po njega dođe
Da ga uprti i odnese.
A drugi put kada konačno shvati
Da se mora zauvijek rastati od kese.

Pejo Šimić

IZ RECENZIJE O PEJINIM PJESMAMA

Pjesnik Pejo Šimić pjeva o izgubljenim posavskim ravnicama, o dalmatinskim vrletima, ali i o morskome krajoliku i svakom dijelu Lijepa Naše jer je sve to za njegovu veliku dušu rodni kraj.

Živimo u svijetu stvaranih mitova, među ljudima s i bez diplome, nadripolitičarima i glumcima koji traju samo dok se njima bave mediji.

Skoro se i ne sjetimo da među nama žive i ljudi koji u miru stvaraju duhom potaknuta djela trajne vrijednosti. Oni traže mjesto gdje se buka svijeta stiša, slušaju jeku zvukova daljina, odgonetaju životne priče.

Bez sumnje je jedan od njih je Pejo Šimić već u Hrvata dokazani pjesnik svojim mnogobrojnim objavljenim zbirkama.

Već u djetinjstvu opterećen gubitkom rodnoga doma i oca, protjeran, ucviljene duše pati za rodnom Posavinom, ali nosi tvrde gene hercegovačkih korijena pa se ne da slomiti, nego prihvaća cijelu Lijepu Našu kao svoju rodnu grudu, a svoj hrvatski narod i njegov jezik kao svoj u svim dijalektima. Na taj je način postao Hrvatom ujediniteljem i zemlje i jezika. Njegova velika pjesnička duša grli sveukupni hrvatski korpus.

Autor dobo procjenjuje svoj narod promatrajući ga u povijesnom ogledalu kako smo kao narod navikli na sluganstvo pa veli:

„Cijeloga će života drugima pokorno glavom klimati,

I tako će im život proći a da svoje ja nikada neće imati.“

Ali moli one koji Hrvatsku vode da nauče nešto iz te povijesti i kaže:

„O Hrvatska moja, zaklinjem te, ne bacaj prokletstvo na vlastitu djecu,

Dok na stupu srama stenješ, ponižena i naga,

Raspeta između - Remetinca i Haaga!“

Dobro prosuđuje i sadašnja dostignuća Hrvata i Hrvatske kada kaže:

„Kapitalizam je ubio čovjeka dok je komunizam ubijao Boga“.

A o skončanju čovjeka i pjesnika opisuje ovozemaljsko konačište kao čudesni zemaljski cvjetni vrt pa veli:

„Kad umre pjesnik, samo će stihovi nijemo svjedočiti,

Da se umorio, i prestao svojom stazom kročiti.“

Tako Pejo opjeva i zemlju i narod i život i smrt a mi mu moramo reći hvala čekajući njegov novi pjesnički uradak.

dr. sc. Vlado Nuić

Iz recenzije zbirci DUŠA MI GORI

KONJIĆ BUBILO VILENAC

Te godine Dora je proslavila sedmi rođendan. Sa slavljem su u njezin stan uselili i novi stanari: slikovnice, lutke, lopte, autići i konjići. Konjića je bilo najviše, i to raznih boja i veličina.

Dora je svakoga konjića primila s velikim veseljem. Osim što im se radovala, uživala je u izmišljanju i pamćenju njihovih imena. Svakoga trenutka znala je koji je od njih Zvizdan, Putko, Plamenko, Zlatica, koji je Sokol, koji Sokolica, odnosno Sunčica, Bjelkica, Crnka i Zelenka.

Osim što je izmislila imena za svoje konjiće, Dora je odredila da Zvizdan ore zemlju, Putko vuče kola, Plamenko vuče kočiju, Zlatica vrše žito, Sokol trči na daleke staze, Sokolica preskače prepone, Sunčica ždrijebi ždrebad, Bjelkica ih njeguje, a Crnka i Zlatka odgajaju ih uz najljepše konjske priče.

I tako je Dora svim svojim konjićima odredila ime i zanimanje. Svima, osim jednome. Jednomu jedinome. Taj je jedan jedini ušao u njezin stan s osobnom kartom. Zvao se Konjić Bubilo Vilenac. Dora ga je dobila od djeda Viktora.

Konjić Bubilo Vilenac imao je tanak izdužen vrat, kitnjast rep, velike crne bobičaste oči i duge zavijene trepavice. Griva mu je bila spletena u bezbroj malih pletenica. More pletenica ljuljalo se na desnoj strani Bubilova tankoga i živahnoga vrata.

– Ovaj je konjić čudo nad čudima. – rekli su Dorini roditelji, prevrćući ga i okrećući u rukama. Dora ga je nestrpljivo vukla iz njihovih šaka pa stezala na prsa i ponovno gledala, ogledala, pregledala. pamteći svaki dio njegova tijela. Najviše se čudila Bubilovoj spletenoj grivi.

Sitnim brzim prstićima Dora je prebiralala Bubilovu grivu dodirujući sad jednu sad drugu pletenicu. Pletenice su kao gušterice; tek što bi ih Dora dodirnula, iskliznule bi i šmugnule. Munjevito bi zapljusnule Bubilov vrat pa ponovno skoknule u novi krug igre.

– Djede, uhvati mi jednu pletenicu. – viknula je Dora i ne čekajući odgovor izdala novu naredbu:

– Raspleti mu pletenice!

– Molim? – javio se djed ispod glasa.

– Raspleti mu! Raspleti! – ponovila je Dora i pružila Konjića Bubila Vilenca djedu.

– Dušo, kaže se: molim te lijepo. – rekao je djed, sklopio rastvorene novine pa podigao glavu i zagledao se jednim okom u unuku, a drugim u konjića.

– Molim te, raspleti mu sve pletenice. Ja ne mogu. Bježe mi.

– Kažeš, bježe?

– Bježe.

– Neka bježe. Nećemo ih rasplitati. Ne valja to. Neka ostanu kakve jesu. Tako je najbolje.

– Ali, zašto? Hoću ga češljati. Imam sav pribor za češljanje.

– Nemoj. Raspleteš li mu grivu, pokvarit ćeš vilinsku čaroliju.

– Čaroliju? – začudi se Dora i podignutu ruku zadržava iznad najduže Bubilove pletenice.

– Pravu vilinsku čaroliju. – kimnu djed glavom, zasmija se i desnim okom namignu Konjiću Bubilu Vilencu pa se naglo povi i šapnu mu na lijevo uho:

– Da joj kažemo?

– Jaaahhh, jaahhhh, jaaahhhh! – zahrza Bubilo Vilenac i zatrepće dugim crnim trepavicama brzo na mlazni pogon.

Dora se čudila i hrzanju konja i igri njegovih velikih bobičastih očiju. Toliko se začudila da nije ni čula početak djedove priče. U priču je ušla tek od rečenice:

– Vila Vitrenica Dobra imala je sedmero djece. A gdje je puno djece tu su ruke pune posla, a srce puno briga. Osobito se Dobra brinula dok je bila na poslu u zelenom lugu, daleko od kuće. Tamo je žurno sakupljala svakojako bilje za liječenje svih vrsta bolesti i još žurnije razmišljala o svojoj obitelji. Da bi stigla kući što ranije, jahala je Konjića Bubila Vilenca. Vilenac bi munjevito galopirao sve do njezinih dvora. Žurno. Nakon najžurnijih dana, kad bi se i Bubilo premorio od silne jurnjave, Vitrenica bi ga ostavila kod kuće da se malo odmori. Takvi su dani bila najveća radost vilenićima, djeci Vile Vitrenice Dobre. Maštovito su se igrali grivom Bubila Vilenca. Pleli su mu pletenice i njihali se na njima kao na vrtuljku. A kada bi se Bubilo Vilenac umorio od igre, vilenići su ga češkali po vratu, krijepeći njegovo umorno tijelo svojom vilinskom snagom.

Tako je Konjić Bubilo Vilenac iz dana u dan postajao sve snažniji i sve veći. Govorilo se da nema takvoga konja ni u sedmom selu i da su mu snagu u grivu uplele dobre vile te da je besmrtn.

Jedne godine o Ilinju zemlju vile Vitrenice Dobre pogodi zlo vrijeme. Udariše vatre na šume i proplanke. Spržiše sve. Zli čarobnjak Mor u crnome ruhu porobi svu zemlju. Ugrabi vilu Vitrenicu Dobru i njezine vileniće pa ih

protjera u zemlju gdje je bio zabranjen bivak konja. Konjića Bubila Vilenca zauzda čvrstim uzdama te nad njim učini strašnu čaroliju. *Čarao barao* mućkao i kuhao e da bi na kraju Konjića Bubila Vilenca u plastičnog konjića pretvorio. Strpao ga u mračnu kutiju i bacio u hladno skladište igračaka. Konjić Bubilo Vilenac ostade sam i zarobljen u mraku.

Nekoliko godina kasnije daleko od rodnog praga vilenići su izrasli u velike dobre ljude. Bio im naklonjen dobričina Svevid i sve njegove dobre sile. Sjatiše se u tajnosti sva dobra stvorenja i oslobodiše porobljenu vilinsku zemlju. Tek što su je oslobodili, već su smišljali kako se zauvijek riješiti zlog čarobnjaka Mora koji im je ukrao djetinjstvo. Smišljali, smislili i na kraju odlučili: treba zatražiti savjet umnih. I tako ih odluka odvede u zemlju Mudrih Lisica. Najmudrija Lisica povjeri im najveću tajnu mudricu kako se riješiti zlog čarobnjaka Mora. U tili čas istjeraše ga iz svoje zemlje. No, borba za život toliko ih je učinila odraslim da su zaboravili na igre. Lako što su zaboravili na igre, nažalost, zaboravili su i na Konjića Bubila Vilenca. Odbačen i sam brojao je dane na u mračnom skladištu igračaka.

No, dobro nikada ne može propasti. Ni dobra snaga iz spletene grive Konjića Bubila Vilenca nije mogla nestati ni nakon što ga je zli čarobnjak Mor pretvorio u plastičnog konjića. Tvrdo je spavala u njemu sve dok u mračno skladište igračaka nije utrčala vesela mlada žena. Žena se toliko smijala da je probudila čaroliju dobre snage u spletenoj grivi Konjića Bubila Vilenca. On se trže i zahrza iz sve snage. Iznenadena žena pohita prema kartonskoj kutiji. Golim rukama strga sve ljepljive vrpce i hitrim prstima podiže prijeklope.

– Konjić! Kako krasan konjić! Stavit ću ga u izlog. Ukrasit će ga. – reče žena.

Tog poslijepodneva djed Viktor šetao je ispred velikoga izloga igračaka. U sredini svih stvari ugledao je konjića spletene grive.

– Konjić Bubilo Vilenac! Maji moj, maji moj, zavabio je svojeg konja i u trku uskočio u trgovinu.

– Molim Vas, oslobodite mi tog konjića! Molim vas! – zamolio je radosnu prodavačicu.

Prodavačica se zadovoljno osmjehnula pa ispružila ruke u izlog. Iz njezinih dlanova konjić Bubilo Vilenac ugalopirao je ravno u ruke djedu Viktoru.

– Maji moj, maji moj, moj konjiću Bubilo! – tepao je djed dragomu konjiću, a onda jednako tako šapnuo i Dori:

– Dušo, ovo je konjić Bubilo Vilenac. Prošao je dug put da dođe do tebe. Čuvaj ga. Budeš li pažljiva prema njemu, on će ti u snu povjeriti najljepše priče iz svojega života, crtice i crtiće iz kojih ćeš naučiti najljepše bajke i najčudesnije igre.

Dora se zasmija djedu i u naručje čvrsto stegnu svojega novoga ljubimca Konjića Bubila Vilenca. Lice joj se od radosti zaoblilo kao pun mjesec. Konjić Bubilo Vilenac od prevelike radosti zahrza nešto glasnije, promeškolji se pa se uvuče u Dorina njedra. Djed Viktor oboje ih zagrlj čvrstim i toplim zagrljajem pa tiho zapjevuši uspavanku:

Kad sam bio mali ja
Jahao sam konja
konja Bubila
ahaha, ahaha, ahaha
kad sam bio mali ja!

Milka Tica

BUGINA ZRAKA SVJETLOSTI

Te godine o Ilindanu Buga odluči osvojiti najstrmiju liticu imenom Škripi u Gori Puteševici. Na vrh planine uputi se sa Suncem. S njima je korak ukorak išla i njezina najbolja prijateljica Tuga. Tuga do litice, Buga i Sunce i uz liticu, grlili su bijele stijene i verali se oprezno kao mačke. Stopu po stopu, stijenu po stijenu. I taman kad su osvajali zadnju prepreku, ispod Bugine desne noge odvali se dio kamena. Sunce odskoči u nebo, Buga zatetura, zalamata rukama i od pada u provaliju spasi se čvrstim zagrljajem velike stijene ispod sebe. Dok se grčevito privijala uz kamen i puzala niza nj, oštrica boli siječnu u njezinoj lijevoj nozi. Bol ubrza Bugino klizanje niz škripinu.

Dolje na zemlji dočeka je Tugin strah.

– Premrla sam. Već sam te vidjela u provaliji. Razbijenu.

– Ma, daj! Pa znam se čuvati. – obrani se Buga, raširi ruke, zbaci ruksak s leđa i prignu se k lijevoj nozi.

– Krvariš! – spazila je Buga.

– Malo. – jedva procijedi Tuga.

I...

Umjesto velikoga, s Bugom rođenoga tamnoljubičastog madeža, djevojčice su vidjele krug krvi.

– Otrgla sam ga. – potvrdi Buga, namršti lice, rastegnu usne i pruži ruke prema ruksaku. Iz našivenog džepa izvuče čistu bijelu maramicu pa pritisnu na ranu. Nekoliko trenutaka poslije nestade i krvi i bola.

– Nije mi ništa. Baka bi moja rekla: *Iš, iš, iš meni nije nišć pala muha na medvjeda. Iš!* – zapjevuši Buga.

– Stvarno? Ne boli te? – priupita Tuga.

– Najstvarnije. Ništa. Samo mi je žao što nisam osvojila Škripe.

– Nema veze. Osvojit ćeš ih drugi put. Čekat će te. A možda se i ja do tada odvažim pa se uspnemo skupa. – ohrabri se i Tuga.

Dani su se utrkiivali. Smjenjivali jedan drugoga. U međuvremenu je ljeto potpuno odraslo i odselilo se u daleki svijet. Iz nepoznate tuđine stigla je jesen, otvorila školska vrata i knjige, prosula darove.

– Još ove godine ćemo u stari razred. Nagodinu u novi, u novu školu, u gimnaziju, u raznovrsne zanimljivosti. – planirale su dvije dobre prijateljice Tuga i Buga. Bujno su maštale o moru novina koje ih čekaju. Osim što su sanjarile o novoj školi, novim prijateljima i novim znanjima, maštale su i o putovanjima u daleke svjetove. Bile su čas u planinama, čas u pustinjama, čas u džunglama. Jedanput tako dok je Tuga čitala *Dnevnik Adriana Molea*, Buga je odlutala do tajanstvenih snježnih Himalaja. Iznenada, usred bijelih misli, srce joj snažno zalupa. Iz očiju sinuše iskrice. Rojila se svjetlica za svjetlicom. Bol iskakala iz sljepoočnica.

– Uh, što me zaboli glava. – ote se Bugi.

– Od čega? – iznenadi se Tuga.

– Ne znam. Možda od viška želja. Jednostavno, pregrijala sam mozak. – našali se Buga.

– Uzmi tabletu i smanji želje. – zasmija se Tuga, ne dižući pogled s rastvorene knjige.

Buga je uzela prvu pa drugu pa treću tabletu. Borila se s glavoboljom i odolijevala u tišini sve do kraja zime. S proljeća upade u potpuno nepoznat svijet pretrpan svakojakim mislima. Lutala je od jedne do druge i tražila odgovore za svoje novo stanje. Tražila-mislila, mislila-tražila. Misli su rasle. Množile se. Odgovora nije bilo.

Jedanput tako dok je istraživala šumu misli, iznenada je zaskočio grozni strahovi. Buga im se otimala iz petnih žila, padala, dizala, borila se. Uzalud. Strahovi se gomilali, zatrpaivali je svom svojom silinom. Na kraju je potpuno zarobiše i uvukoše u svijet tamnih sjena. Svijetom tamnih sjena gospodarila dva moćna straha imenima Strah Velike Oči i Strah Diže Kapu. Strah Velike Oči iskrivljavao je stvarnu sliku svijeta, a Strah Diže Kapu oživljavao iskrivljene slike svijeta. Osim što su ti strahovi bili tvorci pogubne zbrke, bili su i prvorazredni kradljivci. Strah Velike Oči prvi ukrade, zgrabi Bugin mir, a Strah Diže Kapu ugrabi njezinu Radost. Tako Buga bi pokradena i lišena veseloga Božjeg cvrkuta.

Buga postade razdražljiva, svadljiva pa na kraju šutljiva, zamišljena i tužna.

– Dijete nam je u pubertetu. – složilo se roditelji.

– Buga naglo kopni. – primijetio je djed.

– Neće jesti. Danas su samo mršavice u modi. – dodala je baka.

– S Bugom se događaju ozbiljne stvari. Gubi koncentraciju. Popustila je u učenju. Nezainteresirana je. Spava na nastavi. Čak je zaspala na satu matematike,

njoj najdražeg predmeta. – razgovarali su Bugini profesori. Razrednica je bila odlučna. Pozvala je Bugine roditelje. Razgovor je zabrinuo i njezinu mamu.

– Dušo, što se događa? Ima li nešto što ne znam? – čulo se iz čvrstog zagrljaja.

– Ništa. – odsjekla je Buga.

– A san na satu matematike?! Možeš li to objasniti?

– Umorna sam. – izbacila je Buga i šmugnula u krevet.

Ali, ni novo jutro nije odnijelo Buginu glavobolju niti joj je donijelo odmor. Tog jutra, dok su mirisale pečene palačinke spremne za zajutrak, Buga je vrisnula:

– Smrde.

– Tko? – uključila se mama.

– Palačinke. – otkrila je Buga.

– Otkud takav osjećaj? Zar ti palačinke s medom nisu najdraže? – čudila se iznenađena mama.

– Sad mi smrde. Muka mi je od njih. Boli me glava. – priznala je Buga i briznula u plač. Ozbiljnost suza uključila je i oca. On je poduzeo korak dalje. Upalio je automobil i odvezao Bugu u Dom zdravlja prijatelju liječniku. Brkati je gospodin dugo pregledavao krhku djevojčicu, zavirivao u njezino grlo i oči, slušao srce i pluća i na kraju uputio na pretrage u laboratorij. Na vratima labosa djevojčica je duboko uzdahnula i zapala u krug ponavljanja biježnih riječi:

– Injekcija, injekcija, injekcija...

Dobročudna je medicinska sestra u Buginim očima vidjela Strah Diže Kapu i Strah Velike Oči. Zasmijala se nježno, podigla ruku i dlanom je podragala po kosi. Drugom rukom ju je povela prema praznoj stolici usput hvaleći njezinu kosu i oči. Tople riječi medicinske sestree isparile su u prostoru laboratorija. Nestale. Buga je čula samo lupanje srca.

– Dušo, opusti se. Stisni šaku. Jako. Malkice ću te piknuti vrškom iglice. Ne boli, vjeruj. Malo će te zapeći i ...

Buga je pokušala otresti strahove. Prvo je zgrabila Strah Diže Kapu pa onda Strah Velike Oči.

Nije išlo. Tresla se.

U širokoj krošnji stare platane gnijezdile su se ptice uz gromoglasno zorno pjevanje. Jedan je vrapčić, pomalo promuklim pjevom, živkao posve krivu notu.

– Mutira. U pubertetu je. – zasmija se Buga malenom šeptrliji i u mislima ispravi njegov pjev. Napamet, i bez nota, srcem odsvira svoju najdražu proljetnu sonatu prateći je blagim prebiranjem vršaka prstiju po natkoljenici.

– Eto, vidiš da nije bilo strašno. Samo dvije epruvetice. Sitnica. Ostani još malo sjediti. Da ti ne bi pozlilo. Nekima se zavrti od straha. – brižno ju je posavjetovala medicinska sestra i odložila epruvete na bijeli stol u stalak broj tri.

Buga je odahnula i smotuljkom vate pritisnula crvenu rupicu na koži.

Drugu je večer krišom uhvatila očeve riječi:

– Leukociti su joj podivljali.

– Nije moguće. Nije moguće. – plakala je njezina majka.

A ujutro, Buga je čula kako djed i baka zabrinuto, jedno drugome, šaptom pokušavaju odgonetnuti tajnu imenom tumor. Buga bi im pomogla, ali ama baš ništa nije znala o toj strašnoj riječi. Jedino što je shvatila bilo je da je to nešto što sa sobom nosi strah, nešto neugodno i nevaljalo što se razmili po stanicama ljudskog tijela, zavuče i krije kao u igri skrivača.

Misao o igri skrivača snažno zatvori Bugine oči. Ona stegnu očne kapke pa igrom *pik spas za mene* upomoć zazva dobre sile. Ponizno zamoli da joj pokažu sve moguće putove kojima će krenuti u borbu s nevaljalcem tumorom zbog kojega krišom plaču njezini roditelji i o kome u povjerenju govore njezini baka i djed. Čekajući najbolji i pravi put Buga je, kao na ubrzanom filmu, gledala sad ovu sad onu mogućnost. Vrtuljak svega mogućega vrtio se pred njezinim očima u jednakom ritmu. Gotovo omamljena što od vrtnje, što od strepnje, utonula je u procijep između jave i sna.

U snoviđenju je, kao pod golemim povećalom, sasvim izbliza vidjela sve svoje stanice. Vidjela je kako su nabubrene, natečene, zadebljane, nepravilno isprekrižane, čas male, čas velike, neharmonične.

– Bože, kakva zbrka! Nered. Ovdje je sve pomahnitalo. Moram hitno napraviti red u svakoj stanici, moram. Ali kako? Ali kako? – zavapilo je dijete.

– Iz svake stanice treba istjerati Vilenjake TuMore, nevaljalce mutikaše, zbrkadžije. – potpuno nepoznat glas s potpuno nepoznatim tonovima odjeknu iza Bugine glave.

– Vilenjaka T U M O – začudi se i zaslovka Buga. I... taman kad je došla na slovo O iza njezine glave potpuno bešumno izletje prozirno-srebrno stvorenje. Mekim i velikim krilima zakrili Bugu pa joj ravno u uho šapnu:

– Stisni se uz mene, dušo. Tako. Čvrsto. Još čvršće.

Buga je mislima pošla za jasnim glasom prozirno-srebrnog stvorenja i u hipu, bez ikakva straha, priljubila se uz njegovo tijelo. Kad se sasvim uvukla pod pahuljasta krila, blagost i toplina mekog podkrilja vrati joj snagu. Bila je potpuno svjesna gdje se nalazi, ali pod čijim krilima, nikako se nije mogla

sjetiti. Prozirno-srebrno stvorenje kao od šale pročita Bugine misli pa više pjevajući, nego govoreći otkri:

– I po danu i po noći, i po svjetlu i po tmini...

– Anđele Čuvaru Mili, svojom snagom me zakrili... – tihim šapatom Buga nastavi molitvu srca.

– Već jesam. – zasmija se Anđeo Čuvar.

– Štitiš?– začudi se Buga.

– Štitim. – potvrdi Anđeo Čuvar.

– Ti me štitiš, a ja sam bolesna. Svi se boje za mene. Ja najviše.

– Ne boj se, dušo. Sve će biti dobro. Tvoje su stanice samo privremeno okupirala braća TuMor, nepoznati vilenjaci. Kao i u svakoj priči jedan je brat Dobročudni TuMor, a drugi Zločudni TuMor. Dobročudni TuMor voli činiti samo male neprilike, ali Zločudni vilenjak TuMor jako je opasan. Zao. Tajnovit. I još je važno znati da nitko ne zna podrijetlo braće TuMor, tko su im roditelji, kako se rađaju ni otkud dolaze. Zna se jedino da njihovo zlo buja brzo kao uzavrelo mlijeko ili promućkano pivo te da se, ako ga se ne zaustavi, širi brže od oblaka. Braća se vilenjaci podmuklo uvuku u mnoge stanice pa ih iznutra napadaju, nagrizaju, izjedaju, jednom riječju truju. Nakon što ih zatruju vilinskim zlom, osude ih na smaknuće. Ali, potpunu propast dožive samo neke stanice jer iznad zle moći vilenjaka TuMor nadvija se dobra moć milostivih vitezica Radioterapije i Kemoterapije. Te se dvije vitezice bore s vilenjacima TuMor pojedinačno i skupa. I svaka ima svoje oružje.

Kemoterapija, vitezica dobrog srca, ima tajanstveno i snažno oružje skriveno u bočicama infuzije i u tabletama. Kad krene u boj sa zlim vilenjakom TuMorom pomno se zavuču u svaku stanicu ljudskog tijela. Razlije se po svim porama pa iz njih nemilosrdno istjeruje zle vilenjake TuMore.

Radioterapija, vitezica dobre duše, ima oružje bez boje, mirisa i okusa. Njezino oružje, njezinu zraku svjetlosti, može vidjeti samo dobra Božja duša. Zna se da zli vilenjaci TuMori nikako ne mogu opaziti to oružje pa ih dobra vitezica Radioterapija može bez problema spaliti samo jednom jedinom zrakom svoje svjetlosti.

– Svjetlost, svjetlost! – bile su prve Bugine riječi toga jutra kad se trgnula iz neobična sanjarenja. Dan je naveliko odmakao kad se potpuno razbudila.

Uz stvari, koje joj je majka pripremila za bolnicu, Buga je položila i svoju najdražu knjigu Ivane Brlić Mažuranić *Priče iz davnine*, bilježnicu i olovku.

– Pisat ću dnevnik o sebi za tebe. – rekla je prijateljici Tugi koja je u to kasno poslijepodne svratila do nje da se oproste prije njezina odlaska u bolnicu. Tuga je skrila suzu u nosnu šupljinu, čvrsto zagrlila Bugu i poljubila je u njezinu

dugu plavu pletenicu obećavajući zajedničku i odlučnu borbu s nevidljivim zlim vilenjacima TuMor.

Drugi je dan, točno na satu matematike, Tuga krišom otvorila Buginu SMS-poruku poslanu iz bolnice. Pisalo je:

– Ujutro u osam krećem u izravnu borbu sa zlim vilenjacima TuMor. Spremna sam! Molim te, prati moj put! ☺ ♥ ♪ ☺!

Tog trenutka Tuga je znala da će prije svega zapaliti svijeću za sretan put i još sretniji Bugin povratak iz teške borbe s nevidljivim i zlim vilenjacima TuMor.

Osim što je zapalila svijeću dobrih želja, Tuga je to jutro bez prestanka odašiljala dobre misli na Bugino bojište gdje se imala boriti sa zlom. Ponavljala je:

– Anđele Čuvaru Mili, dragu mi Bugu dobro zakrili. Pokrijepi je. Daj joj snage pobijediti zle vilenjake TuMor. Osnaži je. Izvedi je iz Tumor Zemlje Neznancije. Daj da se opet vratimo veselim igrama. Anđele Čuvaru Mili....

– Dušo, ja ću te uspavati. Ne boj se. Ništa ne boli. Kad se probudiš, bit ćeš malo umorna, malo pospana i žedna...

– Ali, sve će brzo i dobro proći. – mladog doktora anesteziologa dopunio je veseo liječnik natežući bijele rukave preko zelene kirurške odore.

Zeleno, zeleno prošarano bijelim kao zelena livada puna bijelih tratinčica i paperjastih šeširića maslačaka... *voli ne voli* bilo je zadnje što je Buga vidjela prije utonuća u narkozu. Zalazak u duboki san pratili su metalnoreski glasovi u ritmičnu ponavljanju.

Tamo negdje visoko iznad sebe Buga je ugledala svojega Anđela Čuvara. Njegovo srebrno-bijelo paperje obasjano svjetlošću bljeskalo se i prelijevalo u radosne dugine boje.

Smiješio se Anđeo Čuvar i s lakoćom vrlo vješto usmjeravao oštri skalpel u spretnoj kirurgovoj ruci prema zlom vilenjaku TuMoru dobro skrivenome i upletenom u Bugine žive stanice. Anđeo usmjeravao, kirurg odbacivao dio po dio dok nije potpuno odstranio svaki djelić zlog vilenjaka TuMora.

– Učinio sam sve što je bilo u mojoj moći. Mislim da sam sve nevaljalo odstranio. Čini mi se da možemo biti zadovoljni. Nadajmo se samo dobru. – rekao je kirurg Buginim roditeljima.

– Vode! Vode! – bile su prve Bugine riječi nakon buđenja iz narkoze.

– Ne smiješ piti. – rekla je dobroćudna medicinska sestra, spustila vlažan rupčić na bolesničine usne i podigla oči prema napola praznoj boci iz koje je, kroz dugu tanku cijev, kap po kap u Bugine žile utjecao život. Rezultat dobre operacije i dobrih želja svih plemenitih ljudi, bio je očit. Izgubljena snaga polako se vraćala u Bugino tijelo. Postala je življa, veselija. Prsti su joj opet brzo

zaigrali po tipkovnici. SMS-poruke u rojevima letjele su najdražoj prijateljici Tugi. Svaka je poruka svirala završnicu:

Suuuupeeeer sam!

Peti dan Buga je tijekom vizite rekla liječniku:

– Gladna sam. Pojela bih vola.

– Ooo, to je to! Odlično, baš odlično! Glad je prvi znak zdravlja. Ali, moraš jako paziti što jedeš. Zaboravi na čipi-čips, coca-colu, masne kobase i *Mac Donald*... Jedi puno kuhana povrća. Lešo. Sve lešo s maslinovim uljem. Nemoj puno slatkiša. I voća jedi. Jedi puno voća. Možeš i kompota, ali bez šećera.

– I žitarica. – dodala je studentica medicine tako odlučno da se činilo da će taj čas pružiti Bugi dlan pun sočna zrnja.

Zrno po zrno milosti kotrljalo se prema Bugi. Ona je svaki dan bivala sve jača, sve veselija, sve zdravija. Rana je potpuno zacijelila. Još se nazirao samo crveni zadebljali ožiljak za koji je liječnik rekao da će s vremenom omekšati i izbljedjeti. Usput je i dodao:

– Ožiljak maži uljem od gospine trave.

– Od gospine trave? – začudila se Buga.

– Da, da. Ulje od gospine trave pomaže koži da se oslobodi crvenila i da se lijepo izravna, izglača.

Sijedi, brkati liječnik, prijatelj Bugina oca, bio je pričljiv čovjek. Razgovarao je i šalio se čas s Bugom, čas s medicinskim osobljem, čas s drugim pacijentima u bolesničkoj sobi. Jedno jutro, nakon vizite, vrlo ozbiljno objasnio je Bugi da mora proći još nekoliko radioterapija. Buga baš i nije znala puno o radioterapiji, ali osjećala se dobro i činilo joj se da joj više ništa neće biti teško. Posegnula je za mobitelom s noćnog ormarića u želji da napiše još jednu poruku svojoj prijateljici Tugi. S ekrana preklopnog Samsunga bljeskalo je „baterija pri kraju“.

– Pri kraju. – šapnula je Buga, zasmijala se svom propustu punjenja mobitela, gurnula utičnicu u utikač, okrenula se na prstima i odšetala do zajedničkoga bolesničkog boravka. Tamo je uvijek bilo zanimljivo. Razgovaralo se, šalilo, slušala glazba i gledao televizor. Bilo je gotovo kao kod kuće. Ali, taj dan Bugi nije bilo nešto baš zanimljivo pa se brzo pokupila prema svojoj sobi. Na putu do sobe susrela je mladu doktoricu s papirima u rukama. Puni dlanovi papira. Iz jednoga, kao iz Malog oglasnika, doktorica je iščitavala:

– Buga Horvat, prva kemoterapija sutra ujutro u devet i četrdeset pet minuta.

– U devet i četrdeset pet. – ponovila je Buga, kao u strahu da ne zaboravi na prvi susret s nepoznatim.

I nije zaboravila.

S nepoznatim se Buga susrela na uskom bijelom krevetu. Ležala je i netremice gledala u bočicu punu tekućine. Kap po kap slijevala se niz plastičnu cjevčicu pa sve do njezine ruke. Kapljica bistre tekućine prvo je poljubila venu pa hitro utekla u krvotok. Iz krvotoka otjecala je do svake stanice i ponirala u svaku poru tijela. Ubojita tekućina iz plastične žile u smrt je ukucavala jednoga po jednoga zla vilenjaka TuMora.

Umorna od borbe u sebi i kroz sebe, Buga je klonula pa skliznula u san. Spavala je dugo, spavala je sve dok je oštrim zvukom nisu probudile drvene klompe dežurnog liječnika.

Buga se pridigla iz kreveta pa se zaokrenula za devedeset stupnjeva, nalaktila na desnu ruku i zagledala u liječnika. Liječnik je u hodu skupljao prosute rečenice: *Boli me. Ne mogu spavati. Ne mogu jesti. Nije mi dobro. Imam temperaturu.*

– Spava mi se, samo mi se spava.

– Neka. Ozdravit ćeš u snu. U snu se i raste, zar ne?! – zasmija se doktor i pruži ruku prema Buginoj kosi kažiprstom pokazujući na dugu plavu pletenicu. Malo je zastao, progutao neki čudan osjećaj pa s visine prosuo kao vjetar:

– Bugo, bilo bi dobro da se ošišaš.

– Zašto? – iznenadila se djevojčica.

– Bit će ti lakše. Naime, od kemoterapije obično svima opadne kosa. Ali, i ponovno izraste!

– Ne. Ne. Ne dam svoju pletenicu. Nee dam! – zaplakala je Buga. Plakala je dugo i tiho skrivena pod pokrivač glave gurnute u jastuk. Najedanput se kroz njezin plač probilo:

– Ne plači, Bugo. Od tvoje kose isplest ću na stotine lasa. Njima ću loviti i uloviti svakoga zlog vilenjaka TuMor koji ti se pokuša i približiti. Kad pohvatam i uništim sve vilenjake TuMor, Majka Priroda će ti za nekoliko mjeseci darovati novu kosu. Najgušću i najljepšu od svih kosa na planetu Zemlji. – zašumio je Anđeo Čuvar iznad Bugine glave i poljupcem spustio san na njezine oči.

Sutra ujutro sa suncem u Buginu je sobu ušla glavna medicinska sestra. Nasmiješila se djevojčici, podragala je po kosi pa povelala na ucrtavanje putanje zračenja.

Tamo u ordinaciji liječnik je povjerio Bugi da su te ljubičasto-crvene crte samo crtarije ili granice preko kojih zrake svjetlosti ne smiju pasti na njezino tijelo. Vrlo je ozbiljno objasnio:

– Snop zraka zrači svjetlost kojom se spaljuju sve bolesne stanice.

– One stanice koje je nagrizaio i zatrovao zli čarobnjak TuMor? – izmantra Buga kao u polusnu.

– Molim? Što? O čemu govoriš? – začudi se liječnik sadržaju u jednom dahu izgovorene Bugine rečenice.

– O tom što ste čuli. Sve sam to vidjela. Mislim, vidjela sam tu borbu zlih vilenjaka TuMor i dobrih vitezica Radioterapije i Kemoterapije. Vjerujte, vidjela sam. – zasmija se Buga i vrlo mirno nastavi:

– Kad me iscertate, bit ću kao tetovirana. Tetovir djevojčica.

– Zašto ne? Ako ti se sviđa tetovaža, zamisli da si tetovirana. Samo pazi, ove crte ne smiješ prati do kraja terapije – dodao je liječnik povlačeći posljednju ljubičasto-crvenu crtu na Buginoj lijevoj natkoljenici.

Tog istog jutra Buga je u pratnji medicinske sestre otišla na zračenje.

Na širokom hodniku bolnice, kao u vagonima, na tvrdim plastičnim stolicama sjedili su mladi i stari muškarci i žene, iscertani ljubičasto-crvenim crtama, zamišljeni i odsutni. Bez riječi, čekali su susret sa zrakom svjetlosti.

Buga, bolnički pacijent, nije morala čekati. Ušla je u sobu za zračenje. S vrata je ugledala veliki ležaj natkriljen nekim čudnim metalnim aparatom. Na suprotnoj strani zida, u visokoj bijeloj polici, jedna do druge, kao vojnici na straži, stajale su bijele kacige različitih veličina. Na jednoj osrednjoj crnim širokim flomasterom pisalo je BUGA.

– Ta je moja. – pomisli Buga još prije no što radiolog pruži ruku prema označenoj kacigi. Smiješeći se blagošću Anđela Čuvara, radiolog vrlo oprezno stavi kacigu na Buginu glavu uz tople riječi:

– Dušo, ovo će te zaštititi od nepotrebnog zračenja. Stegni remen pod bradom. Tako. A sad se uspiji na ovaj ležaj. Ne boj se. Ništa ne boli i kratko traje.

– Znam. – kratko potvrdi Buga, zatvori oči i zađe u samo svoj svijet zemlje Neznancije.

A u zemlji Neznanciji još izdaleka Buga ugleda braću vilenjake TuMor. Od tog pogleda uhvati je neka čudna drhtavica. Strah. Tresla se i strašila u isto vrijeme. Tresla od hladnoće i strašila od zlog vilenjaka TuMora. Njezinu bojazan prva je dobro osjetila i vidjela Radioterapija, vitezica dobre duše. Ona odlučno podiže svoje oružje bez boje, mirisa i okusa, svoju zraku svjetlosti pa svom snagom sunu na zlog vilenjaka TuMora.

Zatrese se zli vilenjak, zdrma i htjede šmugnuti, skrivi se u neku drugu stanicu, ali izdade ga snaga, spotače se, pade, skvrči se skupljajući se sve više i više sve dok se potpuno ne istopi. Nestade.

Ohrabrena prvom pobjedom nad zlim vilenjakom TuMorom, Radioterapija, vitezica dobre duše, ponovno isuka svoju zraku svjetlosti prema drugom zlom vilenjaku TuMoru koji je gospodario drugom stanicom. Zraka dohvati i drugu stanicu zaraženu zlim vilenjakom TuMorom, probode ga pa ga rastopi.

I tako redom jednu po jednu stanicu, jednog po jednog zlog vilenjaka TuMora, čistila je Radioterapija, vitezica dobre duše, svojim sjajnim snopom zraka svjetlosti. Boj se vodio više dana. Na kraju je iznemoglu Bugu radiolog brižno posavjetovao:

– Dušo, ozračeni ožiljak rane redovito maži kremom ili uljem da te manje peče. Nosi komotnu široku odjeću. Pazi da te ništa ne steže. Da bi krv nesmetano kolala, ne smije imati nikakve prepreke. Kad god si umorna, legni. Odspavaj. Odmori se. Prošla si vrlo važan i težak boj. No, sve je iza tebe. Još samo lagani oporavak i sve će biti kao prije. Ne zaboravi, pusti malo kompjutor neka spava, a ti u prirodu. Trebaš puno šetati, trčkarati, igrati se. Aaa, umalo zaboravih, 4. ožujka, točno u podne, dođi da te ponovno pogledam.

– Hvala doktore. Poslušat ću Vas. Moram ponovno osvojiti liticu s koje sam pala. – zasmija se Buga, steže liječnikovu ruku, pokupi svoje stvari i napusti bolnicu.

I...

Buga se uspješno oporavljala. S vremena na vrijeme zalazila je u samo svoj svijet. Zalazila i sve više uviđala da je zli čarobnjak TuMor zauvijek protjeran iz njezinih stanica. Kamo je zauvijek nestao i otkud je uopće došao u njezin život, nikako nije mogla znati.

Nekoliko godina kasnije, jedne večeri dok se Buga igrala boja čvrstim i naglim sklapanjem i rasklapanjem očnih kapaka, iz dugina spleta, ravno i točno pred njezino srce iskoči Anđeo Čuvar, podraga je po kosi, otvori joj um i srce i uvede je u svijet borbe za zdravlje.

Vrlo umna, već djevojka Buga, pažljivo je slijedila svojeg Anđela Čuvara. Otkrivala je mnoge putove liječenja i naučila mnoge bojovne vještine za borbu sa zlim vilenjacima TuMor. Pripremajući se za svaki okršaj sa zlim vilenjakom TuMor, uvijek bi se sjetila svoje osobne pobjede iz najstrašnijega životnog boja pa bi otvorena srca i čista uma ušla u svijet Tumor Zemlje Neznancije vodeći bez straha, savjesno i sigurno, svakoga svojega pacijenta potpuno sigurnim putem ozdravljenja.

Milka Tica

ŽENA BEZ GODINA

Tiha se vatra polako gasila na dnu Crvene pećine na Prozrači. Dogorijevala. Žena bez godina, u haljini od poljskih trava, sjedila je tik uz gorište. Ispružene su joj ruke podrhtavale iznad tinjajućeg ognja, a tijelo joj se prigibalo zemlji. Licem gotovo priljubljenim uz hrastove ugarke šaptala je plamičku na izdisaju:

Mileni, nemoj se ugasiti. Nemoj otići, molim te. Ne dopusti da se izgubim u mraku. Bez tebe neću moći izići u proljeće. Bez tebe ne mogu naći mirisne trave ni učiniti cvjetni prah. Ostaviš li me, nikada više neću biranim miomirisima zasuti grob i stećak mojega Sandalja. Ne ostavljaj moje srce u tami, molim te. Molim te, pomози mi da budem vječna čuvarica naše ljubavi.

Ženina molitva srca uskoči u sredicu ognja. Iskra vrcnu. Plamen niotkuda buknu. Vatra se rasplamsa. Iz dubine presjajne pećine prolomi se:

– Ne može se ugasiti Božja vatra, čuvarice Sandaljeva groba i stećka.

– Sandalj. – šapnu žena obasjana najsjajnijim svjetlom. Još jednom zazva – Sandalj – pa podiže ruke zrakama svjetlosti.

Jedna traka svjetlosti sklizne Divnu u one godine kad zle vojske poharaše mirnu humsku zemlju, u godine kad Sandalj bijaše mlad ratnik, u godine kad se oni ljubljahu više od života. Druga traka svjetlosti poveza Divnu u Crvenoj pećini sa Sandaljem na drugoj strani života.

Divna i Sandalj. Sandalj i Divna vrtjelo se u krug bez kraja i konca. Kolalo je još od onih davnih dana kad ih zadesi zla kob.

A bi Divna, najmlađa kćerka Radogosta, humskog velmože. Lijepa i dobra djevojka darovala je svoje srce siromašnom mladiću, vojniku Sandalju. Zbog njezine ljubavi stadoše je progoniti. Jedni su govorili da Sandalj nije dostojan Divne, a drugi da je Divna plemenita roda i da ne može biti dobra žena siromašnu vojniku.

Narod ogovarao, a Divna i Sandalj se sve više voljeli. Voljeli se i obećali vjernost i preko groba. Obećali su se jedno drugom pred licem Božjim. Znali su u dubini svoga srca da nikada neće pogaziti dano obećanje, obećanje ljubavi.

Rasla je njihova ljubav u radosti sve do onoga dana kada Sandalj pogibe u viteškom boju u obrani svoje plemenite, svoga Huma. Divna ostade sama.

Žalovala je za svojim Sandaljem, tugovala, a onda u jedno jutro donese odluku i sve svoje blago darova vrlo kamenorescu, dade na Sandaljev grob usjeći, isklesati kameni stećak, I još pismoznancu dade upisati: *Ase ležit ljubav moja, vojnik Sandalj na svojoj na Plemenitoj.*

Kamenorezac i pismoznancu usjekoše najljepši stećak u humskom kraju. I još mu na nj usjekoše i sunce i mjesec. Kada ga ugleda, prvi put od Sandaljeve smrti, zasmija se Divna, spusti ruke na stećak i dotaknu tek usječena slova hrvaščice. Blago prijeđe preko njih nježnim prstima. Kameni prah rasu joj se niz duge skute. Divna strese prah pa podiže lice suncu. Netremice gledajući u sunce obeća Sandalju:

– Od danas, živa ili mrtva, bit ću čuvarica tvoga groba, tvoga stećka, čuvarica našega srca. Nikada više nikome neću pripadati, nikada više nikoga neću voljeti. Nikada. Obećavam ti iz srca. – ponizno i odano šaptala je Divna.

Suton se spuštao na zamak humskog poglavara Radogosta kada je u dvorište ulazila njegova kći Divna sva ozarena nekom tajanstvenom svjetlošću. Razljučen njezinim stalnim odlaskom na Sandaljev grob i stećak te obećanje da nikomu više neće darovati svoje srce, otac je zgrominjao grube riječi:

– Ti, koja ne želiš ni za koga drugoga poći, ti, koja ne želiš produljiti naš plemeniti rod, prokleta da si zauvijek! Zauvijek ostani čuvarica Sandaljeva groba i stećka!

Očeva kletva pade u zlo vrijeme. Tog trenutka Divna se pretvori u ženu bez lica i godina. Kada shvati da nje više neće biti kao djevojke Divne, zadrhta joj srce pa zadnjim ljudskim snagama šapnu Bogu:

– Nebeski moj Oče, oprosti mom zemaljskom ocu. On ne pozna moju ljubav. Dragovoljno prihvaćam njegovu kletvu. Od sada pa do vijeka ostat ću čuvarica groba i stećka moga Sandalja. Molim te svojom čistom ljubavlju daruj mi samo jedan ljudski dan u proljeće da nabere raznovrsna cvijeća pa da ga osušim u prah i zaspem grob i stećak mojega Sandalja.

Zbog Divnina čista i plemenita srca Bog ispuni njezinu želju. Podari joj vječnost pa kako tada tako i sada u svako proljeće ona iziđe iz Crvene pećine, nabere raznovrsna cvijeća, samelje u prah pa prahom zasipa Sandaljev grob i stećak. Tada se za mladača čuje kako Divna pjeva na groblju. Mnogi ljudi dobra srca i čiste duše vidjeli su Divnu kako ljubi svaki znak usječen na Sandaljev stećak, usječen davnih dana, onih nemirnih godina kad su tuđini harali Božjom zemljom, baštinom humskom plemenitom.

Milka Tica

STO GODINA „PREOBRAŽENJA“ ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA

95 je godina od smrti Antuna Branka Šimića (Drinovci, BiH, 18. XI. 1898 – Zagreb, 2. V. 1925), hrvatskog pjesnika koji je na svakoj top listi čitateljskih oduševljenja među prva tri mjesta. Pisao je dosta i kritiku, nije dovršio roman *Dvostruko lice*, koji ima i erotskih elemenata, a bavio se i prevođenjem – njegov prijevod romana *Blagoslov zemlje* Knuta Hamsuna tiskan je tek 60 godina kasnije (1983.)!

Stotinu je godina od objavljivanja njegove jedine za života objavljene knjige *Preobraženja*, prijelomne, burevjesničke zbirke moderniteta u hrvatskom pjesništvu 20. stoljeća, opsegom tako male, a odjekom toliko velike knjige koju je ilustrirao likovni avangardist Savo Šumanović. Mladi pjesnik ju je posvetio svojoj Tatjani (rođenoj Josipi) Marinić (Slavonska Požega, 7. veljače 1897. - 8. veljače 1966.), hrvatskoj komunistici, učiteljici, humanitarki, partizanki i jednoj od osnivačica Studija socijalnog rada, s kojom je živio pred smrt u stanu u zagrebačkoj Opatovini 43, koja ga je, po nekima, pod naglim stiskom novoga jugoslavenskog unitarizma možda i nagovorila da i on iako rođeni ikavac nakratko piše ekavicom, kao tada i neki drugi hrvatski književnici, kojima su knjige tiskane i na ćirilici. Tako su i *Preobraženja*, iako tiskanu u Zagrebu, otisnuta na ekavici, ali se autor ubrzo vratio hrvatskom književnom jeziku.

Zbirka poetskog ekspresionizma počinje slavnim stihom što je prerasla u poslovicu: *Pjesnici su čuđenje u svijetu*, jednim od najcitatiranijih hrvatskih stihova¹ koji još zvuči u srcima poklonika čarolije stiha. O toj prevratničkoj

¹ Zanimljivo je da je jedan od najcitatiranijih stihova u srpskoj književnosti "Hoće li sloboda umeti da peva kao što su sužnji pevali o njoj?" napisao Branko Miljković (Niš, 1934. - Zagreb, 1961.), koji je prerano preminuo u istoj dobi kao i Antun Branko Šimić, također u Zagrebu.

zbirčici, kao i o Šimićevu cjelokupnom pjesništvu napisani su brojni seminarski, diplomski, magistarski i doktorski radovi iz pera studenata i profesora književnosti, a sve bi se bitne odlike dale amalgamizirati u sljedeći citat: „Neke su pjesme objavljene prethodnih godina, ali ih je Šimić preradio pa se *Preobraženja* smatraju zasebnom (»kanonskom«) fazom. Pjesme u knjizi odlikuju se posebnim grafičkim aranžmanom (tzv. središnja os), što ga je Šimić preuzeo od njemačkog pjesnika A. Holza (*Phantasmus*, 1898–99), a i u ostalim slojevima zbirke simetrija je temeljno organizacijsko načelo. Uvodeći velike teme kao što su »Bog«, »ljubav«, »smrt« (tijelo) i »poezija« (umjetnost), Šimić ih koncentriranim i pomno dotjeranim diskursom uklapa u sliku svijeta koji prolazi bezbrojne preobrazbe u različitim tipskim personama (bolesnik, zavodnik, zavedena, mjesecar, mučenik) ili pojavama, da bi se onkraj vremena i prostora sve životne forme na kraju vratile panteistički zamišljenu apsolutu (*Otkupljenje, Budući*). Depatetizirani izraz, stilizirana (nemimetička) uporaba kolorita, vizualnost pjesničkoga znaka, dubinska eufonija i funkcionalno upošljavanje praznine (bjeline) samo su neke od inovacija koje su postale trajnim naslijeđem hrvatske moderne lirike.“²

Zanimljivo je da je svoju prvu zbirku prije točno stotinu godina objavio i Šimićev sedam godina stariji poetski subrat Tin Ujević (1891. - 1955.), riječ je o knjizi *Lelek sebra*, (Beograd, 1920., na ćirilici). Godinu dana ranije Šimić o Tinu, koji je rođen dvadesetak kilometara južnije od Drinovaca, znakovito piše: “Jedna pojava koja visoko strši ponad jugoslavenske urođene osrednjosti, živi tragični život i čeka tragični svršetak”. No druga Tinova ponajbolja zbirka *Kolajna*, objavljena šest godina kasnije (Beograd, 1926., također ćirilicom), po svom značenju je apsolutna “blizanka” Šimićevim *Preobraženjima* – obje antologijske knjige s vlastitim knjiškim fortunama i dalekosežnim utjecajima na mlađe naraštaje, imaju samo po 48 pjesma, i obje su po svojim uresima zasluženno zasjele na sami tron hrvatskog Parnasa. Prva po svojoj modernoj formi stiha, a druga po klasičnoj formi, vezanom stihu u katrenima i sonetju. Možda ima neke simbolike i taj broj 48, koji je po numerolozima iznimno nepovoljan i nesretan, simbol žrtve. Po drevnoj kineskoj Feng Shui vještini življenja broj 48 (kao i brojevi 12, 39, 57, 75, 84, 93) je povezan s poslovnim i novčanim problemima, osoba u njihovu znaku često trpe jer ga drugi iskoriste, i te su brojke u znaku izdaje, spletki ili nevjere, novčanih ili ljubavnih problema. No, u nekim numerološkim raspravama se broju 48 pripisuje i privlačenje ogromnog bogatstva, što bi i u našem poetskom slučaju moglo biti točno – dvije zbirke ispisane bolom zamakanim u ljubavne jade darovale su nam najviše duhovna bogatstva. Za nas sveti broj, umnožak broja apostola i broja evanđelista!

² *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 5. 10. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59548>>.

U proteklih stotinu ljeta svih 48 „preobražujućih“ pjesama uvrštavano je u brojne šire izbore Šimićeve pjesništva, a taj je pjesnikov prvijenac kao samostalna knjižica pretiskan samo dvaput (Split, 1999.; Zagreb, 2005.). Pod tim izvornim imenom nešto širi izbor stihova je objavljen i na dva svjetska jezika - 2005. je Ines Cergol zbirku prevela na slovenski (*Preobrazbe*), a 2015. objavljen je i prepjev Pabla Serra na francuski (*La metamorfosis*).

No, ovom zgodom pozvali bismo na ponovno iščitavanje rijetko objavljivanih Šimićevih dnevničkih i aforističkih zapisa koji su pod imenom *Papirići* dugo ležali u rukopisima i tiskani su samo u *Sabranim djelima* Antuna Branka Šimića, i to tripot do danas. Prvi put ih je u tri sveska priredio brat Stanislav Šimić 1960. godine, koji tog ljeta i umire; drugi put, za 90. obljetnicu pjesnikova rođenja *Sabrana djela* u dva sveska priredio je Dubravko Jelčić 1988. godine; treći put za stogodišnjicu rođenja 1998. također u dva sveska Nedjeljko Mihanović. Prema zamislima i podjeli priređivača, *Papirići* imaju tri dijela i riječ je o kratkim crticama, ogledima i zapisima koji prethodno nisu nigdje objavljeni, možda bi autoru poslužili za neke druge duže tekstove koji prebrzim korakom tuberkuloze nikada nisu napisani. Šimić ih je počeo pisati prije točno jednog stoljeća, i vjerojatno sve ispisao tijekom 1920. godine. Odlučili smo se ponovno tiskati samo treći, najveći dio *Papirića*, sa 102 numerirana odlomka, a u onima najkraćima, s rečenicom-dvije, pjesnik je najviše aforistički raspoložen i ti su doumci i umotvorja već uvršteni u neke antologije hrvatske mudrosti i aforistijsja, primjerice poumljenice 27, 36, 41, 58, 64, 86... Ucijepio je u njih i citate drugih autora (Wilson), spominje i anegdote kao i Marulića, Matoša, Preradovića, Renana, Tainea, Nietzschea, Chaplina, , . Ti su mudroslovni i poetski fraktali o životu, svijetu, politici, novinama, poeziji, umjetnosti, gluposti, ženi, djevici, majci... napunjeni poukom i poentom pisani onodobnim pravopisom, tako autor rabi i riječi *revolucioner, stepen, posljedni*, ali čitatelju nudi i rijetko rabljene izraze, skoro neologizme: *dublina, maljušnost, niskoća, politik, šaptimice, uživač, zakloništvo, rezervoari radosti...* Nekoliko uočenih tiskarskih grešaka (iz izdanja 1998.) su ovom prigodom ispravljene. Uživajmo!

Mladen Vuković

(III)

[1] Tzv. historijska pravda je sredstvo da se spase neka veličina i u onom vremenu iz kojega se može vidjeti da to nije, da to ne bješe nikakva veličina.

[2] Historijska pravda zahtijeva od nas respekt pred glupošću zato jer su je naši pređi držali za protivno od toga.

[3] Ako jedan narod nema kulture u svojoj prošlosti, on je lako ima. S pomoću historijske pravde on povećava dotle neke malenkosti dok se one ne čine doista velikima. Drukčije rečeno: on se u svojoj historiji služi rječnikom drugog kojeg naroda koji doista ima tu kulturu.

[4] Historijska pravda ili historikove naočale koje povećavaju ljude i stvari dok gledaju u prošlost.

[5] Svuda se čuje prigovor da se veliki ljudi poznaju samo po historiji o njima, a ne po svojim djelima. Ja držim da je mnogi od tih velikih ljudi time vrlo zadovoljan.

[6] Nitko ne može biti tako loš umjetnik ili filozof da ne bi nakon koju stotinu godina kakva akademija izdavala debele sveske o njemu i njegovim djelima.

[7] Vi me uvjeravate da ljudi negdje u dubljini sebe imaju uvijek svog malog crva. Ja u to ne vjerujem. Ja poznam samo velike crve koji negdje u dubljini sebe imaju svog malog čovjeka.

[8] Uho je mnogo finiji organ od oka. Ono može da podnese tek nekoje glasove, ostali ga vrijeđaju. Naročito mrzi množinu glasova i voli samo one koji harmoniraju. Dok je oko mnogo neosjetljivije, flegmatičnije, prostije, mogući sve da gleda često ravnodušno, bezmjerno izdržljivo, ne dajući da se nasluti uopće njegova »funkcija«.

Dok se sigurno može reći da je uho mnogo finiji estetički, etički, čini se, su jednaki.

[9] U djelima koja stvara duh uvijek ima tijelo svoj udio pri njihovu uobličenju; ne samo kao sredstvo nego i kao uvjet: ritam riječi je uvjetovan i disanjem, uho po svojoj strukturi može osjećati ugodno samo sklad ili neugodno barem veliki nesklad, itd.

[10] Nekim revolucionarcima: - Vi želite mjesto ovoga drukčiji, bolji svijet?

Vama to može najlakše poći za rukom: mislim, ako se nekud maknete da vas više ne bude u tom novom svijetu.

[11] Većina revolucionaraca postali su to ne zbog toga što uopće nemaju mogućnosti da u ovom poretku razviju svoje snage, nego što tih snaga uopće nemaju. Oni se nadaju da će im novi poredak s mogućnošću da razviju snage dati i same snage.

[12] Biti revolucioner znači pretpostavljati čovjeka lošim - dok mu treba pomoću sile nametnuti da bude bolji. Biti revolucioner znači dalje: premda je čovjek sam po sebi loš, on će biti u novom poretku anđeo – samo da mu mi revolucioneri budemo gospodari.

[13] Vrlo je zgodno što postoji osim nas netko drugi uz nas: da možemo za sve što nemamo, ili za sve zlo koje nas je stiglo, okriviti njega. Taj drugi se zove naš susjed ili društvo, ili država, a mi se zovemo - revolucionarci.

[14] Nije da sam ja premalo revolucionaran, nego sve ono za što vi dižete toliku buku, vaš ideal, vaše nebo nije moj ideal, moje nebo: svaki čovjek jedan – *bourgeois*.

[15] Sve što on razumije ili misli da razumije, to mu ne vrijedi ništa; a sve što ne razumije, to mu opet – dakako – ne vrijedi ništa.

[16] Priroda kadšto običava izbaciti kakav monstrum kao sebi za šalu. Ali takve joj šale najbolje uspijevaju kad se slože ona i – kultura.

[17] Nije toliko odlučan utjecaj nekog pisca na nas; odlučnije za na od toga utjecaja je to što je baš taj pisac, a ne neki drugi, na nas utjecao. Štoviše, sama sklonost tom piscu, ono što u nama zadržće čim čujemo prvi put njegovo ime ili kakav njegov banalan nevažan atribut, želja da ga upoznamo, odaje nas već dovoljno. *Wahlverwandschaft*.

[18] Ima ljudi koji su kao ogledala što umanjuju. Oni čine da zatrepše naše najlošije strune, zato ona tjeskoba dok smo s njima, ono začuđenje pred samim sobom nad svojom vlastitom niskoćom. Tek kasnije nam bude jasno da je toj tjeskobi uzrok što nije ono naše pravo došlo do izraza nego tek ono što je jedino moguće u odnosu prema tim ljudima, i naše začuđenje nad niskoćom, nad maljušnosti. Kako sitan mora da je cio svijet u očima ovih ljudi! Ali... kako bi se oni inače mogli da održe, kako bi se usudili da koraknu u taj svijet?

[19] Ako se od ljudi tuđite, onda vas gledaju krivo, možda vas mrže ili drže uobraženima. Ako im uspije da vam se približe, onda iskorišćuju vašu

dobročudnost, postaju drski, tj. izgube i ono malo respekta što su ga imali prema vama dok vam nisu mogli bliže pristupiti. Ili, što je još gore: postaju povjerljivi u nadi da ćete im jednako vratiti. Ukratko: oni napnu sve snage da niveliraju.

[20] Pojava, što nekoji ljudi drže manje do vas već onoga časa kad im uspije da se s vama, makar i posve slučajno, upoznaju, pobudi da slutite da ti ljudi ne drže mnogo do sebe.

[21] Mora da sam vrlo velik ako je vaš sud točan. To ne vidim iz vašeg suda o meni nego iz vašeg suda o njemu, kojega držite velikim dok vam servira loše prepjevane moje pjesme i krivo razumljene moje misli.

[22] Volja za posmrtnim životom u nebu ima svoj izbor kao i volja za životom na zemlji: u bitnosti, to je jedna ista volja za životom. Tek je u nekim slučajevima tako jaka da ona na račun vječnog života na nebu posve zabacuje život na zemlji. Krivo bi, dakle, zaključio onaj tko bi mislio da se ovdje očituje manje ili da se uopće ne očituje volja za životom.

Ovamo pripada i težnja za besmrtnošću na zemlji (slava itd.).

[23] Ima ljudi koji nemaju talenta ali imaju ambicije. S pomoću ambicije oni napnu sve svoje snage – i ako im je još pod nogama pouzdanje u sebe – talent dođe.

[24] Koliko radosti i koliko bola stvara život u svakom času! Iako sve odvire zauvijek, novi izvori ključaju... Ne znam zašto je u svakom nama po jedan ekonom koji bi sve htio sačuvati u rezervoarima radosti naročito (mi nekoji, i *bolji*)? Doduše, postoji jedan takav rezervoar pamćenja, premda dosta nesavršen zbog kanala koji odvodi: zaborav.

[25] Sve vrste forma su od prirode nešto opće, generaliziraju.

[26] Skromnost je ponos malih. Svaki mora imati kakvu krepost – što će biti od onih koji je nemaju. No oni su od same nestašice te kreposti načinili jednu krepost i tako stekli svoj *raison*.

U velikih je skromnost samo maska, sredstvo (ona je to zapravo i u malih, samo što se u malih ispod maske krije posve nešto drugo nego u velikih). Kako bi se inače mogli veliki kretati među malima? Sve kad bi bili dovoljno jaki da se obrane od ovih u svojoj maljušnosti povređenih, zar oni nemaju dovoljno srca, samilosti prema ovima – i, ako ništa drugo, dovoljno pristojnosti.

[27] Mnogi koji se uvjeriše o ništavilu svijeta, postadoše ništarije.

[28] Prevršuje svako čuđenje što se ti magarci ne mogu da pomaknu smjesta uza svoje bjesnilo ambicije koja ih vuče.

[29] Tebi je ideal da postaneš velik: Da, prema tvojim sposobnostima ti imaš pravo da ti to bude *ideal*. (Ideal je, vele, ono što se nikad ne postizava.)

[30] Često doživljeni slučaj da se za nekog sami stidimo pa nam on i ne bio bliz nego, štoviše, i mrzak ili ravnodušan – ne može se tumačiti time da nam je, možda, stalo do njega ili – budući da je i on čovjek kao i mi – do općeg »ljudskog dostojanstva«. Dokaz: da se mi nimalo ne stidimo ako to poslije čujemo nego se, ako nam je neprijatelj, kadšto i radujemo se tomu. Mi se stidimo zato jer se to dogodilo u našem društvu. (Dakle, ipak za sebe.)

[31] Svi oni koji hoće da usreće čovječanstvo obično su u nečemu nesretni, nešto u njih nije u redu. U tome ih odaje već sama njihova predodžba o nesretnom čovječanstvu, štoviše: stepen njihove nesreće dade se odrediti po tom, koliko oni čovječanstvo smatraju nesretnim. Premda oni čovječanstvo i ne učine nikada sretnijim, njima je lakše podnositi vlastitu nesreću dok im je neprestano na pameti da nisu usamljeni, nego da je cijelo čovječanstvo s njima. – Ovu činjenicu o nesreći usrećitelja svijeta može zapaziti svaki koji dublje pogleda najsvagdaniju pojavu tih usrećitelja... Ako kojemu od ovih ništa drugo ne dostaje, ono barem: da mu ne uspijeva zasititi svoj odveć dobar – apetit.

[32] Patos je izraz visokih osjećanja, dakako. Istina, da je naše vrijeme bez patosa, znak je da je ono bez visokih osjećanja. No pobrinulo se za nadomjestak.

[33] Koji pravi ljubavnik nije bio i dalje ljubomoran, probuđen iza sna u kojem mu se njegova ljubovca iznevjerila?

[34] Cinik je nešto više, svakako »talentiranije«, od obične svinje tzv. običnog čovjeka. Ali da se u svijetu, u kojem žive svinja i čovjek, pomirio i lijepo se u njem smjestio, to ga čini potpuno ravnopravnim tim stanovnicima. On tek vidi što je, ili, kako rekoh, »talentiraniji« je od svojih susjeda. Njegov cinizam ima u sebi nešto čestito; naime, potreba da on ima svoj cinizam da njime opravdava sebe – ta potreba je posljednji preostatak čestitosti.

[35] Taj cinik žestoko žeže po svemu! – Pustite ga! On mora da se negdje još žešće opekao!

[36] On ne čita ništa, u strahu da će izgubiti svoju originalnost. Kao da je glupan tako rijedak original.

[37] Neovisnost. Često je potrebno nekome tko hoće da bude neovisan – da bude u nekoj maloj mjeri ovisan. Npr. u slučaju sa ženom. Dok je žena uza me, sa mnom, dakle dok sam o njoj donekle ovisan, ja sam doista neovisan. To se vidi još bolje po drugomu: kad je ona daleko od mene, dakle, kad sebe ne dijelim zajedno s njom nego sam sav potpuno svoj, neovisan, ja sam onda zapravo sasvim sav njezin, sasvim ovisan. – Ja trebam ženu pokraj sebe da se oslobodim od – žene; ja trebam ženu da je – ne trebam.

[38] Futuristi. Časak izvivši se iz bezdana vremena stoji na površini i drsko se šepiri: taj skorojević priznaje sebi jedino pravo na život, zaboravljajući da stoji na leđima bezbrojnih drugih časaka ispod sebe. Ali ne osuđujmo ga – čestit je: već se uklanja i pušta svoje mjesto drugomu. Čestitost – ili nužda?

Antun Branko Šimić, ulje na platnu, Augustin Ago Kujundžić

[39] Užitak. Ljudi jedino zamjeraju užitku što je kratak i što će doći jedanput smrt, koja otimlje nadu u svaku novu mogućnost užitka. Dakle dvije jedine stvari koja su dva glavna i jedina uvjeta da se užitak uopće doživi kao užitak.

[40] Ono što je žurnalistu sve: biti informiran ili ne biti informiran a graditi se informiranim – to je meni antipatično. Tko je mene natjerao da se moram informirati o stvarima koje su mi stota briga!

[41] Dobri odnosi. Prvo, nitko ne može od svog prijatelja tražiti ono što ne traži od sebe, pogotovu ne više. Odnos: odnosi nešto i jednomu i drugomu. Odnosi dvojice ljudi.

[42] Bolest čini ne samo religioznoga nego i nereligioznoga »pobožnijim«, jer mu dozivlje u pamet njegovu ovisnost o nečemu višem nego što je on. Najbolja strana bolesti je što ona čini - barem mene – boljim.

[43] Ima jednu dobru stranu to što nam one stvari, s kojima smo se po prvi put tako sudarili da smo ih odlučili maknuti, postanu poslije ponovljenih sudara ravnodušne, jer bi nas inače, u slučaju da ih je nemoguće maknuti, uništile. Kao i jednu zlu stranu da nam ta ravnodušnost smeta da ih maknemo i u onom slučaju kad postoji mogućnost da ih maknemo.

[44] Premda ne mislim da je opijanje potrebno umjetniku ili misliocu, nikad mi ne bi palo na um osuđivati kojega od njih što pije, s ovog ili onog razloga, među kojima se nalazi i taj, da jednom Matošu nije ništa preostalo nego da pije. Naprotiv. Ja ga samo žalim da je morao živjeti u prostornoj ili vremenskoj blizini onim tipovima koji su mu se primicali u tim časovima i hoće da se, kojih deset godina poslije njegove smrti, okoriste time što pričaju o njemu anegdote kojima hoće proglasiti ništavim njegov kritički i polemički duh.

[45] Treba živjeti tako da izvana izgledaš kao pravi filistar – ako ti je moguće i glupa lica. On će, istina, na te iznijeti da si počinio sva njegova nevaljalstva, ali ti budi kakav jesi.

[46] Vječna nedostiživost, nezasićenost, neizrecivost koju poznaje i čovjek s voljom, i uživač, i umjetnik - ona vječna razlika, vječni minus, između čežnje i njezina ispunjenja – nije li baš to što vječno goni čovjeka da pokuša još jedanput; ono, dakle, što bez odmora pokreće dalje život bezmjerno.

[47] Danas su svi mostovi između naroda i svake više kulture porušeni; zapravo, da ti mostovi nisu ni razoreni jer ih nije ni bilo, opće je poznata istina. Ali nije tako poznato da je tomu mnogo uzrokom jedna druga istina: što je riječ postala s ovom. Kako samo čita današnji čitač, vidi se po tomu što se sigurno nikad nije ne samo davalo nego i čitalo toliko knjiga kao danas a nikad valjda manje nije to čitanje djelovalo na ljude. Koliko se sretne glupana koji su pročitali biblioteke, koji valjda nisu u svim slučajevima postali glupi od prekomjernosti čitanja nego su ostali nekultivirani od površnosti čitanja, od toga jer nisu znali čitati, od toga – tako se danas može reći – jer su tek čitali.

[48] U posljednje doba počeli su i u Zagrebu prikazivati filmove Charliea Chaplina. Ne znam jesu li ti filmovi, koje gledamo, najbolji Chaplinovi

filmovi, jer čitao sam da su najbolji nastali u posljednje 3-4 godine, i čuo sam da su ti najnoviji skupi pa ih Zagreb ne kupuje. Ništa. Moći ćemo i ovako vidjeti razvitak najvećega umjetnika kinematografije, baš kao i publika velikih gradova. Koja godina zakašnjenja ne znači ništa, jer Chaplin nije tek moda koja zastari.

[49] Dobro je zabaciti sva pravila i tražiti svoja vlastita na dugom putu. Na koncu ćeš naći mnoga koja si u početku zabacio, ali ta pravila sad imaju drugo značenje: sad su tvoja, sad se znaš njima služiti.

[50] Ja ne velim da umjetnik u svakom času mora biti svjestan svih pravila koja upotrebljava u svojem djelu. Mi koračamo ne misleći kako ćemo napraviti svaki korak, često prođemo ulicu a nismo bili svjesni da uopće koračamo, mislili smo na nešto drugo. No uvijek nije bilo tako. Mi smo naučili koračati, izvježbali smo se i sad koračamo. Fiziolozi tvrde da su svi nesvjesni naši pokreti bili nekad svjesni, trebali dugu historiju svjesnosti.

[51] Građanin o pjesniku. Sigurno nijedan čovječji proizvod nije bliže ništavosti nego lirski pjesnik i nema valjda većeg čovječjeg izroda nego što je lirski pjesnik. Naravno, ono što građanin zamišlja kao lirsku pjesmu i onaj čovjek kojega misli građanin kad odmahne rukom i osmijehne se: »Ah, pjesnik«.

Građanin stoga nije nikako na čistu što bi držao o pjesniku, on je u vječnoj dvoumici o toj kreaturi. On bi najradije pred svim svijetom izrekao ono što misli (kad o tom misli) potajno ili što se usudi kazati u svom najužem krugu: da je pjesnik brbljavac i vucibatina, lijenčina koja ne će da radi i kuša da živi na tuđi račun. Ali opet – misli građanin – ne smijem se kompromitirati kao barbarin, možda ja pjesnika ne razumijem, pjesnika je zapravo uvijek bilo i bit će, i najposlije, svi ljudi ne mogu raditi isti posao, svijet treba da bude šarolik (građanin se kod toga problema, što ga ne može da riješi, zadovolji time da svijet treba da bude šarolik, jer šarolikost ubija dosadu itd.). Ako je taj građanin čovjek naše zemlje, koja se uvijek ugleda u zemlje kulturnije od sebe, nastojeći da im što više približi i ne zaostane za njima, on prizna pravo na opstanak pjesniku već stoga što mu to priznaju kulturni narodi. Kako bi Hrvati u svom hrvatskom ili Srbi u svom srpskom ponosu mogli zamisliti hrvatstvo, ili srpstvo, bez pjesnika!

Napokon – to je najrjeđi slučaj ali se događa – taj inteligent, pošto je postignuo nešto za čim je toliko čeznuo, još uvijek nije posve zadovoljan: [nadao se da će mu, dobije li neku ženu, bili ispunjena najveća želja i da će tako imati sve što želi – ali to mu ipak nije ubilo neke želje: one se opet rađaju; uviđa] da mu željeni novac ipak nije dovoljan kad ga dobije nego da ga još više želi... U takvim slučajevima može u njegovu mozgu nastati refleksije opće naravi, recimo o vječnoj nezasiťljivosti srca, i ta refleksija sjeti ga na neke stihove iz njegovih školskih dana, kao:

Ljudskom srcu uvijek nešto treba
Zadovoljno nikad posve nije...

Njemu se najedanput rasvijetli pred očima i on uvida čemu je pjesnik na svijetu. Dobro je rekao pjesnik – misli on – i asocijacija... pjesnika i vječnosti dovede ga na to da je ovaj pjesnik rekao vječnu istinu.

[52] Ljudi bez odgovornosti. Ljudi koji imaju zvanje – oni su oslobođeni odgovornosti, čine sve u ime »višega«, ne ljudi, neljudi, makine. Čovjek bi se začudio odakle im tolika »superiornost« kad ne bi znao izvor njezin. Časnik se čini da je toliko jak koliko sva vojska. (Kao da mu vojska stoji iza leda.) Portiri hotela, bolnica..., »izvršivači vlasti«, »državni organi«... ljudi sa zvanjem.

Ja sam oduvijek mrzio sve takve, od policajaca i željezničkih činovnika do... štoviše, imam od njih besvjesni strah, prema njima respekt... Sigurno jer ih nikad nisam mogao zamisliti kao ljude.

Oni kojima je snaga data izvana, ne iznutra...

Svijet bez takvih.

[53] Kada kakav vladar, državnik, ministar itd. pokaže kulture, pravednosti itd. koliko kakav običan čovjek, svi su zadivljeni. (Wilson.)

[54] Ljepota unesena kao mjerilo u umjetnost uzrokom je zbrke koja se očituje ponajčešće u kritici i u mnogo slučajeva okrnjuje doživljaj umjetnosti. Nije isključeno da zahtjevano ispunjenje toga pojma nije zavelo kadšto na stramputicu također same stvarače. Doduše, ima mnogo umjetničkih djela u kojima se može pronaći ta ljepota; štoviše, valjda u cijeloj klasičnoj umjetnosti. No, velika umjetnost preraste taj pojam, ona može biti sasvim bez tog elementa. Umjetnost nije samo za to da »javlja ljepotu«. Taj pojam, koji potječe od klasičnoga gledanja na mnogo bliži i stvarniji nego nama, kojima je to više nešto sporedno u umjetnosti ili tek apstrakcija stvorena naknadno.

[55] Zamršeno nije tajanstveno; jednostavno je tajanstveno. Što mi nešto uopće osjećamo kao zamršeno, već u samomu tomu je mogućnost da zamršeno razriješimo, razdijelimo na sastavne dijelove, učinimo da bude jednostavno. Ali to jednostavno, koje smo postigli, ne pušta dalje u sebe, ne da se dijeliti, zatvara se pred nama u svoju tajanstvenost. (Kako bi inače bili svjesni da je zamršeno?)

[56] *Vers libre* je jedna primitivna tehnika. Ta tehnika stoji na prelazu između tzv. proze i metričke tehnike. Da je kod naših seljaka tehnika stihova metrička, dakle više primitivna, ne začuđuje ako se zna da kod seljaka ne mora biti svaka tehnika primitivna i da tu postoji »razvitak«. Osim toga, ne smije se zaboraviti da seljaci jedva poznaju stihove bez muzike koja ih prati. Da je neka tehnika primitivna, to još ništa u odlučuje o vrijednosti same umjetnosti, štoviše ta umjetnost je često mnogo snažnija.

[57] Ako umjetnik doživljuje sve jače i dublje nego drugi, ako je on svijestan onoga što drugi nisu, ili tek tamno, pitanje je kako on to sve može da podnese. Bit će to stoga što umjetnik, makar što on doživljavao, gleda na svoje doživljaje kao na »štof« iz kojeg će, ili iz kojega bi mogla, nastati jednom njegova umjetnost. On sebe razdvoji: na umjetnika i na onoga drugoga koji kao da nije on, nego u neku ruku njemu indiferentno biće. (*Entmenschlichung*.) I kod najtežih i najstrašnijih doživljaja umjetnik je u čovjeku »na svom djelu«. Odatle ono tuženje nekih umjetnih što oni ne mogu ništa da čisto tj. posve i samo »ljudski« dožive, nego je uvijek nešto neljudsko u tom doživljaju. Umjetnik: nečovjek.

[58] Duhovni ljudi obično nemaju i ne žele imati sinova svoga tijela, ali zato ih sve raduje da vide sinove: potomke svoga duha.

[59] Autori su nužno suvišni. Ja sve nekako mislim kako bi umjetnost mogla nastajati bez autora. I onda, kada pišemo o djelima mrtvih pjesnika, javi se mjesto njih kakav njihov epigon koji stane pred nas. Kad pišemo o kineskoj lirici, javi se kakav orijentolog.

[60] Evo glupost; ali glupan, to je ipak suviše; to je nešto fizički, ta inkarnacija.

[61] Kamen, potok – pa znati da to pripada nekom vlasniku.

[62] Ja ne znam je li stagnacija danas u našoj literaturi, jer ne znam sasvim pravo što razumijevate pod tom riječju. Ako se nc uzme da je u našoj literaturi stagnacija od Marka Marulića do dana današnjega, onda će biti da je nema danas više nego jučer.

[63] Umjetnost, vizija nekog drugog, višeg života; jedno nebo, jedan poziv da ljudi stvore takav život. Način, recepti, norme, to su obilježene ceste kojima će ljudi doći do toga života. Zadaća filozofije. Umjetnost je po tom u svojoj bitnosti antinaturalistička.

[64] Duh nije ogledalo a pogotovu ne ravno.

[65] Svemir pjesniku može biti tema, ali ne problem koji mu treba riješiti. Ja pjevam o smrti, ali ne rješavam problem smrti.

[66] Danas se stihovi nc pjevaju nego se čitaju ili govore.

[67] Stihovi teku. Glatki su, muzikalni, nisu hrapavi, ni aljkavi ne hramlju. – Tako se govori o poeziji.

Gledao sam kako jedan naš stariji pjesnik čita pjesme nekog mladog početnika. Prešao je s mukom preko tri-četiri u slobodnom stihu i, kad se namjerio na jednu koja je bila bez ikakve vrijednosti ali pisana u regularnom ritmu, lice mu se promijenilo, počeo se zanositi, i deklamiraše te stihove u kojima nije bilo ništa, ali koje je mogao lepetati jezikom tako brzo da mu ništa od njih ne dopre u mozak – bili su »glatki«. To je pjesma! – kimao je glavom.

[68] On je tih dana mislio mnogo o tijelu. To tijelo što se zvalo njegovo nije bilo zapravo njegovo, u njemu se gotovo sve događalo bez njegove volje, i protiv njegove volje. Tijelo, premda odijeljeno, bilo je sa svijetom jedno, i svakako bliže ovoj prašini po kojoj je stupao nego njemu, pravom njemu. Zar vam nikada nije bilo čudno što kroz vas teče krv sama od sebe, bez vas, vaša ruka leži pred vama na stolu kao kakva životinja.

[69] Politici i filozofi. Politicima – onim najobičnije vrsti – filozofi su suvišni ili smiješni ljudi na zemlji. »Nerealni«, kako glasi njihova najčešća fraza. No, sve ideje koje politici nastoje realizirati – koliko oni uopće nastoje realizirati neke ideje – nastale su prvi put u mozgu filozofa, tih »nerealnih sanjara«. Nakon, pustolovnoga puta tih ideja kroz mozgove one su dospjele napokon i u mozgove samih politika.

Tu istinu ne znaju još samo politici.

Nije nikakvo čudo ako se ideje na svom putu kroz mozgove tako izobličie, da ih u času kada dopiju u mozak svagdanjih politika više ni sami njihovi začetnici ne mogu prepoznati. U tomu smislu mogu svagdanji politici te ideje doista smatrati *svojim* idejama.

[70] U zbiljnosti feljtonist je pisac koji zabavlja, dakle zadovoljava publici. Feljtonista ima danas bezbroj u Evropi.

Napokon, feljtonist Matoš je bio u Francuskoj, zemlji gdje ima toliko feljtonista da bi mogli zabavljati cijeli svijet – u onoj istoj Francuskoj gdje su i veličine kao Renan, bili tek – veliki feljtonisti. (Karakteristično je da je Matoš imao više simpatije za Renana, koji je stajao čas na jednom, čas na drugom stanovištu – vjerujući da je tako bliže istini, jer ako nije pravo jedno, onda je pravo drugo stajalište – da je dakle imao više simpatija za toga čovjeka koji se igrao problemima nego, naprimjer, za Tainea, koji se mnogo ozbiljnije predavao rješenju problema.)

Stoga Matoša možemo razumjeti s pomoću one atmosfere u kojoj je živio; atmosfere kroz čiji suton ni drugi, jači od Matoša, nisu vidjeli izlaza. Matoš je bio samo zvuk, rezonanca jedne glasne kaotične muzike. Zvuk koji je dao mladim ljudima da naslute tu veliku muziku za kojom su čeznuli. Ako su i druge zemlje pune takovih feljtonista, u tim zemljama oni nisu toliko značajni, jer ima tamo i nekoliko pojedinaca koji nisu samo feljtonisti. Ali za našu zemlju – prije desetak godina – jedan feljtonist je bio odlučan; bio je sudbina. Što je mamilo mlade ljude k Matošu meni je jasno i razumljivo, ako samo pokušam sebi predočiti sebe od svoje dvanaeste do svoje petnaeste i, možda šesnaeste godine.

[71] On piše tako dobro da se čini kao da hoće na svaki način uvjeriti da je dobar pisac.

[72] Ti znaš da je on takav i takav; učini ga svakako svojim neprijateljem. Tim prije što je on jači tip.

[73] Potreba prijateljstva (barem u izvjesnim slučajevima) je strah od neprijateljstva, osjećaj slabosti. To ne znači da svaki slabić mora stvarati ili da treba stvarati sebi prijatelje.

[74] Ako hoću da se neki ljudi ne obnavljaju ne razvijaju, ne donose nikakvih novosti, treba samo jedno vrijeme da ne pišem. Radikalno sredstvo za to bilo bi da ćutim, najradikalnije da nekuda otputujem.

[75] Onaj kojemu je umjetnost potreba života – to je čitalac kojega želim.

[76] Vi svi nepoznati, o koja li će žena između vas biti jedanput glavnim pokretačem mojih misli, o koji li će mladić, starac ili dijete biti moj prijatelj! Ja vas ljubim, o nepoznati!

[77] Visoka ironija: zašto pišem? Zato jer imam samilosti prema životinjama.

[78] Vojnović, taj bonbon što ga ližu jezici...

[79] Ne postoji samo javno mišljenje koje se stječe iz novina, nego javno osjećanje koje se stječe iz časopisa i knjiga – pjesnik je tko ima toliko mozga da od skupljenih misli napravi knjigu.

[80] Oni stvaranje zamjenjuju širenjem (tuđih misli). Zašto ne raspačavaju po ulicama tuđe originale – protivno od narodnih pjesnika.

[81] Glupost često prestane biti glupošću čim je njezin vlasnik pokušava izreći. Na putu k izrazu, do kojega ju je njezin vlasnik nemoćan dovesti, postane obično besmislicom.

[82] Bolest čini da čovjek otkrije u sebi nekog drugog, različitog od onog »zdravog« čovjeka. Mnoge osobine neslućene i skrivene iziđu na vidjelo, uopće sav duševni život se pojača. Čovjek vidi sebe u odnosima (naprimjer prema svojoj sudbini, prema smrti i životu, i prema svojim bližnjima) u kojima se inače nije imao prilike vidjeti. I sama bolest nekoga od naših bližnjih djeluje na nas u tom smislu. I nereligiozan čovjek postaje »pobožniji«, osjeća mistiku života mnogo dublje.

[83] Imade stvari koje se ne vide i koje jesu:

Miris što me opaja

Toplina što me blaži

Težina što me steže

Vrijeme koje mi prolazi.

[84] Isključivost. Svaki jači čovjek je barem jedno vrijeme isključiv, to jest on gleda prezirno na svoju okolinu i ne će da započinje ni s jednim iz te okoline ništa zajedno; nego ide sam svojim putem. To ga usami, rezultati ga čine očajnim, cilj se gubi u nedostiživosti. Dakle: besciljnost, umor, očajavanje.

Ako ovakav, s gađenjem, na samoću, iziđe među druge u kakvu grupu, može se dogoditi da, pored sve razlike koja se otvara između njega i svakoga ostaloga, korača dalje zajedno s njom. On vidi da je u zakloništvu, pljevi, premda različiti od ciljeva koje imaju ostali (često svaki od njih ima drugi cilj), postaju bliži... Dok on jednoga dana jače ne osjeti sve što ga dijeli od tih njemu potpuno stranih ljudi i izlazi – sa začuđenjem, ako je uopće mogao tamo zalutati. Vječni ritam odbijanja i privlačenja.

[85] Među »duhovima«. Uvijek ostane nešto od onoga, čime sebe netko smatra, i u vašem mišljenju o tome čovjeku i u vašem držanju prema tomu čovjeku, pa makar bili vi čvrsto uvjeren, da je on protivno od toga čime on sebe smatra. Npr.: jedan sebe smatra i naziva se »duhovnim« čovjekom – napisao je napriliku nekoliko feljtona u novinama – i taj naziv je dao sebi; čini se, što drži da on ima više »duha«, to jest da pripada nekoj višoj kulturi, da mu je duša humanija od drugih koje on – recimo tako – smatra zaostaliijima, »neduhovnim«. I ako taj čovjek, po njegovu mišljenju, [ima više] kulture i dublje čovječnosti, a po vašem je tek kakav, slučajno u svome poslu nezaposleni, kelner, ako dakle taj čovjek pri nekom susretu, naprimjer, »značajno« pogleda na vaš šešir koji nije po najnovijoj modi, nego je nešto zastario na vašoj glavi, zašto se osjećate iznenađeni, gotovo razočarani? Dok bi vjerojatnije bilo da vas taj pogled nimalo ne začudi nego da vas, štoviše, obraduje što se niste prevarili u svome sudu. Naime, da je to kelner. To jest, vi ste još uvijek očekivali nešto od one »dublje čovječnosti«.

[86] Pogreške, koje jedanput u životu načine žene, ne okajavaju toliko žene koliko njihovi ljubavnici.

[87] Tvrdnja da je sve zlo koje nas stiže okajavanje nekih »grijeha«, ima donekle svoj smisao, ako se ne uzme da su to samo naši nego više tuđi »grijesi« (kauzalna – kauzalna sveza); isto tako, ima više smisla tvrdnja da će i naše »grijehe« netko nekada okajavati, nego tvrdnja da ćemo ih mi sami, možda okajavati.

Za ono što mi činimo ne odgovaramo, u najviše slučajeva, nikada nikomu: (odgovaranje pred državom, društvom, itd., tek je relativno, to jest mijenja se, i to se zapravo ne bi uopće smjelo nazivati odgovornošću, još manje okajavanjem). Ali da čovjek, koji se osjeća posvema neodgovornim pred ikim, učini sebe odgovornim pred samim sobom, to je novi moral. Ta odgovornost može se uzeti za mjerilo jednog čovjeka. »*Rangordnung*« rekao je Nietzsche.

[88] Sredstva utjehe – samoodržanja. Nekoji ljudi trebaju »besvjesnost«, to jest umrtvljivanje svih čula, svih organa, zamagljenje, želju da što manje osjete bol koja ih progoni, zaboravnost – što se postizava sredstvima među kojima je najobičniji alkohol – drugi, naprotiv, trebaju što više svjesnosti, što jače osjećanje svega, želju da vide što više, to jest da razgledaju sve što je moguće

u širinu i dubljinu, ukratko: najjaču mogućnost života. Ovi posljednji upravo imaju strah pred tim umrtvljivanjem, jer su opet svjesni da se umrtvljuju, tj. da bježe... i njihova im fantazija ne dopušta da se bol smanji nego ga, naprotiv, pojačava. Ako s slučajno opiju alkoholom, oni jedva čekaju da se oslobode toga stanja samo da jasnije, kristalno sve vide... kao što se čovjek želi da oslobodi svakog drugog umora.

[89] Najbolje je bez ikakvih misli na uspjeh ma kakve mu drago vrste činiti svoju dužnost. – Dužnost? Što je to? – To je nešto što svaki treba da definira sam za sebe.

[90] Utjeha je da sve što je stvoreno i učinjeno ne propada, ono ipak djeluje ili će djelovati. Da se uvijek ne vidi začetnik, da se uvijek ne vidi ni sam uzrok nego tek samo djelovanje, to je...

[91] Ima doba kad se majke počnu brinuti za djevičanstvo svojih kćeri – to je naime ono doba koje je obično već vrlo daleko od doba kad su kćeri djevičanstvo izgubile.

Mnoge se djevice i ne sjećaju kada su bile – djevice. Ili bolje: kada su prestale biti djevice.

Što se majke mnogo manje brinu za ono doba u kojem se najčešće gubi to djevičanstvo, to jest u djetinjstvu – nego otvorivši vrata svoje sobe zastanu iznenađene pred tom nedužnom igrom, kadšto pred čitavom hropom tih malih parova i parenja, da kasnije povjeravaju šaptimice to otkriće drugim majkama – («o, vrazja djeca!») – što se dakle majke za to mnogo manje brinu nego za ono kasnije, to je samo zbog toga što je posljednje doba opasnije – posljedicama. Dakle: nije brige za djevičanstvo.

[92] Što mi hoćemo? Potenciranijeg, razvijenijeg: višeg čovjeka.

[93] Ritam koraka jedne žene čini na nas impresiju kao da je njeno tijelo bez težine, oslobođeno zakona teže, gospodarenje materije je svladano, materija je potpuno svladana duhom u svrhu ljepote. Ples kod kojega se to oslobođenje od težine čini najsavršenijim, tijelo potpuno u vlasti duha kao sredstvo. Opojnost plesa – ekstaza.

Iluzija da je čovjek gospodar sam sobom; svi su zakoni, koji ga inače sapinju, bez djelovanja.

... Čežnja čovjeka da lebdi, da leti...

[94] Čudo ostaje. Ako nas ostavi mitos, religija (sadržajna), ostaje svijet, to će reći ostaje čudo, doživljaj...

Jedno izgubimo, ali drugo dobijemo. Otkrivamo jedan novi svijet, novi mitos nastaje – ako hoćete.

[95] Brzina jače opija od vina. Najdivljija, najdivnija zvjerka je mašina.

[96] Barbari i profinjeni. Barbari više krvi, profinjeni više duha. Krv (koja nije voda) stvara duh, dok duh ne stvara krv.

Biti barbarin znači još se nadati. Biti profinjen znači biti bez nade, bez budućnosti. Po tomu je najveća valjda nesreća profinjenoga, što više nikada ne može da bude barbarin, a najveća nesreća barbarina što će ipak jedanput biti profinjen. Ili, ako hoćete, sreća. Životu je sasvim svejedno kako mi to nazivljemo. On ide svojom cestom uspravno i ne obazirući se, sretnim pogledom unaprijed.

[97] Ljudi jedino zamjeraju užitku što je kratak i što će doći jedanput smrt koja otimlje nadu u svaku novu mogućnost užitka. Dakle, dva glavna jedina uvjeta da se užitak uopće doživi kao užitak.

[98] Teme:

Žene koje su bile nekad u našem životu, što su one sada i što će biti ubuduće. Lica sutrašnjeg dana.

[99] Neprijatelj u našoj duši ili u našem tijelu, koji živi u nama nepoznat i s kojim se naša duša jedanput suoči.

Maska iza koje se skriva On.

Naša vječna borba protiv Njemu i Njegova vječna pobjeda.

Jednoga dana opazimo da živimo među maskama – sami maske. Djetinjski strah.

Moje oči hiljadudevetstotinaidvadesete.

[100] Razmaženost. Ja poznam jednog naučenjaka o kojemu su njegovi roditelji, znanci, profesori, i drugi govorili da će biti jedanput velik čovjek. Godine prolaze i naš naučenjak nije još ništa učinio. Od očaja što nije ništa učinio i što nekadašnja vjera o njemu od dana do dana slabi on ne može da radi ništa; može biti ipak da bi nešto učinio, da nije on sam i da nisu drugi od njega toliko očekivali.

[101] Maske. Mi živimo među ljudima i stvarima i uobraženi smo da s pomoću svojeg iskustva i nauke iz knjiga znamo toliko o ljudima i stvarima koliko da znamo sve, ili da nam je sve i odveć jasno i odveć razumljivo – dosada nas muči, nikakve novosti nikada.

Ali mi znamo toliko o ljudima i stvarima koliko ništa. Prozirući svijet, naše su oči još uvijek oči djece i ostat će to valjda zauvijek. Našoj dosadi nije uzrok strahovita poznatost svega, nego jedan posve drugi uzrok.

Ne samo o drugima nego i o sebi samima mi znamo strahovito malo. Premda ih malo sluti da su sami sebi veliki tuđinci. Ne samo u njihovoj duši nego i u njihovu tijelu događa se nešto što im je malone potpuno tuđe i daleko. Bez mene – u meni... štoviše bez mene – »izvan« mene, moglo bi se reći o najvećem dijelu događanja u meni. Ono što ostaje u meni poznato, vrlo je malo. No mi smo zahvalni i tomu malom ostatku koje je za nas neizmjereno mnogo, jer bez toga mi uopće ne bismo postojali, tj. »mi« ne bismo bili mi nego netko drugi i nešto drugo, u svim vječnostima za nas nenaslućeno.

Što vide sada u meni u me zagledane oči moje vjerenice, što zna o mojoj duši duša ovog bića koje se najdublje zagledalo u mene od svih meni shvatljivih bića, koje je najdublje zakoracalo u moju noć?

[102] Ova knjiga nije zapravo – ili nije samo knjiga: ona je maska. Ispod koje se krije mržnja – ili opet ne! prezir jednako za one koji ovu knjigu budu čitali kao i za one koji je ne budu čitali, jednako za one koji je budu hvalili kao i za one koji je budu kudili. Da li sam koga trebao izuzeti, staviti na stranu? Mnogi će se sami izuzeti, stati na stranu – ali će se prevariti u računu – već zbog toga jer će to biti mnogo. Najviše će se njih smijati – i to ne tek plitki no i duboki; ako bi čovjek njihovu dubljinu mjerio po njihovu smijehu koji izlazi – ća iz trbuha. Ja ne ću na taj smijeh pobjesniti – naprotiv: ja bih se začudio kad bi on izostao – ja ću se tek smiješiti. Da li će njihov, vaš smijeh biti posljednji ili moj podsmijeh kao odgovor – to ćemo vidjeti kasnije.

Naime: ja sam dosta puta mislio kad sam sa svog prozora slušao krikulice i gledao pronošene zastave: treba saći dolje među mnoge i pobješnjelo im kazati: to nije to! Ali sam se svaki put predomislio. I bolje tako: bila bi to naivnost mladosti. Radije gledaj s prozora te interesantne, šarene prizore: igru najsljepljih instinkata.

Ali zove Bog, domovina, opća stvar, dužnost, ideja? Ne, dragi moji, ja ne vjerujem više u sablasti mada sam nekada mislio da one postoje, štoviše i strah je moj govorio o njihovu postojanju. No jedanput ja sam bio toliko smion da sam stao istraživati bitnost tih sablasti. I doživio sam – ono za što treba biti smion, samo jedanput doista smion. Druga smjelost je potrebna tek da se to otvoreno veli.

Na koncu svaki od vas može reći: Ja sam taj i taj, takav i takav, nimalo zgodan, štoviše odlučno protivan tvojoj normi, tvom idealu u koji bi me ti htio strpati. Moj neposluh tebi donijet će moju propast? Ali to će opet biti moja propast.

Da, tako svaki od vas ima pravo da veli meni i svakom onomu koji bi htio da budete onakvim kakvim vas on hoće.

Antun Branko Šimić (priređio Mladen Vuković)

KULTURA

DOMINIKA ANDRIJANIĆ

Pjesništvo Antuna Branka Šimića predočeno kroz dječju kreativnost 105

FRA ANTE MARIĆ

Monografija Gorica od drevne Imote 128

SREĆKO MIKULIĆ

Božićni koncerti 135

PJESNIŠTVO ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA PREDOČENO KROZ DJEČJU KREATIVNOST

UVOD

Rad se temelji na predstavljanju književnog stvaralaštva predočenog kroz dječju kreativnost. Počesto je zastupljena razdijelnica o književnosti za djecu i mlade te književnosti za odrasle. Za predškolske uzraste podrazumijeva se najčešće čitanje slikovnica. Neočekivano je vidjeti slikovnicu, primjerice sa stihovima Antuna Branka Šimića. Stoga je takav uradak, potaknutost za pisanjem rada i njegovim istraživačkim osobitostima.

Istraživanje se oslanja na književnopovijesne, književnoteorijske i književnokritičke radove i spoznaje te znanstvene studije u kojima je opisivana književnost za djecu i mlade. S ponekim iznesenim spoznaja iskazana je podudarnost. Pouzdane su i raspravljачe misli o kvalifikaciji književnosti te su podložni pogledi ponekih književnih kritičara.

Prikazana je slikovnica u dječjem književnom svijetu. Pri tome je istaknuta njezina uloga i važnost koja se iskazuje kroz dječju percepciju o pročitanoj. Poveznicu s tim čine i odgojno-obrazovni čimbenici koje pruža slikovnica. Pokazane su komunikacijske osobnosti između djeteta i slikovnice. Osvrnulo se i na nastanak hrvatske slikovnice i njezin kronološki razvoj.

Kako je Šimićevo pjesništvo predočeno kroz dječju likovnu igru, svjedoči slikovnica Magdalene i Andrijane Mlinarević-Cvetković, njihov *Mjesečar*. Djelo zaslužuje posebnu pozornost, jer je znatno za književnu umjetnost i likovnu umjetnost, a izniman je primjer u književnome životu. U radu je prikazan i pogled četverogodišnjakinje, koja je podrijetlom iz Gruda, na Šimićevo pjesništvo i navedenu slikovnicu.

Svrha rada je ukazati kako slikovnice mogu biti maštovite i njihove se značajke razlikovati od uobičajenosti koje su karakteristične za njih. Usporednost je učinjena o Šimićevoj i Andrijaninoj umjetničkoj slobodi. Šimić je iskazao umjetnost riječi kroz slobodni stih, a Mlinarević-Cvetković književnu umjetnost kroz dječju likovnu igru.

SLIKOVNICA U DJEČJEM I KNJIŽEVNOM SVIJETU

U književnoznanstvenim i stručnim krugovima pronalazi se nekoliko tumačenja o pojmu slikovnice. “Jedno od najopćenitijih tumačenja slikovnice jest da je ona knjiga za djecu koja se sastoji pretežno od slika ili samo od slika ili crteža. Međutim zbog različitih oblika i materijala od kojih može biti napravljena te zbog funkcija koje ju karakteriziraju, primjerenije ju je odrediti kao prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djeci.”¹

Zasigurno je većini djece prva knjiga s kojom se susreću u djetinjstvu slikovnica. Djeci su kroz likovne i književnojezične značajke predstavljene njezine odgojne i obrazovne posebnosti te zanimljivosti prilagođene njihovu uzrastu. Slikovnica predstavlja dječji motivacijski početak za umjetnost riječi i likovnu umjetnost. Stoga je potrebna književna i slikarska suradnja za nastanak slikovnice.

“Svoju prednost kod male djece slikovnica zahvaljuje tome što upotrebljava dva koda komunikacije: likovno i jezično predstavljanje stvarnosti. Općeniti likovni jezik dijete ne mora učiti dok će sustav sporazumijevanja riječima morati polako usvajati. Nije lako odgovoriti na pitanje što je u slikovnici bitnije, likovno ili književno – no ne treba smetnuti s uma činjenicu da postoje slikovnice bez riječi ili s vrlo malo riječi, ali nema slikovnica bez slika. Slikovnica govori slikom i riječima i traži srodnost i suradnju dvaju umjetnika, slikara i pisca. U slikovnici slika nije ilustracija teksta, kao u ilustriranoj knjizi, niti je riječ pomoćno sredstvo za ostvarenje dijaloga, kao u stripu. Bez obzira je li slikovnicu zamislio pisac ili slikar, ona nastaje kao scenarij pri čijem će ostvarivanju oba umjetnika skladno surađivati.”²

Osim umjetničke književne i slikarske suradnje, bitna je i uloga nakladnika. Njihova izdavačka djelatnost pri organizacijskom programu svrhovita je i pruža usklađivanje koje vodi ostvarivanju zamišljenih namjena. Počesto se pri objelodanivanju djela autorov zaključak smatra konačnim i pridaje se djelomična usmjerenost na prijedloge drugih. Međutim, zajedničko sudjelovanje učinit će slikovnicu učinkovitijom i vrsnijom.

“Da bi nastala dobra slikovnica, nakladnici trebaju prije svega znati komu ju namjenjuju, zatim dobro poznavati onoga komu ju namjenjuju, ali i dobro poznavati slikovnicu kao vrstu literature, tj. sve njezine značajke, funkcije i svrhu koju ima. Autori i ilustratori također moraju dobro poznavati djetetov

---

¹ Ivana Martinović i Ivanka Stričević, “Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu”, u: Libellarium, Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru – Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, Zadar, 2011., sv. 4, br. 1, str. 39-40.

² Maja Verdonik, *Slikovnica – prva knjiga djeteta*, 2015., str. 2.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/Verdonik_Predavanja_za_web_SPKD.pdf (2. rujna 2020.)

razvoj da bi svoje načine izražavanja prilagodili djetetu odnosno njegovim mogućnostima percepcije te također poznavati slikovnicu s obzirom na sve njezine zakonitosti i zahtjeve. Stoga ponovno do izražaja dolazi svrhovitost suradnje s pedagogima, psiholozima i stručnjacima iz područja književnosti i jezika.”³

Stručna mišljenja neizbježna su pri izdavanju slikovnice. Razumljivo je da svaka slikovnica nije namijenjena istoj svrsi. Potrebna je njihova prilagodba dječjim razvojnim mogućnostima. Primjerice, djeca s poteškoćama u razvoju ne mogu razumijeti podjednako istu knjigu kao njihovi vršnjaci. Također, na sadržajnost treba obratiti pažnju, razmotriti okolnosti u kojima djeca žive, je li riječ o boravku na selu ili u gradu te se osvrnuti na druge povezane čimbenike. Pri odabiru slikovnica u odgojnim ustanova, također je naglasak na mišljenju stručnih i odgovarajućih suradnika.

“Svaka ustanova ima svoje specifičnosti i pravila vezana uz nabavku slikovnica. Bez obzira na to tko kupuje slikovnice za ustanovu, potrebno je konzultirati se s odgojiteljima ili stručnim suradnicima kako bi slikovnice bile sadržajno, estetski poticajno sredstvo za holistički razvoj djeteta. Uz pravilan odabir slikovnice važan je i ljudski faktor koji će slikovnice na pravilan način interpretirati.”⁴ Sa zajedničkim suglasnostima postići će se učinak koji je namijenjen slikovnici.

U istraživanju o novim razinama interaktivnosti dječjih slikovnica, Ivana Batarelo Kokić, na temelju istraživačkih rezultata, iznosi preporuke za autore slikovnica te odrasle osobe koje biraju djeci slikovnice. Autori “koji uz praćenje trendova koji se često vezuju uz tehnički razvoj trebaju razviti svijest da su primarni korisnici slikovnica djeca, a čija razina čitalačke pismenosti ne osigurava kritičnost u načinu korištenja pojedinih interaktivnih sastavnica. Preporuke za odrasle osobe koje biraju slikovnice za djecu prvenstveno se odnose na potrebu promišljanja podrške koju dijete treba imati prilikom čitanja slikovnice. Interaktivne sastavnice utječu na korisnost slikovnice i njen utjecaj na razvoj djeteta te je važno osigurati uvjete za pravilno korištenje interaktivnih sastavnica”⁵.

Komunikacija između djeteta i slikovnice je znatna, a njihova poveznica su roditelji i odgojitelji, odnosno dječji čitatelji. Ujedno odlučuju o tome što čini slikovnica u dječjem svijetu koji će se nadalje, u školskom razdoblju, odraziti

³ I. Martinović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 57.

⁴ Klara Lukin, Vlatka Medić i Edita Rogulj, “Rodni stereotipi u dječjim slikovnicama”, u: *Zajedno rastemo – redefiniranje prakse i teorije ranoga i predškolskoga odgoja*, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Dječji vrtić “Cvrčak” Čakovec, Čakovec, 2018., str. 226.

⁵ Ivana Batarelo Kokić, “Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica”, u: *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, Filozofski fakultet u Splitu, Split, LXIV. (2015.), br. 3, str. 393.

na književni pogled. Stoga, pri odabiru i čitanju treba djecu zainteresirati za posebnosti koje pruža slikovnica, posebno u novije vrijeme kada su okruženi mnogobrojnim sadržajnostima tehnologije.

“Činjenica je da se više zna o slikovnicama nastalim kroz povijest nego o današnjim slikovnicama, jer se u današnje vrijeme one rijetko pojavljuju kao predmet istraživanja. Slikovnice se izdaju gotovo svakodnevno, nakladničko tržište obiluje njima. Nameće se pitanje koja je razina njihove kvalitete. Budući da je literatura koja se bavi slikovnicama starijeg datuma, uz navedeno nameću se i neka druga pitanja: postoje li promjene u današnjim spoznajama slikovnice u odnosu na spoznaje stečene u prošlosti te kakvi su današnji stavovi i shvaćanja u odnosu na slikovnicu kao čitateljski materijal u području književnosti, nakladništva, umjetnosti, knjižničarstva, psihologije i pedagogije.”⁶

Potvrdo je da je u suvremenosti veći broj objavljenih slikovnica u odnosu na nekadašnja njihova izdanja, ali se unatoč tome manje istražuju njihove teorijske, stručne i znanstvene značajke. Također, pristup slikovnicama je znatno veći, primjerice na internetskim stranicama mogu se pronaći njihova mnogobrojna izdanja. Stoga je i njihov pristup jednostavniji, budući da većina kućanstava ima internetsku mrežu, pa je time omogućeno upoznavanje s većim brojem slikovnica. Zsigurno se na tim mjestima nalaze i suvremenija izdanja, što predstavlja važan čimbenik u dječjoj svijesti o poimanju njihove sadržajnosti povezane s vremenom u kojem odrastaju.

Poveznicu sa suvremenijim istraživačkim spoznajama čini i zaključak o klasifikaciji slikovnice u književnosti. “Poteškoće pri opisivanju, definiranju i tumačenju slikovnice te njezinu smještanju u klasifikacijske okvire dječje književnosti navode na zaključak da kriteriji koji se obično primjenjuju u proučavanju dječje književnosti nisu dostatni da bi rastumačili slikovnicu te da za istraživanje toga kompleksnog čitateljskog materijala treba osmisliti nove kriterije u okviru dječje književnosti ili ih pak preuzeti iz drugih grana umjetničkih, ali iznanstvenih područja.”⁷

Navedene misli potiču na daljnja istraživanja o slikovnicama. Potrebno im je pružiti veću pozornost, jer imaju znatnu ulogu u dječjem svijetu iz kojeg nadalje proizlaze važnosti tijekom školskog razdoblja. Stoga su uz stručna istraživanja, ključni i autori slikovnica. U konačnici proizvod predstavljaju roditelji i odgojitelji u ustanovama te djeci razvijaju svijest o posebnostima slikovnica.

---

⁶ I. Martinović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 41.

⁷ *Isto*, str. 49.

Uloga i važnost slikovnice

Slikovnice imaju odgojno-obrazovnu funkciju. S pomoću nje slikar i pisac pružaju djeci u predškolskoj dobi percepciju o viđenju raznolikih posebnosti. Susreću se s mnogobrojnim oslikanim ili opisanim likovima i stvaraju predodžbe o njima kroz svoj dječji svijet. Upoznaju se s novitetima iz kojih nadalje proizlaze druge učinkovite pojavnosti.

“Iako se svijet dječjih slikovnica mijenja, stalna je uloga dječjih slikovnica u odgoju. Uživanje djece u slikovnicama, bez obzira na način na koji se slikovnice ‘čitaju’, osnova su za kasniji razvoj čitalačke pismenosti, učenje o društvenim vrijednostima te uspjeh u školi.”⁸

Dokazano je da se čitanjem slikovnica potiče govorno-jezični razvoj kod djece, zatim razvija se motivacija za čitanjem u predškolskoj i ranoj školskoj dobi te nadalje kroz školsko obrazovanje. Slikovnice prikazuju jednostavnosti prilagođene uzrastu kojem su namijenjene, s vremenom se proširuju u sve veće jednadžbe obogaćujući dječje svjetonazore.

“Djeca kojoj se čita od najranije dobi, brže se razvijaju, znatijeljnija su za okolinu, brže uče, bolje se snalaze u komunikaciji s drugima, razvijaju predčitalačke vještine. Ljubav prema slikovnici i čitanju prenosi se u kasnijoj dobi na knjigu. Djeca vole slikovnice jer svojim sadržajem i ilustracijama privlače njihov interes i pažnju. Od najranijega uzrasta dijete upoznaje slikovnicu koja je na početku jednostavna sadržajem, bojama, slikama i prilagođena oblikom i teksturom. Djetetovim odrastanjem slikovnica postaje kompleksnija i zahtjevnija u svim segmentima.”⁹

Proučavanjem o utjecaju okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece, Jasna Šego smatra da je bitna uloga djetata kao govornika i slušatelja te njegova komunikacijska okruženost da bi se usvojile sposobnosti čitanja. Opisala je razvojni put dječje komunikacije koja počinje već u majčinoj utrobi, a predstavlja neverbalnu komunikaciju, zatim vokalna koja se javlja prvim krikom odnosno rođenjem, potom sporazumijevanje s pomoću plača i smijeha te nadalje usvajanje jezika u interakciji s obitelji i okolinom. Općenito komunikacija u predškolskom razdoblju uvelike potpomaže načelima poprivanja i usavršavanja čitateljskih osobnosti.

“Da bi dijete postalo čitatelj, mora mnogo slušati i govoriti. Dijete koje nema prigodu slušati govor te koje odrasli ne potiču na govor, često teže svladava umijeće čitanja te može zaostati u govornom razvoju. Čitanje naglas (uz djetetovo sudjelovanje) pomaže djetetu usvajati nove riječi, nove spoznaje o svijetu te shvaćati povezanost pisane i izgovorene riječi. U predškolskoj dobi

⁸ I. Batarelo Kokić, *nav. dj.*, str. 378.

⁹ K. Lukin, V. Medić i E. Rogulj, *nav. dj.*, str. 221.

dijete istražuje svoju okolinu, uživa u slušanju i razgovoru o slikovnicama, sudjeluje u jezičnim igrama, prepoznaje neka slova i povezuje ih sa zvukovima, shvaća da se slovima prenose poruke.”¹⁰ Stoga je komunikacija unutar obitelji i društva važan čimbenik u različitim područjima dječjih odgojnih i obrazovnih izražajnih sposobnosti i znanja te spoznaja.

“Važnost koju knjiga ima u različitim segmentima života pojedinca neupitna je, a posebno važnu ulogu ona ima u razvoju pismenosti. Svijest o toj činjenici vodi prema odgovornosti koju odrasli pojedinci imaju u odnosu na načine, sredstva i vrijeme u kojem dijete uvode u svijet pismenosti. Nužno je da dijete u doticaj s pismenošću dođe mnogo ranije nego što je spremno samostalno čitati i pisati. Iako dijete prvu pisanu riječ možda susreće na kutiji od igračke, nekom odjevnom predmetu, natpisu na svjetlećoj reklami ili drugdje, slikovnica je, ako ne prvi, onda zasigurno najbogatiji izvor pisane riječi s kojim se dijete može susresti u ranom djetinjstvu.”¹¹

Postoje raznolike metode koje pruža slikovnica sa svojim sadržajnostima, a s pomoću njih omogućuju se razvojne sposobnosti kod djece. Iz pisane riječi i likovnog uratka proizlaze i psihološke značajke koje predstavljaju učinkovite procese u dječjem svijetu te njegovoj percepciji koja ga okružuje.

“U razmatranjima uloge slikovnica, uočljivo je da se različiti oblici slikovnica mogu koristiti na velik broj načina tako da se i slikovnice koje nemaju interaktivne sastavnice mogu koristiti na interaktivan način. Slikovnica kao žanr, bez obzira na vrstu i način izvedbe, visoko je interaktivna te podrazumijeva različite načine interaktivnog korištenja. Najčešći interaktivni način korištenja slikovnica je situacija u kojoj interakciju stvaraju čitač (najčešće odrasla osoba) i slušatelj (najčešće dijete), korištenje od strane više korisnika u isto vrijeme (npr. skupina djece) te korištenje od strane jednog korisnika uz različitu vrstu nadogradnje (npr. crtanje koje se vezuje uz sadržaj slikovnice, usporedno s čitanjem slikovnice).”¹²

Dolaskom novijeg vremena mijenjala se i tematika u slikovnicama, pa nekadašnje slikovnice razlikuju se od suvremenijih po raznolikim značajkama. Kao što je poznata izreka, *Svako vrijeme nosi svoje*, jednaka je situacija kada je riječ o slikovnicama. Njihovi nekadašnji učinci poprimaju u suvremenosti drukčije čimbenike, jer nekadašnji svjetonazori uvelike se razlikuju od današnjih. Primjerice, usporednost rodni stereotipa u slikovnicama.

---

¹⁰ Jasna Šego, “Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju”, u: *Govor*, Odjel za fonetiku Hrvatskoga filološkog društva, Zagreb, XXVI. (2009.), br. 2, str. 139-140.

¹¹ I. Martinović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 39.

¹² I. Batarelo Kokić, *nav. dj.*, str. 393.

Slikovnice s rodnim stereotipima “mogu se koristiti kao motivatori za poticanje djece na kritičko razmišljanje. Djeca kod kojih je proces kritičkoga promišljanja započet, lakše će prilikom susreta sa slikovnicom izvan vrtića napraviti pravilnu selekciju. Uzevši u obzir da su djeci slikovnice dostupne i izvan vrtića, gdje ih samostalno proučavaju i stvaraju spoznaje o svijetu. Rodni stereotipi u slikovnicama najčešće se javljaju kod podjele kućanskih poslova i kod karakterizacije likova te tako djeca mogu dobiti krivu sliku o svojoj ulozi i identitetu. Na taj način ograničava im se sloboda razvijanja vlastitih potencijala bez obzira na stereotipe. Rodni stereotipi mogu se svrstati u tradicionalni način razmišljanja odnosno razmišljanje o stvarima što djevojčice i dječaci mogu i što trebaju raditi. No, ako uzmemo u obzir u kojem vremenskom razdoblju su se oblikovali, možemo zaključiti kako je to zastarjeli način razmišljanja”¹³.

Podrazumijeva se da je današnjoj djeci potrebno ukazivati i odgajati ih ukorak sa suvremenim načinom življenja. Međutim, nekadašnji način može im se prikazati u obrazovnom svjetlu, odnosno usporednosti nekadašnjeg i suvremenog, pa djeca iz toga mogu ponešto naučiti. Stoga, mogu djelomično poslužiti svrhovitosti, odnosno poznavanju prošlosti, pa ih promatrati kao novitete u učenje, jer djeci treba pričati i o nekadašnjem načinu života te njegovim kulturnim, odgojnim, obrazovnim karakterističnostima. Zašto im to predočiti kao zastarjeli način razmišljanja?! Ako im se prikaže kao takav, nadalje iz toga proizlaze predodžbe o starijima kao nazadnima u suvremenom društvu, što nisu ni u jednom pogledu, nego su živjeli u svom vremenu, ali ih novije vrijeme nije pregazilo. Svatko živi ukorak sa svojim vremenom, a zasigurno su većini glavni čimbenici bili kroz mladost i srednju dob, starije godine su donijele svoje poteže osobnosti. Psihološki je razumljivo da starost ne može biti mladost. Međutim, svakome je njegovo vrijeme kroz mladost najljepše, pa se počesto čuje zaključak: *U naše vrijeme je bilo ljepše nego danas*. Odgovor se pronalazi, upravo, u mladosti, jer činjenica je da kada je čovjek mlad sve mu je ljepše, nego kada godine donesu svoje *breme*.

Hrvatska slikovnica

Znanstvenim istraživanjama potkrijepljeno je da se prve hrvatske slikovnice objavljene na hrvatskom jeziku ne mogu pronaći u knjižnom fondu današnjih knjižnica. O upitu zašto su izgubljene hrvatske slikovnice objavljene od 1863.-1885., odnosno tijekom produkcije tog žanra na hrvatskom jeziku, kroz znanstveni rad odgovorila je Marijana Hameršak. Istraživanju o izgubljenim slikovnicama koji se čini kao problem, pristupila je kao istraživačkom poticaju odnosa između igre, dječje književnosti i materijalne kulture. Prikazala je

---

¹³ K. Lukin, V. Medić i E. Rogulj, *nav. dj.*, str. 226.

nastanak i objavljivanje prvih slikovnica, njihov razvojni put, okolnosti, izgubljenost te njihovu ulogu u književnosti tog vremena. U radu je iznijela svoj književnoteorijski i književnokritički osvrt na nekadašnje slikovnice te dječju književnost i njihovo neočuvano i nepohranjeno mjesto u suvremenosti.

“U drugoj polovici 19. stoljeća, odnosno u razdoblju u kojem počinje objavljivanje hrvatskih slikovnica, dječja se književnost, kako sam nastojala pokazati, na teorijskoj razini izjednačivala s dječjim knjigama općenito te je obuhvaćala sve vrste knjiga za djecu. Iako su se školske knjige pritom apostrofirale kao ključni segment dječje književnosti, one su se u praksi, preciznije u razmatranjima o dječjoj književnosti, u pravilu isključivale iz rasprave.”¹⁴

M. Hameršak nadalje uočava da do kraja 19. stoljeća “opseg dječje književnosti bio je znatno širi no danas te je ona uz romane, zbirke priča, putopise i dnevnik, obuhvaćala savjetnike, kao i publikacije iz područja matematike, historiografije i sl. Unatoč tomu, slikovnice se u pravilu nisu dovodile u vezu s dječjom književnošću, nego s dječjim igračkama. U skladu s time, tada objavljene slikovnice danas se očekivano ne nalaze ondje gdje bismo za njima prvo tragali logikom odredbi o obveznom primjerku, kao i logikom današnjeg razumijevanja žanra: u fondovima javnih knjižnica te posebice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu”¹⁵.

Pismeni prikaz opsežne knjige o *Hrvatskoj slikovnici do 1945.* iznijela je Martina Kokolari. Detaljno je opisala poglavlja iz knjige te prikazala značajke koje su uvidjeli autori kroz svoj istraživački rad o slikovnici na hrvatskom području. Na završetku je istaknula da je tekst u knjizi bogato ilustriran, popraćen pomno biranim i zanimljivim slikovnim prikazima jasnog diskursa i kao takva razumljiva je široj čitateljskoj publici te iznimno vrijedan i nezamjenjiv uvid u često zanemarivane dodire teksta i slike u dječjim publikacijama.

“Kulturno-povijesna studija *Hrvatska slikovnica do 1945.* autora Berislava Majhuta i Štefke Batinić – koji su prirodno svojega posla, svojim znanstvenim i stručnim interesom, vezani za teme kojima se i u ovoj studiji bave – sustavan je i iscrpan prikaz hrvatske slikovnice od njezina početka 1850-ih do polovice XX. st. U knjizi, koja je umnogome pionirski prinos, Majhut i Batinić okupljaju malo poznate činjenice o slikovnicama, toj rubnoj vrsti dječje književnosti, toga i onako rubnoga područja književnosti uopće, kako objašnjavaju u predgovoru, te je stoga ona tim dragocjenija: prateći povijesni razvoj ilustrirane dječje knjige i slikovnice, proširujući nam obzore njihova poznavanja, nameće se kao čvrst temelj za daljnja proučavanja navedenih tema, njihovih pedagoških i svih

¹⁴ Marijana Hameršak, “Zašto su izgubljene prve hrvatske slikovnice? Dječja književnost između knjige i igračke”, u: *Etnološka istraživanja*, Etnografski muzej, Zagreb, 2014., br. 18-19, str. 71.

¹⁵ *Isto*, str. 71.

mogućih drugih aspekata, povijesti djetinjstva, nakladništva i nakladničkih praksi.”¹⁶

Navedena knjiga pružila je znatne uvide o hrvatskim slikovnicama i potaknula na daljnja znanstvena istraživanja. Time će slikovnice poprimiti vrijednije mjesto u književnim krugovima, a potom će potaknuti i autore na objelodanjivanje njihovih uradaka. Također, slikovnice će dobiti prilično mjesto u književnosti. Stoga je potrebno više ukazivati na važnosti koje slikovnica pruža djeci, kako bi bila prisutnija u književnim, znanstvenim i stručnim krugovima te među čitateljskom publikom.

“Autorski koncept slikovnice kao i pojam autorstva dječje knjige u punom smislu afirmiraju se te kod 60-ih godina 20. stoljeća. Prva hrvatska nagrada za tekst i ilustraciju dječje knjige ‘Grigor Vitez’ utemeljena je 1967. godine što korespondira sa svjetskim trendovima: Andersenova nagrada dodjeljuje se piscima od 1956., a od 1966. godine i ilustratorima. Iste godine utemeljena je međunarodna izložba ilustracija na Sajmu dječje knjige u Bologni, a 1967. utemeljen je Bijenale ilustracija Bratislava (BIB) – prvi svjetski bijenale ilustracije dječje knjige.”¹⁷

Spoznaje do kojih su došle I. Martinović i I. Stričević u znanstvenom istraživanju i prikazale u svom radu “ukazuju na činjenicu da je potrebno istraživati aktualne slikovnice u Hrvatskoj da bi se znalo više o njihovoj kvaliteti i primjerenosti i to činiti u sadašnjem vremenu kako bi se omogućilo da one što više odgovaraju razvojnim mogućnostima, interesima i potrebama onih kojima su namijenjene. Visoka razina kvalitete i primjerenosti s obzirom na različite segmente slikovnice iziskuje predan i udružen rad u njezinu nastajanju”¹⁸. Zasiurno bi zajedničkim sudjelovanjima autora, psihologa, pedagoga, profesora hrvatskog jezika i književnost te drugih stručnih osoba iz odgovarajućih područja, slikovnica dobila svoj bolji kvantitet i kvalitet.

POEZIJA ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA KROZ DJEČJU LIKOVNU IGRU

Antun Branko Šimić¹⁹ izrazio je umjetnost kroz svoje pjesništvo. Shvaća i doživljava umjetnost kao “realizaciju nečeg tipično ljudskog, kao jedan posebno unutarnji doživljaj svega onoga što je vezano uz čovjeka i njegov život, uz svijet

¹⁶ Martina Kokolari, “Hrvatska slikovnica do 1945.”, u: *Studia lexicographica*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, god. XI. (2017.), br. 21, str. 151.

¹⁷ M. Verdonik, *nav. dj.*, str. 9.

¹⁸ I. Martinović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 59.

¹⁹ Antun Branko Šimić rođen je 18. studenoga 1898. u Drinovcima, a umro 2. svibnja 1925. u Zagrebu. Godine 1912. počinje se baviti književnim radom. U različitim časopisima objavljuje pjesme, eseje, književne i likovne kritike te polemike, a napisao je i nekoliko kraćih proznih djela i dramskih fragmenata.

kao takav, ali svijet koji je lišen svega što je izmišljeno, nestvarno ili banalno. On traži bit, suštinu čovjeka i svijeta, odnosno dublji i viši smisao života i čovjekova postojanja”²⁰.

Svijest o književnosti za djecu i mlade te književnosti za odrasle razvijena je književnoteorijski kao i u društvenoj i kulturnoj okruženosti. Već u predškolskom razdoblju učenici uočavaju tu razdjelnicu te dolaskom u knjižnice pronalaze odjel za djecu i mlade. Ista situacija je i kod odraslih. Prisutnost navedenih spoznaja smatra se načelima, jer takav se utjecaj stječe kroz razdoblja.

Izražajno je zamjetno da “odgojna i obrazovna uloga razlikuje književnost za djecu i mlade od književnosti za odrasle. Kako navode mnogi pedagozi, *struka*, proučavatelji književnosti za djecu i mlade, u novije vrijeme sve više i vjerske ustanove kao i nasrtljivije političari. Mnogi govore i o razdjelnici između dječje književnosti i književnosti za mlade”²¹.

Kako književnost za odrasle može biti i književnost za djecu, pokazuje Šimićevo pjesništvo predloženo kroz dječju likovnu igru. Uistinu je njegovo stvaralaštvo poteško zamisliti u dječjem svijetu. Čini se da je djeci kao čitateljima njegovih djela, djelomično nerazumljivo njegovo stihotvorje, s obzirom na njihove dobne psihološke mogućnosti shvaćanja. Međutim, pokazatelji koji su prikazani kroz umjetničku posebnost, svjedoče drukčije.

“Umjetnost, kao posebna ljudska djelatnost, u sebi uključuje stvaralaštvo i podrazumijeva razvoj sposobnosti estetskog izražavanja, te može na razne načine pomoći odgoju djeteta u čudesnom i složenom, a istovremeno spontanom procesu doživljavanja svijeta, sebe i drugih.”²²

Kada je riječ o ranoj fazi Šimićeve stvaranja, Šimun Musa uočava kako pjesnik stvara najčešće u impresionističkom stilu, a boje su pretežno u atributnoj i predikatnoj službi. Ističe da “slikarsko-deskriptivni impresionistički postupak s natruhama simbolizma u tvorbi melankolije i sutonskih nemira, uz obuzetost vjerskim znamenjima, što drže i snaže čistoću zavičajne arkadije, značajke su njegove lirike tog razdoblja”²³.

Velik dio njegova stvaralaštva ostao je u rukopisima i objavljen je posmrtno. Iako njegov književni rad obuhvaća samo 13 godina, svojim djelima ostavio je neizbrisiv trag u književnosti. Bio je izdavač časopisa *Vijavica*, *Juriš* i *Književnik* te urednik časopisa *Savremenik*.

²⁰ Antun Branko Šimić, *Pjesme i kritike*, Mladost, Zagreb, 1973., str. 222.

²¹ Nikola Šimić Tonin, *Perspektiva podjele*, 2015., str. 2.

http://www.diogenpro.com/uploads/4/6/8/8/4688084/nikola_simic_tonin...diogen_pro_culture_magazine...perspektiva_podjele...27.09.2015.pdf (3. rujna 2020.)

²² Milena Radovan-Burja, “Integriranje umjetnosti u odgoj djece”, u: *Metodički ogledi*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, god. XVIII. (2011.), br. 2, str. 115.

²³ Šimun Musa, «Pjesnik likovnosti o likovnoj umjetnosti», u: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Matica hrvatska Ogranak Grude, Grude, 2008., str. 186.

Neuobičajeno je Andrijana Mlinarević-Cvetković²⁴ prikazala Šimićevo pjesništvo predočeno kroz umjetnost, odnosno njegovu poeziju kroz dječju likovnu igru. Pokazateljica je koliko igra ima znatnu ulogu u dječjem životu te kako je moguće kroz nju ostvariti naizgled nezamislive dječje snove. Maštom slikara i djeteta učinjeni su novi načini stvaranja i poveznice u književnosti i slikarstvu. Ako se osvrne i na iznesene zaključke o klasifikaciji dječje književnosti, Andrijana je spojila naizgled nespojivo.

Prema Šimićevim riječima “umjetnost je ekspresija umjetnikovih osjećanja, ovaploćenje umjetnikove unutrašnjosti u zvucima, bojama, linijama, ili riječima, stoga u ekspresiji”²⁵. Andrijana je upravo kroz subjektivne vještine zvuka, boja i riječi prikazala izražajno umjetničko stvaralaštvo. Načinila je istaknutu slikovnicu potaknuta pješništvom A. B. Šimića.

“Po strukturi izlaganja slikovnice mogu biti narativne i tematske. Prema sadržaju mogu biti vrlo raznolike i gotovo je nemoguće navesti sve skupine tema kojima slikovnice pripadaju. Među najzastupljenijim su temama životinje, svakodnevni život, abeceda, igre, fantastika. S obzirom na vrstu tehnike koja je upotrijebljena pri oblikovanju likovne dimenzije mogu biti fotografske, lutkarske, slikovnice stvarnih dječjih crteža i crteža umjetnika, strip-slikovnice te interaktivne slikovnice. U odnosu na sudjelovanje recipijenta postoje slikovnice kojima se dijete samostalno služi i one za koje je potrebno posredovanje roditelja.”²⁶

Slikovnica Mlinarević-Cvetković prikazala je raznolike ilustracije, a nju dijete može samostalno čitati na dječji percipirani način te uz roditeljsku pomoć ili nekog starijeg. Posebnost je što je dijete koje ne zna čitati, može imaginarno pročitati od korice do završetka. S pomoću crteža dijete zamišlja napisane riječi koje su opisno ispravne. Razumljivo, ne može to biti od riječi do riječi točno, ali poanta pročitana odgovara onomu što je predstavljeno kroz tekst.

Slikovnica *Mjesečar*²⁷ koja je prva Andrijanina slikovnica u njezinu umjetničkom stvaranju, nastala je kao likovna igra nje i njezine kćeri Magdalene, tada četverogodišnje djevojčice. Zajedno su predočile Šimićevo pjesništvo kroz

---

²⁴ Andrijana Mlinarević-Cvetković rođena je 7. listopada 1980. u Širokom Brijegu. Osnovnu i srednju školu, opću gimnaziju, završila je u Grudama. Diplomirala je na Akademiji likovnih umjetnosti u Širokom Brijegu 2004., na slikarskom odjelu. Godine 2006. završila je poslijediplomski studij “Ars Sacra” na istoimenoj akademiji.

Članica je ULU BiH-a, HDLU-a Zagreb i ULU En Face te Matice hrvatske Ogranak Grude. Izlagala je na 10-ak samostalnih i preko 90 skupnih izložbi u zemlji i inozemstvu. Rad joj se nalazi u kolekciji umjetničkih djela bosanskohercegovačkih likovnih umjetnika Umjetničke galerije BiH u Sarajevu. Autorica je više javnih djela u sakralnim prostorima te je dobitnica više stručnih nagrada za svoj rad.

²⁵ A. B. Šimić, *nav. dj.*, str. 222.

²⁶ I. Martinović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 51.

²⁷ Magdalena Mlinarević-Cvetković i Andrijana Mlinarević-Cvetković, *Mjesečar, Poezija A. B. Šimića kroz dječju likovnu igru*, Matica hrvatska Ogranak Grude, Grude, 2018.

dječju likovnu igru. Svojim stvaralaštvom posvjedočile su da se kroz igru može načiniti posebna slikovnica povezana s književnim i umjetničkim radom.

M. Radovan-Burja smatra da “igra pomaže u postupnom postizanju sve veće obuhvatnosti čovjekova funkcioniranja. Promatrajući razvoj igre, uočava se kako dijete, razvijajući se, mijenja svoj odnos prema igrama, od manipuliranja objektima i igračkama otkrivajući elementarne fizikalne zakone i prostorne odnose, preko upoznavanja efekata vlastitog djelovanja na njih preko tzv. igara simbola, tu je također zadanost igrom, gdje igre zadovoljavaju raznovrsne dječje prohtjeve i na emotivnom planu mu pomažu u prilagodbi stvarnim životnim situacijama, dalje uz pomoć mašte, samopotvrđivanja i eksperimentiranja s vlastitim vrijednostima i sposobnostima omogućuju vježbanje psihomotornih funkcija kroz igre pokreta, učeći se ovladavati vlastitim tijelom, slobodno potvrđivati vlastitu vrijednost osnažujući osjećaj povjerenja u svoje sposobnosti, te šireći prostor komunikacije s drugima”²⁸. S iznesenim je iskazana podudarnost, jer je slikovito opisan i razumljivo predočen psihološki utjecaj igre na djetetove razvojne sposobnosti.

Stručna i znanstvena istraživanja o dječjem pjesništvu donose književnoteorijske, književnopovijene i književnokritičke osvrtne. Svrhovita su njihova uočavanja kroz razdoblja te podložni su pogledi književnih kritičara. Njihove spoznaje potiču na detaljnija istraživanja o pjesništvu za djecu i mlade u suvremenoj književnosti.

O dječjem pjesništvu M. Hameršak i D. Zima u *Uvodu u dječju književnost* “detektiraju pedagoški, religiozni i patriotski karakter s početaka proučavanja dječjeg pjesništva koje estetsku interpretativnu dimenziju zadobiva 60-ih godina prošloga stoljeća u radovima M. Crnkovića, nastavljajući se u teoriji D. Cvitana I. Zalara, J. Skoka i dr. Analizirajući teorijske postavke njemačke teoretičarke R. Lorbe, do niza teoretičara anglofonog područja, autorice kroz odnos djeteta i jezika te ‘promjenjive koncepcije dječjeg i djetinjstva’ prilaze određenju dječjeg pjesništva u hrvatskom kontekstu, kritički analizirajući antologijske preglede dječje poezije, pjesničke koncepte kroz vizuru funkcionalnosti, jezičnog ludizma te prevrata i nediscipline pri čemu za potonju u poeziji Gorana Babića iščitavaju paradigmatički primjer”²⁹.

U predškolskoj i školskoj dobi potrebno je djeci ukazivati na pjesništvo čitajući im pjesme, u počecima prilagođene njihovu uzrastu, a potom ih djelomično uvoditi u književne pjesničke uratke. Time se razvija dječja svijest o čitanju i upoznaje ih se s književnim stvaranjem. Počesto je razdjelnica između

²⁸ M. Radovan-Burja, *nav. dj.*, str. 125.

²⁹ Sanja Vrcić-Mataija, “Čitanje dječje književnosti kao kompleksne kulturne pojave”, u: *Fluminensia*, Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, god. XXVIII. (2016.), br. 1, str. 264.

poezije za djecu i starije. Međutim, potvrdne su suprotnosti, ali u iznimnim situacijama, jer se rijetko pokušava to činiti, a pravilo o književnoj raspodijeli povezano s dječjom dobi, usvaja se uveliko. Uvođenje noviteta je djelomično i u povelikim vremenskim razmacima.

U hrvatskoj književnosti poznato je da je A. B. Šimić “revolucionirao hrvatsku poeziju uvođenjem nevezanog, slobodnog stiha. Njemu se kao izvornom pjesniku jasno nametnulo jedino rješenje u poeziji: ako pjesnik želi zaista izreći svoju ekspresiju, mora biti slobodan od svih onih spona koje bi ga mogle sputavati u izricanju poetske vizije. Zato se on i suprotstavlja isključivosti pravilnog stiha, rimi, mehaničkom ritmu, jer su oni suprotni ekspresivnom izrazu³⁰.

Također, umjetnica Andrijana odstupa od uobičajenosti u književnim i umjetničkim djelima te je predstavila nove načine i promjene u svijetu slikovnice. Uočljiva je znatna poveznica između Šimićevog i njezina stvaralaštva, pa je razumljiva i njihova slobodna umjetnička osobnost.

Ilustrirani stihovi

U slikovnici *Mjesečar* ilustrirano je pet Šimićevih pjesama (*Mjesečar, Himnos, Hercegovina, Djevojčice i Moj kraj*) koje se žele približiti predškolskom i ranom školskom uzrastu. Autorica ističe zanimljivosti o nastanku djela³¹. Slikovnica je nastala dok je bila na porodiljnom dopustu te je iskoristila slobodno vrijeme kao priliku za realizaciju svog zamišljenog projekta. Ranije je razmišljala kako bi voljela Šimićevu poeziju približiti djeci. Budući da je Šimić iz njezina zavičaja, želja je bila istaknutija.

Dok je pripremala svoj književnoumjetnički uradak, njezina kći Magdalena gladajući rad, izrazila je želju za bojanjem i crtanjem u njezinu zamišljenom stvaranju. Pri tome su njih dvije ostvarile suradnja te spontano stvarale djelo. Andrijana smatra kako djeca predškolskog uzrasta, kao i ranog školskog, najbolje pamte ako uz tekst imaju i sliku. Vizualni dojam za njihov uzrast je najvažniji, jer s pomoću slike koja detaljno opisuje stih po stih, lakše pamte i pjesmu.

“Poezija za djecu nerijetko se opisuje kroz svoju jezičnu kvalitetu – ritam, rima i ostali poetski tvorbeni elementi mladim čitateljima omogućuju istraživanje jezika i shvaćanje kako je jezik živa i fleksibilna tvorevina kojom se (i u kojoj se) mogu slobodno igrati. A što je djeci draže od igre? Ipak, danas ćemo često

³⁰ A. B. Šimić, *nav. dj.*, str. 224.

³¹ Do detaljnijih podataka o nastanku slikovnice *Mjesečar* došlo se razgovorom s autoricom, 2020.

čuti kako djeca ne čitaju poeziju; mladim su čitateljima draži kratki, dinamični prozni tekstovi koji jezično i stilski odgovaraju njihovoj svakodnevicu.”³²

Izbor pjesma u djelu Mlinarević-Cvetković popraćen je predočavanjem u slikama, odnosno pri autoričinom čitanju pjesama, kći ih je vizualizirala i davala prijedloge majci o njihovu izgledu. Djeci je poezija predočena kroz crteže, slike razumljivija i zanimljivija nego samo kroz stihove te ju tako lakše iščitavaju. Zasigurno je Magdalena osjećala zadovoljstvo pri likovnoj igri, pa je s majkom stvorila izražajan umjetnički rad. Kada je slikovnica dobila konačan ishod i pripremljena za objelodanjivanje, djevojčicu je obradovala zajednička fotografija majke i nje, jer je time djelo osjećala kao zajednički uradak, te je sudjelovala na svim održanim radionicama.

Naziv slikovnice *Mjesečar* inspiriran je po istoimenoj Šimićevoj pjesmi koja je ilustrirana u slikovnici te kao pojam djece koja poput Mjesečara, sanjaju, kreiraju i razvijaju svoj imaginarno-vizualni svijet pomoću mašte. Zanimljivost slikovnice je u činjenici kako je svaka personalizirana na način da svako dijete osjeti kako je samo njegova. Na prvim stranicama nalazi se dio gdje će djeca napisati svoje ime i prezime, a na završnim stranicama, uz Šimićev stih, traži se njihova ilustracija.

Iz pjesama *Mjesečar* i *Himnos*

Andrijana navodi da je njezin slikarski opus, općenito, podosta vezan za dječji svijet. Ranije je oslikavala djela ponekih pjesnika, odnosno radila ilustracije u ponekim djelima drugih autora, a počesto je to činila s pjesnicima iz njezina rodnog mjesta Gruda.

Zamjetno je da je djeci poezija predočena kroz crteže ili slike razumljivija i zanimljivija nego samo kroz stihove te ju tako lakše iščitavaju. Uistinu su

³² Marina Gabelica, *Poezija kao poziv na jezičnu i misaonu igru*, 2015., str. 1.
<www.bib.irb.hr > 950862.Gabelica_Aljosa_Vukovic.pdf (8. rujna 2020.)

Andrijana i njezina kći pohvalno uspjele u svojoj namjeri objelodanjivanjem zajedničke slikovnice.

Iz pjesama *Hercegovina, Moj kraj i Djevojče*

Andrijana navodi da njezina slikovnica ima dvije zadaće; kreativnu i edukacijsku. Kreativna zadaća je osloboditi djecu od korištenja ustaljenosti s kojima se susreću u slikovnicama i bojankama te tijekom nastave u školama, gdje je sve obojano u granicama i zadanim okvirima. Ograničavanje djece u vrtićima i u ranom školskom razdoblju, ograničava njihovu maštu, kreativnost, a time i likovnu inteligenciju.

U svom stvaranju osvrnula se i na dječje psihološke značajke u umjetnosti. Smatra kako djeca moraju biti slobodna, nikako ograničena da bi stvarala onako kako oni žele i na taj način se razvijala u psihofizičkom smislu. Iz takvih slobodnih radova može se puno naučiti o djetetu, njegovim zaokupljenostima, potencijalnim strahovima, energiji, slobodi, zaigranosti i svemu čime je dijete obuzeto. Prikazano je kako iz njezine infantilne poetike i Magdaleninog spontanog kreiranja, nastanu likovi koji lebde, kuće u netipičnim bojama i konturama koje su nestalne i nisu ograničene te potiču daljnje kreativne procese. Ističe da u novije vrijeme, kad je Likovna kultura u školama većinom zapostavljena i smatra se kao predmet za podizanje općeg prosjeka, svaki pomak je važan. U razvijenim zemljama likovna kultura je puno zastupljenija, jer je društvena i socijalna svijest drukčija. Zaključuje da ono što djeca u svojim crtežima, slikama ili oblikovanim materijalima postignu, od dragocjene je važnosti za njihov mentalni razvoj u svim pogledima života.

Radionice za djecu

U predškolskom i školskom razdoblju bitne su radionice za djecu i predstavljanje umjetničkih osobnosti. Njihove vrijednosti moguće je predstaviti kroz raznolike kreativne metode. Primjerice, opisane i izrađene književne i umjetničke vrijednosti čine znatne temelje kroz obrazovanosti u školi i izvanškolskim aktivnostima.

“Za inovativan rad u nastavnom procesu postoji niz kreativnih tehnika: oluja ideja, umne karte, slučajni pojmovi, šest šesira, vođene fantazije, šest univerzalnih pitanja, okidač novih ideja, provokacije, humor i dr. Ove kreativne metode motiviraju učenike, potiču na suradnju, stvaraju ugodnu razrednu klimu i pomažu učeniku da razvija svoju kreativnost.”³³

Akadska slikarica Andrijana, 18. prosinca 2018. u Osnovnoj školi Ruđera Boškovića u Grudama, održala je radionicu s učenicima, u suradnji s dr. art Draganom Nuić-Vučković i akademskim grafičarom Jurom Pešordom. Tematika je bila Šimićeva pjesma *Opomena*, a tri nagrađena rada će biti dio nove Andrijanine slikovnice.

---

³³ J. Šego, *nav. dj.*, str. 772.

Radionica s učenicima u Osnovnoj školi Ruđera Boškovića u Grudama

U Kninskom muzeju, 6. rujna 2019., održano je predstavljanje slikovnice *Mjesečar* akademske slikarice Mlinarević-Cvetković koja je bila i voditeljica radionice na kojoj su sudjelovala djeca iz udruge Čarobni svijet iz Knina.

Autorica je prije početka radionice djeci predstavila slikovnicu koju je inspirirana poezijom A. B. Šimića, ilustrirala sa svojom četverogodišnjom kćeri Magdalenom. Istaknula je tematiku slikovnice, odnosno njezinu posebnost čiji je umjetnički sadržaj prilagođen djeci predškolske i rane školske dobi. Cilj je da s pomoću ovakve slikovnice dijete komunicira spontano, razvija se njegova mašta bez pravila i nametnutih obrazaca mišljenja i izražavanja. Tako su djeca uz vodstvo slikarice, a uz pomoć odgojiteljica iz Udruge, pristupila radionici koristeći tehnike kao što su: olovka, flomaster, vodene boje i paste. Pri tome su nagrađena tri dječja rada, a za dar su djeca dobila slikovnicu *Mjesečar*.

Radionica u Kninu s djecom iz udruge Čarobni svijet

Dojmovi učenika na radionicama su istaknuti. Izrazili su oduševljenje, jer navode kako vole likovnu kulturu, a općenito mlađim uzrastima taj predmet je bitan. Jedna od posebnosti je što imaju mogućnost ilustrirati stihove Šimićevih pjesama i njihov rad može biti zastupljen u idućoj slikovnici.

POGLED ČETVEROGODIŠNJAKINJE NA ŠIMIĆEVU UMJETNOST

Roditelji imaju najvažniju ulogu kroz dječje odrastanje. Uvelike, uz učitelje, utječu i na njihovo obrazovanje. Potom, uz njih to čini i šira obitelj. Pri tome je i književnost povezana s obiteljskom okruženosti koja se pruža djeci u predškolskom i školskom uzrastu. Književne i umjetničke osobitosti koje im se predočavaju u predškolskom i ranom školskom uzrastu, potiču kod djece spoznajne značajke koje imaju odjeka tijekom njihova školovanja i u daljnjem obrazovnom razdoblju.

“Obitelj je osnovna društvena skupina povezana srodstvom u kojoj se vodi briga o djeci te ih se odgaja. Obiteljski odnosi često su tema dječjih priča i usko su povezani s promjenama koje se dešavaju u obiteljskim zajednicama pod utjecajem društvenih promjena. Književni tekstovi namijenjeni djeci često u sebi prikazuju pojedini model obitelji koji često korespondira s modelima obitelji prisutnim u društvu. Stoga, promatrajući književna djela, naročito ona koja opisuju obitelji, treba imati na umu i njihovu spoznajnu i odgojnu funkciju.”³⁴

Psihološko-pedagoška je preporuka o važnosti čitanja djeci kroz njihovo odrastanje. U počecima temelje daju roditelji i ostali članovi obitelji, potom to čine odgojitelji u vrtićima i drugim ustanovama, a u školskom razdoblju

³⁴ Kristina Riman i Andrea Hrvaćanin, “Prikaz obiteljskih vrijednosti kroz hrvatsku dječju priču”, u: *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih, Zbornik radova*, Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019., str. 236.

razumljivo učitelji, ali uloga roditelja je uvijek prisutna unatoč drugim odgojno-obrazovnim ustanovama.

“Kad čitanje postane dio obiteljskoga života, dijete shvaća da knjige mogu biti veoma zanimljive i zabavne te da se iz njih može mnogo naučiti. Da bi dijete postalo čitatelj, mora mnogo slušati i govoriti. Odrasli trebaju komentirati pročitano, pitati dijete što vidi na slikama, razgovarati s njim o radnji i likovima, poticati ga na istraživanje knjiga (gledanje, dodirivanje, listanje stranica). Kada odrasli čitaju djetetu, preporučljivo je uživjeti se u likove, gestikulirati, pokazivati djetetu slike, pri čitanju iskazivati entuzijazam. Osim stjecanja znanja i bogaćenja rječnika, čitanje omogućuje djetetu da poboljša svoju rječitost. O razgovoru s djetetom treba razmišljati kao o kreativnoj igri.”³⁵

Nika Leonarda Andrijanić³⁶ djevojčica je koja se uvijek osmijehne na spomen Antuna Branka Šimića, jer ga poznaje u zamisli kako djeca njezinih godina to percipiraju. Posebno oduševljenje je iskazala kada je dospjela u njezine ruke knjiga o *Poeziji Antuna Branka Šimića kroz dječju likovnu igru*. Kroz tu godinu rijetko je dolazak u Grude prošao i prolazi bez prelistavanja ili čitanja navedene slikovnice. Njezina je odluka bila o ostanku slikovnice u Grudama kako bi joj njezina teta Dominika čitala kada dođe. Počesto uzme slikovnicu te je sama prelistava i čita na dječji maštoviti način, pri tome izmišljajući tekst, budući da ne zna čitati, s obzirom na svoju dob.

Prije poklonjene knjige, Nikina asocijativnost na Šimića bio je njegov spomenik koji se nalazi u Mostaru, pa je zasigurno knjiga izazvala njezinu veću zainteresiranost za grudskim književnikom. Nazvala ga je pjesnikom iz Gruda, pa bi ga se uvijek sjetila kada je prolazila mostarskom ulicom. Počesto se željela fotografirati s njim.

Zanimljiva je anegdota o fotografiranju koje je nastalo na blagdan svetog Nikole 2018. u Mostaru. Pri povratku kući, nakon susreta sa svetim Nikolom i organizacijskog programa za djecu u gradu te obiteljskog druženja, prolazeći ulicom u kojoj se nalazi Šimićev spomenik, Nika, tada trogodišnjakinja, izrazila je želju za zajedničkom fotografijom Šimića, njezine tete i nje. Teta je bila vidno iznenađena o njezinu poznavanju književnika, jer njezinom uzrastu primjereniji su likovi iz slikovnica ili crtanih filmova. Međutim, teta, tadašnja doktorandica na kroatistici, izrazila je ponos na svoju nećakinju i to ju je potaknulo ukratko prikazati Nikine prve susrete s grudskim pjesnikom. Vrijedno je spomenuti kako se Nika šetajući mostarskim ulicama upoznavala i s drugim književnicima, prikazanima na spomenicima, ali Šimić je zauzeo posebno mjesto u djetetovu (o)sjećanju.

³⁵ J. Šego, *nav. dj.*, str. 146.

³⁶ Nika Leonarda Andrijanić rođena je 5. studenoga 2015. u Mostaru. Živi u Mostaru i Sarajevu, a njezino podrijetlo je iz Gruda. (Moja nećakinja)

Zasigurno vrijedi priča o poveznici između “srca i podrijetla”. Čovjek, gdje god boravio, uvijek se vraća majčinskom ognjištu, u sjećanjima ili koracima, pa je nezamisliv zaborav o korijenima. Dijete je svjedok tih osjećaja već u svojim ranijim godinama. Stoga je potrebno djeci ukazivati na njihovo podrijetlo, jer iz toga kroz njihovo odrastanje proizlazi cijenjenost i dičnost te poštivanje drugih i različitih kulturnih pripadnosti.

Nika Leonarda sa slikovnicom, A. B. Šimićem i tetom

ZAKLJUČAK

U predškolskoj i ranoj školskoj dobi potrebno je pronaći preporučljive mogućnosti kojima će se osvijetljivati književne osobitosti, odnosno stvarati percepcija o književnosti. Primjerice, može se činiti kroz čitanje odgovarajućih djela, prilagođenih dječjem uzrastu i njihovu razumijevanju, kao i intelektualnim sposobnostima te dječjim poimanjima. Time će se stjecati motivacijske prilike za čitanjem i književnom zainteresiranosti u školskom razdoblju te nadalje kroz obrazovanje i slobodno vrijeme u izvanškolskim aktivnostima.

Iznimno je zamislivo, prema književnoj klasifikaciji, pjesništvo Antuna Branka Šimića svrstati u književnost namijenju djeci. Međutim, dječja zainteresiranost za njegovim pjesništvom potvrdna je i potkrijepljena, a njihova

kreativnost provedena kroz likovnu igru, čini ga pjesnikom svih uzrasta, od djece do starijih. Ponajbolje to potvrđuje slikovnica *Mjesečar*, autorice Andrijane Mlinarević-Cvetković i njezine kćeri Magdalene koja joj je uvelike pripomogla u objelodanivanju knjige.

Šimić je izrazio umjetnost kroz svoje pjesništvo, a Andrijana je učinila poveznicu i prikazala Šimićeve poeziju kroz dječju likovnu igru. Tematika u knjizi umnogome se razlikuje od karakterističnosti koje simboliziraju slikovnice. Andrijana i njezina kći kroz svoje stvaralaštvo potvrdile su kako se s pomoću igre može načiniti posebno književno i umjetničko djelo. Svoju umjetničku subjektivnost učinile su objektivnom u umjetničkom djelu povezanom s riječima i slikarstvom.

U razvijanju kreativnosti u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju, općenito, potrebno je učiniti i poveznicu sa suvremenim načinom života koji je uvelike obilježila tehnologija, ali ne zaboravljati i tehnike koje su stoljećima prisutne. Pri tome je moguće koristiti se raznolikim metodama prilagođenima dječjem uzrastu, a koje će ishoditi dječjim saznanjima za umjetničkim posebnostima.

Slikovnica Mlinarević-Cvetković zaslužuje posebnu pozornost, jer je u književnosti učinila nešto neuobičajeno. Povezala je umjetnost riječi i likovnu umjetnost, ali istaknula pjesnika čije je književno stvaralaštvo složeno za predočiti dječjem svijetu, posebno predškolskom uzrastu i djeci u nižim razredima osnovne škole, a njezino stvaranje je namijenjeno upravo tom životnom razdoblju.

Budući da Šimićeva literatura nije uobičajeni književni žanr u kojem su djeca ciljani čitatelji, potanko istraživanje ilustrirane poezije produbljuje važnosti objelodanjene knjige. Slikovnicom *Mjesečar* djelomično se potiskuju predrasude o klasifikacijskoj i kvalifikacijskoj podijeli književnosti i dobroj čitateljskoj skupini. Usto, poveznicom književnosti i likovne umjetnosti razvija se umjetnička književna i likovna posebnost i izražajnost.

Djeci je u ranijoj dobi potrebno ukazivati na njihovo podrijetlo, a temeljna načela stječu u obiteljskoj okruženosti. Potom se to čini u odgojno-obrazovnim ustanovama. Predočavanjem o osobnim počecima, djeca stječu i razvijaju svijest o sebi te svojoj obiteljskoj i široj izvornosti. Stoga, A. B. Šimić i njegovo književno stvaranje metaforički predstavlja korijene grudskog djeteta.

LITERATURA

Batarelo Kokić, Ivana, “Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica”, u: Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, Filozofski fakultet u Splitu, Split, LXIV. (2015.), br. 3, str. 377-398.

Hamersak, Marijana, “Zašto su izgubljene prve hrvatske slikovnice? Dječja književnost između knjige i igračke”, u: *Etnološka istraživanja*, Etnografski muzej, Zagreb, 2014., br. 18-19, str. 57-75.

Kokolari, Martina, “Hrvatska slikovnica do 1945.”, u: *Studia lexicographica*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, god. XI. (2017.), br. 21, str. 151-156.

Lukin, Klara; Medić, Vlatka i Rogulj, Edita, “Rodni stereotipi u dječjim slikovnicama”, u: *Zajedno rastemo – redefiniranje prakse i teorije ranoga i predškolskoga odgoja*, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Dječji vrtić „Cvrčak” Čakovec, Čakovec, 2018., str. 221-228.

Martinović, Ivana i Stričević, Ivanka, “Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu”, u: *Libellarium*, Odjel za informacijske znanosti, Sveučilište u Zadru – Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, Zadar, 2011., sv. 4, br. 1, str. 39-63.

Mlinarević-Cvetković, Magdalena i Mlinarević-Cvetković, Andrijana, *Mjesečar, Poezija A. B. Šimića kroz dječju likovnu igru*, Matica hrvatska Ogranak Grude, Grude, 2018.

Musa, Šimun, «Pjesnik likovnosti o likovnoj umjetnosti», u: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Matica hrvatska Ogranak Grude, Grude, 2008., str. 185-202.

Radovan-Burja, Milena, “Integriranje umjetnosti u odgoj djece”, u: *Metodički ogledi*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, god. XVIII. (2011.), br. 2, str. 115-130.

Riman, Kristina i Hrvaćanin, Andrea, “Prikaz obiteljskih vrijednosti kroz hrvatsku dječju priču”, u: *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih*, *Zbornik radova*, Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019., str. 236-250.

Šego, Jasna, “Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju”, u: *Govor*, Odjel za fonetiku Hrvatskoga filološkog društva, Zagreb, god. XXVI. (2009.), br. 2, str. 119-149.

Šimić, Antun Branko, *Pjesme i kritike*, Mladost, Zagreb, 1973.

Škutor, Marijana, "Učitelj i kreativnost u nastavnom procesu", u: *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih*, Zbornik radova, Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019., str. 764-777.

Vrcić-Mataija, Sanja, "Čitanje dječje književnosti kao kompleksne kulturne pojave", u: *Fluminensia*, Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, god. XXVIII. (2016.), br. 1, str. 229-275.

Elektronički izvori:

Gabelica, Marina, *Poezija kao poziv na jezičnu i misaonu igru*, 2015.,
(<http://www.bib.irb.hr> › 950862.Gabelica_Aljosa_Vukovic.pdf (8. rujna 2020.)

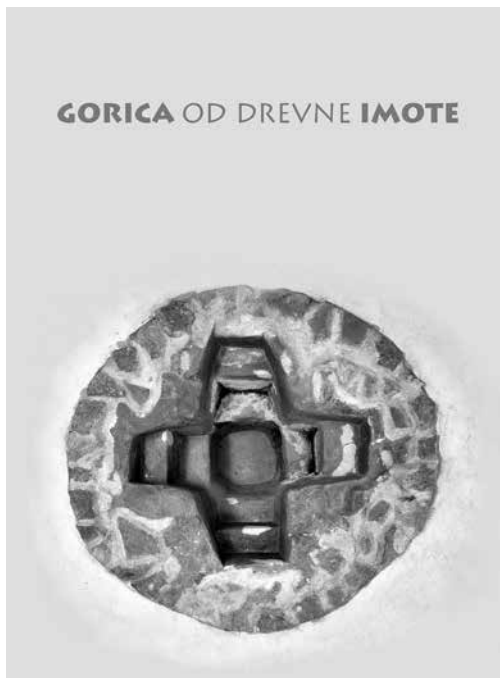
Šimić Tonin, Nikola, *Perspektiva podjele*, 2015.,
(http://www.diogenpro.com/uploads/4/6/8/8/4688084/nikola_simic_tonin...diogen_pro_culture_magazine...perspektiva_podjele...27.09.2015.pdf (5. rujna 2020.)

Verdonik, Maja, *Slikovnica – prva knjiga djeteta*, 2015.,
(https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/Verdonik_Predavanja_za_web_SPKD.pdf (2. rujna 2020.)

Dominika Andrijanić

MONOGRAFIJA GORICA OD DREVNE IMOTE

GORICA OD DREVNE IMOTE, naslov je monografije koja na svojih 608 stranica donosi znanstvenu priču o arheološkoj kampanji na lokalitetima Šamatorje i Grotuša u Gorici od proljeća 1995. godine do kraja 2001. godine. Začetnik i nositelj te kampanje bio je Župni ured sv. Stjepana Prvomučenika Gorica i Sovići s fratrima fra Antom Marićem i fra Vinkom Mikulićem. Stručni voditelj arheološkog istražnog iskopavanja bio je Tihomir Glavaš. Sve je obavljeno uz pokroviteljstvo Ministarstva kulture Hrvatske Republike Hercegovosne i ministra Jozze Marića, te ministarstva kulture Republike Hrvatske i ministra Bože Biškupića. Izdašnu pomoć smo imali od djelatnika Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita za terensku dokumentaciju, crtanje, te obnovu i zaštitu pronađenih predmeta – Miran Palčok, Marko Rogošić, Nada Jukić, Ante Šundov.

Nakon završenih arheoloških radova fra Ante je Marić, uz potporu Vlade Županije zapadnohercegovačke (Anđelko Mikulić) i Franjevačkog samostana na Humcu (fra Branimir Musa), osnovao Hrvatsku franjevačku arheološku zbirku sv. Stjepana Prvomučenika Gorica, koja je u svoje okrilje primila i prezentira sve pronađene predmete koji su obnovljeni i zaštićeni u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Svu pravnu pomoć je pri tome dao profesor Željko Galić.

Izdavač je monografije
HRVATSKA FRANJEVAČKA
ARHEOLOŠKA ZBIRKA SV.

STJEPANA PRVOMUČENIKA GORICA. Za izdavača u potpisu stoji fra Ante Marić, ravnatelj Zbirke. Odgovorni je urednik monografije fra Vinko Mikulić, kustos Zbirke. Urednici monografije su fra Ante Marić i Miran Palčok. Urednički je odbor: Mario Bušić, fra Ante Marić, fra Vinko Mikulić, Miran Palčok. Tehnički je urednik monografije Miran Palčok. Tekstove su u monografiji pisali: Mario Bušić, Tihomir Glavaš, fra Robert Jolić, fra Ante Marić, Marija Marić Baković, Miran Palčok, Marko Rogošić, Maja Soldo, Tomislav Šeparović, Marinka Šimić, Tino Tomas. Lekturu i korekturu potpisuju Josipa Šunjić i Monika Zadro. Prijevod je obavila Lada Laura. Fotografije je za monografiju učinio Antun Zoran Alajbeg, fra Ante Marić, Miran Palčok, Marko Rogošić. Terenske nacрте i crteže su uradili: Miran Palčok, Nada Jukić, Ante Šundov. Crteži, ilustracije i oblikovanje naslovnice uredio je Miran Palčok. Grafičko oblikovanje su uradili Miran Palčok i Edita Grubišić. Prijelom i računalnu pripravu uradila je Edita Grubišić. Monografiju je tiskao *Grafotisak* Grude, 2020. Naklada monografije je 1500 primjeraka.

Monografija GORICA OD DREVNE IMOTE se sastoji od slijedećih dijelova:

Uvod (str. 6.) u monografiju napisao je fra Ante Marić, gdje između ostalog veli:

Ova se Monografija sjeća predivnih obljetnica nastanka krstionice i bazilike, starohrvatske crkve sv. Stjepana, sjeća se gradnje crkve sv. Stjepana 1856. – 1859., ne želi zaboraviti osnutak kapelanije (1836.) i župe Gorice (1860.). Zemlja je duga stoljeća čuvala i na svjetlo dana nam preko arheoloških istraživanja dala krhotine naše povijesti. Te krhotine obrađene i opisane nastavlja čuvati Hrvatska franjevačka arheološka zbirka sv. Stjepana Prvomučenika utemeljena 2001. godine u staroj kapeli, obnovljena stara crkva sv. Stjepana i ova Monografija.

Srce monografije čini **Dnevnik arheoloških istraživanja lokaliteta Šamatorja i Grotuše** (str. 11) kojeg je ad hoc vlastoručno iz dana u dan za vrijeme arheoloških radova vodio arheolog Tihomir Glavaš. Taj je rukopis fra Ante Marić s postulantima Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru računalno prepisao, te oplemenio fotografijama koje je uglavnom sam tijekom iskopavanja fotografirao. Dnevnik se čuva u Franjevačkoj knjižnici Mostar Hercegovačke franjevačke provincije.

Marija Marić Baković muzejska savjetnica Franjevačkog muzeja u Livnu obradila je **Prapovijest na području Gorice** (str. 117.), **Rimsku antiku** (str. 129.) i **Kasnu antiku s ranokršćanskim kompleksom** (str. 153.). Sva tri priloga su bogato obložena fotografijama i dokumentacijskim crtežima. Za svaki je Marijin prilog dat i kratki sadržaj na engleskom jeziku. Prilozi su znanstvenim pristupom lokalitete uveli u svijet kojem pripadaju, a ranokršćanskoj bazilici dali njeno uzvišeno značenje.

Katalozi u monografiji čine onu razliku, koja monografiju bilježi iznimnim bogatstvom pronađenog tijekom arheološko istražnih radova. Tino Tomas je napisao i priredio **Katalog 1 (prapovijest, Rim, kasna antika)** (str. 171.). U ovom su katalogu objavljena 143 predmeta. Samo su tri (br. 15, R. Dodig, te brojevi 18. i 30. T. Glavaš) prije toga objavljeni, a njih 140 prvi put se predstavljaju javnosti. Katalog resi stručni način predstavljanja predmeta i vrhunska fotografija Antuna Zorana Alajbega.

Tino je Tomas kataloški predstavio i **Predmeti pronađeni u Gorici u vlasništvu Franjevačkog muzeja na Humcu (Ljubuški) na posudbi zbirci u Gorici** (str. 221.). Tih je predmeta 32 pod oznakom H(umac). I ovaj Katalog bilježi stručni opis i odlična Alajbegova fotografija.

Maja Soldo, ravnateljica Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-povijesnog i prirodnog nasljeđa Županije zapadnohercegovačke, predstavila je **Starohrvatsko razdoblje** (str. 231.). Lokalitet Šamatorje je iznimno ponosan da je sačuvao ulomke najstarijih hrvatskih tragova na ovom prostoru koji su identični s onima u Biskupiji i drugdje. S crtežima svih pronađenih starohrvatskih grobova, te rekonstrukcijom izgleda starohrvatske crkve sv. Stjepana, obradom starohrvatske kamene plastike, nakita i ostalog ovaj je dio monografije posebno vrijedan i iznimno drag. Na koncu ovoga priloga je sažetak na engleskom jeziku.

Maja Soldo je priredila **Katalog 2 (srednji i novi vijek)** (str. 255.). Predmeti se nastavljaju brojem 144 na Katalog 1 i idu do broja 326. ukupno je predstavljeno 182 predmeta i svaki se prvi put objavljuje u ovoj monografiji. Maja je tekstove opisa dala znanstveno a izvrsne fotografije predmeta je napravio Antun Zoran Alajbeg.

Tomislav Šeparović donosi dio pod naslovom **Numizmatika** (str. 317.). Tomislav na početku svoga teksta naglašava: *U Franjevačkoj zbirci na Gorici čuva se preko stotinu primjeraka različitoga novca pronađenog najvećim dijelom na prostoru arheološkoga nalazišta Šematorij. Najbrojniji je rimski novac koji čini tri četvrtine ukupnoga broja pronađenih kovanica i koji se može smjestiti u vremenski okvir od 1. do 5. stoljeća.* Tomislav je opisao 111 novčića, od toga rimskih 81, provincijalnih rimskih 1, bizantskih 1, novac novog vijeka 28. Nakon opisa novca slijede table s fotografijama novaca koje je izradio Antun Zoran Alajbeg. Table s fotografijama novaca je krasno uredio Miran Palčok. I iza priloga Numizmatika je sažetak na engleskom jeziku.

U slijedećem prilogu monografije Marinka Šimić opisuje **Hrvatski ćirilski natpisi iz Gorice kod Gruda** (str. 353.). Šamatorje je bilo veliki lokalitet stećaka. No skoro su svi uništeni i devastirani. Najvećim dijelom su ugrađeni u crkvu svetoga Stjepana iz 1856. godine što i sam njezin graditelj fra Petar Bakula potvrđuje. Tijekom arheološko istražnih radova pronađeno je nekoliko

ulomaka (4) s dijelovima natpisa koje je Marinka opisala i predstavila. Na koncu i ovoga priloga dat je sažetak u engleskom jeziku.

Miran Palčok i fra Ante Marić donose zanimljiv prilog monografije **Varia – 1** (str. 369.). Ovaj prilog je kohezivni dio koji objedinjuje monografiju. Temeljem Dnevnika iskopavanja, te brojevima na vrećicama u kojima su smješteni pronađeni predmeti Miran Palčok donosi dio po dio svih pronađenih artefakata: Keramika, Metal, Kamen, Staklo, Numizmatika, Grotuša – mozaik s dupinom, Freske, Ranokršćanska crkva, Krsni zdenac, Ranokršćanska grobnica, Ranokršćanski oltar, Starohrvatska crkva, Oltarna pregrada starohrvatske crkve, Preskočeni predmeti. U dijelu Preskočeni predmeti se veli: *Nekolicina sitnih predmeta je, kako to biva, preskočena u obradi. Koštani češalj, keramički pršljenovi, perlica od staklene paste, prsten, dva brončana predmeta i školjka sv. Jakova kakvu nose hodočasnici. Donosimo samo njihove fotografije, a obraditi će ih se nekom drugom prilikom.* Donesene su fotografije ovih predmeta. Na koncu je sažetak na engleskom jeziku.

Mario Bušić donosi prilog **Crkve svetoga Stjepana Prvomučenika u Gorici od ranoga kršćanstva do danas s osvrtom na obred sakramenta krštenja u ranokršćansko doba** (str. 423.). Ovaj je prilog znanstveno poučan, govori o životu rane kršćanske zajednice i načinu krštavanja koji se obavljao i u bazilici sv. Stjepana u Gorici. Mario opisuje sve crkve sv. Stjepana do najnovije, današnje župne crkve. U engleskom sažetku na kraju priloga stoji:

Područje je mjesta Gorice od prapovijesti bilo naseljeno, mnogi su se arheolozi, od samoga početka utemeljenja arheologije na našem području, zanimali i arheološki istraživali šire područje Gorice. U ovom radu obrađujemo povijest crkava sv. Stjepana Prvomučenika u Gorici od ranoga kršćanstva do danas. Također ukratko prikazujemo liturgiju sakramenta krštenja u ranokršćansko doba na temelju arheološki istraženih prostora u ranokršćanskoj goričkoj bazilici.

Kad govorimo o crkvama u Gorici posebno mjesto zauzima ranokršćanska bazilika, koja potječe od 4. do 6. stoljeća. U ranokršćanskoj kasnoantičkoj bazilici nalazi se krsni zdenac, vrlo lijepo rekonstruiran na temelju arheoloških nalaza. Nalazi se u baptisteriju bazilike, u kojem se u ranokršćansko vrijeme obavljao sakrament Krštenja. Krštenje se, u to staro kršćansko doba, obavljalo na Veliku subotu. Za sam sakrament kršćanske inicijacije se pripremalo u katekumenatu kroz dugu pripravu, a osobito posljednje mjesec pred samo primanje krštenja.

Sakrament sv. Krštenja veoma je bogat simbolikom, osobito je bio bogat u ranokršćansko doba.

Nadalje su crkvu u Gorici zatekli svojim dolaskom na ove prostore i Hrvati. Oni su stigli kao pogani. Najvjerojatnije su srušili ranokršćansku baziliku. Tu su kasnije primivši sakrament krštenja naši hrvatski pretci izgradili sebi crkvu na

temeljima ranokršćanske bazilike, sa svom hrvatskom ornamentikom iz razdoblja 9. – 11. stoljeća. To nazivamo starohrvatsko razdoblje u umjetnosti i gradnji.

Ta crkva je prolazila nadalje kroz mnoge nedaće. Spominje je u povijesti fra Stipan Kunić Imoćanin 1613. godine kako su je Turci srušili i zapalili. Zatim u nju ulaze fra Stipan Vrljić koji je bio i župnik u Gorici početkom 18. stoljeća.

Napose se istakao u gradnji crkve fra Petar Bakula, koji je na temeljima ranokršćanske bazilike i starohrvatske crkve podigao današnju staru crkvu 1856. godine.

Stara crkva u Gorici ima kontinuitet gradnje na istom mjestu od 4. stoljeća. Isto je tako od starokršćanskih vremena ovo mjesto pod patronatom sv. Stjepana Prvomučenika.

Danas je stara crkva obnovljena, krase je arheološke iskopine i razne druge umjetnine, osobito krsni zdenac iz doba ranoga kršćanstva.

U Gorici je 70-ih godina prošlog stoljeća podignuta i Nova župna crkva u blizini stare, jer je stara bila premalena za potrebe vjernika. Nova crkva je skladna i uređena.

Fra Robert Jolić donosi u svom prilogu **Povijest župe Gorica-Sovići** (str. 453.) sve o povijesnim događanjima i nastanku ove župne zajednice. Donosi i popis svih svećenika franjevac koji su u njoj djelovali. I ovaj prilog završava sažetkom na engleskom jeziku.

Fra Ante Marić donosi prilog **Fra Petar Bakula (1816. – 1873.) župnik u Gorici i graditelj crkve sv. Stjepana Prvomučenika** (str. 473.). U engleskom sažetku na koncu stoji: *Najstarija crkvena građevina u Hercegovini i Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji zacijelo je crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Gorici. U radu je opisana njena gradnja od samog početka 1856. godine, do njenog završetka 1859. godine. Rad ističe fra Petra Bakulu (1816.-1873.), kojeg pamtimo kao njenog graditelja. Ova je crkva na svoj način čuvala ostatke ranokršćanske i starohrvatske crkve sv. Stjepana koje su bile na istom mjestu. U radu je opisano ono najbitnije što se crkvi događalo kroz stotinu i šezdeset godina njenog postojanja. Potresi koji su je umalo razorili, obnavljanje i namjere njene rekonstrukcije do konačne njene obnove i današnjeg izgleda. Uzgred su spomenuta i arheološka istraživanja okolo i unutar crkve. Opisana je dogradnja zvonika na njenom zapadnom zabatu, kao i naslona – arheološkog paviljona, koji prezentira i štiti ranokršćansku obnovljenu krstionicu. Opisana je rekonstrukcija ranokršćanskog oltara i crkvenog inventara.*

Miran Palčok i Marko Rogošić, koji su cjelokupnoj obnovi stare crkve te izgradnji Hrvatske franjevačke arheološke zbirke i obnovi i zaštiti pronađenih artefakata dali izniman obol, donose prilog upravo o spomenutom: **Dokumentacija, restauracija, prezentacija** (str. 529.). U opširnom sažetku na koncu ovog priloga, dato je taksativno i na engleskom što je sve na ovom

području učinjeno. A fotografije kojima je prilog obložen o svemu još i najrječitije govore.

Fra Ante Marić i Miran Palčok donose i **Varia – 2** (559.). Ona ovoj monografiji donosi onu mjeru više.

1. Zvona, fra Ante obrađuje sva zvona sv. Stjepana Prvomučenika.
2. Procesijski križ, križ moćnik koji je prema Kronici u župu stigao 1683. godine detaljno je obnovljen i izložen u Zbirci. Memorandum križa moćnika je obnovljen u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, a njegov je sadržaj sa staro talijanskog 2009. godine prevela sestra klarisa Danijela Brekalo.
3. Fratarski habit. To je habit fra Augustina Marića pronađen prigodom arheoloških iskapanja. Obnovljen je u Splitu i izložen u Zbirci. Fra Ante je detaljno donio životopis fra Augustina Marića navodeći relevantne dokumente.
4. Kosturnica i groblje. Opisano je Šamatorje i kosturnica izgrađena u prigodi arheoloških istraživanja, te obnova i uređenje groblja.
5. Arheološki paviljon i park. Da bi se mogla prezentirati ranokršćanska krstionica napravljen je arheološki paviljon, a dio Šamatorja koji nije pod grobovima je uređen u predivan perivoj oko stare crkve sv. Stjepana Prvomučenika. U njemu jer spomen znak za sve poginule u I. i II. svjetskom ratu i poraću i u Domovinskom ratu, spomen fratrima koji su djelovali u Gorici i Sovićima od početka do 1991. godine, te spomen prvom predsjedniku Hrvatske Republike Herceg-Bosne mr. Mati Bobanu.
6. Hrvatska franjevačka arheološka zbirka sv. Stjepana Prvomučenika. Opisano je kako je nastala, prezentirana je kako riječima, crtežom, tako i fotografijama.
7. Mrtvačnica. Otvorena 1. siječnja 1999. godine. Prva u Herceg-Bosni. Svojim je sadržajem podigla razinu i pijetet prema umrlima i njihovom ispraćaju na vječni počinak.

ZVONIK U BOBANOVOJ DRAGI. Obnovljen je 1994 godine. Tom je prigodom istražena i zaštićena ilirska gomila, nekropola stećaka na njoj i zvonik iz 1937. godine obnovljen i izgrađena pod njim krasna kapela. Pred zvonikom je oltar i brončana bista sv. Ilije Proroka, rad akademskog kipara Krune Bošnjaka. Donator je obnove Marinko Boban Prekić.

CRKVA SV. PETRA I PAVLA U DONJIM SOVIĆIMA. Opisano je njeno stanje prije obnove, te temeljita obnova koju su vodili fra Ante i fra Vinko.

ŽUPNA CRKVA. Tu je na poseban način opisana posveta oltara.

POŠTANSKA MARKA. Godine 1997. Hrvatska pošta Mostar tiskala je poštansku marku Gorice. Marku je likovno osmislio akademski slikar Anđelko Mikulić. Prikazuje staru crkvu sv. Stjepana prije obnove, troplet i krstionicu. Tekst je napisao arheolog Tihomir Glavaš.

Varia 2. završava revijom fotografija koje na neki način spominju sve aktere na arheološkoj kampanji, kao i obnovi spomenutih objekata i izgradnji Hrvatske franjevačke arheološke zbirke.

Ja, koji sam, da parafraziram fra Petra Bakulu, u svemu ovom sudjelovao, zapravo i vodio, želim ovdje zahvaliti svom prijatelju i bratu fra Vinku, kao i časnim sestrama koje su kroz to vrijeme bile u Gorici: Mariji, Ladislavi, Aniti, Maksimilijani, Elizabeti, Jasminki, Zdravki, Ljilji, Melaniji i ostalima. Želim zahvaliti svim vjericima Gorice i Sovića. Oni su u svemu ovom dali svoga obola i radom i darovima. Želim zahvaliti Bratovštini sv. Stjepana Prvomučenika, Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni i Ministarstvu kulture, kao i Ministarstvu kulture Republike Hrvatske.

Monografija GORICA OD DREVNE IMOTE izvrstan je znanstveni rad koji je prezentirao sve ono što je arheološki urađeno u Šamatorju i Grotuši u Gorici.

Fra Ante Marić

BOŽIĆNI KONCERTI

15 KONCERATA – 15 PRILIKA

2005.-2015.

Dobra stara Božićna tradicija našega hrvatskog naroda je veseliti se, pjevati i svirati Božiću ususret.

Matica hrvatska Ogranak Grude, prepoznavajući potrebu kulturne dobrobiti svoga naroda, promišljajući načine snažnije kulturne prisutnosti na prostoru općine Grude, prije 15. godina pokrenula je, između svojih drugih aktivnosti, seriju koncerata s nazivom Božićni koncerti. Širenje glazbene kulture i pružanje prilike nastupa mladim glazbenicima i onima malo manje mladima bila je jedna od ideja koja je vodila aktivnosti MH Ogranak Grude. Olakotna okolnost bila je dosadašnja aktivnost Osnovne glazbene škole Grude što je u suradnji sa župnim uredima naše općine i Maticom hrvatskom dalo dobre rezultate.

Na svim pomenutim kulturnim događanjima osjećalo se zajedništvo! Nitko se nije osobito isticao. Crkve kao odlična mjesta promicanja glazbene kulture i sveopće suradnje! Matica hrvatska kao organizator napravila je dobru suradnju sa svim dionicima u događanjima, počevši od općine Grude preko župa, glazbene škole i svih drugih škola i solista u općini.

Svih ovih godina održavanja naših koncerata mogli smo podijeliti snažan osjećaj međusobnog razumijevanja i pomaganja, i nije bilo najbitnije savršeno nešto otpjevati ili odsvirati, iako je i to bilo važno. Uz domaći kolač i malo pića pripremljenog od domaćina nakon naših koncerata svi problemi bi bili riješeni i zaboravljeni.

Ovi koncerti prilika su mladim glazbenicima postati više vidljivi s mogućnošću ovakvih nastupa. Skromnost i skladnost svih sudionika u Adventsko i Božićno vrijeme je nešto što je svima bilo veliko zadovoljstvo. Skromni troškovi održavanja ovih naših koncerata podijeljeni na zajednicu daju osobitu vrijednost svemu, dati svoj prilog na određeni način.

Naše župe su prepoznate ne samo kao centri religijskog nego i kulturnog života.

MH Ogranak Grude, kao nositelj projekata ovim se pretvara u glavnog promicatelj glazbene i svake druge kulture u općini Grude.

Mogućnost predstavljanja onoga što znaš i što si naučio i to napraviti na jednom mjestu, zajedno s prijateljima u predbožićno vrijeme svakako je hvalevrijedna mogućnost.

Osjećaj pripadnosti na ovim koncertima mogao se osjetiti na svim koncertima koji su se održali. Popravljanje tehničke i materijalne osnove glazbe, nabavka instrumenata i drugi benefiti samo su neki popratni elementi kojima smo svi dobitnici.

U svakom slučaju, ovi koncerti su kulturna kvaliteta više za zajednicu.

Vremena i mjesta održavanja dosadašnjih koncerata:

1. koncert 24. prosinca 2005. godine Boćarski dom Grude
2. koncert 21. prosinca 2006. godine Stara crkva svetog Stjepana Gorica
3. koncert 21. prosinca 2007. godine Crkva svetog Ivana Krstitelja Ružići
4. koncert 21. prosinca 2008. godine Stara crkva svetog Stjepana Gorica

5. koncert 20. prosinca 2009. godine Stara crkva svetog Stjepana Gorica
6. koncert 19. prosinca 2010. godine Crkva svetog Ivana Krstitelja Ružići
7. koncert 20. prosinca 2011. godine Crkva svetog Mihovila Arkandela Drinovci
8. koncert 23. prosinca 2012. godine Crkva svete Terezije Male Ledinac
9. koncert 22. prosinca 2013. godine Crkva Bezgrešnog začeca BDM Tihaljina
10. koncert 22. prosinca 2014. godine Crkva svetog Stjepana Prvomučenika Gorica
11. koncert 11. prosinca 2015, godine Crkva svetog Ivana Krstitelja Ružići
12. koncert 18. prosinca 2016. godine Crkva svetog Mihovila Drinovci
13. koncert 13. prosinca 2017. godine Crkva svete Terezije Male Ledinac
14. koncert 17. prosinca 2018. godine Crkva Bezgrešnog začeca BDM Tihaljina
15. koncert 22. prosinca 2019. godine Crkva svetog Stjepana Prvomučenika Gorica

Na prvom koncertu u Boćarskom domu Grude 24. prosinca 2005. godine nastupili su:

- Zbor Osnovne škole Ruđera Boškovića Grude
- Zbor Osnovne glazbene škole Grude
- Glazbena sekcija Srednje škole Antuna Branka Šimića Grude
- Zbor župe svetog Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići
- Zbor župe svetog Mihovila Drinovci
- Zbor župe svete Kate Grude
- Zbor župe svetog Ivana Krstitelja Ružići
- Klapa Bratovština

POVIJEST

ROBERT JOLIĆ	
Stanovništvo župe Drinovci	141
SREĆKO TOMAS I ZVONIMIR GLAVAŠ	
120 godina Osnovne škole u Drinorcima	199

STANOVNIŠTVO ŽUPE DRINOVCI POČETNA GENEALOŠKA ISTRAŽIVANJA

I. Prostor i vrijeme

Župa Drinovci osnovana je 1871. godine¹ te uskoro slavi 150. obljetnicu postojanja (2021.). No župa Drinovci spominje se i u puno starijim vremenima od navedene 1871. godine. Naime, makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković, koji je pastoralno skrbio i za prostor zapadne Hercegovine, već 1626. među župama imotskoga samostana navodi i župu Drinovce. Ona je, dakako, obuhvaćala puno širi prostor negoli suvremena župa Drinovci, kako na hercegovačkoj, tako na dalmatinskoj strani – jer u to je vrijeme i Dalmacija u najvećoj mjeri bila pod turskom vlašću. No zbog dugih i teških ratova tijekom 17. stoljeća između osmanske i mletačke vojske župa Drinovci se ne spominje u sljedećih gotovo stotinu godina. Najveći dio katoličkoga puka bio je izbjegao ispod turske vlasti i preselio se na područje koje su kontrolirali Mlečani.² Sljedeći put se župa Drinovci spominje u godini oslobođenja Imotskoga, dakle 1717., kada su imotski franjevci rasporedili župnike na oslobođenom prostoru. Tako je župnik župe Drinovci postao fra Grgo Krnić. Uz tu župu navode se i župe Imotski, Proložac, Gorica, Vinjani, Opanci i Roško Polje. No samo godinu kasnije, 21. srpnja 1718. sklopljen je Požarevački mir po kojem je uspostavljena nova granica između Turaka i Mlečane te prema kojem su župe Gorica, Drinovci, Roško Polje te dobar dio sela Vinjana vraćeni pod tursku vlast. Tako su ti krajevi (Bekija) ostali pod nesretnom turskom vlašću još punih 160 godina, sve dok austro-ugarska vojska 1878. nije okupirala Bosnu i Hercegovinu.³

¹ R. JOLIĆ, Šematizam *Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine*, Mostar, 2012., str. 109.

² Usp. R. JOLIĆ, „Župa Ružiči (Drinovci) u tursko doba“, *Hercegovina franciscana*, br. 14, Mostar, 2018., str. 232-236.

³ Usp. V. VRČIĆ, *Odjeci 250-godišnjeg rada župe imotske 1717-1967*, Imotski 1967., str. 26, 78; usp. R. JOLIĆ, „Župa Ružiči (Drinovci) u tursko doba“, str. 232.

Biskup makarski Stjepan Blašković navodi da je župnik drinovački 1735. bio fra Franjo Milas, član kreševskog samostana i zacijelo rodom iz Tihaljine. Nije imao vlastite župne kuće, kao ni župnici prije njega i više desetljeća nakon njega. Župa se naziva Drinovcima sve do vremena kad je drinovački župnik, inače član kreševskoga samostana, bio obdaren malenim imanjem i kućicom u Ružićima, svakako prije 1761. godine; otada se župa počinje nazivati župom Ružići, makar je u uporabi i stari naziv župa Drinovci, kao i dvojni naziv župa Ružići – Drinovci, da bi od 1776. župa dobila konačni naziv župa Ružići, koji se otada isključivo koristi.⁴ Stotinjak godina kasnije od župe Ružići, koja je obuhvaćala današnje župe Ružići, Drinovci, Tihaljinu, Grude i Raskrižje, prva se odcijepila upravo župa Drinovci: osnovana je 1871. godine, najprije pod naslovom samostalne kapelanije, a od 1873. pod naslovom župe.⁵

Pregled rodoslovlja koji slijedi obuhvaća upravo prostor te župe Drinovci, koja je (ponovno) osnovana 1871. godine. Vrijeme koje je obuhvaćeno u ovome radu jest od sredine 18. stoljeća, točnije od popisa stanovništva iz 1742. i 1768. godine, pa upravo do 1871. godine, dakle do osnutka samostalne župe Drinovci, koja se 1871. odcijepila od matice Ružića. Razlog ovakvoga ograničenja je jednostavan: starijih popisa od navedenih iz sredine 18. stoljeća danas ne posjedujemo, dok sam matične knjige župe Ružići prepisao uglavnom upravo do 1871. godine, točnije nisam prepisivao matične knjige župe Drinovci. Za potpuna rodoslovlja trebalo bi prepisati barem 30, možda i 50 prvih godina života župe Drinovci, dakle od 1871. do 1900. ili čak 1920. godine. No to je već preveliki zaloga i tražio bi puno dodatnoga truda, a k tome bi rezultati zahtijevali i jednu zasebnu veliku monografiju. Svrha ovoga rada i nisu potpuna rodoslovlja, nego više grubi pregled podrijetla drinovačkih plemena i rodova.

Dakako da bi se tema (obrada drinovačkih rodova) mogla započeti i od puno starijih razdoblja, jer su u Drinovcima katolici živjeli i u 15. stoljeću, u vrijeme turskoga osvajanja Hercegovine, kao i u 17. stoljeću, u vrijeme velikih ratova i bježanja katoličkoga stanovništva ispod turske vlasti na mletačko područje, ali bi to zahtijevalo posebnu studiju ili monografiju, pa se ovdje svjesno ograničavam na razdoblje povratka brojnih odseljenika s kraja 17. stoljeća na rodna ognjišta koja su ostala pod turskom vlašću.

O povratku katolika na svoja ognjišta krajem 15. stoljeća, nakon što su Turci osvojili Hercegovinu, saznajemo ponešto iz sačuvanih turskih deftera,⁶

⁴ R. JOLIĆ, „Župa Ružići (Drinovci) u tursko doba“, str. 254.

⁵ R. JOLIĆ, *Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine*, str. 109.

⁶ Usp. A. S. ALIČIĆ, „Lištica pod turskom vlašću u 15. i 16. stoljeću“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, sv. XXIV/XXV, Sarajevo, 1970., str. 101-103, 111-121.

makar je činjenica da su brojni ostali u krajevima u koje su prebjegli,⁷ a neki se selili u veoma udaljene krajeve, tako u Liku ili čak u Bačku. Danas ih prepoznajemo po nazivu Bunjevci.⁸ Drugi veliki val iseljavanja iz Hercegovine započinje u drugoj polovici 17. stoljeća, osobito pred kraj stoljeća, u vrijeme velikoga Morejskog rata koji se vodio između mletačke i turske vojske (1684.-1699.). Tom prigodom iselila se gotovo čitava zapadna Hercegovina, pa tako i s područja ondašnje župe Drinovci (kasnije nazvanom Ružići). Na starim ognjištima nije ostao gotovo nitko.⁹ Po svršetku rata neki se počinju vraćati u svoja matična sela. Upravo je stoga i nastao novi popis posjednika (defter) 1701. godine. Prema tome popisu u Drinovcima živi samo 6 ili 8 kršćana sa svojim obiteljima. Budući da Turci nisu poznavali prezimena, danas je teško saznati o kojim je obiteljima riječ; prepoznajemo samo prezime Tomas. Dakle, 1701. u Drinovcima žive obitelji Mihovila sina Pavlova, Šimuna sina Kostina, Jozipa sina Jurina, Ivana Tomasa (*Tomasoglu*), Martina sina Budeljina, Grgura sina Ivanova te *zimmije* (kršćanina) Martina i *zimmije* Vida. Za neke druge posjednike se navodi da još uvijek žive „na neprijateljskoj teritoriji“, to jest na mletačkome području, u Dalmaciji. Vlasnik većine imanje je Mahmed-beg Karalić (*Karaalizade*), koji i sam boravi u Drinovcima. U Blaževićima su živjele četiri katoličke obitelji: Petar sin Jurin, Ivan berber?, Luka sin Kostine te Jure, dok se za neke druge navodi da žive „na neprijateljskoj teritoriji“.¹⁰ Novi bijeg na mletačko područje uslijedio je 1717. godine, u vrijeme novoga mletačko-turskog rata, ali su se brojni vratili na turske begluke u Hercegovinu već sljedeće godine, po zaključenju mira; uzrok je bila strašna glad u Imotskoj krajini 1718. godine.¹¹ Stalno povećanje katoličkoga stanovništva u Hercegovini, pa tako i u Drinovcima, započinje upravo nakon te 1718. godine. Dakako da je i kasnije bilo odseljavanja na sve strane, osobito na sjever u Bosansku Posavinu, ali nikada više organiziranih i onako velikih razmjera kako je to bilo sredinom 15. i krajem 17. stoljeća.

⁷ Usp. B. HRABAK, „Naseljavanje hercegovačkih i bosanskih Vlaha u Dalmatinsku zagoru u XIV, XV i XVI veku“, u: *Migracije i Bosna i Hercegovina* (materijali s naučnog skupa *Migracioni procesi i BiH*, održanog u Sarajevu 1989.), Sarajevo, 1990., str. 78, 84; S. PAVIČIĆ, „Seobe i naselja u Lici“, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 41, Zagreb, 1962., str. 107-108, 131-132.

⁸ O Bunjegovcima postoji obilna literatura. Ovdje izdvajam dva rada: J. ERDELJANOVIĆ, *O poreklu Bunjevaca*, SKA, posebna izdanja, knj. LXXIX, Beograd, 1930.; A. SEKULIĆ, „Bački Hrvati. Narodni život i običaji“, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 52, Zagreb, 1991.; usp. R. JOLIĆ, *Stanovništvo Brotnja u tursko doba*, Čitluk – Tomislavgrad, 2009., str. 166-170.

⁹ Usp. R. JOLIĆ, *Stanovništvo Brotnja u tursko doba*, str. 170-174.

¹⁰ F. HAFIZOVIĆ, *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke republike 1710. godine*, Zagreb – Sarajevo, 2016., 187-188, 190

¹¹ Usp. S. ZLATOVIĆ, *Franovci države Presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888., str. 214-215.

Brojni su odseljenici iz Hercegovine, pa tako i iz Drinovaca, trajno ostali na mletačkom području i nikada se nisu vratili na svoja stara ognjišta. O tome bi se, dakako, mogla napisati i zasebna studija. Kao primjer ovdje spominjem samo četvoricu svećenika u Dalmaciji s prezimenom Glavaš/ević. Držim da nema dvojbe da su njihovi korijeni u Drinovcima. Tako je don Vid Glavašević iz Slivna bio generalni vikar Makarske biskupije punih 50 godina. Preminuo je u Makarskoj 1768. u 86. godini života, što znači da je možda bio i rođen u Drinovcima te u tijeku rata kao dijete prebjegao na mletački teritorij. Don Ivan Glavašević bio je kapitularni vikar nakon smrti biskupa Bijankovića. Spominje se da je 1782. svečano dočekan u Makarskoj „od naroda s pucanjem mužara“. Fra Ante Glavašević umro je u Makarskoj 1749. kao klerik u 20. godini života. Don Dujam Glavaš umro je početkom 1788. godine.¹²

II. Izvori

Temeljni izvori za proučavanje rodoslovlja stanovništva župe Drinovci, kao uostalom i bilo koje druge župe u Bosni i Hercegovini, su dva najstarija sačuvana popisa katoličkoga stanovništva u Bosni i Hercegovini: biskupa fra Pave Dragičevića iz 1741.-1743. i biskupa fra Marijana Bogdanovića iz 1768. godine, kao i dakako sačuvane matične knjige svake pojedine župe. Dosada su za hercegovački prostor obavljena brojna genealoška istraživanja te su objavljene brojne studije na tu temu, kao i brojni pojedinačni radovi, objavljeni u monografijama pojedinih župa ili drugim znanstvenim publikacijama. Osobito ističem starinu Nikolu Mandića koji je objavio više velikih studija na tu temu,¹³ a potom i Marina Kapulara,¹⁴ Vladu Pavičića,¹⁵ Roberta Jolića,¹⁶ dok

¹² V. VRČIĆ, *Župe Imotske krajine*, sv. I, Imotski, 1978., str. 58.

¹³ N. MANDIĆ, *Podrijetlo i razvitak pučanstva u Kruševu kod Mostara*, Mostar – Kruševo, 1997.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Mostaru*, Mostar, 1999.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Konjicu i okolici*, Mostar – Konjic, 2000.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Brotnju*, Mostar – Brotnjo, 2001.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Širokome Brijegu i okolici*, Mostar – Široki Brijeg, 2002.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Čapljini okolici*, Čapljina, 2003.; ISTI, *Podrijetlo hrvatskih rodova sjeverne okolice Mostara*, Mostar, 2005.; ISTI, „Komlinovići“, *Brotnjo*, zbornik 2, Čitluk, 1998., str. 37-40. Brojna pojedinačna rodoslovlja Mandić je godinama objavljivao u časopisima *Naša ognjišta* i *Crkva na kamenu*.

¹⁴ M. KAPULAR, „Rodovi u Zvirovićima od 17. do 21. stoljeća“, u: *Župa Studenci u Hercegovini*, Mostar, 2011. (prir. A. Pavlović), str. 191-237.

¹⁵ V. PAVIČIĆ, „Hardomiljski rodovi“, u: *Hardomilje: prošlost, ljudi i običaji*, Hardomilje, 1998., str. 225-347; ISTI, „Rodovi Studenaca i Stubice“, u: *Župa Studenci u Hercegovini*, Mostar, 2011. (prir. A. Pavlović), str. 108-190.

¹⁶ R. JOLIĆ, *Život i smrt u Duvnu. Demografska kretanja u Duvnu od 18. do 20. stoljeća na temelju crkvenih matičnih knjiga*, Tomislavgrad, 2005.; ISTI, *Župa sv. Marka u Klobuku*, Tomislavgrad – Ljubuški, 2015., str. 221-291; ISTI, *Sto godina župe Kongore*, Tomislavgrad, 2017., str. 175-295.

brojni drugi rade genealoške prikaze vlastitih obitelji.¹⁷ Dakako, ovdje nemam nakanu iscrpno se baviti niti genealoškim istraživanjima niti istraživačima, nego samo napominjem da ni ovaj prikaz podrijetla plemena i rodova župe Drinovci nije nikakva novost na tome području.

U prvome sačuvanom popisu katoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini koji potječe iz 1741.-1743., a ostavio ga je iza sebe ondašnji apostolski vikar u Bosni i Hercegovini biskup fra Pavo Dragičević,¹⁸ u župi koja se tada zvala Drinovci, a uskoro promijenila naziv u župa Ružići, navode se samo četiri sela: Grude, Ružići, Drinovci i Tihaljina, dok su sva druga, manja sela uključena u navedena četiri. To nipošto ne znači da ostala sela nisu postojala i da se nisu tako nazivala i u to vrijeme, ali su zbog iznimno malog broja katoličkih obitelji pribrojena većim selima, kao njihovi zaseoci. Tako je u župi Drinovci (Ružići) 1742. bilo samo 125 katoličkih obitelji i u njima 1056 vjernika. Biskup je u župu prispio iz župe Posušje 16. rujna 1742. i ostao u njoj četiri dana. Župnik je bio fra Ante Pandžić, kreševskoga samostana, očito rodom iz Drinovaca. Nije imao župnoga stana nego je boravio kod svojih siromašnih župljana.¹⁹

Prema sljedećem popisu koji je otprilike 25 godina nakon prvoga obavio biskup Bogdanović na istome je prostoru, u župi koja se još uvijek naziva Drinovci, a samo koju godinu kasnije postat će župa Ružići, bilo je 155 katoličkih kuća ili obitelji te 1423 vjernika. Biskup je Bogdanović u župu također dospio iz župe Posušje te u njoj proboravio pet dana: od 31. svibnja do 4. lipnja 1768. Župnik je bio fra Ante Vrcić, vjerojatno također domaći sin, i konačno je imao i vlastiti stan, i to u selu Ružićima.²⁰ Sada se osim navedena četiri velika sela u popisu iz 1742. navode još dva: Ledinac (u prvom popisu pribrojen Grudama) i Blaževići (u prvom popisu pribrojani Drinovcima). Valja dakako napomenuti da niti u ovome drugom popisu nisu spomenuta sva naselja na području stare župe Ružići (ili Drinovci): neka od njih su ubrojena u navedena sela, a druga su svoje stalne stanovnike dobila tek kasnije (primjerice Borajna). K tome, neka sela kasnije nisu pripadala župi Ružići (primjerice Ledinac, koji je priključen župi Blato, danas Široki Brijeg) ili su pak dijelom priključena novoosnovanim župama (primjerice, zapadni dio Gruda, koji je pripao samostalnoj kapelaniji i kasnije župi Gorica, od osnutka te kapelanije 1836. godine).²¹ Sve to valja uzeti u obzir vezano i za pojedinačna plemena i

¹⁷ Primjerice LJ. PLANINIĆ, *Rodoslovlje Planinića (1645.-1995./2000.)*, Kruševo – Mostar, 2006.

¹⁸ Popis je prvi u prijepisu objavio D. MANDIĆ, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*, Chicago – Roma, 1962. (župa Drinovci str. 82-84).

¹⁹ J. JELENIĆ, *Spomenici kulturnoga rada franjevacca Bosne Srebreničke*, Mostar, 1927., str. 96.

²⁰ M. BOGDANOVIĆ, *Ljetopis kreševskog samostana (1765-1817). Izvještaj o pohodu Bosanskog vikarijata 1768.*, Sarajevo, 1984., str. 223-224.

²¹ Popis je prvi u prijepisu objavio D. MANDIĆ, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*, Chicago – Roma, 1962. (župa Drinovci str. 112-114).

rodove, jer bi inače neupućena istražitelja moglo zavesti na pogrešan trag, pa bi mogao zaključiti da su neke obitelji odjedanput nestale – a zapravo je riječ o tome da se oni vremenom počinju upisivati u matične knjige nekih drugih župa, kojima su u međuvremenu pripale.

Kako su matične knjige župe Ružići, kojoj su pripadali i Drinovci, sačuvane od 1797. godine, to je moguće prilično dobro rekonstruirati razvoj pojedinih plemena ili rodova na području te drevne župe Ružići, koja je obuhvaćala pet današnjih župa: Ružići, Drinovci, Tihaljina, Grude i mladu župu Raskrižje, nastalu tek prije kojih 50 godina. Uz rekonstrukciju pojedinih plemena i rodova nužno bi bilo barem ukratko obraditi i drugu stranu medalje, to jest odseljavanje bezbrojnih obitelji s toga prostora, i ne samo u obližnja hercegovačka sela, nego i puno dalje, a osobito daleko na sjever, točnije u središnju Bosnu i još više Posavinu; te su emigracije započele još u vrijeme navedenih popisa biskupa Dragičevića i Bogdanovića, a nastavile se još izraženije u drugoj polovici 18. stoljeća i tijekom čitavoga 19. stoljeća. Dakako, ta se odseljavanja nisu zaustavila ni u 20. stoljeću, pa ni sve do danas. No zbog preopširnosti rada te emigracije ovdje ipak neće biti razmatrane; ta bi tematika zahtijevala jedan zaseban rad.²²

Ovdje ćemo se, zbog obimnosti građe, za prvu ruku ograničiti na današnju župu Drinovce. U prvome popisu iz 1742. u selu Drinovcima bilo je samo 36 kuća s 259 katolika, od čega 165 odraslih i 94 djece (točnije, još nepričešćene djece, dakle otprilike mlađih od 10 godina). U Drinovcima susrećemo sljedeća plemena: Kozina četiri obitelji, 24 člana; Glavaš dvije obitelji, 24 člana; Rogić jedna obitelj, 6 članova; Grgić jedna obitelj, 11 članova; Čalo jedna obitelj, 5 članova; Nuić jedna obitelj 12 članova; Čambo ili Džambo dvije obitelji, 12 članova; Vinjančić ili Viančić jedna obitelj, 7 članova; Leventić jedna obitelj 9 članova; Parkut jedna obitelj, 7 članova; Hrkać (*Archatussa*) jedna obitelj, 4

---

²² Ovdje samo usput napominjem da se već u najstarijim maticama u plehanskome kraju (okolica Dervente u bosanskoj Posavini) već od sredine 18. stoljeća navode brojne obitelji iz Bekije, pa tako dakako i iz Drinovaca, a za neke od njih se i izrijekom navodi da potječu iz Bekije, odnosno Drinovaca. Tako Ačkar, Alerić, Alilović, Ančić, Andrijanić, Bošnjak/ović, Božić, Čepić, Čorluka-Čorluka, Glavaš/ević, Grgić, Ilić, Katurić, Kelavić (od Tomasa!), Knezović/Knjezović, Kondžić, Kordić, Kozina, Kurto-Kurtić-Kurtušić, Lekić, Leventić, Macan/ović, Majić, Majstorović, Marić, Marijanović, Marinović, Martinović, Mijatović, Milas/ović, Miloš/ević, Mlinar/ević, Nikić, Nuić-Nujić, Opačak, Oroz/ović, Perić, Pezer, Pivac-Pivčević, Primorac, Rašić-Rašo, Ravlić, Rosić, Spajić, Šimić, Tolić, Tomas/ović-Tomaš/ević, Tomić, Vrdoljak, Vukoje/vić, Zadrić-Zadro, Zorić-Zoro (usp. M. JERKOVIĆ, *Hrvati plehanskoga kraja sredinom XVIII. stoljeća (1742.-1771.)*, Sarajevo – Plehan, 2006.; ISTI, *Hrvati plehanskoga kraja koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća*, Sarajevo – Plehan, 2011.). Ili prezimena u Novom Šeheru (Žepče): Akmadžić, Ančić, Arambašić, Čorlukić, Kelava (od Tomasa!), Kondža-Kondžić, Kordić, Lekić-Leko, Majstorović, Marinović, Martinović, Mijatović, Rašić, Rosić, Spajić, Šimić, Tolić, Tomas, Tomić, Vranješ, Vrebac-Vrebčević (usp. J. DŽAMBO, „Nomen est omen – ime je znak“, u: *Od Ponijeva do Šehera. Povijest župe Svetog Ilije Proroka – Novi Šehar*, Sarajevo – Novi Šehar, 2018., str. 417-451). Takvih bi se primjera mogli pronaći i u brojnim drugim bosanskim župama, kao i na drugim stranama svijeta, ali sve bi to tražili jednu zasebnu studiju.

člana; Čulina jedna obitelj, 4 člana; Eljuga dvije obitelji, 9 članova; Zeljko jedna obitelj, 4 člana (vjerojatno je riječ o pogrešnom upisu; riječ je vjerojatno o još jednoj obitelji s prezimenom Eljuga); Bilas jedna obitelj, 5 članova (moguće da je riječ o pogrešnom upisu); Vrganušić jedna obitelj, 8 članova (moguće da je riječ o pogrešnom upisu); Bilić jedna obitelj 8 članova; Majić dvije obitelji, 16 članova; Tomas pet obitelji, 34 člana; Elerić (Alerić!) dvije obitelji, 20 članova; Opačak jedna obitelj, 16 članova; Bunoza dvije obitelji, 11 članova; Stipač (Stipić!) jedna obitelj, 6 članova. Dakle, veoma šaroliko društvo.²³

U popisu iz 1768. godine stanje je ponešto drukčije. Sada se navode dva drinovačka sela: Drinovci s 35 kuća i 352 katolika, i Blaževići sa 6 kuća i 34 katolika; ukupno na prostoru današnje župe Drinovci 41 kuća i 386 katolika. U Drinovcima žive obitelji: Tomas/ović 6 obitelji, 51 član; Kurtović jedna obitelj, 12 članova; Stipić 2 obitelji, 24 člana; Grančić jedna obitelj, 5 članova; Alerić jedna obitelji, 26 članova; Majić jedna obitelj, 27 članova; Glavotić (Glavota) jedna obitelj, 8 članova; Vrcan/ović jedna obitelj, 12 članova; Čulinić (Čulina) jedna obitelj, 6 članova; Erkapić jedna obitelj, 8 članova; Vuković jedna obitelj, 3 člana; Leventić jedna obitelj, 13 članova; Vinjančić (Viančić) jedna obitelj, 7 članova; Eljugić (Eljuga) 2 obitelji, 12 članova; Džambić (Džambo) 2 obitelji, 10 članova; Grgić 2 obitelji, 13 članova; Rogić 2 obitelji, 7 članova; Kozinović (Kozina) 2 obitelji, 15 članova; Glavašević (Glavaš) 2 obitelji, 55 članova (tome zacijelo valja dodati i jednu obitelj s prezimenom Mendešević s 3 i jednu Jelašević s 5 članova, jer je riječ o očiglednoj pogrešci prilikom prepisivanja; u oba slučaja riječ je o prezimenu Glavaš/ević, tako da su zapravo s tim prezimenom u Drinovcima živjele 63 osobe); Nuić jedna obitelj s 23 člana. U Blaževićima žive obitelji: Pivčević (Pivac) jedna obitelj, 6 članova; Bratanić jedna obitelj, 2 člana; Tomić jedna obitelj, 5 članova; Blekušić jedna obitelj, 3 člana; Grubišić 2 obitelji, 18 članova.²⁴ Bratanić je zapravo Bračić, a Blekušić je Blekić.

Većina navedenih prezimena i iz prvoga i iz drugoga popisa prepoznatljiva su do danas kao izvorna drinovačka plemena i rodovi. Drugi su u međuvremenu nestali iz Drinovaca, drugi opet nanovo doselili ili nastali od nekih starijih plemena. Kasnije će u Drinovce preseliti brojni drugi, u manjoj mjeri iz okolnih hercegovačkih sela, a u većoj mjeri s one strane granice, iz okolnih dalmatinskih sela. Uglavnom je razlog preseljenja bila ženidba s djevojkom iz Drinovaca i doseljavanje na njezino imanje, ali nipošto ne treba zanemariti ni druge razloge, prije svega ekonomski. No nije nedostajalo ni političkih razloga: bježanje pred turskom tiranijom, ili bježanje na hercegovačku stranu pred novačenjem koje su započeli Francuzi po osvajanju Dalmacije krajem

²³ D. MANDIĆ, *Chroati catholici...*, str. 83.

²⁴ D. MANDIĆ, *Chroati catholici...*, str. 113-114.

18. i početkom 19. stoljeća. Neke obitelji žive na samoj granici, osobito na Drinovačkom Brdu, pa neku djecu krštavaju u Drinovcima (župa Ružići), a drugu u graničnim dalmatinskim župama. Upravo je to razlog da je ponekad nemoguće pratiti njihova rodoslovlja na temelju samo ružićkih matica.

III. Pojedinačna rodoslovlja

Plemena i rodove današnje župe Drinovci možemo, prema starini i načinu postanka, podijeliti u tri skupine:

I. Izvorna drinovačka plemena, to jest ona koja se navode u popisima biskupa Dragičevića iz 1742. i biskupa Bogdanovića iz 1768. godine;

a) najkasnije od 1742. godine: Alerić, Čulina, Eljuga, Glavaš, Grgić, Grubišić (Blaževići), Kozina, Leventić, Majić (barem od 1735.), Nuić, Opačak, Rogić, Stipić, Tomas (barem od 1701.), Vrcan;

b) najkasnije od 1768. godine: Blekić, Erkapić, Glavota.

II. Rodovi nastali od navedenih plemena tako što su u međuvremenu stekli novo prezime (kućno je prezime naime vremenom istisnulo staro izvorno prezime i postalo službenim prezimenom): Kurtović (od Opačaka), Milić (vjerojatno od Tomasa), Pandžić (od Glavaša). Vidljivo je da je takvih prezimena iznimno malo, što čini Drinovce iznimkom od brojnih drugih sela i župa. Kao suprotan primjer navodim selo Klobuk, gdje je, primjerice, samo od starog plemena Vukojević nastalo čak osam novih prezimena: Petrović, Šimunović, Međugorac, Antić, Bikić, Madunović, Kordić i Pezić. A staroga je prezimena Vukojević već odavno nestalo!²⁵

III. Rodovi koji su doselili kasnije, neki preko granice, dakle iz Dalmacije, a drugi iz susjednih hercegovačkih mjesta: Akmadžić, Bucić ili Buconjić (možda iz Posušskog Graca), Gadža, Kundid, Majstorović, Mikulić (iz Ružića), Mucić (iz Tihaljine), Prlić (iz Sovića), Radić, Ravlić, Roso, Šimić (iz Ružića), Tolić (iz Tihaljine), Vekić, Vrdoljak. Za neke od njih nisam siguran jesu li doselili, ili su pak nastali od starih drinovačkih plemena: Gadža, Majstorović, Radić.

IV. Posebna su skupina ona izvorna plemena i rodovi kojih je kasnije nestalo iz Drinovaca: Bunoza, Čalo, Džambo, Kozina, Parkut, Vinjančić ili Viančić, iz 1742., kao i Arambašić i Grančić iz 1768. godine.

Akmadžići

Zoran Akmadžić objavio je veoma opširno rodoslovlje roda Akmadžića, koji su nastali od Opačaka, a Opačci vrlo vjerojatno od staroga broćanskog plemena

²⁵ R. JOLIĆ, Župa sv. Marka u Klobuku, Tomislavgrad – Ljubuški, 2015., str. 226ss.

Dragičevića, koje je tijekom Morejskog rata krajem 17. stoljeća jednim dijelom odselilo na mletačko područje u okolici Vrgorca, točnije u Kozicu. U Kozici se početkom 19. stoljeća Petar Opačковиć počinje upisivati kao Otmadžić/Okmadžić/Akmadžić. Budući da su živjeli na samoj granici s Hercegovinom, neki se kasnije postupno preseljavaju u Drinovce. Obitelj je živjela „graničnim“ životom, pa je jedan dio obitelji prebivao s jedne, a drugi s druge strane granice. Ovdje je nemoguće opširno pisati o Akmadžićima, osobito onima koji su ostali s dalmatinske strane granice, a i nepotrebno, jer je spomenuti Z. Akmadžić to obradio veoma detaljno,²⁶ pa samo spominjem neke obitelji s tim prezimenom koje se pojavljuju u Drinovcima otprilike od sredine 19. stoljeća. Prvi spomen potječe iz 1856. godine, kad je u Drinovcima (zaciјelo na Brdu) krštena Iva, kći Jakova Akmadžića i Matije r. Kordić. Jakov i Matija imali su u Drinovcima i kćer Jaku 1863.

Paškal Akmadžić i Lucija r. Ivandić rodili su na Brdu kćer Domu 1859.

Ilija Akmadžić i Marta Tomas rodili su na Brdu sina Petra 1862.

Stipan Akmadžić i Matija r. Kordić rodili su u Drinovcima sina Jakova 1863.

Danas u Drinovcima (Brdo) živi osam obitelji s prezimenom Akmadžić. Vrlo je vjerojatno da su potomci navedenih Jakova, Paškala, Ilije i Stipana Akmadžića.

Alerići

Alerići su staro drinovačko pleme. O tome najbolje svjedoče dva najstarija sačuvana popisa katoličkoga pučanstva u Bosni i Hercegovini iz sredine 18. stoljeća. Tako je biskup Dragičević zapisao da su 1742. u Drinovcima živjele dvije obitelji Alerića, točnije Elerića: obitelj Luke Elerića s 8 članova (3+5) i Šimuna Elerića s 12 članova (8+4), ukupno dakle 20 članova. U popisu biskupa fra Marijana Bogdanovića iz 1768. godine u istome selu živi pak samo jedna obitelj s tim prezimenom: Mate Alerića, ali s čak 26 članova (14+12). Jesu li neki Alerići u međuvremenu već bili nekamo odselili, ili su se dvije obitelji opet iz nekoga razloga spojile u jednu, teško je danas sa sigurnošću reći. Vjerojatnija je svakako prva opcija.

Na jednome mjestu u Matici krštenih, prilikom krštenja Mande Opačak 1808. godine, navodi se da joj je kuma bila Manda Vlastelinović-Alerić. To je jedini upis koji bi nam možda mogao reći nešto više o tome kako je glasilo izvorno prezime drinovačkih Alerića: Vlastelinović. Rekao bih prilično netipično prezime za Hercegovinu. Možda navedeni podatak pomogne onima koji možda nekada budu radili detaljno rodoslovlje Alerića.

---

²⁶ Z. AKMADŽIĆ, *Izgubljeni u vremenu*, Zagreb, 2013., str. 479-690.

Ilija Alerić mogao je biti rođen oko 1770. godine. Oženjen je oko 1795. Ružom Kurtović. Imali su barem dvoje djece: Stipan 1797. i Anđa oko 1805. O njihovu muškom potomstvu ružičke matice ne donose više nikakvih podataka. Ili su, dakle, izumrli u vrijeme velike kuge oko 1815. godine, ili su nekamo odselili.

Anđa se udala 1832. za Jakova Mikulića iz Tihaljine, sina Ante i Ruže r. Tomas.

Mate Alerić rođen je oko 1760. godine. Oko 1785. oženio se Koletom Majić iz Drinovaca. Mate i Koleta imali su (barem) šestero djece: Ivan oko 1790., Jozo oko 1795., Jakov 1800., Manda 1802., Jurka 1804., Stipan 1807.

Ivan Alerić vjenčan 1813. Tomicom Vrdoljak iz Kostričića (Slivna), kćeri Nikole i Anđe r. Mikrut. Ivan i Tomica imali su petero djece: Doma 1814., Mate 1817., Anica 1818., Filip oko 1820., Ruža 1826., Jakov 1828.

Mate (mjesto stanovanja: Ploca) vjenčan 1841. Matijom Miloš-Andrijanić iz Gruda, kćeri Jure i Anice r. Šimić. Mate i Matija imali su troje djece: Ivan 1842., Jozo 1844., Anica 1845.

Filip vjenčan 1844. Katom Tomas iz Tihaljine, kćeri Šimuna i Marte r. Nuić. Filip i Kata imali su troje djece: Ivan 1845., Mijo 1847., Doma 1853. Po Katinoj smrti Filip se oženio drugi put 1856. Ivom Perić iz Tihaljine, kćeri Jure i Jake r. Šimić. S njom je imao dvoje djece: Kata 1857., Tomica 1859.

Jakov vjenčan 1851. Matijom Tomas iz Tihaljine, kćeri Šimuna i Marte r. Nuić (dva brata oženili dvije sestre!). Jakov i Matija imali su (do 1871.) petero djece: Ruža 1852., Iva 1855., Stipan 1858., Janja 1863., Marta 1866.

Jozo Alerić vjenčan je 1818. Tomicom Kordić iz Tihaljine, kćeri Tome i Matije r. Ančić. Jozo i Tomica imali su osmero djece: Šima 1819., Kata 1822., Jakovica 1824., Iva 1826., Jakov 1830., Šima 1831., Anica 1832. Andrija 1833

Jakov (mjesto stanovanja: Brdo) vjenčao se 1859. Ivom Prlić iz Sovića. Jakov i Iva imali su (do 1871.) troje djece: Joza 1861., Manda 1863., Jela 1867.

Po svemu sudeći, današnji su Alerići koji žive u Drinovicima potomci Mate Alerića i Kolete r. Majić. Dana stu živi 31 obitelj s prezimenom Alerić.

Čini se da od Alerića nije nastao ni jedan novi rod.

Dalje, detaljnije rodoslovlje Alerića ovdje je ispušteno, jer bi izlazilo iz zadanih okvira ovoga rada.

Arambašići

Arambašići su još jedna od drinovačkih „graničnih“ obitelji. U popisima iz 1742. i 1768. ne navode se u Drinovicima, kao ni u prvim desetljećima za koja imamo sačuvane matične knjige stare župe Ružići. Ali se zato navode s druge strane granice, tako primjerice u Kozici, gdje 1744. žive obitelji Jakova i Petra

Arambašića.²⁷ Zacijelo su živjeli i u nekim okolnim vrgoračkim selima, odakle se jedna obitelj oko 1830. ili 1840. preselila u Drinovce. Danas tu živi 12 obitelj s prezimenom Arambašić.

Mijo Arambašić živio je, čini se, u Poljicima, s onu stranu granice. Mogao je biti rođen oko 1780. Vjenčao se Ivom Vuletić oko 1805. Imali su sina Matu, rođenog oko 1810. Upravo je Mate prvi koji je prešao preko granice i nastanio se u Drinovcima, moguće u vrijeme svoje ženidbe.

Mate se vjenčao 1838. Katom Mlinarević iz Tihaljine, kćeri Šimuna i Jurke r. Jović. Mate i Kata imali su u Drinovcima šestero djece: Anđa 1839., Jozo 1842., Kata 1845., Ante 1848., Cecilija 1852., Iva 1859.

Jozo se vjenčao 1866. Mandom Majstorović iz Drinovaca, kćeri Jakova i Kate r. Leventić. Jozo i Manda imali su (do 1871.) kćer Ivu 1868.

U Matici vjenčanih navodi se da je u Drinovcima živio i *Ante Arambašić*, sin Ivana i Vide r. Juina, koji se 1859. oženio Martom Rašić iz Tihaljine, kćeri Bože i Ruže r. Kolak, ali nisam pronašao da bi oni imali djece u Drinovcima.

Bandići

U najstarijim popisima stanovništva iz 1742. i 1768. godine Bandića nema ne samo u Drinovcima, nego ni u svim selima drinovačke/ružičke župe; tek se 1768. pojavljuje jedna obitelj u Rakitnu. No od početka matičnih knjiga ružičke župe (1797.) pojavljuju se brojni upisi s prezimenom Bandić. Ali opet ne u Drinovcima, nego u Dragićini, Poganoj Vlaki i Cerovom Docu. Nije mi moguće dokučiti odakle su i kada Bandići dospjeli u navedena sela, ili su možda nastali od nekoga drugog starijeg plemena u navedenim selima. U Drinovcima živi samo jedna obitelj, a i ta je doselila ženidbom u to selo.

Mate Bandić iz Dragićine rođen je oko 1760. Vjenčao se oko 1785. Katom Softić iz Dužica. Mate i Kata imali su sina Pavla oko 1790.

Pavao je vjenčan 1812. Ivom Tomas iz Drinovaca, kćeri Bone i Lucije r. Parkut, te preselio na njezino imanje u Drinovcima (Ploca). Pavao i Iva imali su petero djece: Šimun 1818., Jure 1820., Andrija 1825., Lucija 1827., Manda 1831.

Jure je vjenčan 1852. Ivom Vrcan, kćeri Blaža i Ruže r. Erkapić. Jure i Iva imali su troje djece: Nikola 1853., Stipan 1857., Ivan 1859.

Andrija je vjenčan 1867. Matijom Tomić iz Pogane Vlake, kćeri Pavla i Jele r. Perić. Andrija i Matija imali su (do 1871.) kćer Luciju 1869.

---

²⁷ Z. AKMADŽIĆ, *Izgubljeni u vremenu*, str. 41.

Tako su Bandići u Drinovcima (Plocama) potomci Pavla Bandića, koji je tu preselio iz Dragičine 1812. godine na ženinstvo. Danas u Plocama žive dvije obitelji s tim prezimenom.

Barišići

U Drinovce su doselili prilično kasno, tek 1869. godine. Naime, Petar Barišić i Jaka Vranješ iz Pogane Vlake imali su barem dvoje djece: Šima 1838., Ivan 1843. Ivan se vjenčao 1869. Janjom Rašić iz Tihaljine, kćeri Marka i Tomice r. Vranješ, te su potom preselili u Drinovce. Do 1871. imali su kćer Matiju 1870.

Od njihovih sinova rođenih nakon 1871. potječu današnje tri obitelji Barišića u Drinovcima.

Blekići

U popisu biskupa Bogdanovića u Blaževićima je 1768. živjela 3-člana obitelj Ivana Blekušića – sve troje odrasle čeljadi. Riječ je zapravo o prezimenu Blekić, koje se i kasnije spominje u Blaževićima. Nije ih bilo puno – sve do pred kraj 19. stoljeća. Zapravo tu su živjeli potomci Ivana Blekića, vjerojatno unuka onoga Ivana koji se spominje u popisu iz 1768. godine. Spominje se i Ante Blekić, možda Ivanov brat, ali nisam pronašao da bi on imao potomstvo u Blaževićima.

Nisam uspio pronaći jesu li Blekići doselili s one strane granice, svakako prije 1768. godine, ili su pak nastali od nekoga starog drinovačkog plemena. Čini mi se vjerojatnijom ona prva pretpostavka. Danas u drinovačkoj župi živi 11 obitelji s prezimenom Blekić.

Ivan Blekić mogao je biti rođen oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Lucijom Grubišić iz Blaževića. Ivan i Lucija imali su sina Vida oko 1795.

Vid je vjenčan 1821. Jakom Glavaš-Pandžić iz Drinovaca, kćeri Tome i Kate r. Vlašić. Vid i Jaka imali su barem petero djece: Manda 1822., Ante 1827., Toma 1830., Jakov 1832.,²⁸ Ivan 1835.

Ivan se vjenčao 1850.²⁹ Martom Barić iz Alagovca, kćeri Mate i Kate r. Bakula. Ivan i Marta rodili su šestero djece: Ante 1852., Cvita 1854., Iva 1856., Ante 1858., Toma 1861., Iva 1864.

Ante se vjenčao 1856. Jakom Šimić-Zeleničić iz Alagovca, kćeri Mate i Ive r. Leventić. Ante i Jaka imali su (do 1871.) petero djece: Anđa 1859., Franjo 1860., Ante 1863., Mate 1866., Kata 1867.

---

²⁸ Prilikom krštenja župnik ocu upisao pogrešno ime Filip!

²⁹ Ovdje bi se moglo činiti da je riječ o pogrešnome upisu, jer ispada da se Ivan vjenčao s 15 ili 16 godina. No, Matica vjenčanih bilježi upravo to vjenčanje!

Jakov se vjenčao 1865. Lucijom Mikulić iz drinovačke Kongore, kćeri Stipana i Šime r. Grubišić. Jakov i Lucija imali su (do 1871.) troje djece: Manda 1865., Petar 1868., Mate 1870.

Ante Blekić, možda Ivanov brat, rođen je oko 1775. godine. Ante je vjenčan 1801. Cecilijom Nuić iz Drinovaca (nisu upisana imena roditelja!). Ante i Cecilija nisu imali djece, bar ne u Drinovicima.

Bucići/Buconjići

Izraditi rodoslovlje drinovačkih Buconjića (Bucića) iznimno je jednostavno jer je tu tijekom čitavoga 19. stoljeća živjela samo jedna i kasnije dvije obitelji s tim prezimenom. Teže je dokučiti otkuda su Buconjići potekli, jer je nemoguće pronaći bilo kakvu njihovu rodbinsku vezu s nekim od starih drinovačkih plemena. Prilikom vjenčanja Stipana Buconjića 1825. u Matici vjenčanih stoji da je njegov otac Nikola rodom iz Graca (*a Gradach*), ali nije jasno o kojem je Gracu riječ. Moguće je da je riječ o posuškom Gracu što utvrđuje i činjenica da je majka Stipanova Mara r. Šale bila iz Topale (*a Thopala*), a Topala je potok ispod Posušja. No u posuškom Gracu je nepoznato prezime Bucić ili Buconjića, a ne može se provjeriti u matičnim knjigama jer su stare posuške matice uništili partizani na Širokom Brijegu 1947. godine.

Ovo malo šire obrazloženje potiče činjenica da su Nikola Buconjić i Mara r. Šale bili djed i baka biskupa fra Paškala Buconjića! Danas u Drinovicima živi osam obitelji s prezimenom Buconjić.

Nikola Buconjić rođen je oko 1775. u (posuškom?) Gracu. Vjenčao se oko 1800. Marom Šale iz Topale (u Posuškom polju?). Nikola i Mara imali su (barem) dva sina: Stipana oko 1800. i Nikolu oko 1820.

Stipan se vjenčao 1825. u Drinovicima Vidom Šimić iz Ružića, kćeri Stipana i Dome r. Mikulić. Stipan i Vida rodili su sedmero djece: Mara 1826., Nikola 1828., Ivan 1829., Kata 1832., Stipan 1834., Stipan 1838., Nikola 1841., Ivan 1846. Svoj djeci je upisano prezime Bucić, osim Nikoli 1828. Buconjić, dok je Stipanu na vjenčanju upisano prezime Buconjić.

Stipan Bucić, rođen 2. travnja 1834., krstio ga župnik Slivna (Dalmacija) fra Anđeo Bošnjak 16. kolovoza 1834., za svećenika zaređen krajem 1856., kasniji je biskup fra Paškal Buconjić, za biskupa zaređen 19. ožujka 1880. Biskupovao u Mostaru do smrti 8. prosinca 1910.³⁰

Nikola Bucić se vjenčao 1867. Janjom Tomas iz Drinovaca, kćeri Joze i Mande r. Kordić. Nikola i Janja imali su (do 1871.) sina Matu 1868.

³⁰ Usp. R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 80-82. Čudno izgleda i da je njegov mlađi brat, rođen 1838., dobio također ime Stipan, makar je Stipan, rođen 1834., preživio. Običaj je bio nadijevati djeci isto ime u slučaju da je dijete istoga imena prethodno preminulo.

Mara se udala 1845. za Jakova Čulinu iz Drinovaca.

Nikola se vjenčao 1848. Katom Nuić iz Drinovaca, kćeri Ivana i Jake r. Opačak. Nikola i Kata imali su (do 1871.) devetero djece: Petar 1850., Antonija 1852., Stipan 1853., Pavao 1856., Mate 1858., Vida 1860., Iva 1863., Nikola 1866., Ivan 1869.

Čuline

U oba popisa iz sredine 18. stoljeća u Drinovcima živi po jedna obitelj s prezimenom Čulina: 1742. tu je 4-člana obitelj Kate Čulinuše (4+0), a u popisu iz 1768. 6-člana obitelj Petra Čulinića (4+2). Petar je vjerojatno bio Katin sin; kako mu se zvao otac ne znamo jer je umro prije 1742. godine.

Obitelj je kasnije prilično brzo rasla i širila se, tako da je od 1797. do 1871. u Drinovcima rođeno 84-ero djece s tim prezimenom. Danas tu živi 16 obitelji s tim prezimenom.

Petar Čulina mogao je biti rođen oko 1750. godine. Teško je zamisliti da je to onaj Petar koji se navodi kao kućedomaćin 1768. godine; možda mu je Petar iz 1768. bio djed? Možda otac? Možda je on sam kao otprilike 20-godišnjak upisan kao kućedomaćin? Petar se vjenčao oko 1780. Jelom Glavaš iz Drinovaca. Petar i Jela imali su barem troje djece: Mate oko 1780., Jozo oko 1795., Blaž oko 1797.

*Mate*³¹ se vjenčao 1805. Perkom Jurčić iz Ružića, kćeri Joze i Lucije r. Vranješ. Mate i Perka imali su dvoje djece: Ivan 1805., Petar 1809.

Petar se vjenčao 1834. ? Stipić iz Drinovaca, kćeri Andrije i Ruže r. Zorić (župnik je zaboravio upisati ime mladenke, a kasnije nisu imali djece u Drinovcima, pa ne znam kako se zvala mladenka; vjerojatno Janja, rođena 1812., ili pak Marta, rođena 1814.)

Jozo se vjenčao 1820. Anđom Jurčić iz Ružića, kćeri Joze i Lucije r. Vranješ (dva brata oženili dvije sestre!). Jozo i Anđa rodili su šestero djece: Jakov 1821., Ruža 1823., Ruža 1824., Mate 1826., Matija 1830., Agata 1833.

Jakov se vjenčao 1845. Marom Bucić, kćeri Stipana i Vide r. Šimić (sestrom biskupa fra Paškala Buconjića).

Blaž se vjenčao 1824. Ružom Nikić iz Ružića, kćeri Jakova i Lucije r. Šimić. Blaž i Ruža rodili su šestero djece: Kata 1824., Ante 1826., Iva 1829., Kata 1832., Jaka 1835., Iva 1838.

Nikola Čulina mogao je biti rođen oko 1755. godine. Vjenčao se oko 1775. Jakom Majić iz Drinovaca. Nikola i Jaka imali su barem sina Stipana oko 1780.

---

³¹ Moguće je da je upravo ovaj Mate već prije bio vjenčan, i to s Anđom Vlašić; imali su kćerku Jurku 1802. Ako je tomu tako, onda se Mate po Anđinoj smrti oko 1805. vjenčao drugi put, Perkom Jurčić. Jurka se udala 1830. za Dujma Hercega.

Stipan je vjenčan 1803. Lucijom Šimić iz Ružića, kćeri Jure i Ruže r. Penava iz Posušja. Stipan i Lucija rodili su šestero djece: Iva 1805., Jaka 1808., Matija 1810., Mate 1813., Mara oko 1818., Jaka 1822., Anđa 1825. (sva su im ženska djeca preživjela i udala se kasnije na različite strane!). Po Lucijinoj smrti Stipan se oženio drugi put, 1828., Ružom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Ivana i Matije r. Vujević. Stipan i Ruža imali su četvero djece: Iva 1829., Petar 1831., Matija 1834., Ante 1837.

Grgo Čulina, rođen prije 1797., vjenčan oko 1820. Matijom Kordić. Vjerojatno je bio Petrov ili Nikolin sin, ali to je danas teško dokazati zbog nedostatka matica. Grgo i Matija imali su u Drinovicima sina Stipana 1824. Kasnije se ne spominju u ružićkim maticama.

Eljuge

Prema popisu biskupa fra Pave Dragičevića u Drinovicima su 1742. živjele dvije obitelji s prezimenom Eljuga: Jakovljeva sa 4 člana (1+3) i Božina s 5 (3+2), ukupno dakle samo 9 članova. To bi moglo značiti da se prezime tek nedavno osamostalilo, ali popis ne daje nikakve naznake kako bi se Eljuge prije prezivali. U popisu biskupa fra Marijana Bogdanovića u Drinovicima su 1768. živjele također dvije obitelji Eljuga, koje biskup bilježi kao Eljugić: Božina s 5 članova (5+0) i Antina sa 7 (2+5), ukupno 12 članova. To znači da je Eljuga još uvijek prilično mali broj u Drinovicima. No uskoro su prilično brzo rasli, što pokazuje činjenica da je u Matici krštenih od 1797. do 1870. upisano 53 djece s tim prezimenom.

U matičnim knjigama prezime se ponekad bilježi kao Heljuga, ponekad kao Eljugić, ali redovito Eljuga. Danas u Drinovicima živi 19 obitelj s prezimenom Eljuga.

Andrija Heljuga mogao je biti rođen oko 1750. godine. Bio je moguće sin Ante Eljugića iz popisa 1768. i unuk Andrije Eljuge iz popisa 1742. godine. Andrija se oženio Ružom Mlinarević iz Tihaljine oko 1775. S njom je imao barem dva sina: Ante oko 1780., Jozo oko 1795. Pretpostavljam štoviše da je njegov sin bio i Jakov, rođen oko 1770., ali zbog pogreške u upisima u Maticu vjenčanih župnika fra Bone Kmetovića, koji uopće nije upisivao imena roditelja mladenaca, to ne mogu s punom sigurnošću potvrditi.

Ante Heljuga vjenčan je 1807. Tomicom Leventić iz Dinovaca, kćeri Lovre i Jake r. Marić. Ante i Tomica imali su šestero djece: Stipan 1808., Kata 1812., Grgo 1815., Anđa 1818., Jaka 1821., Lovro 1824.

Stipan je vjenčan oko 1835. Matijom Talić iz Raške Gore. Stipan i Matija imali su četvero djece: Stipan 1838., Vida 1843., Božica 1846., Ivan 1850.

Grgo vjenčan 1849. Šimom Perić iz Vrbnja, kćeri Ante i Jake r. Lončar.

Jozo Eljuga vjenčan je 1823. Anicom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Ante i Perke r. Šimić. Anica je ubrzo umrla, pa se Jozo kao udovac vjenčao 1826. Jakom Glavaš iz Drinovaca, kćeri Franje i Anice r. Zorić. Jozo i Jaka imali su sina Juru 1827.

Jure je vjenčan 1857. Katom Marinović iz Drinovaca, kćeri Joze i Jake r. Alerić.

Jakov Heljugić, vjerojatno sin Andrijin, mogao je biti rođen oko 1770. Oženio se Jozom Tomas iz Drinovaca 1801. Župnik fra Bono Kmetović, nažalost, upravo u tome razdoblju nije upisivao imena roditelja mladenaca, pa ne znamo ni kako su se zvali Jakovljevi roditelji! Pretpostavljam Andrija i Ruža r. Mlinarević. Jakov i Joza rodili su osmero djece: Nikola 1801., Ivan 1804., Mate 1808., Petar 1813., Petar 1814., Jure 1818., Ante 1820., Grgo 1823.

Ivan Eljuga vjenčan 1827. Anđom Leventić iz Drinovaca, kćeri Lovre i Mare r. Čale. Ivan i Anđa rodili su četvero djece: Iva 1828., Ivan 1831., Margarita 1834., Ivan 1843. Po Anđinoj smrti Ivan se oženio drugi put, 1864., udovicom Ivom Majić iz Drinovaca, kćeri Mate i Ruže r. Šimić. S Ivom je imao kćer Stanku 1865.

Nikola Eljuga vjenčan 1828. Matijom Pišković iz Posušja (Tribistova), kćeri Jure i Jurke r. Peneva. Nikola i Matija rodili su petero djece: Ivan 1830., Anđa 1835., Anđa 1838., Kata 1842., Ante.

Petar Eljuga vjenčan 1836. Šimom Marinović-Erkapić iz Drinovaca, kćeri Jure i Mande r. Primorac. Petar i Šima rodili su šestero djece: Manda 1839., Iva 1842., Ruža 1845., Mate 1847., Ruža 1849., Stipan 1853.

Ante Eljuga vjenčan 1852. Lucijom Kordić iz Tihaljine, kćeri Ivana i Pere r. Šimić. Nisam pronašao da bi Ante i Lucija imali djece u Drinorcima.

Erkapići

Erkapići su nastali od Marinovića, što nedvojbeno potvrđuju sačuvane matične knjige. Više je nego zanimljivo da se Marinovići na spominju niti u popisu iz 1742. niti 1768. godine. Erkapići (Herkapići) također ne postoje u Drinorcima u popisu 1742., ali zato 1768. u selu zatičemo obitelj Franje Erkapića s osam članova (4 odraslih i 4 djece). Na jednome mjestu u Matici krštenih navodi se (1822.) da je Jakov Marinović, čiji je sin Nikola rođen u Drinorcima, bio zapravo iz Slivna. To nam daje za pravo zaključiti da su Marinovići, a onda i Erkapići, starinom iz Slivna te da su u vrijeme navedenih popisa iz 18. stoljeća još uvijek boravili u Slivnu, a samo povremeno u Drinorcima. No u Drinorcima su – barem neki od njih – već najkasnije od 1768., što svjedoči navedena obitelj Franje Erkapića. Neki su, očito, dolazili kasnije preko granice, iz Slivna u Drinovce.

Stariji upisi u matice bilježe prezime kao Herkapić, što je zapravo i ispravno. Prezime je naime nadimačko: neki je Marinović dobio nadimak Herkapa, što zapravo znači da je bio prepoznatljiv po tome što je kapu na glavi nosio nakrivo, nahero – her/kapa. Koji je to bio Marinović vjerojatno nikada nećemo saznati.

Današnji Erkapici u Drinovcima potomci su trojice Marinovića-Erkapića: Šimuna, Franje i Jozе. Njih trojica su vrlo vjerojatno bili unuci onoga Franje kojega navodi biskup Bogdanović 1768. kao kućedomaćina u Drinovcima; moguće dapače i sinovi, iako je to manje vjerojatno. Danas u Drinovcima živi 13 obitelji s prezimenom Erkapic (i samo dvije s prezimenom Marinović).

Šimun Herkapić mogao je biti rođen oko 1760. godine. Oženio se oko 1790. Katom Tomas iz Drinovaca. Šimun i Kata rodili su (barem) petero djece: Petar oko 1790., Jurka oko 1800., Mate 1801., Mate 1803., Stipan 1809. Svoj djeci prezime je u maticama (H)Erkapic.

Petar Herkapić vjenčan 1816. Katom Tomić-Maduna, kćeri Stipana i Barbare r. Grubišić. Petar i Kata rodili su sedmero djece: Mate 1817., Grgo 1823., Matija 1825., Matija 1827., Šimun 1828., Kata 1832., Apolonija 1838.

Mate vjenčan 1858. Jurkom Tomas s D. Brda, kćeri Bariše i Ruže r. Grančić. Mate i Jurka imali su u Drinovcima kćer Hijacintu 1859.

Franjo Marinović-(H)Erkapic vrlo je vjerojatno dobio ime u djeda Franje koji se spominje u popisu iz 1768. godine. Franjo je rođen oko 1775. Vjenčao se oko 1800. Katom Grizelj iz Gorice. Franjo i Kata imali su sedmero djece: Ruža 1802., Mate 1805., Jozo 1807., Matija 1809., Pera 1812., Anica 1816., Kata 1819. Prezimena djeci upisana u matice: Herkapić, Erkapic, Marinović, Marinović-Erkapić.

Mate vjenčan 1829. Domom Majić iz Drinovaca, kćeri Petra i Antonije r. Lekušić. Mate i Doma rodili su četvero djece: Anđa 1831., Anđa 1833., Perka 1836., Mate 1839. Svoj djeci prezime Marinović, osim Mati Erkapic.

Jozo vjenčan 1835. Ivom Bogut iz Sovića, kćeri Stipana i Andrijane r. Tomas. Jozo i Iva imali su sin Jozu 1836. (mjesto rođenja Grude!).

Jozo vjenčan 1856. Perkom Majić iz Drinovaca, kćeri Mate i Matije r. Prlić. Jozo i Perka rodili su (do 1871.) četvero djece: Jozo i Mate, blizanci, 1858., Mate 1861., Matija 1867.

Jozo Marinović rođen je oko 1760. Vjenčan je oko 1785. Mandom Herkapić, što znači da su Erkapici rod Marinovića koji je već bio izišao iz srodstva. Jozo i Manda imali su (barem) troje djece: Jure oko 1785., Jakov oko 1790., Šima oko 1790.

Jure Marinović vjenčan 1810. Mandom Primorac iz Tihaljine, kćeri Marijana i Cecilije r. Tomas. Jure i Manda imali su četvero djece: Šima 1814., Marijan 1818., Mate 1822., Jurka 1829. Svima prezime Marinović.

Marijan vjenčan oko 1840. Ivom Pišković iz Tribistova. Marijan i Iva imali su troje djece: Matija 1844., Jure 1846., Ivan 1849.

Mate vjenčan 1847. Ivom Tomas iz Drinovaca, kćeri Jure i Dome r. Zovak. Mate i Iva imali su sina Lovru 1848.

Jakov Marinović-Erkapić vjenčan 1814. Anđom Glavota, kćeri Franje i Jake r. Glavaš. Jakov i Anđa rodili su sedmero djece: Jozo 1814., Jozo 1817., Ivan 1818., Nikola 1822., Iva 1824., Mate 1826., Blaž 1829. Svoj djeci prezime Marinović, osim Mati Erkapić.

Ivan vjenčan 1857. Mandom Grepo, kćeri Šimuna i Božice r. Ždero. Ivan i Manda imali su dva sina: Jakov 1858., Ivan 1861. Djeci prezime Erkapić.

Gadže

U Drinovcima je tijekom 19. stoljeća živjela samo jedna obitelj s prezimenom Gadže. Nisam uspio pronaći otkuda su došli. Potomci su Ivana Gadže. Na temelju upisa krštenja dvoje djece: Ante 1801. i Jake 1805. vidljivo je da se njihov otac zvao Ivan Buljan-Gadže, pa je jasno da su Gadže nastale od staroga bročanskog plemena Buljana, koje se u vrijeme Morejskoga rata krajem 17. stoljeća selilo na mletačko područje (u Dalmaciju), da bi se neki od njih kasnije vratili preko granice na tursko područje, pa tako i u Drinovce. I Nikola Mandić potvrđuje da su Gadže ili Gadžići nastali od Buljana.³²

Ivan Buljan-Gadže vjenčan je oko 1805. Anicom Viančić. Ivan i Anica imali su dvoje djece: Jaka 1805., Ante oko 1810.

Ante se vjenčao 1833. Šimom Logarić/Logara iz Alagovca, kćeri Jure i Anđe r. Šimić. Ante i Šima imali su dvoje djece: Matija 1834., Ivan 1844.

Ivan se vjenčao 1867. Matijom Erkapić iz Drinovaca, kćeri Marijana i Ive r. Pišković. Ivan i Matija imali su (do 1871.) sina Matu 1868.

Glavaši

Nema nikakve sumnje da su Glavaši jedno od najstarijih i najvećih drinovačkih plemena. Tako biskup Dragičević 1742. navodi da u Drinovcima žive dvije obitelji s tim prezimenom: Antina sa 7 članova (6+1) i Martinova sa 17 članova (12+5), ukupno 24 člana. Kojih 25 godina kasnije (1768.) u istome selu su također dvije obitelji, ali s puno više članova: Martinova (vjerojatno isti Martin iz 1742.) s čak 44 člana (32+12), i Andrijina s 11 članova (9+2), ukupno 55 članova. Martinova je obiteljska „zadruga“ tako zacijelo bila jedna od najvećih u čitavoj Hercegovini!

³² N. MANDIĆ, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Brotnju*, str. 161.

U nastavku slijedi samo početak rodoslovlja drinovačkih Glavaša, jer bi razrada, pogotovo ona detaljnija, zauzela stranica koliko ima čitavi ovaj rad!

Glavaši u nastavku označeni masnim slovima su potomci Martina Glavaša, kućedomačina iz 1742. i 1768., kao i Ante iz 1742. i Andrije iz 1768. godine. Oni su njihovi sinovi ili unuci. Zbog nedostatka starijih matica nemoguće je danas saznati što su bili među sobom: braća ili najbliži rođaci.

Od Glavaša su nastali Pandžići; oni će biti obrađeni su na drugom mjestu. Danas u Drinovcima živi 51 obitelj s prezimenom Glavaš i 50 obitelji s prezimenom Pandžić

Franjo Glavaš mogao je biti rođen oko 1760. Vjenčao se oko 1785. Anicom Zorić iz Gruda. Franjo i Anica rodili su barem šestero djece: Ante oko 1790., Lucija oko 1795., Iva 1797., Matija 1798., Jozo oko 1800., Jaka oko 1800.

Ante se vjenčao 1813. Katom Leventić iz Drinovaca, kćeri Lovre i Mare r. Džambo.

Jozo se vjenčao 1825. Katom Lončar iz Drinovaca, kćeri Mate i Ive r. Trogrlić. Po Katinoj smrti Jozo se vjenčao drugi put 1828. Jelom Rašić iz Tihaljine, kćeri Ante i Matije r. Kolak.

Andrija Glavaš rođen je oko 1760. Vjenčao se oko 1785. Anicom Nikić iz Ružića. Andrija i Anica imali su barem sina Antu oko 1790.

Ante se vjenčao 1817. Matijom Šimić iz Ružića, kćeri Stipana i Anđe r. Iličić.

Jozo Glavaš rođen je oko 1760. Vjenčan je oko 1785. Ružom Šimić iz Ružića. Jozo i Ruža imali su barem sina Nikolu oko 1790.

Nikola se vjenčao 1818. Božicom Perić iz Tihaljine, kćeri Mate i Anđe r. Primorac.

Petar Glavaš rođen je oko 1760. Vjenčan je oko 1785. Ivom Perić iz Tihaljine. Petar i Iva imali su barem petero djece: Jakov oko 1790., Lucija oko 1795., Ruža oko 1795., Marta 1799., Marko 1802.

Jakov se vjenčao 1818. Katom Šimić iz Drinovaca, kćeri Stipana i Dome r. Mikulić.

Bono Glavaš rođen je oko 1760. Vjenčan je oko 1785. Jurkom Knezović iz Mamića. Bono i Jurka imali su barem petero djece: Ivan oko 1790., Ante oko 1795., Mate 1800., Martin oko 1800., Iva 1804.

Ivan se vjenčao 1818. Lucijom Nuić iz Drinovaca, kćeri Andrije i Kate r. Rašić.

Ante se vjenčao 1820. Ivom Macan iz Pogane Vlake, kćeri Ivana i Ive r. Šimić. Po Ivinoj smrti Ante se vjenčao drugi put 1827. Marom Marijanović iz Runovića, kćeri Grge i Mande r. Ljubičić.

Martin se vjenčao 1827. Lucijom Mikulić iz Selina, kćeri Bariše i Andre r. Kvesić. Po Lucijinoj smrti Martin se vjenčao drugi put 1838. Mandom Opačak s D. Brda, kćeri Jure i Cvite r. Roso.

Mate se vjenčao 1830. Ružom Rašić iz Tihaljine, kćeri Filipa i Kate r. Ančić.

Vid Glavaš mogao je biti rođen oko 1760. Vjenčao se oko 1780. Ivom Alerić iz Drinovaca. Vid i Iva imali su barem sina Jakova oko 1785.

Jakov je vjenčan 1809. Ružom Šimić iz Alagovca, kćeri Mate i Matije r. Mikulić. Jakov i Ruža imali su šestero djece: Manda 1810., Iva 1813., Kata 1818., Ilka 1820., Mate 1822., Lucija 1824.

Gabro Glavaš rođen je oko 1770. Vjenčan je oko 1795. Tomicom Tomas iz Drinovaca. Gabro i Tomica imali su barem petero djece: Nikola 1797., Anica 1799., Manda 1801., Ante 1807., Jela 1810.

Stipan Glavaš rođen je oko 1770. Vjenčan je oko 1795. Katom Ravlić (Lavrić!) iz Kozice. Stipan i Kata imali su četvero djece: Ivan 1799., Jozo 1805., Iva i Mara, blizanke, 1809.

Jure Glavaš rođen je oko 1770. Vjenčan je oko 1795. Jelom Rašić iz Tihaljine. Jure i Jela rodili su četvero djece: Petar 1800., Anđa 1802., Jozo 1806., Petar 1809.

Toma Glavaš rođen je oko 1770. Vjenčan je Katom Vlašić iz Gorice (zapravo Sovića!). Toma i Kata imali su dvoje djece: Anđa 1800., Manda 1806.

Glavote

Glavota nema u Drinorcima u popisu iz 1742. godine – ili barem ne pod tim prezimenom. No već ih biskup Bogdanović 1768. pronalazi u tome selu pod time prezimenom. U Drinorcima je živjela 8-člana obitelj Ivana Glavotića (4+4).

Vrlo je moguće da su Glavote doselili s dalmatinske strane granice, i to između 1742. i 1768. godine, dakle sredinom 18. stoljeća. U nekom opširnijem i detaljnijem prikazu njihova rodoslovlja to će se dakako moći bolje istražiti i preciznije pojasniti.

Prema ružičkim sačuvanim matičnom knjigama Glavota u početku nije bilo previše u Drinorcima, ali im se kasnije broj povećavao: od 1797. do 1871. tu je rođeno (kršteno) 51 dijete s time prezimenom. Za neke od njih navodi se da žive u zaseoku Sebišina, a moguće je da zapravo tu žive sve Glavote, samo se u matičnim knjigama redovito navode samo Drinovci. Danas tu živi 15 obitelj s time prezimenom.

Ivan Glavota rođen je oko 1750. Vjenčan je oko 1780. Androm Majić iz Drinovaca. Ivan i Andra imali su sina Matu oko 1780.

Mate Glavotić vjenčan je 1805. Anicom Zorić iz Gruda, kćeri Marka i Kate r. Grubišić. Mate i Anica imali su u Drinovcima dvije kćeri: Manda oko 1805., Marta 1808.

Franjo Glavota rođen je oko 1765. Vjenčao se oko 1790. Jakom Glavaš iz Drinovaca. Franjo i Jaka imali su barem tri sina: Šimun oko 1790., Jozo oko 1800., Blaž oko 1805.

Šimun se vjenčao 1817. Katom Miloš iz Gruda, kćeri Nikole i Lucije r. Milićević. Šimun i Kata imali su barem četvero djece: Antonija 1819., Anđa oko 1825., Ruža 1828., Iva oko 1835.

Jozo se vjenčao 1823. Katom Zovko-Palac iz Dragičine, kćeri Marijana i Lucije r. Šimić. Jozo i Kata imali su barem petero djece: Mate oko 1825., Anđa 1827., Ruža 1831., Marijan 1833., Ivan 1837.

Mate se vjenčao 1850. Jakom Leventić iz Drinovaca, kćeri Jakova i Kate r. Vlašić. Mate i Jaka imali su šestero djece: Ivan 1851., Anđa 1854., Jozo 1856., Iva 1858., Kata 1859., Marko 1862.

Blaž se vjenčao 1832. Antonijom Opačak, kćeri Jure i Cvite r. Rosić. Blaž i Antonija imali su u Drinovcima dvije kćeri: Kata 1836., Anđa 1844.

Mate Glavotić rođen je oko 1770. Vjenčao se oko 1795. Jakom Rašić iz Tihaljine. Mate i Jaka imali su barem dvoje djece: Ante oko 1795., Lucija 1802.

Ante se vjenčao 1818. Antonijom Vrdoljak iz Kostričića, kćeri Stipana i Matije r. Mikrut. Ante i Antonija imali su u Drinovcima kćer Luciju 1819.

Jure Glavota mogao je biti sin Mate, Ivana ili Franje Glavote, ali to ne mogu znati jer nije vjenčan u ružičkoj župi, pa tako ne mogu znati ni imena njegovih roditelja. Rođen je oko 1800. Vjenčan je oko 1825. Mandom Bekavić-Ljubičić. Jure i Manda imali su barem šestero djece: Iva oko 1825., Luka 1829., Ivan oko 1830., Lucija 1832., Jaka 1835., Marko 1839.

Ivan se vjenčao 1856. Mandom Perić iz Tihaljine, kćeri Grge i Kate r. Vrcan.

Martin Glavota mogao je biti sin Mate, Ivana ili Franje Glavote, ali to ne mogu znati jer nije vjenčan u ružičkoj župi, pa tako ne mogu znati ni imena njegovih roditelja. Rođen je oko 1800. Vjenčan je oko 1825. Jelom Karoljan (Karoglan!). Martin i Jela imali su barem troje djece: Cecilija (Cela) 1829., Mate oko 1830., Jakov 1832.

Mate je vjenčan 1857. Ivom Mlinarević iz Tihaljine, kćeri Ivana i Perke r. Tolj.

Grepe

U Drinovcima ih tijekom 19. stoljeća (do 1871.) ima veoma malo. Nastali su od Vuletića i doselili su najvjerojatnije s one strane granice, iz nekoga od vrgoračkih sela. Danas u Drinovcima žive dvije obitelji s prezimenom Grepo.

Mijo Vuletić-Grepa mogao je biti rođen oko 1790. Vjenčao se oko 1815. Katom Puljiz. Mijo i Kata imali su u Drinovcima dvoje djece: Jure (Vuletić) 1815., Kata (Grepa) 1819.

Šimun Grepa, moguće Mijin brat, rođen je oko 1800. Vjenčao se oko 1825. Božicom Džeko iz Runovića. Živjeli su s one strane granice. Imali su barem sina Antu oko 1825.

Ante se vjenčao 1850. Ivom Erkapić iz Drinovaca, kćeri Jakova i Anđe r. Glavota. Ante i Iva imali su u Drinovcima sina Juru 1851. Čini se da su drinovački Grepe potomci upravo ovoga Jure, sina Antina. Danas u Drinovcima žive dvije obitelji s tim prezimenom.

Grgići

Još jedno staro drinovačko pleme. U popisu iz 1742. godine u Drinovcima se navodi obitelj Mate Grgića s 11 članova (8+3), a u popisu iz 1768. dvije obitelji s prezimenom Grgić: Pavlova s 5 članova (5+0) i Matina s 8 članova (7+1). Vjerojatno je riječ o istome Mati iz 1742. godine. Pavao je mogao biti Matin brat, koji se u međuvremenu osamostalio u zasebnu obitelj.

No u matičnim knjigama Grgića je malo: od 1797. do 1871. samo dvije obitelji. Prva je Markova, a nakon njega njegova sina Jakova. Ostali su ili izumrli, osobito u velikoj kugi oko 1815., ili nekamo odselili. Vjerojatno i jedno i drugo. I danas tu živi samo jedna obitelj s tim prezimenom.

Jozo Grgić mogao je biti rođen oko 1770. Vjenčan je oko 1795. Lucijom Majić iz Mamića. Jozo i Lucija imali su barem dvoje djece: Marko oko 1795., Kata oko 1795.

Marko se vjenčao 1818. Anđom Tomić-Ćutuk iz Ružića, kćeri Mate i Božice r. Grubišić. Marko i Anđa imali su petero djece: Kata 1818., Šima 1821., Jakov 1824., Mate 1827., Anđa 1834.

Jakov se vjenčao 1851. Jakom Tomas iz Drinovaca, kćeri Jure i Dome r. Zovko. Jakov i Jaka imali su petero djece: Barbara 1852., Veronika 1853., Iva 1856., Ivan 1860., Lucija 1863.

Grubišići

Riječ je o starome plemenu iz Blaževića, no kako se Blaževići ne navode kao zasebno selo u popisu biskupa Dragičevića 1742. godine, to su Grubišići upisani u Grude. Tako u Grudama (a zapravo u Blaževićima) živi 7-člana obitelj Vida Grubišića (4+3). U sljedećem popisu iz 1768. Blaževići se navode kao zasebno selo, pa se tu navode i dvije obitelji Grubišića: Ivanova s 8 članova (3+5) i Vidova s 10 (6+4), ukupno 18 članova. Držim da je Vid iz 1768. ista osoba kao i u popisu iz 1742. godine.

U matičnim knjigama župe Ružići Grubišići se spominju od samoga početka, dakle od 1797. godine. Mjesta stanovanja: Blaževići, Drinovci, Seline, ali Blaževići se navode najčešće. Neki župnici prezime ustrajno bilježe kao Grubešić, što je nepotrebno, pa i netočno. Danas u drinovačkoj župi živi 37 obitelji s prezimenom Grubišić.

Ivan Grubišić mogao je biti rođen oko 1750. godine. Vjenčao se oko 1775. Ivom Pivac iz Ružića. Ivan i Iva imali su sina Matu oko 1775.

Mate se vjenčao 1798. Jelom Vukojević-Petrović iz Klobuka, kćeri Ivana i Anđe r. Zovko/vić iz Ružića. Mate i Jela rodili su osmero djece: Ivan 1799., Iva 1801., Anica 1802., Iva 1805., Vid 1807., Jure 1809., Ante 1812., Anđa 1815.

Ivan se vjenčao 1826. Anicom Šimić iz Ružića, kćeri Mate i Perke r. Katuriće. Ivan i Anica imali su troje djece: Stipan 1826., Mate 1828., Mate 1831.

Ivan Grubišić (vjerojatno isti kao i naprijed!) oženio se (drugi put?) oko 1780. Matijom Gadžić iz Ružića. Ivan i Matija imali su sina Filipa oko 1780.

Filip se vjenčao 1803. Jelom Eljuga, kćeri Andrije i Ruže r. Mlinarević. Filip i Jela imali su sina Ivana 1805.

Ivan se vjenčao 1829. Marom Primorac iz Tihaljine, kćeri Ante i Mande r. Kurtović. Ivan i Mara imali su šestero djece: Jozo 1830., Franjo 1832., Iva 1835., Lovro i Kata, blizanci, 1838.,³³ Ruža 1850.

Vid Grubišić mogao je biti rođen oko 1750. godine. Vjenčao se oko 1775. Mandom Maras iz Kozice. Vid i Manda imali su sina Franju oko 1775.

Franjo se vjenčao 1799. Jelom Tomas iz Drinovaca, kćeri Bariše i Lucije r. Vodanović iz Župe. Nisam pronašao da bi u Drinovcima imali djece. Čini se da je Jela uskoro umrla, vjerojatno pri prvom porodu, pa se Franjo ponovno oženio, i to 1801. Ivom Brkić iz Rasna (župnik fra Bono Kmetović nije im prilikom vjenčanja upisao imena roditelja, pa nisam potpuno siguran da je riječ o istome Franji!). Franjo i Iva imali su barem dvoje djece: Šimun 1802., Jakov 1807.

Mijo Grubišić rodio se oko 1755. godine. Vjenčao se oko 1780. Lucijom Tomić iz Ružića. Mijo i Lucija imali su barem dvoje djece: Mate oko 1780., Mara oko 1785. (udata 1807. za Jozu Šimića).

Mate se vjenčao Perkom Pivac (Logarić) iz Ružića, kćeri Jakova i Kate r. Nikić. Mate i Perka imali su šestero djece: Jakov 1808., Joza i Doma, blizanke, 1812., Mara 1815., Jure 1821., Mijo oko 1825.

Mijo se vjenčao 1851. Lucijom Mucić iz Tihaljine, kćeri Jure i Ive r. Ravlić.

Jure se vjenčao 1856. Jozom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Stipana i Cvite r. Perić.

---

³³ Majci Lovrinnoj i Katinoj upisano prezime Vranješ, pa nisam siguran je li riječ o istome Ivanu i Mari?

Sljedeća trojica Grubišića: Jure, Jozo i Ante mogli su biti sinovi naprijed navedenih Ivana, Vida ili Mije, ali kako to nije moguće pronaći u Matici vjenčanih, tako ih ne mogu niti „pridodati“ jednom od tri navedena velike obitelji Grubišića:

Jure Grubišić rođen je oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Anicom Opačak. Jure i Anica imali su troje djece: Ivan 1797., Jozo 1801., Matija 1804.

Jozo Grubišić rodio se oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Vidom Tomić. Jozo i Vida imali su troje djece: Grgo i Franjo, blizanci, 1799., Matija 1802.

Ante Grubišić rodio se oko 1775. Vjenčao se 1801. Jozom Čolak/ović iz Rasna. Tada je župnik bio fra Bono Kmetović, koji iz čudnih razloga nije upisivao imena roditelja mladenaca (jedini u čitavoj Matici vjenčanih!), pa nažalost ne znamo tko su bili Antini roditelji. Ante i Joza imali su četvero djece: Matija 1803., Šima oko 1805., Ruža 1806., Petar 1807.

Petar se vjenčao 1835. Jurkom Mlinarević-Gabrić iz Tihaljine, kćeri Mate i Cvite r. Kordić. Petar i Jurka imali su petero djece: Ruža 1836., Jure 1839., Ivan 1843., Mate 1847., Pavao 1851.

Kundidi

Kundidi su još jedno relativno mlado prezime u Drinovcima. Nisam siguran o njihovu podrijetlu, ali držim da su još jedno pleme koje je preselilo s dalmatinske na hercegovačku stranu. Prvi put se u Drinovcima prezime spominje prilikom krštenja Ivana Kundita (!), sina Ivanova, 1833. godine. Dakako, u popisima iz 1742. i 1768. nema im spomena, kao ni u prvih 35 godina otkako posjedujemo sačuvane matične knjige stare župe Ružići.

Kundidi u Drinovcima potomci su Joze Kundida, koji je mogao biti rođen oko 1805., a oženio se oko 1830. te se nastanio u Drinovcima. Danas tu žive tri obitelji s tim prezimenom.

Jozo Kundid vjenčao se oko 1830. Marom Barić iz Slivna. Jozo i Mara imali su u Drinovcima barem tri sina: Ivan 1833., Jozo 1836., Mate 1841.

Ivan se vjenčao 1859. Mandom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Stipana i Cvite r. Perić. Ivan i Manda imali su (do 1871.) četvero djece: Jure 1860., Iva 1863., Nikola 1867., Vida 1869.

Jozo se vjenčao 1864. Ivom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Stipana i Cvite r. Perić (dva brata oženili dvije sestre!). Jozo i Iva rodili su (do 1871.) troje djece: Petar 1865., Petar 1867., Stipan 1870.

Mate se vjenčao 1868. Ružom Primorac iz Tihaljine, kćeri Ivana i Kate r. Glavaš. Mate i Ruža imali su (do 1871.) kćer Katu 1870.

Kurtovići

Kurtovići su nastali od plemena Opačak, a Opačci su opet dalekom starinom vrlo vjerojatno nastali od staroga broćanskog plemena Dragičevića, koji su (dijelom) tijekom Morejskog rata prebjegli u Dalmaciju te su tu od njih nastala nova prezimena, od kojih je prvo Opačak.³⁴

Kurtovići se ne spominju u Drinovcima u popisu stanovništva 1742. godine, ali to nipošto ne znači da tu nisu živjeli; tu su bili „skriveni“ pod prezimenom Opačak. U popisu pak biskupa Bogdanovića iz 1768. u Drinovcima živi 12-člana obitelj Filipa Kurtovića (5+7), vrlo vjerojatno sina Mije Opačka, čija je 16-člana obitelj zabilježena u Drinovcima 1742. godine.

Da Kurtovići doista potječu od Opačaka nedvosmisleno potvrđuje i stare ružičke matične knjige, u kojima je zabilježeno dvojno prezime Opačak-Kurtović (prilikom krštenja 1865. i 1867. godine), ali i činjenica da se djeci istih roditelja nekada upisuje prezime Opačak, a drugi put Kurtović. No svejedno, Kurtovića je sve do osamostaljenja drinovačke župe 1871. u tome selu bilo prilično malo. Obitelj živi na granici s Dalmacijom, štoviše vjerojatno „paralelno“ i na hercegovačkoj i na dalmatinskoj strani, pa tako neku djecu krštavaju župnici Slivna ili Krstatica. Danas u drinovačkoj župi živi 12 obitelji s prezimenom Kurtović (i samo četiri s prezimenom Opačak).

Martin Opačak rođen je oko 1790. Vjenčao se oko 1810. Perkom Alerić iz Drinovaca. Martin i Perka imali su sina Luku oko 1810.³⁵

Luka Opačak-Kurtović vjenčan je 1836. Ružom Krilić (Kravić?) iz Kozice, kćeri Grge i Šime r. Milić iz Rasna. Luka i Ruža imali su u Drinovcima kćer Mandu 1847.

Jure Opačak rođen je oko 1790. Vjenčan je oko 1815. Cvitom Roso. Jure i Cvita imali su sina Jozu oko 1820.³⁶

Jozo Opačak-Kurtović vjenčan je 1844. Jakom Majić iz Drinovaca, kćeri Franje i Mande r. Alerić. Jozo i Jaka imali su u Drinovcima četvero djece: Kata 1845., Manda 1848., Iva 1852., Lucija 1862. Svoj djeci upisano je prezime Opačak, osim Ivi Kurtović.³⁷ Prema ovome, Jozo i Jaka nisu imali muškoga potomstva.

Ante Kurtović mogao je biti rođen oko 1810. godine. Bio je vjenčan Ivom Bilić, valjda oko 1840. Ante i Iva imali su sina Matu 1840. Obitelj je vjerojatno ostala u Slivnu (Kozici?), ili je odselila nekamo dalje.

³⁴ Vidi ovdje bilješku ---

³⁵ Vidi ovdje rodoslovlje Opačaka!

³⁶ Vidi ovdje rodoslovlje Opačaka!

³⁷ Prilikom upisa krštenja Lucije Opačak majci Jaki pogrešno upisano prezime Kurtović, namjesto Majić!

Adam Kurtović iz Gradinja, rođen oko 1810., vjenčan je Andom Tapat oko 1835. Adam i Anđa imali su sina Grgu.

Grgo Kurtović vjenčan je 1860. Ružom Bukić iz Zasida (Tihaljina), kćeri Jakova i Marte r. Luetić. Grgo i Ruža imali su u Drinovcima dvoje djece: Ivan 1860., Gabrijel 1862.

Mijo Opačak-Kurtović rođen je oko 1830. Vjenčao se Jozom Vekić oko 1855. Mijo i Joza rodili su u Drinovcima (do 1871.) petero djece: Ivan 1859., Iva 1861., Ruža 1864., Stipan 1867., Blaž 1870. Troje djece ima prezime Opačak, Ivan Kurtović, a Stipan Opačak-Kurtović.

Jozo Opačak-Kurtović rođen je oko 1835. Vjenčan je Šimom Vranješ oko 1860. Jozo i Šima imali su u Drinovcima (Brdo) tri sina: Grgo 1862., Mijo 1865., Jozo 1868. Dvojici je prezime Opačak, a Miji Opačak-Kurtović.

Marijan Opačak-Kurtović rođen je oko 1840. Vjenčan je oko 1863. Jelom Pavić iz Vrbnja. Marijan i Jela imali su u Drinovcima (do 1871.) dvije kćeri: Jaka 1864., Matija 1868. Prvoj je prezime Opačak, drugoj Kurtović.

Jakov Opačak rođen je oko 1840. Vjenčan je oko 1863. Ivom Vranješ (Franješ!). Jakov i Iva imali su barem dva sina: Marijan i Jure.³⁸

Jure Opačak-Kurtović vjenčan je 1864. Katom Rašić iz Tihaljine, kćeri Ante i Marte r. Tomas. Jure i Kata imali su u Drinovcima (do 1871.) dva sina: Jakov 1865., Ivan 1869. Prvome je prezime Opačak, drugome Kurtović.

Leke

Leke su staro tihaljsko pleme. U Drinovcima se pojavljuju tek kasnije i tu tijekom 19. stoljeća redovito živi samo jedna obitelj s time prezimenom.

Petar Leko, sin Mate i Dome r. Šimić, rođen je u Tihaljini oko 1790. Vjenčao se 1811. Jozom Knezović iz Medvidovića (Medovića!), kćeri Andrije i Anđe r. Glavaš. Petar i Joza imali su sedmero djece: Kata 1812., Iva 1814., Ruža 1817., Marijan 1819., Ivan 1822., Jaka 1824., Andrija 1827. Prvih šestoro djece rođeno je u Tihaljini, a Andrija u Drinovcima, što bi značilo da je obitelj preselila u Drinovce oko 1825. No nisam siguran da su i ostali u Drinovcima. Čini se štoviše da su tu boravili samo privremeno.

Jozo Leko, sin Nikole i Anđe r. Kordić, rođen je u Tihaljini, gdje je i živio do svoga vjenčanja. Vjenčao se 1867. Katom Glavaš iz Drinovaca, kćeri Jakova i Ive r. Milićević te se, po svemu sudeći, nakon toga preselio na ženinstvo u Drinovce. Jozo i Kata imali su (do 1871.) dvoje djece: Kata 1868., Ivan 1870. Držim da su današnji Leke u Drinovcima (dvije obitelji) potomci upravo Joze Leke i Kate r. Glavaš.

---

³⁸ Vidi ovdje rodoslovlje Opačaka!

Leventići

Leventići su još jedno izvorno drinovačko pleme. U tom selu zatiču ga i biskup Dragičević i biskup Bogdanović. Prema prvome popisu iz 1742. u selu je živjela obitelj Jakova Leventića sa 7 članova (6+1), a prema onome iz 1768. obitelj Marka Leventića s 13 članova (11+2). Marko je zacijelo bio Jakovljević sin.

U Matici krštenih od 1797. do 1871. rođeno je, točnije kršteno, 53 djece s time prezimenom, što pokazuje srednji rast toga plemena.

Nisam uspio pronaći od koga su Leventići postali, kao ni je li ikoji drugi rod nastao od njih.

Danas u drinovačkoj župi žive 42 obitelji s prezimenom Leventić, što znači da su 5. po redu po broju obitelji.

Lovro Leventić rođen je oko 1760. godine. Vjenčao se oko 1785. Jakom Marić. Lovro i Jaka imali su barem dvoje djece: Tomica oko 1785. (udata 1807. za Antu Eljugu), Jozo oko 1790. Po Jakinoj smrti Lovro se oženio drugi put oko 1790. Marom Džambić (Čambo). Lovro i Mara imali su sedmero djece: Kata oko 1790., Jaka oko 1795., Iva oko 1795., Filip oko 1795., Matija 1797., Anđa 1800., Stipan 1802.

Jozo se vjenčao 1818. Katom Grgić iz Drinovaca, kćeri Joze i Lucije r. Majić. Jozo i Kata rodili su petero djece: Jure 1820., Lovro 1821., Bože 1823., Jaka 1827., Jure 1829.

Lovro se vjenčao 1846. Katom Majić iz Drinovaca, kćeri Mije i Jake r. Vlašić.

Filip se vjenčao 1821. Jelom Majić iz Drinovaca, kćeri Grge i Barbare r. Glavaš/ević. Filip i Jela imali su petero djece: Manda 1825., Ivan 1827., Jakov 1829., Nikola 1831., Anđa 1835. Po Jelinoj smrti Filip se oženio drugi put, 1838., Jakom Gadže iz Drinovaca, kćeri Ivana i Anice r. Viančić. Filip i Jaka imali su troje djece: Filip 1842., Jela 1844., Stipan 1846.

Stipan se vjenčao 1830. Ivom Glavaš iz Drinovaca, kćeri Gabre i Tomice r. Tomas. Stipan i Iva rodili su devetero djece: Mate 1832., Ivan 1834., Iva 1836., Vida 1838., Filip 1839., Manda 1841., Iva 1842., Stipan 1844.

Marko Leventić rođen je oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Ružom Miloš. Marko i Ruža imali su barem sina Matu oko 1795.

Mate se vjenčao 1819. Katom Miličević-Pejić iz Sovića, kćeri Vida i Jele r. Šimić. Mate i Kata imali su troje djece: Marko 1819., Anđa 1825., Ivan 1831.

Marko se vjenčao 1842. Ivom Stipić iz Drinovaca, kćeri Andrije i Ruže r. Zorić. Marko i Iva imali su troje djece: Ivan 1843., Marko 1845., Anica 1846.

Jakov Leventić rodio se oko 1800. (a vjerojatno prije 1797. jer ga ne mogu pronaći u Matici krštenih). Mogao bi biti sin ili Lovre ili Marka Leventića, ali to ne mogu provjeriti jer nije vjenčan u ružičkoj župi. Oko 1825. vjenčao

je naime Katu Vlašić iz Sovića, tada župa Posušje (matice te župe kasnije uništene!). Jakov i Kata rodili su desetero djece: Jaka 1826., Iva 1827., Matija 1829., Mijo 1831., Ruža 1833., Ruža 1835., Marko 1839., Mara i Manda, blizanke, 1841., Jakov 1844.

Majići

Majići su još jedno staro drinovačko pleme. U selu ih spominje već makarski biskup Stjepan Blašković koji je prilikom svoga pastoralnog pohoda 1735. odsjeo u kući Ivana Majića u Drinovcima.³⁹ Godine 1742. biskup fra Pavo Dragičević u Drinovcima je pronašao dvije obitelji s tim prezimenom: Ivanovu s 12 članova (10+2) i Ilijinu s 4 (1+3), ukupno dakle 16 članova. Kućedomaćin Ivan Majić zacijelo je isti onaj koji je u svoju kuću primio biskupa Blaškovića 1735. godine. Četvrt stoljeća kasnije, 1768., tu živi samo jedna obiteljska zadruga, Franjina, ali s 27 članova (15+12).

Pleme Majića u Drinovcima je iznimno brzo napredovalo, tako da je od 1797. do 1871. u selu rođeno preko 140 djece s tim prezimenom. Danas u drinovačkoj župi žive 74 obitelji s prezimenom Majić, što znači najviše u župi s jednim prezimenom. Nisam siguran, ali na temelju nekih podataka moglo bi se zaključiti da su od Majića nastali Leventići i Ćorluke. Da bi se to sigurno utvrdilo, morat će se provesti dodatna istraživanja.

Stipan Majić mogao je biti rođen oko 1750. godine. Vjenčan je oko 1775. Marom Glavaš/ević iz Drinovaca. Stipan i Mara imali su sina Jakova oko 1775.

Jakov je vjenčan 1798. Mandom Mikrut/ović iz Kostričića, kćeri Ante i Lucije r. Vrdoljak. Jakov i Manda rodili su petero djece: Tomica 1799., Jure 1801., Joza 1804., Joza 1809., Jure 1815.

Andrija Majić rođen je oko 1765. Vjenčan je oko 1790. Jakom Vodanović iz Slivna. Andrija i Jaka imali su sina Iliju oko 1790.

Ilija se vjenčao oko 1813. Filipom Alerić (nema upisa vjenčanja u ružičkoj Matici vjenčanih!). Ilija i Filipa imali su dvoje djece: Matija 1814., Jakov 1816. Po Filipinoj smrti Ilija se oženio drugi put, 1818. udovicom Jelom Vranješ iz Tihaljine, kćeri Tome i Ive r. Opačak. Ilija i Jela imali su sina Matu 1820.

Ivan Majić rođen je oko 1765. godine. Vjenčan je oko 1790. Androm Nuić iz Drinovaca. Ivan i Andra imali su barem troje djece: Ivan oko 1790., Franjo oko 1795., Jaka oko 1795. (udata 1819. za Stipana Nikića)

Ivan se vjenčao 1814. Katom Šimić iz Ružića, kćeri Franje i Ive r. Tambić. Ivan i Kata rodili su petero djece: Felicita 1815., Jakov 1818., Ante 1821., Marijan 1823., Marijan 1827.

³⁹ A. NIKIĆ (priř.), *Dnevnik makarskog biskupa Stjepana Blaškovića iz 1735. godine*, Mostar, 1994., str. 64.

Franjo se vjenčao 1818. Katom Bošnjak, kćeri Mate i Matije r. Grbavac. Franjo i Kata imali su barem kćerku Jaku 1819.

Petar Majjić rođen je oko 1775. godine. Vjenčan je 1800. Antonijom Tomas (Lekušić).⁴⁰ Župnik fra Bono Kmetović nije im, nažalost, upisao imena roditelja. Petar i Antonija imali su barem šestero djece: Mate 1801., Doma 1803., Grgo 1807., Lovro oko 1810., Andrija 1813., Ante oko 1815.

Mate je vjenčan 1828. Ružom Šimić iz Drinovaca, kćeri Stipana i Dome r. Mikulić

Lovro je vjenčan 1835. Jelom Vrljić iz Gruda, kćeri Nikole i Perke r. Šimić.

Ante je vjenčan 1840. Anđom Pišković iz Rastovače, kćeri Jure i Jurke r. Penava.

Mijo Majjić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Ivom Bošnjak/ović iz grudske Dragićine. Mijo i Iva rodili su petero djece: Cecilija 1798., Vid 1802., Mara 1807., Mara 1808., Petar 1813.

Grgo Majjić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Barbarom Glavaš/ević iz Drinovaca. Grgo i Barbara imali su barem četvero djece: Jela oko 1795., Perka 1799., Mijo 1800., Nikola oko 1810.

Nikola se vjenčao 1833. Ivom Miloš, kćeri Jure i Anice r. Žuljević.

Vid Majjić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Ivom Opačak-Medak/ović iz Poljica. Vid i Iva imali su u Drinorcima dvoje djece: Lucija 1799., Ivan 1801.

Mate Majjić rođen je oko 1785. godine. Vjenčan je oko 1810. Matijom Prlić. Mate i Matija imali su petero djece: Jure 1812., Ante 1815., Matija 1820., Perka 1825., Petar 1827.

Majstorovići

Sredinom 18. stoljeća Majstorovića još nema u Drinorcima: ne spominju ih ni popis iz 1742. ni iz 1768. godine. No u maticama stare župe Ružići pojavljuju se u Drinorcima od samoga početka, dakle od 1797. godine. To pak znači da su tu doselili između 1768. i 1797. godine. Moguće je dapače da nisu niotkuda doselili, nego da su nastali od nekoga starijega drinovačkoga plemena. No unatoč svim pokušajima nisam uspio pronaći od kojega i kada bi to otprilike bilo. Tako Majstorovići ostaju do daljnjega enigma; nadam se da će se ubuduće nekako razriješiti.

Svakako, Majstorovići u Drinorcima su potomci Šimuna, rođenog oko 1765., i Mije, rođenog oko 1775. godine. Odakle su doselili Šimun i Mijo, ili od kojega su pak plemena u Drinorcima nastali – ostaje neriješeno do daljnjega.

---

⁴⁰ Nisam siguran da je riječ o istoj Antoniji, ali čini se najvjerojatnijom mogućnošću.

Šimun Majstorović rođen je oko 1765. godine. Vjenčan je oko 1790. Mandom Vrcan. Šimun i Manda imali su sina Martina oko 1790.

Martin je vjenčan 1815. Lucijom Rašić iz Tihaljine, kćeri Ante i Matije r. Kolak. Martin i Lucija imali su četvero djece: Mate 1818., Jakov 1820., Manda 1824., Mara 1827.

Mate je vjenčan 1845. Ružom Tolić iz Tihaljine, kćeri Šimuna i Mande r. Roso. Mate i Ruža imali su dvoje djece: Kata 1847., Jure 1849. Po Mandinoj smrti Mate se oženio drugi put 1851. Domom Grubišić iz Blaževića, kćeri Mate i Perke r. Logara. Mate i Doma imali su kćer Ružu.

Jakov se vjenčao 1854. Matijom Tomas iz Drinovaca, kćeri Jakova i Božice r. Čutuk. Jakov i Matija imali su (do 1871.) petero djece: Mate 1856., Grgo 1859., Blaž 1862., Lucija 1865., Iva 1868.

Mijo Majstorović bio je rođen oko 1775. Vjenčao se oko 1795. Katom Šimić iz Ružića. Mijo i Kata imali su barem dvoje djece: Mate oko 1795., Manda 1799.

Mate se vjenčao 1822. Lucijom Nuić, kćeri Ivana i Marte r. Vujević. Nisam pronašao da bi Mate i Lucija imali potomstva u Drinovcima.

Po smrti prve žene Mijo se oženio drugi put oko 1805., i to Perkom Rašić. Mijo i Perka imali su šestero djece: Nikola 1808., Jozo 1810., Jakov 1812., Jaka 1816., Jure 1814.,⁴¹ Jela 1819.

Nikola se vjenčao 1836. Marom Majić iz Drinovaca, kćeri Mije i Ive r. Bošnjak. Nikola i Mara imali su petero djece: Ivan 1837., Jure 1842., Nikola 1844., Anđa 1848., Veronika 1851.

Nikola se vjenčao 1876. Franjkom Žulj iz Polica, kćeri Mate i Kate r. Maduna.

Jozo se vjenčao 1841. Ružom Bandić iz Dragičine, kćeri Ivana i Matije r. Širić. Jozo i Ruža imali su troje djece: Mate 1842., Jaka 1844., Ante 1848. Po Ružinoj smrti Jozo se 1851. vjenčao Ivom Mlinarević iz Tihaljine, kćeri Andrije i Dome Mrvelj/ević. Jozo i Iva imali su četvero djece: Šimun 1851., Barbara 1854., Kata 1858., Matija 1860.

Mate se vjenčao 1869. Ivom Eljuga iz Drinovaca, kćeri Petra i Šime r. Erkapić.

Jakov se vjenčao 1844. Katom Leventić iz Drinovaca, kćeri Filipa i Jele r. Majić. Jakov i Kata rodili su sedmero djece: Manda 1846., Mijo 1849., Barbara 1851., Anđa 1853., Matija 1858., Grgo 1862., Manda 1867.

Jure se oženio 1847. Anđom Žulj/ević iz Ružića, kćeri Stipana i Matije r. Logarić. Nisam pronašao da bi imali djece u Drinovcima.

---

⁴¹ Majka pogrešno upisana kao Kata Rašić!

Marinovići

Već je naprijed, prilikom obrade Erkapića, rečeno da su Marinovići, od kojih su nastali Erkapići, najvjerojatnije doselili iz susjednoga Slivna, s one strane granice. To ovdje nećemo ponavljati, nego donosim samo kratko rodoslovlje onih Marinovića, koji su ostali na starom prezimenu i nisu preuzeli novo prezime Erkapić. Danas u Drinovcima žive samo dvije obitelji s tim prezimenom, dok je Erkapića znatno više – 13 obitelji.

Jure Marinović rođen je oko 1775. Vjenčan je Mandom Prgomet oko 1800. Živjeli su zacijelo u Slivnu. Imali su sina Antu oko 1800. Možda su njihovi sinovi i Jozo i Ivan, ali to ne mogu dokazati jer nedostaju ključni podatci u matičnim knjigama.

Ante vjenčan 1827. Matijom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Ante i Perke r. Šimić. Ante i Matija imali su šestero djece: Mate 1827., Mate 1830.,⁴² Kata 1833., Nikola 1836., Vida 1839., Iva 1842.

Mate I. vjenčan 1854. Anđom Kondža iz Ružića, kćeri Stipana i Cvite r. Kordić. Mate i Anđa rodili su (do 1871.) petero djece: Andrija 1855., Ruža 1857., Jaka 1861., Ruža 1864., Jakov 1868.

Mate II. se oženio 1857. Matijom Glavaš iz Bovana (Drinovci), kćeri Mate i Ruže r. Rašić. Mate i Matija imali su (do 1871.) petero djece: Anđa 1858., Marko 1861., Kata 1864., Jela 1867., Petar 1869.

Nikola se vjenčao 1869. Ivom Božić iz Ružića, kćeri Jure i Kate r. Marijanović.

Jozo – možda stariji sin Jurin – rođen je oko 1790. Vjenčan je oko 1815. Jakom Alerić. Jozo i Jaka rodili su osmero djece: Iva 1816., Lucija 1820., Jurka 1822., Jurka 1824., Kata 1829., Jozo 1831., Ivan 1834., Doma 1838. Nisam pronašao niti njihovo vjenčanje u Matici vjenčanih niti da bi se netko od njihove djece kasnije oženio i imao potomstvo u Drinovcima.

Ivan – možda srednji sin Jurin – rođen je oko 1800. Vjenčan je oko 1820. Matijom Puljiz iz Runovića. Ivan i Matija imali su četvero djece: Anđa 1823., Jure 1827., Blaž 1831., Stipan 1834. Nisam pronašao da bi netko od njihove djece kasnije imao muško potomstvo u Drinovcima.

Po svemu sudeći današnji su Marinovići u Drinovcima potomci Ante, sina Jurina. Danas tu žive dvije obitelji.

---

⁴² Ovo je jedan od iznimno rijetkih slučajeva da su se dva sina zvala istim imenom, Mate; obojica su preživjela djetinjstvo te kasnije zasnovala svoje obitelji. Slično se zbilo u obitelji Buconjić

Mikulići

Mikulići su veoma staro i brojno ružičko pleme. Kasnije su se širili i u susjedna sela, pa tako i u Drinovce. No nije ih bilo puno: tijekom 19. stoljeća tu živi samo jedna obitelj s tim prezimenom. Prvi se preselio Stipan Mikulić, koji se uvjenčao u Drinovce. Danas tu žive četiri obitelji s prezimenom Mikulić.

Stipan Mikulić iz Selina, sin Franje i Anice r. Tabić, vjenčao se 1828. Šimom Grubešić iz Drinovaca, kćeri Ante i Joze r. Čolak, te se po vjenčanju preselio na njezino imanje. Stipan i Šima rodili su šestero djece: Iva 1829., Kata 1831., Mate 1834., Lucija 1838., Doma 1841., Iva 1843.

Mate se vjenčao 1865. Anicom Spajić iz Blaževića, kćeri Ivana i Ive r. Čuljak. Kao mjesto stanovanja navodi se (drinovačka) Kongora. Mate i Anica imali su (do 1871.) dvoje djece: Mara 1867., Ivan 1869.

Milići

Po svemu sudeći nastali su od drinovačkih Tomasa. Točnije, sudeći po dvojnomo prezimenu prilikom krštenja Terezije Tomas-Milić 1858. godine, kćeri Ivanove. Inače se u svim drugim upisima, i na krštenju i na vjenčanju, navodi isključivo prezime Milić. Prezime se prvi put u Drinovima pojavljuje 1810. godine, prilikom krštenja Mare Milić, kćeri Matine. Milići su stanovali na Drinovačkom Brdu i svi potječu od Mate Milića, rođenog oko 1780. godine. Nažalost, ne mogu s punom sigurnošću dokazati da se Mate izvorno prezivao Tomas. Danas tu živi samo jedna obitelj s tim prezimenom.

Mate Milić rođen je oko 1780. godine. Vjenčao se oko 1805. Ivom Krivić iz Kozice. Mate i Iva imali su barem dvoje djece: Blaž oko 1805., Mara 1810.

Blaž Milić vjenčao se 1829. Lucijom Opačak iz Drinovaca, kćeri Martina i Perke r. Alerić. Blaž i Lucija imali su troje djece: Ivan oko 1830., Ilija 1833., Mate 1834. Po Lucijinoj smrti Blaž se oženio drugi put, 1845. Ružom Mlinarević iz Tihaljine, kćeri Mate i Cvite r. Kordić. Nisu imali djece, a Ruža je uskoro umrla, pa se Blaž oženio treći put, 1845., Jurkom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Joze i Šime r. Erkapić. Blaž i Jurka imali su troje djece: Nikola 1846., Ivan 1847., Blaž 1848.

Ivan Tomas-Milić vjenčao se 1852. Matijom Marinović iz Drinovaca, kćeri Mate i Kate r. Bakula. Ivan i Matija rodili su (do 1871.) petero djece: Joza 1855., Terezija 1858., Iva 1863., Anica 1866., Anica 1868.

Ilija Milić oženio se 1862. Ružom Tomas iz Zasida (Tihaljina), kćeri Tome i Jurke r. Vranješ. Ilija i Jurka imali su (do 1871.) dvoje djece: Kata 1864., Ivan 1868.

Blaž Milić se oženio 1869. Katom Primorac, nezak. kćeri Tomice Primorac iz Kašča. Blaž i Kata imali su (do 1871.) sina Ivana 1870.

Nuići

Nuići su još jedno staro i izvorno drinovačko pleme. Spominju se u oba biskupska popisa, kao dakako i od samoga početka sačuvanih ružičkih matica.

U popisu biskupa Dragićevića iz 1742. u Drinovcima živi jedna obitelj s prezimenom Nuić: Božina s 12 članova (8+4). U popisu biskupa Bogdanovića u istome selu još uvijek živi samo jedna obitelj Nuića, Mijina, ali sada s već 23 člana (15+8). Mijo je zacijelo bio sin Bože iz popisa 1742. S njim je očito živjelo više njegove braće ili najbližih rođaka sa svojim obiteljima.

Pleme Nuića kasnije je prilično brzo raslo pa je od 1797. do 1871. tu kršteno 68 djece. Dakako, brojni su u međuvremenu odselili iz Drinovaca, osobito u Bosnu, i to ne samo od početka 19. stoljeća, nego i u drugoj polovici 18. stoljeća.

Tadija Nuić mogao je biti rođen oko 1750. godine. Vjenčan je oko 1775. Jakom Ćorluka iz Gruda. Tadija i Jaka imali su barem četvero djece: Luka oko 1775., Mara oko 1775., Cecilija oko 1780., Klara oko 1780.

Luka je vjenčan 1799. Matijom Blekić iz Blaževića, kćeri Ivana i Lucije r. Grubišić. Luka i Matija imali su dvoje djece: Tada 1800., Luka 1802.

Moguće je da je isti *Luka* bio već prije vjenčan Agatom Perić iz Tihaljine, s kojom je imao sina Barišu 1798., a po njezinoj smrti oženio se Matijom Blekić. Svakako, o Lukinoj obitelji više nema spomena u Drinovcima: ili su odselili, ili izumrli.

Martin Nuić rođen je oko 1760. godine. Vjenčan je oko 1785. Božicom Mlinarević. Martin i Božica imali su barem troje djece: Marta oko 1785., Franjo 1798., Doma 1801. Nisam pronašao da bi Martin i Božica imali muško potomstvo u Drinovcima.

Marta je udata 1807. za Šimuna Tomasa iz Tihaljine.

Ilija Nuić rođen je oko 1765. godine. Vjenčao se oko 1790. Anicom Šimić. Ilija i Anica imali su barem troje djece: Stipan oko 1790., Ivan oko 1795., Mara oko 1800.

Stipan je vjenčan 1814. Jurkom Čuvalo iz Vitine, kćeri Filipa i Jake r. Grlić. Stipan i Jurka imali su devetero djece: Ilija 1816., Doma 1817., Mate 1820., Matija 1823., Mara 1825., Luka 1828., Jaka 1831., Ivan 1834., Iva 1835.

Mate vjenčan 1848. Jakom Leko iz Tihaljine.

Ivan je vjenčan 1818. Jakom Tomas iz Drinovaca, kćeri Bone i Lucije r. Parkut. Ivan i Jaka rodili su dvoje djece: Anđa 1820., Anđa 1821. Po Jakinoj smrti Ivan se vjenčao drugi put, 1825., Jakom Opačak iz Drinovaca, kćeri Martina i Perke r. Alerić. Ivan i Jaka imali su petero djece: Ilija 1825., Kata 1827., Jakov i Stipan, blizanci, 1828., Petar 1831.

Ivan Nuić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Marom Vujević. Ivan i Mara imali su barem četvero djece: Ante oko 1795., Lucija 1797., Jaka 1801., Franjo 1806.

Ante vjenčan 1819. Cecilijom (Anđom) Šimić iz Ružića, kćeri Mate i Perke r. Katurić. Ante i Cecilija imali su petero djece: Stipan 1821., Ivan 1824., Iva 1825., Mate 1827., Ilija 1829.

Filip Nuić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Matijom Šimić iz Ružića. Filip i Matija imali su u Drinovcima dvoje djece: Mate 1799., Kata 1803. O toj obitelji nisam uspio pronaći drugih podataka u ružićkim maticama.

Andrija Nuić rođen je oko 1785. godine. Andrija se vjenčao oko 1810. Matijom Milićević (Pejić) iz Sovića. Andrija i Matija imali su barem četvero djece: Jakov oko 1810., Kata 1822., Mate 1824., Stipan 1827.

Jakov je vjenčan 1834. Ivom Leko iz Tihaljine, kćeri Petra i Joze r. Knezović. Jakov i Iva imali su šestero djece: Anđa 1836., Lucija 1838., Anica 1844., Jakov 1848., Cecilija 1851., Jaka 1856.

Stipan je vjenčan 1850. Lucijom Leko iz Tihaljine, kćeri Nikole i Anđe r. Kordić.

Jure Nuić rođen je oko 1790. godine. Vjenčao se oko 1815. Matijom Pejić iz Sovića. Jure i Matija imali su sina Juru 1818. O njima nisam pronašao drugih podataka. Moguće je da je obitelj izumrla u velikoj kugi koja je trajala od 1815. do 1818. godine.

Opačci

Opačci su još jedno staro drinovačko pleme, i ujedno pleme s granice; živjeli su s obje strane granice te po potrebi prelazili sad na jednu, sad na drugu stranu. O njima je veliko rodoslovlje načinio Zoran Akmadžić,⁴³ a još prije njega detaljno je o njima pisao Anđelko Opačak s Drinovačkog Brda.⁴⁴ Opačci su živjeli i na mletačkoj strani, i na turskoj strani granice, ponekad štoviše jedan dio iste obitelji na jednoj, drugi na drugoj strani granice. Stoga je nemoguće načiniti rodoslovlje prateći samo ružićke matične knjige – ali to i nije nužno, jer postoji veliko zajedničko i veoma opširno rodoslovlje, uključujući štoviše i one Opačke koji su tijekom 18. i 19. stoljeća odselili u Bosnu, u plehanski kraj. Nastali su vjerojatno od staroga hercegovačkog plemena Dragićevića, koje se tijekom Morejskog rata krajem 17. stoljeća selilo iz Brotnja na mletačko područje, a neki su se kasnije vraćali preko granice, opet pod tursku vlast, zacijelo isključivo iz ekonomskih razloga. Prezime Opačak u sačuvanim se

⁴³ Z. AKMADŽIĆ, *Izgubljeni u vremenu*, Zagreb, 2013., str. 29-297.

⁴⁴ A. A. OPAČAK, *Moje Drinovačko Brdo*, D. Brdo, 2009.

vrelima spominje već početkom 18. stoljeća, i to najprije u Vrgorcu, a malo kasnije i u okolnim selima, osobito u Kozici. Iz Kozice, na samoj granici, neki najprije povremeno, a potom i stalno prelaze na Drinovačko Brdo, gdje su imali staje i držali stoku. Osim Opačaka od staroga plemena Dragičevića nastali su i neki drugi rodovi, ili izravno ili od Opačaka: Akmadžići, Kurtovići, Medaci i Stipići.⁴⁵

U popisu iz 1742. godine u Drinovcima živi prilično velika obiteljska zadruga Mije Opačka sa 16 članova (12+4). No u popisu iz 1768. Opačaka u Drinovcima nema, što bi moglo značiti da ih je župnik koji je predavao izvješće biskupu Bogdanoviću zatekao s one strane granice pa ih nije upisao u popis svojih vjernika. No još je vjerojatnije da su oni na istome mjestu, u Drinovcima, samo su 1768. upisani kao Kurtovići; jer je potpuno sigurno da su Kurtovići nastali od Opačaka.⁴⁶

Opačci dakle trajno žive u Drinovcima, točnije na Drinovačkom Brdu, barem od 1742., što najbolje svjedoče matične knjige koje počinju od 1797. godine. Žive na samoj granici, pa župnik ponekad upiše Brdo, župa Kozica. U početku su na drinovačkoj strani tri obitelji, kasnije se pomalo šire, ali čini se ne previše. Brojni u međuvremenu odseljavaju u daleke krajeve, osobito u Bosansku Posavinu (plehanski kraj, Derventa). Drugi trajno ostaju s one strane granice. Danas u drinovačkoj župi žive samo četiri obitelji Opačaka.

Martin Opačak mogao je biti rođen oko 1770. Vjenčao se oko 1795. Perkom Alerić iz Drinovaca. Martin i Perka imali su u Drinovcima barem četvero djece: Lucija 1797., Jakov oko 1800., Jaka oko 1800. (udata 1825. za Ivana Nuića), Luka 1801.

Jakov se vjenčao 1826. Ivom Vranješ iz Ružića, kćeri Joze i Ruže r. Čuljkušić. Jakov i Iva rodili su šestero djece: Kata 1827., Jure 1829., Jozo 1832., Jaka 1834., Jozo 1838., Marijan 1840.

Luka Opačak-Kurtović vjenčao se 1836. Ružom Kravić (Krilić?) iz Kozica, kćeri Grge i Šime r. Milić.

Mate Opačak rođen je oko 1770. godine. Mate se vjenčao oko 1795. Martom Jurić iz Vojnića (Dola). Mate i Marta imali su u Drinovcima troje djece: Blaž 1799., Petar 1801., Jurka 1806. Njihovi sinovi nisu imali potomstva u Drinovcima.

Jure Opačak rođen je oko 1780. Vjenčao se oko 1805. Cvitom Rosić (Roso) iz Zavojana ili, točnije, Zmijavaca (Mijaca?). Jure i Cvita imali su barem sedmero djece: Mijo 1797., Jurka 1800., Joza 1802., Antonija 1805., Manda 1808., Grgo oko 1810., Jozo 1815.

⁴⁵ Usp. Z. AKMADŽIĆ, *Izgubljeni u vremenu*, passim.

⁴⁶ Usp. A. A. OPAČAK, *Moje Drinovačko Brdo*, str. 163.

Grgo se vjenčao 1831. Ružom (Mikulić) Šiljić iz Kozica, kćeri Ivana i Jurke r. Antunović. *Grgo* i Ruža imali su u Drinovcima dvoje djece: Mijo 1832., Ivan 1837.

Jozo Opačak-Kurtović vjenčao se 1844. Jakom Majić iz Drinovaca, kćeri Franje i Mande r. Alerić.

Zanimljiv je spomen Opačaka u Grudama:

Marko Opačak iz Poljica mogao je biti rođen oko 1760. Oženio se Katom Herceg iz Šipovače oko 1785. Marko i Kata imali su sina Tomu oko 1790.

Toma Opačak, kojemu se prilikom vjenčanja kao mjesto boravka navode Grude, vjenčao se 1813. Božicom Musić iz Rasna, kćeri Ante i Kate r. Oroz iz Uzarića. *Toma* i Božica imali su u Grudama dvoje djece: Šima 1813., Kata 1821. Potom ih netragom nestaje iz Gruda.

Pandžići

Pandžići su nastali od staroga drinovačkog plemena Glavaš. O tome nema nikakve dvojbe jer se to veoma lako može zaključiti na temelju sačuvanih matičnih knjiga. Istina, nema previše dvojnih prezimena Glavaš-Pandžić (u Matici krštenih samo jednom, prilikom krštenja Marijana, sina Mije Pandžića-Glavaša i Vide r. Barić, 1857. godine, a u Matici vjenčanih pet puta, 1849. dvaput, 1850., 1856. i 1857. godine), ali na temelju rekonstrukcije obiteljskog rodoslovlja to je višekratno potvrđeno jer se neka djeca u istih roditelja ponekad prezivaju Glavaš, a ponekad opet Pandžić. Prezime se ponekad upisuje i kao Pandža.

U popisima iz 1742. i 1768. Pandžića u Drinovcima nema; još su se uvijek prezivali isključivo Glavaši, iako su se „kućile“ već tada nazivali i Pandžama, odnosno Pandžićima. O tome zapravo najbolje svjedoči ime ondašnjega drinovačkog župnika iz 1742. godine, fra Ante Pandžića, koji je bio član kreševskoga samostana, ali zacijelo rodom iz samih Drinovaca, gdje je bio i župnik. Već od samoga početka sačuvanih matičnih knjiga u njima se navodi i prezime Pandžić; tako je već 1797. krštena Matija, kći Tome Pandžića i Kate r. Vlašić. Tko je bio taj Glavaš koji je imao nadimak Pandža, a po kojem su neki Glavaši kasnije prozvani Pandžićima, teško da ćemo ikada saznati.

Današnji Pandžići vuku podrijetlo od četvorice Glavaša-Pandžića: Tome, Gabre, Andrije i Bone (s tim da za Gabriju ne mogu pronaći muško potomstvo); njih su četvorica vrlo vjerojatno bili braća. Njihov je otac bio jedan od sinova ili Martina ili Andrije Glavaša, koji se spominju u popisu iz 1768. godine. Štoviše, vrlo vjerojatno Andrije Glavaša, budući da se Andrijino, a ne Martinovo ime kasnije spominje u rodoslovlju. Manja je vjerojatnost da im je Andrija zapravo bio otac.

Toma Glavaš-Pandžić rođen je oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Katom Vlašić iz Sovića. Toma i Kata imali su petero djece: Jure oko 1795., Jaka oko 1795., Matija 1797., Anđa 1800., Manda 1806. Matiji je prilikom krštenja upisano prezime Pandžić, a Anđi i Mandi Glavaš.

Jure vjenčan 1821. Mandom Šimić iz Ružića, kćeri Petra i Matije r. Mlinarević. Jure i Manda imali su šestero djece: Ivan 1822., Mate 1824., Iva 1826., Marko 1828.,⁴⁷ Matija 1831., Kata 1835. Svoj djeci upisano je prezime Pandžić.

Gabro Glavaš-Pandžić rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Tomicom Tomas. Gabro i Tomica imali su šestero djece: Nikola 1797., Manda 1801., Iva oko 1805., Ante 1807., Jela 1810., Perka 1813. Svima je upisano prezime Glavaš, osim Perki Pandžić. Nisam uspio pronaći njihovo muško potomstvo u Drinovcima.

Andrija Glavaš-Pandžić rođen je oko 1760. Vjenčan oko 1785. Anicom Nikić. Andrija i Anica imali su sina Antu, rođenog oko 1790.

Ante Glavaš-Pandžić vjenčan 1817. Matijom Šimić iz Ružića, kćeri Stipana i Anđe r. Iličić. Ante i Matija rodili su sedmero djece: Marijan 1819., Marko 1820., Stipan 1823., Kata 1826., Anđa 1828., Kata 1830., Iva 1837. Svoj djeci upisano je prezime Pandžić.

Marijan vjenčan oko 1845. Vidom Barić. Marijan i Vida imali su barem dvoje djece: Ruža 1848., Lovro 1850.

Bono Glavaš-Pandžić rođen je oko 1760. Vjenčan oko 1790. Vidom Šimić. Imali su barem pet sinova: Blaž oko 1790., Ivan oko 1792., Jure oko 1795., Jozo oko 1800., Nikola oko 1810.

Blaž Pandžić vjenčan 1816. Božicom Lukenda iz Tihaljine, kćeri Mije i Mande r. Alilović. Blaž i Božica u Drinovcima nisu imali djece.

Ivan Glavaš-Pandžić vjenčan 1818. Lucijom Nuić iz Drinovaca, kćeri Andrije i Kate r. Rašić. Ivan i Lucija imali su barem troje djece: Mate 1824., Petar 1829., Matija 1831. Svima im je upisano prezime Glavaš.

Jure Glavaš-Pandžić vjenčan 1820. Vidom Lukenda iz Tihaljine, kćeri Mije i Mande r. Alilović (dva brata oženili dvije sestre!). Jure i Vida imali su četvero djece: Mate 1821., Stipan 1822., Kata 1824., Ivan 1828. Stipanu upisano prezime Glavaš, ostaloj dvojici Pandžić.

Stipan vjenčan 1846. Katom Tomas iz Drinovaca, kćeri Martina i Mande r. Stipić. Stipan i Kata imali su barem dvoje djece: Kata 1849., Matija 1850.

---

⁴⁷ Prilikom upisa krštenja Ive i Marka majci Mandi pogrešno upisano prezime Mlinarević; to je prezime njezine majke!

Jozo Pandžić vjenčan 1826. Anđom Mikulić sa Selina, kćeri Vida i Mande r. Tomić. Jozo i Anđa imali su petero djece: Jure 1828., Antonija 1831., Kata 1836., Marijan 1833., Vida 1842.

Nikola Pandžić vjenčan je 1829. Katom Marić iz Grude, kćeri Franje i Jake r. Alerić. Nikola i Kata imali su barem dvoje djece: Mate 1831., Nikola 1833.

Očito je da su brojni odseljavali iz Drinovaca još i tijekom 19. stoljeća, jer se brojnim rodoslovlje prekida, a to nije uvijek znak izumiranja, nego puno češće napuštanja rodnog ognjišta i odlaska u svijet.

Danas u Drinorcima živi 50 obitelji s prezimenom Pandžić – samo jedna manje od Glavaša, od kojih su Pandžići natsali.

Radići

Prezime Radić u Drinorcima ne postoji u popisima iz 1742. i 1768. godine, ali zato postoji od samoga početka sačuvanih matičnih knjiga, dakle već od 1797. U Drinorcima su živjele dvije obitelji: Mije i Mate Radića. Nisam uspio pronaći njihov rodbinski odnos, ali je moguće da su bili braća. Mijin otac bio je Jozo, a moguće i Matin. Nisam uspio odgonetnuti otkuda su doselili u Drinovce, ali je vrlo moguće da je to bilo s dalmatinske granice. Danas u Drinorcima živi 12 obitelji s prezimenom Radić.

Jozo Radić rodio se oko 1740., nepoznato u kojem mjestu. Vjenčan je 1765. Lucijom Grubišić iz Graca posuškoga. Jozo i Lucija imali su sina Miju, rođenog oko 1770. Možda je njihov sin i Mate, rođen oko 1785.

Mijo se vjenčao 1797. Šimom Vuković iz Mostara, kćeri Ivana i Barbare r. Budić iz Vira. Mijo i Šima imali su u Drinorcima četvero djece: Ante 1801. (mjesto rođenja Tihaljina!), Blaž 1808., Lucija 1809., Ivan 1814. Ime i prezime majke prilikom krštenja 1809. i 1814.: Šima Barić iz Alagovca. Nije jasno je li riječ o istoj Šimi kojom se Mijo vjenčao 1797. Nije jasno ni jesu li neko vrijeme živjeli izvan Drinovaca. Svakako, čini se da nisu imali daljnega potomstva u Drinorcima.

Mate Radić rođen je oko 1785. Vjenčao se oko 1813. Tomicom Vuletić iz Kostričića. Mate i Tomica imali su šestero djece: Mara 1814., Jozo 1817., Ivan 1820., Petar 1822., Jakov 1824., Kata 1827.

Jozo se vjenčao 1851. Anicom Topić iz Vrbnja, kćeri Mate i Ive r. Đerek. Jozo i Anica rodili su šestero djece: Franjka 1853., Mate 1857., Lucija 1859., Jozo 1862., Mate 1865., Iva 1868.

Ivan⁴⁸ se vjenčao oko 1852. Anđom Topić (moguće da su dva brata oženili dvije sestre). Ivan i Anđa imali su petero djece: Šima 1853., Kata 1855., Anica 1856., Apolonija 1859., Ante 1860.

Ante se vjenčao 1857. Matijom Milas iz Tihaljine, kćeri Jure i Šime r. Primorac. Ante i Matija imali su (do 1871.) petero djece: Pavao 1859., Petar 1861., Matija 1864., Jakov 1868., Grgo 1870.

Ravlići

Ravlići su staro pleme, ali ne drinovačko, nego s one strane granice – iz Kozice. Tako u popisu kućedomaćina u Kozici Ravliće nalazimo već 1732. godine; kućedomaćini: Mate, Grgo, Andrija, Luka i Jure. Godine 1744. u istome selu žive četiri domaćinstva s tim prezimenom.⁴⁹ Prvi put u ružičkim maticama prezime susrećemo 1808. godine, na krštenju Ivana Kozine iz Drinovaca, sina Jozina: majka mu je bila Marta Ravljic iz Slivna.

U muškome potomstvu prezime susrećemo tek 1831. godine, prilikom krštenja Lucije Ravlić.

Slijedi rodoslovlje plemena Ravlić u Drinovcima. Kao mjesto stanovanja upisani su Drinovci, Brdo i Ploca. Čini se da su svi Ravlići u Drinovcima potomci Petra Ravlića, koji se tu trajno nastanio ženidbom. Danas tu žive četiri obitelji Ravlića.

Petar Ravlić bio je rođen oko 1800., vjerojatno u Kozici. Vjenčan je Mandom Alerić oko 1825. i trajno preselio u Drinovce. Petar i Manda imali su barem troje djece: Jakov oko 1825., Lucija 1831., Petar 1833.

Jakov je vjenčan 1848. Matijom Tomas-Kelavić iz Zasida (Tihaljina), kćeri Tome i Jurke r. Vranješ. Jakov i Matija rodili su devetero djece: Kata 1850., Antonija 1852., Cvita 1854., Mijo 1856., Koleta 1859., Ruža 1863., Jaka 1866., Matija 1868., Matija 1870.

Mijo je vjenčan 1877. Vidom Perić iz Tihaljine, kćeri Ante i Ruže r. Rašić

Petar je vjenčan 1856. Katom Vekić iz Drinovaca, kćeri Andrije i Matije r. Lozina iz Slivna. Petar i Kata imali su (do 1871.) troje djece: Nikola 1858., Paškal 1861., Anđa 1868.

Jozo Ravlić rođen je oko 1830. Možda je i on Petrov sin, ali to nisam uspio sigurno utvrditi. Vjenčao se oko 1855. Ružom Akmadžić. Jozo i Ruža imali su troje djece: Mate 1856., Ivan 1858., Kata 1861. Čini se da se Jozo poslije Ružine smrti ponovno oženio, Jakom Vučko, s kojom je do 1871. imao sina Matu 1868.

⁴⁸ Postoji, doduše, mogućnost i da je riječ o Ivanu, sinu Mijinu (rođen 1814.), jer nisam pronašao podatak o njegovu vjenčanju. Ali je vjerojatnije da je riječ o Ivanu, sinu Matinu, kako je ovdje i navedeno.

⁴⁹ Z. AKMADŽIĆ, *Izgubljeni u vremenu*, str. 36, 40-41.

Rogići/Roge

Rogića je u Drinovcima uvijek bilo malo, u početku tek po jedna obitelj, kasnije tek neznatno više: od 1797. do 1871. rođeno je tek 25 djece s tim prezimenom. U Matici krštenih prezime se redovito bilježi kao Rogo. Danas u Drinovcima živi sedam obitelji Rogića.

Prema popisu biskupa Dragičevića iz 1742. u Drinovcima je bila samo jedna obitelj s tim prezimenom: Ante Rogića sa 6 članova (4+2), a biskup Bogdanović zabilježio je 1768. dvije obitelji: Ivanovu s 5 članova (2+3) i Andinu s dva člana (2+0), ukupno 7 članova.

Ante Rogić mogao je biti rođen oko 1775. godine. Imena njegovih roditelja nažalost ne možemo saznati jer je župnik fra Bono Kmetović potpuno nedopustivo izostavljao upise roditelja mladenaca u čitavo vrijeme svoga župnikovanja u Ružićima! Onaj Ante Rogić iz popisa 1742. godine vjerojatno mu je bio djed, a Ivan iz popisa 1768. mogao mu je biti otac. Ante se vjenčao 1802. Katom Rašić iz Tihaljine. Ante i Kata imali su četvero djece: Anđa 1802., Andrija 1806., Ivan 1809., Mate 1813.

Andrija Rogo vjenčan je 1833. Lucijom Kordić iz Tihaljine, kćeri Mije i Barbare r. Rosić (Roso) iz Mijaca. Andrija i Lucija imali su petero djece: Kata 1834., Mate 1838., Perka 1839., Janja 1843., Jozo 1847.

Ivan Rogo vjenčan je 1841. Anđom Grubešić, kćeri Mate i Jele r. Petrović. Ivan i Anđa imali su troje djece: Mate 1843., Ivan 1844., Kata 1847.

Mate Rogo vjenčan je 1846. Marom Grubišić iz Blaževića, kćeri Mate i Perke r. Logara. Mate i Mara imali su petero djece: Mate 1846., Anđa 1848., Petar 1850., Cecilija 1851., Jure 1856.

Mate Rogo mogao je biti brat naprijed spomenutoga Ante Rogića te rođen oko 1785. godine. Mate se vjenčao oko 1810. Ivom Ravlić iz Kozica (Slivna). Mate i Iva imali su dva sina: Nikola 1815., Jakov 1818.

Nikola Rogo vjenčan je 1851. Matijom Šimić-Žulj iz Ružića, kćeri Marka i Antonije r. Kordić. Nikola i Matija rodili su četvero djece: Marko 1853., Marijan 1857., Jozo 1858., Marijan 1862.

Rose/Rosići

Rose se u Drinovcima (ili na D. Brdu) pojavljuju od samoga početka sačuvanih matičnih knjiga: prvi spomen je već 1797. godine, kada se navodi Cvita Rosić iz Zavojana ili Mijaca, dakle na samoj granici prema Drinovcima ili Tihaljini. Cvita se udala za Juru Opačka iz Drinovaca i te godine rodila sina Miju. Godinu kasnije navodi se Perka Rosić iz Zavojana (ili Mijaca ili Zmijavaca), udata za Miju Kordića iz Tihaljine, koja je rodila kćer Mandu. Malo poslije navode se i druge žene s prezimenom Rosić, uglavnom iz Mijaca, udate

u Hercegovinu. To pokazuje kako je „prekogranična suradnja“ funkcionirala odlično.

Nije trebalo čekati dugo i da se netko od muških potomaka Rosa premjesti preko granice u Hercegovinu, u Drinovce (Brdo) ili Tihaljinu (Jabuka). Prvi je bio Luka Rosić (Rosi, Roso), koji se prvi put spominje 1802. godine. Danas u drinovačkoj župi živi osam obitelji s prezimenom Roso.

Luka Rosić, rodom iz Zmijavaca (Mijaca?), vjenčao se 1802. Antonijom Alerić iz Drinovaca i preselio na hercegovačku stranu. Više je nego zanimljivo da je župnik fra Bono Kmetović mladoženju upisao kao Petra Rosića, ne navodeći, dakako, imena njegovih roditelja (jer to inače nije uopće činio!), iako je iz Matice krštenih razvidno da se mladoženja zvao Luka, a ne Petar Rosić. Luka i Antonija imali su u Drinovima troje djece: Jurka 1802., Blaž 1804., Jakov 1806. Čini se da su i oni, kao i kasnije obitelji njihove djece, povremeno boravili preko granice, pa je teško načiniti potpuno rodoslovlje. Svakako, drinovački Rose su potomci Luke Rose i Antonije r. Alerić.

Jakov Roso vjenčao se oko 1828. Matijom Šimić. Živjeli su na D. Brdu, ali – čini se – povremeno i preko granice, pa nisu sva njihova djeca upisana u Drinovima. Jakov i Matija imali su šestero djece: Mate 1828., Ante 1830., Nikola oko 1830., Jozo oko 1835., Andrija? oko 1835., Ruža 1845.

Nikola se vjenčao 1856. Katom Vrcan iz Drinovaca, kćeri Stipana i Cvite r. Perić. Nikola i Kata imali su (do 1871.) šestero djece: Ruža 1856., Vida 1858., Mate 1861., Iva 1864., Jure i Ivan, blizanci, 1867.

Jozo Roso vjenčao se 1860. Ružom Alerić s D. Brda, kćeri Stipana i Mande r. Jukić iz Runovića. Jozo i Ruža imali su (do 1871.) četvero djece: Ante 1861., Janja 1863., Manda 1866., Ilija 1869.

Andrija se vjenčao oko 1860. Mandom Medak iz Poljica. Andrija i Manda imali su (do 1871.) troje djece: Joza 1861., Petar 1867., Ante 1870.

Blaž Roso vjenčao se oko 1830. Domom Kordić. Blaž i Doma imali su sina Antu 1831. Nisam našao daljnjih podataka o ovoj obitelji.

Sabljići

Blaževićki Sabljići (danas tu žive četiri obitelji) potomci su Jure Sabljića, sina Marka i Kate r. Rozić, koji se tu preselio iz Buhova 1818. prilikom vjenčanja s Anđom Blekić iz Blaževića, kćeri Ivana i Lucije r. Grubišić. Jure je bio rođen oko 1790.

Jure Sabljić i Anđa r. Blekić imali su sina Petra oko 1830. i kćer Katu oko 1840. (vjenčana 1865. za Ivana Grubišića iz Blaževića). Ne znam gdje su Petar i Kata rođeni, jer u ružičkoj Matici krštenih nema ni njih ni druge moguće Jurine i Anđine djece.

Petar se vjenčao oko 1860. Mandom Boban iz Bobanove Drage. Petar i Manda imali su (do 1871.) petero djece: Jure 1863., Ivan 1865., Anđa 1868., Iva i Kata, blizanke, 1870.

Spajići

Spajići su staro grudsko prezime. No prilično rano pojavljuju se i u Blaževićima; prvi spomen prilikom krštenja Nikole Spajića, sina Matinog, 1818. godine. Tu su zacijelo preselili upravo iz Gruda.

Mate Spajić mogao je biti rođen oko 1785., zacijelo u Grudama. Vjenčan je oko 1810. Anđom Vranješ iz Selina. Mate i Anđa imali su barem četvero djece: Ante oko 1810., Ivan oko 1820., Matija 1820., Mate oko 1830.

Ante vjenčan 1832. Ivom Crnjac iz Britvice, kćeri Ante i Kate r. Ljubić. Ante i Iva imali su sedmero djece: Kata 1833., Jozo 1836., Ivan 1839., Mate 1839., Blaž 1845., Anđa 1849., Franjka 1852.

Jozo vjenčan 1857. Ružom Šimić iz Alagovca, kćeri Jakova i Anđe r. Vukojević. Jozo i Ruža imali su (do 1871.) šestero djece: Jaka 1858., Kata 1859., Blaž 1862., Vida 1864., Ivan 1866., Anđa 1870.

Mate vjenčan 1865. Anđom Barić iz Alagovca, kćeri Ivana i Kate r. Šimić. Mate i Anđa imali su (do 1871.) dvoje djece: Ruža 1865., Ivan 1869.

Ivan vjenčan 1844. Ivom Čuljak iz Gorice, kćeri Mate i Jake r. Zorić. Ivan i Iva rodili su sedmero djece: Anica 1845., Matija 1848., Jozo 1851., Stipan 1854., Kata 1856., Stipan 1859., Jaka 1863. Čini se da se Ivan po Ivinoj smrti oženio drugi put, oko 1865., Anđom Zorić, s kojom je imao (do 1871.) kćer Ivu 1869.

Mate vjenčan 1853. Ivom Mikulić iz Blaževića, kćeri Stipana i Šime r. Grubišić. Mate i Iva imali su (do 1871.) osmero djece: Janja 1854., Stipan 1855., Kata 1858., Matija 1860., Lucija 1862., Blaž 1865., Anica 1865., Jaka 1869.

Tako su blaževićki Spajići potomci Mate Spajića, koji se u Blaževićima nastanio oko 1810. godine. Danas u Blaževićima živi 10 obitelji s prezimenom Spajić.

Stipići

U popisu iz 1742. godine u Drinovcima živi obitelj Lovre Stipića sa 6 članova (4+2). U Mandićevu prijepisu stoji: *Laurentius Stipach*, što je pogrešno; prezime nije glasilo Stipać, nego Stipić. A da je tomu tako potvrđuje sljedeći popis katoličkog stanovništva, onaj koji je obavio biskup Bogdanović 1768. godine, prema kojemu u Drinovcima živi obitelj Mate Stipića sa 17 članova (11+6). Stipići su nastali od Opačaka, a Opačci vjerojatno od staroga

broćanskog plemena Dragičevića, kojih je dio prebjegao u Vrgorsku krajinu tijekom Morejskoga rata, oko 1690. godine.⁵⁰ Stipići također žive na samoj granici prema Dalmaciji, tako da neku njihovu djecu krštava runovički župnik (fra Srećko Luetić). Štoviše, vrlo je moguće da je taj dio obitelji („ženski“) boravio s onu stranu granice, a neki muški članovi u Drinovcima.

U matičnim knjigama prezime Stipić prvi se put spominje 1812. godine, prilikom krštenja Janje, kćeri Andrije Stipića i Ruže r. Zorić; Andrijina i Ružina obitelj ujedno je i jedina u Drinovcima u prvim desetljećima 19. stoljeća u kojoj se rađaju djeca. Danas u drinovačkoj župi živi samo jedna obitelj s prezimenom Stipić.

Andrija Stipić st. mogao je biti rođen oko 1765. godine, vrlo vjerojatno u Drinovcima i vrlo je vjerojatno sin Mate Stipića kojega u Drinovcima zatiče popis iz 1768. godine. Andrija se oženio oko 1790. Jakom Glavaš iz Drinovaca. Andrija i Jaka imali su sina Andriju, rođenog oko 1790.

Andrija Stipić vjenčan je 1812. Ružom Zorić iz Gruda, kćeri Ante i Jele r. Spajić. Andrija i Ruža imali su šestero djece: Janja 1812., Marta 1814., Ivan 1816., Ante 1818., Iva 1819., Jurka 1821.

Ivan (mjesto boravka: Ploca) vjenčao se 1838. Ivom Tomas iz Tihaljine, kćeri Šimuna i Marte r. Nuić. Ivan i Iva imali su sedmero djece: Petar 1839., Mate 1842., Franjo 1845., Iva 1849., Filipa 1852., Matija 1855., Nikola 1859.

Ante se vjenčao 1845. Jakom Bandić iz grudske Dragičine, kćeri Pavla i Ive r. Tomas. Ante i Jaka imali su petero djece: Ivan 1848., Ruža 1851., Mara 1853., Kata 1855., Doma 1861.

Bono Stipić mogao je također biti rođen oko 1765. i moguće je da je bio Andrijin brat. Vjenčan je oko 1790. Antonijom Alerić iz Drinovaca. No nisu imali muškoga potomstva, barem ne u Drinovcima. Za njih znamo na temelju vjenčanja njihovih dviju kćeri: Kata, rođena oko 1790., udala se 1815. za Grgu Kordića, a Manda, rođena također oko 1790., udala se 1816. za Martina Tomasa.

Šimići

Šimići su staro ružičko pleme. Tu su 1742. živjele tri obitelji Šimića, a 1768. već sedam obitelji s tim prezimenom. U navedenim popisima u Drinovcima nema Šimića. No neki su od njih kasnije preselili u Drinovce, tako da ih tu zatičemo počevši već od 1813. godine; prvi put prilikom krštenja Anđe, kćeri Marijana Šimića, upravo navedene godine. Čini se da su Šimići preseljavali iz Ružića u Drinovce u najvećoj mjeri na domaćinstvo svojih supruga, koje

---

⁵⁰ N. MANDIĆ, *Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Brotnju*, Mostar – Brotnjo, 2001., str. 231.

su bile rodom iz Drinovaca. Danas u drinovačkoj župi živi čak 30 obitelji s prezimenom Šimić.

Mate Šimić iz Ružića rođen je oko 1755. godine. Vjenčan je oko 1780. Lucijom Nogalović iz Uzarića. Mate i Lucija imali su barem dva sina: Marijan oko 1780., Luka oko 1790.

Marijan se vjenčao 1808. Ružom Spajić iz Gruda, kćeri Ivana i Jele r. Vranjković. Marijan i Ruža rodili su šestero djece: Lucija 1809., Anđa 1813., Jaka 1816., Ivan 1818., Ivan 1820., Matija 1825. Najstarija Lucija i najmlađa Matija rođene su u Grudama, a ostalih četvero u Drinovcima. Tako valja pretpostaviti da je njihova obitelj nastavila živjeti u Grudama.

Luka se vjenčao 1814. Matijom Majić iz Drinovaca, kćeri Mate i Kate r. Leventić te se preselio na njezino imanje. Luka i Matija imali su u Drinovcima dvoje djece: Lovro 1815., Nikola 1817. Njihova obitelj se više ne spominje u ružićkim maticama.

Stipan Šimić iz Ružića rođen je oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Domom Mikulić. Stipan i Doma imali su sina Ivana oko 1795.

Ivan se vjenčao 1821. Jelom Kordić iz Tihaljine, kćeri Mije i Perke r. Rosić iz Mijaca, a potom su se preselili u Drinovce. Ivan i Jela imali su sedmero djece: Kata 1822., Jozo 1824., Vida 1826., Petar oko 1830., Luka 1831., Doma 1835., Valentin 1838.

Petar se vjenčao 1858. Ivom Žulj/ević iz Ružića, kćeri Jakova i Lucije r. Vranković. Petar i Iva imali su (do 1871.) u Drinovcima troje djece: Martin 1859., Jakov 1865., Grgo 1869.

Luka se vjenčao 1861. Ivom Miloš iz Gruda, kćeri Joze i Kate r. Mikulić. Luka i Iva imali su (do 1871.) petero djece: Nikola 1861., Ivan 1863., Kata 1865., Mate 1868., Matija 1869.

Stipan Šimić⁵¹ rodio se u Ružićima oko 1775. godine. Vjenčao se Anđom Iličić oko 1800. Stipan i Anđa imali su sina Jakova oko 1800.

Jakov se vjenčao 1825. Matijom Leventić iz Drinovaca, kćeri Lovre i Mare r. Džambušić (Džambo, Čambo!), te se potom preselio na njezino imanje u Drinovce. Jakov i Matija rodili su šestero djece: Stipan 1826., Mate 1828., Stipan 1830., Jozo 1833., Ivan 1836., Stipan 1839.

Mate se vjenčao 1857. Ružom Glavaš iz Drinovaca, kćeri Joze i Matije r. Grubešić.⁵² Nisu imali djece. Po Ružinoj smrti Mate se vjenčao 1857. Lucijom Glavota iz Drinovaca, kćeri Jure i Mande r. Bekavić iz Runovića. Mate i Lucija imali su u Drinovcima dvoje djece: Marijan 1858., Šima 1862.

---

⁵¹ Moguće je da je riječ o istome Stipanu Šimiću, koje je vjenčao Domu Mikulić pa kad je ona umrla, vjenčao Anđu Iličić.

⁵² Vidi sljedeću bilješku!

Ivan se vjenčao 1866. Jakom Majstorović iz Drinovaca, kćeri Joze i Ruže r. Bandić. Ivan i Jaka imali su (do 1871.) dvoje djece: Iva 1868., Grgo 1870.

Mate Šimić vjenčao se oko 1825. Jozom Tolić iz (vitinskoga) Otoka. Nisam uspio pronaći čiji je Mate sin; vjerojatno naprijed navedenog Stipana Šimića. Mate i Joza rodili su devetero djece: Matija 1829., Jozo 1831., Stipan 1834., Agata 1839., Jure oko 1840., Manda 1842., Stipan 1844., Kata 1847., Ivan 1851.

Jozo se vjenčao 1856. Matijom Roso iz Tihaljine, kćeri Mate i Lucije r. Šimić-Pralas. Jozo i Matija nisu imali djece u Drinovcima.⁵³

Jure se vjenčao 1862. Mandom Glavaš iz Bovana, kćeri Mate i Ruže r. Rašić. Jure i Manda imali su (do 1871.) troje djece: Kata 1863., Jaka 1867., Mate 1870.

Tolići

U Drinovcima Tolića ima veoma malo: tijekom 19. stoljeća tu je redovito živjela samo jedna obitelj s time prezimenom. Ali se zato Tolići navode u velikom broju u Grudama i u Tihaljini, gdje ih nalazimo već u popisima iz 1742. i 1768. godine.

U Drinovce je preselio Filip Tolić iz Tihaljine oko 1810. godine. Danas u Drinovcima žive četiri obitelji s prezimenom Tolić.

Jure Tolić iz Tihaljine rođen je oko 1755. godine. Vjenčao se Mandom Primorac iz Kašča ponad Šipovače oko 1780. Imali su sina Filipa oko 1780.

Filip se vjenčao 1803. Ružom Roso-Čepo iz Tihaljine, kćeri Tome i Marte r. Bradvica iz Vojnića. Filip i Ruža imali su četvero djece: Matija 1805., Mara 1807., Bariša oko 1810., Mate 1815. Matija i Mara rođene su u Tihaljini, a Mate u Drinovcima. Bariša nije upisan u Maticu krštenih, ali za nj znamo iz Matice vjenčanih. Svakako, Filip se s obitelji preselio iz Tihaljine u Drinovce oko 1810. godine.

Bariša se vjenčao 1833. Domom Čuljak iz Alagovca, kćeri Franje i Anice r. Kozina. Bariša i Doma imali su troje djece: Ruža 1836., Bariša 1842., Franjo oko 1845.

Franjo se vjenčao 1867. Anđom Vekić iz Poljica, kćeri Andrije i Matije r. Lozina iz Slivna. Franjo i Anđa imali su do 1871. dvoje djece: Mate 1868., Jure 1870.

---

⁵³ U Matici vjenčanih ne mogu pronaći vjenčanje Joze Šimića iz Drinovaca i Ruže Glavaš, zacijelo također iz Drinovaca. Jozo i Ruža imali su petero djece: Marijan 1857., Lovro 1858., Ivan 1860., Marko 1862., Iva 1863. Nisam siguran je li možda riječ o pogrešnom upisu vjenčanja: je li moguće da je Jozo Šimić, sin Mate i Joze r. Tolić, zapravo vjenčao Ružu Glavaš, a župnik pogreškom upisao da je vjenčao Matiju Roso!?

Tomas/ović/i

Tomasi su jedno od najstarijih drinovačkih prezimena. Tako se već u turskom defteru iz 1701. u Drinovcima spominje Ivan Tomas (*Tomasoglu*).⁵⁴ Prema popisu biskupa Dragičevića iz 1742. godine u Drinovcima živi pet obitelji s prezimenom Tomas: Matina sa 6 članova (3+3), Mijina sa 7 (3+4), Grgina sa 4 (2+2), Tomina s 11 (6+5) i Jurina sa 6 (3+3), ukupno 34 člana. U popisu iz 1768. godine u Drinovcima živi također 5 obitelji s prezimenom Tomas/ović: Jozina s 8 članova (3+5), Matina s 5 (3+2), Ilijina sa 17 (10+7), Ivanova sa 7 (7+0) i Karlova ili Dragina sa 6 (2+4), ukupno 43 člana.

Tomasi su iz Drinovaca selili i prije i za vrijeme navedenih popisa, kao i u desetljećima i stoljećima nakon toga, što u bliža mjesta, što na sjever u Bosnu, a kasnije i po čitavome svijetu.

Koliko mi je razvidno, u Hercegovini od njih nije nastao nijedan novi rod, nego su svi ustrajno zadržavali staro prezime Tomas. Neki, istina, imaju kućna prezimena, primjerice Tomasi koji su iz Drinovaca preselili u obližnju Tihaljinu (zaselak Zaside) te se prozvali Kelavama ili Kelavićima (prvi spomeni u Matici krštenih 1869. godine), ali to je ipak ostalo samo kućno prezime i nije ušlo u javnu uporabu. Na Brdu su se pak neki Tomasi zvali Milićima (upis krštenja iz 1858.), ali to je također uglavnom ostao samo kućni nadimak. Istina, danas u Drinovcima živi jedna obitelj s prezimenom Milić, nastala zacijelo od Tomasa.

Dakako da je ovdje potpuno nemoguće donijeti cjelovito rodoslovlje drinovačkih Tomasa (jer je samo između 1797. i 1870. u Maticu krštenih upisano 204 krštene djece s tim prezimenom!), to samo navodim najstarije obitelji prema Maticama krštenih i vjenčanih. Danas u Drinovcima živi 55 obitelji s prezimenom Tomas, po čemu su drugi po broju obitelji u župi Drinovci, nakon Majića, kojih ima 74 obitelji.

Mijo Tomas rođen je oko 1750. Oženio se oko 1775. Ivom Glavaš/ević iz Drinovaca. Imali su sina Antu oko 1775.

Ante se vjenčao 1798. Ivom Majić iz Kočerina, kćeri Križana i Jake r. Kozinović. Ante i Iva imali su barem dvoje djece: Ruža 1800.,⁵⁵ Mate 1802.

Ivan Tomas mogao je biti rođen oko 1755. godine. Vjenčan je oko 1780. Vidom Kordić iz Tihaljine. Ivan i Vida imali su barem sina Bonu oko 1780.

Bono se vjenčao 1803. Tomicom Granić iz Kostričića, kćeri Jakova i Matije r. Vuković. Nisam mogao pronaći da bi oni imali djece u Drinovcima. Čini se da se Bono po Tomičinoj smrti oženio drugi put, 1813., Jurkom Leventić iz

⁵⁴ Vidi ovdje bilješku ---

⁵⁵ Prezime majke prilikom krštenja Zovković!

Drinovaca, kćeri Stanka i Jele r. Rogo. Nema podataka ni da je s njom imao djece.⁵⁶

Dujam Tomas mogao je biti rođen oko 1760. godine. Vjenčan je oko 1785. Matijom Radić iz Gruda. Dujam i Matija imali su barem sina Juru oko 1785.

Jure vjenčan 1809. Domom Zovko iz Dragičine, kćeri Jakova i Matije r. Glavaš.

Mijo Tomas rođen oko 1765. Oženio se oko 1790. Jakom Rašić. S Jakom je rodio šestero djece: Martin oko 1790., Filip oko 1795., Vid 1798., Vida 1800., Bariša oko 1800., Vid oko 1805.

Martin se vjenčao 1816. Mandom Stipičić, kćeri Bone i Antonije r. Alerić.

Filip se vjenčao 1822. Ivom Alerić iz Drinovaca, kćeri Mate i Kolete r. Majić.

Bariša vjenčan 1826. Ružom Grančić, kćeri Franje i Marte r. Ravljučić.

Vid vjenčan 1828. Anicom Kordić iz Tihaljine, kćeri Mije i Perke r. Rosić. Čini se da su se oni preselili u Tihaljinu na Aničinu baštinu. Vid i Anica imali su sina Ivana oko 1835.

Ivan vjenčan u Tihaljini 1862. Anicom Čepo iz Tihaljine, kćeri Franje i Jele r. Gabrić.

Petar Tomas mogao je biti rođen oko 1770. godine. Vjenčao se oko 1795. Katom Radić. Petar i Kata imali su petero djece: Jakov oko 1795., Mate 1799., Ivan 1804., N. (*nije upisano!*) 1806., Franjo 1809.

Jakov vjenčan 1825. Božicom Tomić iz Ružića, kćeri Joze i Lucije Vukojević.

Ivan Tomas rođen je oko 1775. godine. Vjenčan je 1801. Lucijom Vukojević iz Klobuka. Nažalost, i na silno čuđenje, župnik fra Bono Kmetović nije upisao imena roditelja mladenaca, što je jedino razdoblje u Matici vjenčanih kada to župnik nije činio! Tako ne znamo tko su bili Ivanovi roditelji. Ivan i Lucija imali su barem dvoje djece: Stipan 1801., Kata 1803.

Grgo Tomas rođen je oko 1775. godine. Vjenčan je 1801. Ivom Kusturić (Kustura) iz Gruda. Nažalost, i na silno čuđenje župnik fra Bono Kmetović nije upisao imena roditelja mladenaca, što je jedino razdoblje u Matici vjenčanih kada to župnik nije činio! Tako ne znamo tko su bili Grgini roditelji. Grgo i Iva imali su barem četvero djece: Toma oko 1800., Jozo 1802., Mara 1805., Mate 1807.

Toma vjenčan 1827. Mandom Kordić iz Tihaljine, kćeri Ilije i Lucije r. Rosić

Rodočelnik tihaljskih Tomasa je **Toma Tomas**, rođen u Drinovcima oko 1755. godine. Vjenčan je oko 1780. Ivom Juinić iz Mijaca. Toma i Iva imali su sina Šimuna oko 1780. Čini se da se Toma po Ivinoj smrti oženio drugi put,

---

⁵⁶ Prilikom vjenčanja s Jurkom upisano je da je Bonina majka bila Matija r. Leko, pa nisam siguran je li riječ o istome Boni. Čini se ipak da je riječ o pogrešci prilikom upisa vjenčanja.

oko 1795. Agatom Rašić (ili Rašušić) iz Vojnića. Toma i Agata imali su sina Tomu oko 1800.

Vekići

Doselili su u Drinovce relativno kasno preko granice, po svemu sudeći iz Poljica. S ove strane granice susreću se najprije u Tihaljini, i to 1815., ali tu ih poslije nema. U Drinovcima je prvo krštenje bilo 1832. godine.

Drinovački Vekići potomci su Jure i Andrije Vekića, sinova Paškala, koji je živio s onu stranu granice, u Poljicima, ili možda u Puteševici, u kozičkom dijelu.

Danas u drinovačkoj župi živi 15 obitelji Vekića.

Paškal Vekić mogao je biti rođen oko 1775. godine. Vjenčan je oko 1800. Anđom Vuletić-Grepa. Paškal i Anđa imali su sina Juru oko 1805., a vjerojatno i Andriju oko 1810. te kćer Antoniju (udata 1835. za Ivana Čuljka u Grude). Držim da su Paškal i Anđa ostali živjeti s one strane granice, u Poljicima, gdje su im rođena i djeca.

Jure se vjenčao 1831. Ivom Kurtović iz Kozice (Brdo), kćeri Franje i Terezije r. Begović iz Kozice. Jure i Iva rodili su desetero djece: Cvitan 1832., Matija 1834., Mate 1836., Paškal 1837., Iva 1839., Nikola oko 1840., Ivan 1844., Ivan 1845., Lucija oko 1845., Jure 1849. (sva djeca nisu upisana u ružičku Maticu krštenih pa je moguće da su se neka rodila i s one strane granice).

Nikola se vjenčao 1864. Ivom Gabrić iz Tihaljine, kćeri Jure i Mande r. Majstorović.

Ivan se vjenčao 1868. Jelom Grubišić iz Blaževića, kćeri Ante i Matije r. Bazina.

Mate se vjenčao oko 1870. Ivom Jukić.

Andrija se vjenčao oko 1835. Matijom Lozina. Budući da nisu vjenčani u Drinovcima, tako im ni vjenčanje nije upisano u ružičku Maticu vjenčanih, pa nisam potpuno siguran da je Andrija Paškalov sin. Andrija i Matija imali su barem četvero djece: Marko 1835., Ante 1839., Kata oko 1840., Anđa oko 1845. (sva djeca nisu upisana u ružičku Maticu krštenih pa je moguće da su se neka rodila i s one strane granice).

Petar se vjenčao oko 1860. Katom Nikić. Mjesto stanovanja: Ploca. Vjenčanje im nije upisano u ružičku Maticu vjenčanih, pa nisam siguran čiji je on sin. Petar i Kata imali su kćer Jaku 1864.

Vrcan/ovići

Vrcani su također staro drinovačko pleme. Istina, nema ih u popisu iz 1742. godine; točnije, nema ih pod prezimenom Vrcan/ović. Ali potpuno sam uvjeren da se zapravo „kriju“ pod malo iskrivljenim prezimenom Vrganušić (*Varghanussich*). Naime, 1742. u Drinovicima živi 8-člana obitelj (4+4) Stipana Vrganušića, zapravo Vrcanušića, to jest Vrcan/ovića/a. Riječ je o pogrešnom prijepisu koji je načinio biskupov tajnik, koji je prepisivao u čisto podatke koji su mu davali pojedini župnici. Godine 1768. u Drinovicima živi 12-člana obitelj Stipana Vrcanovića (6+6); držim da nema sumnje da je riječ o istome Stipanu iz 1742. godine. Od 1797. do 1871. u Drinovicima je rođeno 43-oje djece s prezimenom Vrcan (i još dvoje upisanih u Poganu Vlaku i Grude).

Ivan, Ante i Jeremija Vrcan bili su vjerojatno unuci Stipana Vrcana koji se navodi u popisima iz 1742. i 1768. godine. Jeremija, koliko se može ustanoviti na temelju matičnih knjiga, nije imao potomaka od svoga muškog potomstva (barem ne u Drinovicima), što znači da današnji Vrcani potječu od Ivana i Ante Vrcana, rođenih oko 1760. ili 1770. godine. Danas u drinovačkoj župi živi pet obitelji s prezimenom Vrcan.

Ivan Vrcan rođen je oko 1760. godine. Vjenčan je oko 1790. Matijom Vujević. Ivan i Matija imali su barem petero djece: Jozo oko 1790., Jure oko 1795., Manda 1800., Blaž oko 1800., Ruža oko 1805.

Jozo je vjenčan 1814. Šimom Marinović-Erkapić, kćeri Joze i Mande r. Herkapić. Jozo i Šima imali su barem dvoje djece: Jurka 1815., Ivan 1818.

Ivan se vjenčao 1848. Ivom Kozina iz Drinovaca, kćeri Ante i Ruže r. Šimić. Ivan i Iva imali su barem kćer Janju 1852.

Jure je vjenčan 1819. Lucijom Tomić, kćeri Nikole i Tomice r. Bandić. Nisam pronašao da bi u Drinovicima imali djece.

Blaž je vjenčan 1825. Ružom Marinović-Erkapić iz Drinovaca, kćeri Franje i Kate r. Grizelj. Blaž i Ruža rodili su petero djece: Iva 1826., Ivan 1828., Anica 1831., Iva 1836., Petar 1841.

Ivan se oženio 1862. Anicom Spajić, kćeri Mate i Anđe r. Tucak. Imali su (do 1871.) četvero djece.

Ante Vrcan rođen je oko 1770. godine. Vjenčan je oko 1795. Perkom Šimić. Ante i Perka imali su barem petero djece: Anica i Manda 1799., Kata oko 1800., Matija 1803., Stipan 1806.

Stipan je vjenčao 1827. Cvitom Perić iz Tihaljine, kćeri Mate i Anđe r. Primorac. Stipan i Cvita rodili su osmero djece: Joza 1829., Kata 1830., Petar 1832., Manda 1834. (Grude!), Jozo 1836., Petar 1839., Iva 1842., Mate 1844.

Petar se oženio 1859. Lucijom Majić iz Drinovaca, kćeri Mije i Jake r. Vlašić. Imali su troje djece: Delfina, Stipan i Andrija. Petar se po Lucijinoj smrti oženio drugi put 1871. Matijom Žulj iz Polica, kćeri Mate i Kate r. Tomić.

Jeremija (ponegdje upisan i kao Remigio ili Jerko!) Vrcan rođen je oko 1770. godine. Oženio se oko 1795. Androm Šimić iz Ružića. Jeremija i Andra imali su šestero djece: Anđa 1798., Nikola 1800., Iva 1803., Jaka 1807., Franjo 1808., Mara 1813. Čini da njihovi sinovi nisu imali muškoga potomstva, a možda su preminuli i kao djeca. Ili je obitelj nekamo odselila? U Matici vjenčanih župe Ružići upisano je samo vjenčanje njihove kćeri Anđe, koja se 1819. udala za Blaža Paradžika.

Ante Vrcan rođen je oko 1805. Bio je sin Antin ili Ivanov, ali to ne mogu sigurno ustvrditi jer je vjenčao u Gorici, pa ne znam tko su mu bili roditelji. Vjenčao se oko 1830. Ivom Krnjić iz Gorice. Ante i Iva imali su petero djece: Ruža 1831., Jure 1833., Ante 1835., Mate 1842., Kata 1847.

Vrdoljaci

Riječ je o još jednome od brojnih drinovačkih rodova koji je prešao u Drinovce s one strane granice. Osim u Drinovce (Brdo) jedna je obitelj preselila i u Tihaljinu. Ponekad se uz prezime Vrdoljak dopisuje i kućno prezime Biščević ili Biščanin. Po svemu sudeći drinovački su Vrdoljaci preselili iz Kostričića. Prvi je preselio u Drinovce Mate Vrdoljak, čini se po svom vjenčanju s Jakom Glavaš iz Drinovaca; preselio se na ženinstvo.

Danas u drinovačkoj župi živi 15 obitelji s prezimenom Vrdoljak.

Mate Vrdoljak mogao je biti rođen oko 1785. godine. Vjenčao se Jakom Glavaš iz Drinovaca oko 1810. Mate i Jaka imali su u Drinorcima šestero djece: Ivan 1814., Ruža 1816., Iva 1818., Mate 1826., Petar oko 1830., Luka 1830.

Mate se vjenčao 1852. Anicom Roso s Brda drinovačkoga, kćeri Blaža i Dome r. Kordić. Mate i Anica imali su (do 1871.) sedmero djece: Filip 1854., Mate 1858., Lucija 1859., Joza 1862., Andrija 1863., Doma 1867., Kata 1870.

Petar se vjenčao 1856. Katom Čepo iz Tihaljine, kćeri Franje i Jele r. Mlinarević. Nisam pronašao da bi imali djece u Drinorcima.

Filip Vrdoljak-Biščević, nastanjen u Drinorcima (Brdo), sin Ivana i Mande r. Alerić, vjenčao se 1864. Jakom Glavota iz Sebišine, kćeri Marka i Cecilije r. Marijanović. Filip i Jaka rodili su u Drinorcima (do 1871.) troje djece: Kata 1865., Ivan 1867., Kata 1869. Vrlo je moguće da je Ivan, otac Filipov, zapravo Ivan, sin Mate Vrdoljaka, rođen 1814., ali to ne mogu potvrditi maticama. Očito je da je obitelj povremeno živjela na Brdu, a povremeno s one strane granice. Možda u Kostričićima.

Paškal Vrdoljak, nastanjen u Drinorcima, sin Tome i Anice r. Tomas, vjenčao se 1828. Marom Tolić iz Drinovaca, kćeri Filipa i Lucije r. Čepo. Nisam pronašao da bi imali potomstva u Drinorcima.

Žulji

Žulji su nastali od staroga ružičkoga prezimena Šimić. O tome svjedoče brojna dvojna prezimena Šimić-Žulj, kao i rodoslovlja pojedinih obitelji, u kojima su se neka djeca istih roditelja krštavala s prezimenom Šimić, a druga s prezimenom Žulj.

Jakov Šimić-Žulj iz Drinovaca i Lucija Vranjković imali su šestero djece, a između ostalih sina Juru, rođenog 1823. Sva djeca rođena su u Ružićima.

Jure Šimić-Žulj ženio se tri puta: prvi put Katom Šimić-Iličić iz Ružića 1851., s kojom je imao dvoje djece: Stipan 1861., Kata 1863.; drugi put Matijom Lukenda iz Tihaljine 1867., s kojom nije imao djece; a treći put Lucijom Mlinarević iz Tihaljine 1875., s kojom također nije imao djece. Kao mjesto boravka u vrijeme prve ženidbe navode se Ružići, a druge dvije Drinovci, što znači da je Jure preselio iz Ružića u Drinovce oko 1865. godine. Današnja jedna obitelj Žulj koja živi u Drinovcima zacijelo je potomstvo Jurina sina Stipana.

IV. Plemena i rodovi kojih je nestalo u Drinovcima

Sljedeće obitelji spominju se u popisima načinjenim 1742. ili 1768. godine, ali se kasnije ne pojavljuju više u Drinovcima. Te su obitelji ili izumrle, ili – što je vjerojatnije – odselile na druge strane. Neke su upisane u Drinovcima, ali su zapravo živjele u nekim susjednim selima, pa su nekako „zalutale“ u Drinovce. Svakako ih je važno spomenuti jer su na ovaj ili onaj način vezane za staru povijest Drinovaca.

Bunoze

U popisu biskupa Dragičevića iz 1742. godine u Drinovcima žive dvije obitelji Bunoza: Franjina sa 6 članova (4+2) i Matina s 5 (4+1), ukupno 11 članova. No već u popisu biskupa Bogdanovića u Drinovcima 1768. nema Bunoza. Sada žive u Tihaljini, i to jedna obitelj, Stipanova sa 6 članova (3+3). Niti ih matične knjige, sačuvane od 1797. godine, nalaze u Drinovcima, nego samo u Tihaljini, i to do 1813., a od 1857. nalazimo ih u Ružićima. U međuvremenu se pojavljuje dvostruko prezime Bunoza-Matić i Matić-Bunoza. I to u Ružićima, a možda i okolnim mjestima (što bi tek trebalo detaljno istražiti), ali u svakom slučaju u Drinovcima ih nema. To je i razlog da se Bunozama ovdje nismo oširnije baviti.

Čale

Prema popisu iz 1742. u Drinovicima živi Ilija Čalo s 5 članova obitelji (4+1). Toga prezimena međutim u popisu iz 1768. nema, kao ni u maticama župe Ružići. Čale žive u Grudama, pa je Ilija Čalo iz 1742. u Drinovicima živio samo privremeno. Ili je još vjerojatnije riječ o pogrešnom upisu ili prijepisu biskupova popisa; moguće je naime da je zapravo riječ o Iliji Čulini, ili pak Iliji Čambi (Džambi), a pogrešno je upisano Čalo.

Čambe ili Džambe

Prezime Džambo ili Čambo je u međuvremenu nestalo iz Drinovaca; tu ih nema, barem u muškom potomstvu, već više od 200 godina! Matične knjige koje su sačuvane od 1797. godine više ih uopće ne spominju (u muškome potomstvu). A u popisima katoličkog stanovništva iz sredine 18. stoljeća živjelo je nekoliko obitelji Džamba u Drinovicima. Tako u Drinovicima 1742. žive dvije obitelji s tim prezimenom: Jure Čambe sa 6 članova (3+3) i Mate Čambe također sa 6 (3+3), ukupno 12 članova. U popisu iz 1768. godine tu su još uvijek dvije obitelji, ali s manje članova nego prije 26 godina: Kate Čambić sa 4 člana (1+3) i Grge Čambe sa 6 (6+0), ukupno dakle 10. Čambe ili Džambe već su i u to vrijeme selili na sjever, u Bosnu, a do kraja stoljeća tu nije ostao nitko.

U Drinovicima je živjela obitelj Ante Čambe i Jele r. Leventić, o kojoj pak znamo vrlo malo. U Maticu krštenih naime nije upisano nijedno njihovo dijete. Ali da su tu ipak živjeli potvrđuje jedan upis u Matici vjenčanih: njihova kći Eva udala se 1819. za Antu Zlomislića iz Crnča, sina Ante i Ive r. Topić. To bi pak značilo da je Antina obitelj živjela u Drinovicima barem do te godine, ali o njoj nisam uspio pronaći bilo kakav dodatni podatak. Moguće da su svi osim Eve umrli za vrijeme velike kuge od 1815. do 1818. godine?

U Drinovicima (i uopće na prostoru stare ružičke župe) od Čamba/Džamba ostala je samo Mara Džambo, rođena oko 1770., udata za Lovru Leventića iz istoga sela. Lovro i Mara imali su barem sedmero djece: Filip oko 1790., Kata oko 1790., Jaka oko 1795., Iva oko 1795., Matija 1797., Anđa 1800., Stipan 1802. I Filip i Stipan su se oženili i zasnovali svoje obitelji – dakako pod prezimenom Leventić. Također su udate i četiri njihove kćeri: Kata za Antu Glavaša, Jaka za Božu Marića, Iva za Matu Šimića, Matija za Jakova Šimića. To je sve što je ostalo od Džamba u donjoj Bekiji!

Kozine

Prema popisu biskupa fra Pave Dragičevića iz 1742. godine u Drinovicima su živjele četiri obitelji s prezimenom Kozina (*Cosina*): Stipanova s 5, Ilijina s 3, Nikolina s 2 i Dujmova sa 14 članova obitelji; sveukupno dakle 24 člana.

Osobito je velika bila Dujmova obitelj i obećavala razvoj toga plemena u Drinovcima. No samo kojih 25 godina kasnije, u popisu biskupa Bogdanovića iz 1768. godine, u istome selu su samo dvije obitelji s prezimenom Kozina, točnije Kozinović (*Cozinovich*): Matina s 9 i Nikolina sa 6 članova obitelji; ukupno 15. Dakle, broj se nije povećavao, nego smanjivao. Razlog tome zacijelo nije bila niska stopa nataliteta u Kozina, nego odseljavanje. I ne samo da se broj Kozina u Drinovcima smanjivao u tome razdoblju, nego i u kasnijim desetljećima. Tako nam matične knjige pokazuju da je desetljećima u Drinovcima živjela samo jedna obitelj s time prezimenom te da je na kraju Kozina potpuno nestalo u Drinovcima.

Bože Kozina bio je sin ili možda čak brat Mate i/ili Nikole Kozinovića iz popisa 1768. godine. Rođen je oko 1750. ili 1760. godine. Bože se oko 1780. ili 1790. oženio Lucijom Pinjušić iz susjednoga Slivna u Imotskoj općini, odmah s druge strane granice. Bože i Lucija imali su barem jednoga sina, Antu, rođenog oko 1790. godine.

Ante se 1814. oženio Ružom Šimić, kćeri Vidovom. Ante i Ruža imali su (barem) petero djece: Iva 1815., Anđ 1822., Jure 1826., Matija 1829. i Stipan 1834.

Jozo Kozina mogao je biti rođen oko 1780. Bio je možda Božin brat. Oženio se oko 1805. Martom Ravljčić ili Ravličić iz susjednoga Slivna (neki će Ravličić kasnije prijeći u Drinovce i tu nastavili živjeti do danas). Imali su barem dvoje djece: Ivan 1808. i Iva 1811.

Ivan se oko 1840. oženio Ružom Vrdoljak i s njom imao dva sina: Mate 1842. i Ivan 1845.

Mate se 1869. oženio Martom Erkapić te s njom (do 1871.) imao kćer Matiju 1870.

Parkuti

Veoma neobično prezime (možda se zapravo izgovaralo kao Prkut?) koje se spominje u popisu iz 1742. godine, na prvi pogled izgleda štoviše kao pogrešan upis – ali nije, što ćemo utvrditi na temelju dva upisa iz kasnije Matice vjenčanih.

Godine 1742. biskup je fra Pavo Dragičević upisao u Drinovcima obitelj Grge Parkuta sa 7 članova (6+1). No već u popisu iz 1768. toga prezimena nema. Možda je upisano drukčije, možda je pogreškom ispušteno – danas nam je teško moguće znati.

No da je ipak postojalo potvrđuje nam ružička Matica vjenčanih. Naime, 1812. udala se Iva Tomas iz Drinovaca, kći Bone i Lucije r. Parkut, također iz Drinovaca, za Pavu Bandića iz (grudske) Dragičine. Šest godina kasnije udala se i druga Bonina i Lucijina kći, Jaka, za Ivana Nuića iz Drinovaca. To je dokaz

da je Parkuta nekada ipak bilo u Drinovcima. Ali nestalo ih je veoma davno, prije više od 200 godina.

Vinjančići (Viančići)

Još jedno prezime koje je u međuvremenu nestalo iz Drinovaca. Nekoć je tu živjela jedna ili dvije obitelji s tim prezimenom. Tako biskup Dragičević navodi da je u Drinovcima 1742. živjela obitelj Mije Vinjančića sa 7 članova (4+3), a biskup Bogdanović Mate Vinjančića također sa 7 članova (3+4). Vrlo je vjerojatno da je Mate bio Mijin sin. No već 30 godina kasnije u Drinovcima nema Vinjančića (Viančića), ili se spominju samo usput. Ne postoji naime ni jedna jedina obitelj s tim prezimenom, ali se neke ženske osobe s tim rođenim prezimenom spominju kao majke ili kume. Tako je Anica Viančić prva kuma upisana u sačuvanu Maticu krštenih: kumovala je na krštenju Jurke Erkapić u lipnju 1797. Anica se udala za Ivana Buljana (Gadžu) i imala barem dvoje djece: Ante 1801., Jaka 1805. Tako su s Anicom Viančići ili Vinjančići izumrli u Drinovcima.

*

U popisu biskupa Dragičevića iz 1742. godine u Drinovcima je navedeno i pet obitelji, za koje danas ne znamo jesu li pogrešno upisane, ili su pak uskoro odselile iz Drinovaca. Svakako, nema im spomena niti u popisu iz 1768., kao ni u maticama stare ružičke župe, koje počinju od 1797. godine.

Ponajprije valja reći da je Dominik Mandić točno prepisao imena svih kućedomaćina o kojima je riječ, što možemo provjeriti na temelju objavljenog faksimila popisa iz 1742. godine.⁵⁷ O kojim je dakle prezimenima riječ?

Godine 1742. u Drinovcima živi 4-člana (1+3) obitelj **Kate Arkaćuše** (*Archatussa*). Riječ je dakako prezimenu Hrkać, ali je nepoznato otkuda se te obitelj našla u Drinovcima. Tu nikada nije bilo Hrkaća; možda su tu bili samo u prolazu, na putu iz Dalmacije, kamo su bili prebjegli za vrijeme Morejskoga rata, u staru postojbinu Izbično ponad Širokoga Brijega?

Slično bi se moglo reći i za 4-članu obitelj **Dujma Zeljke** (3+1), koja se također navodi u Drinovcima 1742. godine. U popisu iz 1768. kao ni u župnim maticama kasnije im nema nikakva traga. Moguće da su i oni bili samo na proputovanju u Izbično?

Za 5-članu obitelj **Ivana Bilasa** (3+2) ne možemo reći čak ni to, jer takvo prezime na postoji ni u Nahiji ni u čitavoj Hercegovini. Istina, Milan Nosić navodi prezimena Bilac i Bilać,⁵⁸ ali držim da je ovdje zapravo riječ o prezimenu

⁵⁷ L. Đaković, *Prilozi za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine* (I). Na osnovu popisa katoličkog stanovništva 1743. godine, Sarajevo, 1979., str. 326-327.

⁵⁸ M. Nosić, *Prezimana zapadne Hercegovine*, Rijeka 1998., str. 176.

Biloš; Biloši žive u grudskoj Dragičini i nastali su od staroga plemena Šimića. Svakako, nikakvo slično prezime se u Drinovcima ne pojavljuje ni u popisu iz 1768., niti u župnim maticama počev od 1797. godine.

U Drinovcima se 1742. navodi i 8-člana obitelj **Ivana Bilića** (5+3). Bilića kasnije nema u Drinovcima, ali ih ima u susjednim Ružićima; Bilići su ogranak velikog plemena Šimića.

*

Grančići

U popisu iz 1768. navode se u Drinovcima obitelji Lucije Grančić s 5 članova (3+2) i Mije Grančića sa 7 članova (4+3), ukupno 12 članova. Grančići su zapravo bili iz susjednih Slivna ili Kostričića, ili pak Poljica, s onu stranu granice, a u Drinovcima su boravili povremeno na stajama sa stokom. Tu se nisu zadržali, barem ne u muškome potomstvu. I kasnije su, tijekom 19. stoljeća, zadržavali prekograničnu vezu, barem ženidbama i udajama: tako su četiri Grančića djevojke iz Kostričića i Kozice udate s ove strane granice: dvije u Drinovce (za Tomase) te po jedna u Grude (za Zorića) i Tihaljinu (za Mlinarevića), a Ivan Grančić oženio se 1868. Katom Opačak-Kurtović s Drinovačkog Brda.

Vukovići

U popisu iz 1768. u Drinovcima se navodi obitelj Ivana Vukovića s tri člana (2+1). Od početka sačuvanih matičnih knjiga (1797.) u Drinovcima, točnije u Blaževićima, se također navodi samo jedna obitelj s tim prezimenom. Naime, Ante Vuković (Vuk, Vukojević) i Perka r. Šimić iz Ružića rodili su četvero djece: Šima 1798., Ruža 1801., Kata 1803., Blaž 1807. Prvo i posljednje dijete rođeno je u Grudama, a dvoje srednjih u Blaževićima. No kasnije, nakon 1807., Vukovića nema ni u Blaževićima, ni u Grudama. Ili su nekamo odselili, ili su izumrli u velikoj kugi oko 1815. godine, ili su promijenili prezime – danas je teško znati, osim možda ako bi se provela dodatna opsežna istraživanja.

*

Popis iz 1768. navodi u Drinovcima i dvije obitelji s veoma čudnim prezimenima, koja se nikada poslije nisu pojavila u Drinovcima, kao ni u okolnim selima. Tako u Drinovcima živi 3-člana (2+1) obitelj Šimuna Mendesevića (*Mendesevich*) i 5-člana (2+3) obitelj Tome Jelaševića (*Jelasevich*). Danas je nemoguće sa sigurnošću saznati otkuda takva prezimena. Jedino logično rješenje je ono da je vjerojatno zapravo riječ o prezimenu Glavaš/ević, koje je u oba slučaja pogrešno upisano ili pak prepisano. Kako do danas nije

objavljen faksimil izvještaja biskupa Bogdanovića iz 1768. godine, nemoguće je znati je li riječ o izvornim pogreškama, ili pak o pogrešnom Mandićevu prijepisu.

U istome popisu iz 1768. u Blaževićima se navode prezimena Pivac, Bratanić i Tomić, kojih kasnije nema u tome selu.

Pivčevići ili Pivci, od kojih su kasnije nastali Logarići ili Logare, žive u susjednim selima, ali ih u Blaževićima više nema; uostalom kao ni Logara.

Bratanićima nema više nikakva spomena u maticama, pa je moguće da je riječ o pogrešnom upisu: riječ je zapravo o Bračićima ili Bracićima, koji su nastali od Marića. Žive u Borajni ili Selinama.

Tomića ima u okolnim selima, ali ne i u Drinovcima ili Blaževićima.

Tako bismo mogli zaključiti da je župnik koji je popisivao obitelji 1768. godine malo „proširio“ selo Blaževiče i na susjedna područja, uostalom tada veoma slabo naseljena, ali da navedene obitelji zapravo nisu živjele u (današnjim) Blaževićima.

*

Dvije obitelji kojih nema u Drinovcima 1742. i 1768. živjele su privremeno u Drinovcima tijekom 19. stoljeća, ali je i njih kasnije nestalo iz toga sela. Riječ je o Mucićima i Prličima:

U Drinovcima je živjela samo jedna obitelj s prezimenom Prlič (Prlić), a i ona samo privremeno. Naime, Grgo Prlić (Prlič) iz Sovića vjenčao se oko 1825. Cecilijom (Celom) Majić iz Drinovaca te se preselio na njezino imanje. Grgo i Cela rodili su šestero djece: Ivan 1827., Mate 1832., Mate 1834., Ante 1837., Ante 1839., Mate 1842. Očito je da su im djeca umirala u ranoj djetinjnoj dobi, pa su novim sinovima davali imena preminulih. Nisam pronašao ubilježbe da bi netko od njihovih sinova, ako je ijedan uopće preživio, nastavio živjeti u Drinovcima sa svojom obitelji.

U Drinovce je doselila obitelj Jakova Mucića oko 1860. godine, i to iz susjedne Tihaljine.

Jure Mucić rodio se oko 1810. Vjenčao se oko 1835. Ivom Ravlić iz Slivna. Živjeli su u Tihaljini. Jure i Iva imali su sina Jakova oko 1835.

Jakov se vjenčao 1857. Antonijom Alilović iz Pogane Vlake, kćeri Joze i Perke r. Kvesić. Jakov i Antonija imali su (do 1871.) četvero djece: Stipan 1860., Anđa 1863., Jure 1865., Marko 1869.

To je jedina obitelj Mucića u Drinovcima tijekom 19. stoljeća. Danas u Drinovcima nema Mucića.

V. Popis obitelji župe Drinovci 2019./2020. godine

Prema popisu za blagoslov kuća krajem 2019. i početkom 2020. u župi Drinovci živjele su sljedeće obitelji prema prezimenima (u zagradi je broj obitelji s dotičnim prezimenom):

Akmažić (8), Alerić (31), Arambašić (12), Bandić (2), Barić (1), Barišić (3), Benović (1), Blekić (11), Boban (1), Brkanović (1), Brnjić (1), Buconjić (8), Čulina (16), Čuljak (3), Dedić (4), Eljuga (19), Erkapić (13), Frankić (1), Gadže (5), Glavaš (51), Glavota (15), Grepo (2), Grgić (1), Grubišić (37), Horvat (1), Iličić (8), Kordić (1), Kundid (3), Kurtović (12), Leko (2), Leventić (42), Lukenda (1), Majić (74), Majstorović (18), Marinović (2), Mikulić (4), Milić (1), Nuić (11), Opačak (4), Pandžić (50), Radalj (3), Radić (12), Ravlić (4), Rogić (7), Roso (8), Sabljic (4), Spajić (10), Stipić (1), Šimić (30), Tolić (4), Tomas (55), Vekić (15), Vranješ (2), Vrcan (5), Vrdoljak (15), Vučko (2), Vulić (1), Žulj (1).

Najviše je dakle obitelji s prezimenom Majić (74), a onda slijede: Tomas (55), Glavaš (51), Pandžić (50), Leventić (42), Grubišić (37), Alerić (31), Šimić (30), Eljuga (19), Majstorović (18), Čulina (16), Glavota, Vekić i Vrdoljak (po 15), Erkapić (13), Arambašić, Kurtović i Radić (po 12), Blekić i Nuić (po 11), Spajić (10), dok sva ostala prezimena imaju manje od 10 obitelji.

*

Od navedenih prezimena u prethodnom tekstu obrađena su sljedeća: Akmažić, Alerić, Arambašić, Bandić, Barišić, Blekić, Buconjić, Čulina, Eljuga, Erkapić, Gadže, Glavaš, Glavota, Grepo, Grgić, Grubišić, Kundid, Kurtović, Leko, Leventić, Majić, Majstorović, Marinović, Mikulić, Milić, Nuić, Opačak, Pandžić, Radić, Ravlić, Rogić, Roso, Sabljic, Spajić, Šimić, Tolić, Tomas, Vekić, Vrcan, Vrdoljak i Žulj.

U nastavku dajem kratka pojašnjenja i za preostala prezimena (rodove), koja su u Drinovce doselila nakon 1871. godine, pa stoga nisu ni bila obrađena u prethodnome tekstu:

Barići su doselili iz Alagovca nakon 1871. godine;

Benovići su doselili iz Sovića nakon 1871. godine;

Bobani su doselili iz Bobanove Drage nakon 1871. godine;

Brkanovići nisu bekijsko prezime, doselili u Drinovce u novije vrijeme;

Brnjići su doselili u Drinovce nakon 1871. godine, nepoznato otkuda;

Čuljci su doselili vjerojatno iz Gruda nakon 1871. godine;

Dedići su nastali od Šimića u (grudskoj) Dragićini te doselili u Drinovce nakon 1871. godine;

Frankići nisu bekijsko prezime, doselili u Drinovce u novije vrijeme;

Iličići su nastali od staroga ružičkog prezimena Šimića, doselili u Drinovce nakon 1871. godine;

Horvati nisu bekijsko prezime, doselili u Drinovce u novije vrijeme;

Kordići su doselili iz susjedne Tihaljine nakon 1871. godine;

Lukende su doselili iz susjedne Tihaljine nakon 1871. godine;

Radalji se spominju prilično rano u Dinovcima, još 1815., kad su se vjenčali Augustin, sin Blaža Radalja i Marte r. Radić, i Andra r. Kustura, kći Andrije i Perke r. Tomić, a njihov sin Blaž rođen je u Drinovcima 1816. – no oni se kasnije ne spominju u Drinovcima, pa nisam siguran jesu li današnje tri obitelji s time prezimenom u Drinovcima potomci Blaža Radalja, rođenog 1816., ili su pak doselili kasnije, vjerojatno s one strane granice;

Vranješi su doselili iz susjedne Tihaljine nakon 1871. godine;

Vučke su iz Slivna, a u Drinovcima se ne spominju do 1871. godine, ali se pojavljuju kao kumovi u nekoliko navrata;

Vulići su vjerojatno također doselili s one strane granice, u Drinovcima ih nema do 1871., godine, osim što se u dva navrata pojavljuju kao vjenčani kumovi.

Robert Jolić

120 GODINA OSNOVNE ŠKOLE U DRINOVCIMA¹

Uvod

Hrvatski narod je imao neospornu pismenost, od samog doseljenja u prostore koje danas nastanjuje, a od 6. do 12. stoljeća za to su bili najzaslužniji benediktinci, te od 1291. u Bosni i Hercegovini za školstvo su najzaslužniji franjevci. Za vrijeme banova i kraljeva u Hercegovini nije bilo državnih škola, već samo privatne samostanske škole u kojima se obrazovao franjevački podmladak, ali i djeca uglednih i velikaških obitelji. Nakon što je BiH potpala pod Osmansko Carstvo, bez obzira na zabrane turskih vlasti, franjevci su provodili, istina vrlo jednostavan način opismenjavanja hrvatskog naroda, a to su bili analfabetски tečajevi, koje su provodili župnici ili „putujući učitelji“.²

Na području Bekije u srednjem vijeku nije bilo domaćih pisaca, osim pisara natpisa na stećcima i crkvenim objektima, a u novom vijeku kao pisci pojavljuju se ponajprije franjevci, koji su se školovali u inozemstvu, najčešće u Italiji, Hrvatskoj i Ugarskoj. Pisali su na hrvatskom i latinskom jeziku, najčešće knjige za crkvene potrebe, ali i druga djela. Kao prvog poznatog pisca s područja današnje Bekije Vego navodi fra Paškala Buconjića, koji je 1863. tiskao u Rimu djelo „Govor u slavu SS. Ćirila i Metoda“. Zatim je tu fra Martin Mikulić iz Ružića, fra Petar Bakula iz posušskog Batina. Slijede dvojica Drinovčana fra

---

¹ Ovaj je članak u reduciranoj verziji objavljen u časopisu *Mostariensia* (svibanj, 2020.). Ovdje se objavljuje uz dopuštenje časopisa *Mostariensia*.

² Vlado PANDŽIĆ, *Pouke i muke po hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 2006., str. 9. i 10.; Andrija NIKIĆ, *Hercegovački i bosanski franjevci između 1844. i 1944. godine*, Mostar 1996.; Andrija NIKIĆ, *Franjevci i širenje prosvjete u Ljubuškom kraju, Zbornik: Uz 600. obljetnicu Dabišine povelje i spomena Veljaka (1395. – 1995.), Ljubuški kraj, ljudi i vrijeme*, znanstveni simpozij, Ljubuški, 11. i 12. VIII, 1995., Mostar – Zagreb, 1996., str. 205. i 207. -210.; Anđelko OPAČAK, *Moje drinovačko brdo*, Drinovačko Brdo, 2009., str. 299.; Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1991., str. 33.; Srećko TOMAS, „Pokušaji odnarođivanja Hrvata Herceg-Bosne kroz obrazovanje, I. dio“, *Susreti*, (2012.), br. 6, str. 31. – 66.

Anđeo Nuić i fra Radoslav Glavaš, st. Neosporno među njih treba ubrojiti i fra Grgu Martića iz posuške Rastovače.³

Pojava takvog čovjeka „poslanog od Boga“ kao što je bio fra Paškal Buconjić, koji je biskupom bio od 1880. do svoje smrti 1910., silno je utjecala na svekoliki, pa tako i prosvjetni, preporod naroda u Hercegovini. Fra Paškala Buconjića slijedili su još neki Drinovčani. Bili su to: fra Anđeo Nuić, zaređen za svećenika u Rimu 1873.; te za svećenika zaređeni od biskupa Buconjića u Mostaru: fra Anzelmo Čulina, 1886.; fra Leo (Lav) (Jozo) Pandžić, 1888.; fra Danijel (Jure) Majić, 1889.; fra Radoslav (fra Hilarius, fra Veselko) (Andrija) Glavaš, st., 1890. fra Valentin (Vale) (Ante) Glavaš, zaređen 1897. u Innsbrucku; fra Anđeo (don Anđelko, Ivan) Glavaš, ml, zaređen 1900. Ovi svećenici, kao i svi oni Drinovčani koji su i prije njih bili svećenici, a zasad se zna da su to bili: fra Ante Pandžić; fra Anđeo Glavaš, st. i don Petar Džambić (Čambić), nisu imali institucionalno utemeljene osnovne škole u Drinovcima, pa su svoju i osnovnu naobrazbu stjecali izvan rodnog sela. Svi oni, na čelu s fra Paškalom, stvarali su među žiteljima Drinovaca svijest o potrebi opismenjavanja i napose, o potrebi otvaranju svjetovne osnovne škole u Drinovcima, što je realizirano 1900./1901.

Zahvaljujući, ponajviše, naprijed spomenutim Drinovčanima u Mostaru je krajem 19. stoljeća pokrenuta izdavačka djelatnost, pa tako i izlaženje novina *Osvit*. U *Osvitu* se često pisalo o potrebi otvaranja osnovnih pučkih škola za obrazovanje nepismenog naroda. Tako se npr. u članku pod naslovom „Za pučku prosvjetu“, objašnjava neophodnost otvaranja škola, kako za mlade, tako i za starije. Naglašava se da je potrebno da se pored škola otvaraju i pučke knjižnice, te da se u opismenjavanje nepismenog naroda trebaju uključiti svi pismeni ljudi: svećenici, profesori, učitelji, odvjetnici i suci. Na taj način su oni postajali pioniri narodne prosvjete, jer „bez prosvjete nema napretka“.⁴

Utemeljenje Osnovne škole u Drinovcima (OŠD)

U *Osvitu* je u više navrata pisano o potrebi škola na području Gornje i Donje Bekije. Navedeno je da na tom području ima oko 20000 stanovnika, a postoji samo jedna škola u Posušju. Za Drinovce je rečeno da ima 2000 stanovnika, kao i neka druga sela, u kojima bi trebala barem po jedna škola. Nepotpisani autor je dodao da je čuo da se je na mjerodavnom mjestu osobito za svoje rodno mjesto Drinovce zauzimao biskup Buconjić, i to već prije deset

³ Marko VEGO, *Bekija kroz vjekove Područje općine Grude i Posušje*, Sarajevo, 1964., str. 195. – 197.

⁴ NEPOTPISANO, „Za pučku prosvjetu“, *Osvit*, God. IV. (1901.), br. 4., str. 4.

godina. Dobio je obećanje, ali još nije bilo škole.⁵ Očito je biskup Buconjić još 1889. urgirao na „mjerodavnom mjestu“ za otvaranje škola u Hercegovini, a osobito u njegovim rodnim Drinovcima. Vrlo je vjerojatno to bilo onda kada je u rujnu 1889. obavio posvetu sarajevske katedrale, pa je tada posjetio i visoku zemaljsku vladu.⁶ Također je moguće da je biskup Buconjić ponovo 1899. urgirao kod visoke zemaljske vlade u Sarajevu za otvaranje škole u Drinovcima, jer u *Osvitu* od 2. kolovoza 1899. dana je informacija da je tih dana otputovao u Sarajevo.⁷

Pored biskupa Buconjića bilo je još zaslužnih drinovačkih svećenika, koji su se pored vjerske službe zauzimali i za prosvjetu i kulturu Hrvata u Hercegovini. Među takvima je i fra Anđeo Nuić. To proizlazi i iz članka „Ženska škola u Ljubuškom“, u kojem se naglašava da je ta škola otvorena 1898., uz izdašnu pomoć biskupa Buconjića, te da je ispitima ženske mladeži u lipnju 1899. bio nazočan, među ostalima, kotarski predstojnik M. Kokalj i načelnik Mahmudaga Mahić, ali i nadstojnik humačkog samostana fra Anđeo Nuić.⁸

Osvit je 9. rujna 1899. bojažljivo najavio uspostavu škole u Drinovcima u članku pod naslovom „Trebam nam boljih školskih zgrada“. Nepotpisani autor piše da bi u Drinovcima „sam narod od zalogaja odkidivao i davao za školu, kao što je davao i za prekrasno sagrađenu crkvu, naravno uz veliku podporu presv. gosp. biskupa Buconjića“. Opetovano se u članku govori o potrebi otvaranja škola u cijeloj Bekiji.⁹

„Priatelj naroda“ u *Osvitu* kaže: „Eto misli se graditi škola u Drinovcima, ali je to sasvim malo u Bekiji, jer iz Gorice, Ružića, Tihaljine, Gruda i Posuškog Gradca, dalek je put do u Drinovce za djecu, koja misle pohađati školu.“ Stoga je zaključio da je škole potrebno graditi i u drugim selima u Bekiji.¹⁰

Pod naslovom „Škola u Drinovcima“ prenosi *Osvit* 30. prosinca 1899. pismo dobiveno iz Drinovaca: „Bilo je nekad vrieme, kad je naš narod sdvojan vapijo: hljeba gospodaru! A sada sa zadovoljnjošču možemo konstatovati činjenicu, kako je naš prosti narod shvatio potrebe škole i sada sa mnogih strana vapije: Dajte nam škola! (...) Mogu vam medjutim javiti, da su prošlih dana seljani Drinovaca odlučili po svaki način podići školu u tom selu, koje broji preko 2000 duša, te su u tu svrhu kupili odmah prostrano i veoma ugodno zemljište za

⁵ NEPOTPISANO, „Potreba škola“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 51., str. 5.; NEPOTPISANO, „Potreba škola“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 54., str. 3. - 4.; Potreba škola, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 64., str. 4.

⁶ Srećko TOMAS, „Biskup fra Paškal Buconjić prije 130 godina posvetio sarajevsku katedralu“, *Susreti*, (2019.), br. 13., str. 153. - 175.

⁷ NEPOTPISANO, „Osobne viesti“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 62., str. 3.

⁸ NEPOTPISANO, „Ženska škola u Ljubuškom“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 52., str. 4.

⁹ NEPOTPISANO, „Trebam nam boljih školskih zgrada“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 73., str. 4.

¹⁰ PRIJATELJ NARODA, „Razno iz Bekije“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 96., str. 4. - 5.

školu, predali molbu preko kotarskog ureda u Ljubuškom na zemaljsku vladu, da im se učitelj dadne, a sami se obvezali pripraviti sve gradivo za školu.¹¹

Osvit je u ljeto 1900. najavio otvaranje škole u Drinovcima. Putopisac je u feljtonu pisao i o široko izraženoj narodnoj volji za prosvjetom: „Škola, samo škola nam treba, da se gospodarstveno i kulturno podignemo. Te vapaje sam čuo češće puta od naroda, kroz kratko vrieme, što proboravih u Bekiji. Zalazeći u njihove kućice ili bolje potleušice, čuo sam uzdah: Kud ćemo bez škole, kud li bez nauke.“¹²

Škola u Drinovcima. Pišu nam uđale: Bilo je nekad vrieme, kad je naš narod kao dvojan vapió: hljeba gospodaru! A sada sa zadovoljnošću možemo konstatovati činjenicu, kako je i naš prosti narod shvatio potrebu škole i sada sa mnogih strana vapije: Dajte nam škola! Nama sa svih strana naše uže domovine stižu takove molbe i vapaji, što je veoma utješljiv pojav za nas, jer vidimo da naš narod shvaća važnost i potrebu škole i naobrazbe, da teži za prosvjetom, što može jedino opet školom postići. Od naših krajeva u Hercegovini Bekija najviše oskudjeva školama. Dosta je za dokaz to, gospodine uredniče, da čitava dolina Bekija, sa svojim velikim i dobro napućenim i stisnutim selima broji do 15.000

duša, a da nema ni jedne škole, premda narod odavno za njom žudi, kao ozebao za suncem. Mogu vam međjutim javiti, da su prošlih dana seljani Drinovaca odlučili po svaki način podići školu u tom selu, koje broji preko 2000 duša, te su u tu svrhu kupili odmah prostrano i veoma ugodno zemljište za školu, predali molbu preko kotarskoga ureda u Ljubuškom na zemaljsku vladu, da im se učitelj dadne, a sami se obvezali pripraviti sve gradivo za školu. Ovomu svojskomu zauzimanju vriednih Drinovčana, mi smo uvjereni, da će visoka zemaljska vlada, kojoj toliko stoji na umu prosvjeta, sa svoje strane udovoljiti i priteći u pomoć vrućoj želji tolikih stanovnika, da se čim prije ugleda i tuđe hram prosvjete i naobrazbe. Čast Drinovčanima!

Slika 1. Članak iz *Osvita* od 30. prosinca 1899.

Četverogodišnja osnovna škola u Drinovcima (1900./901. – 1949./50.)

Narodna osnovna škola Drinovci otpočela je s radom šk. godine 1900./901., kao prva pučka četverogodišnja osnovna škola na području današnje općine Grude¹³ (zahvaljujući biskupu fra Paškalu Buconjiću¹⁴, kojemu je trebalo gotovo dvadeset godina za otvaranje te škole¹⁵). U arhivi OŠD-a (AOŠD) sačuvane su razrednice iz šk. god. 1900./01., 1901./02., 1902./03., 1903./04. i 1905./06., u kojima se mogu naći osnovni podaci o početku djelovanja ove škole. Pronađeno je da je prema *Razrednici za školsku godinu 1900./1901.*¹⁶ u

¹¹ NEPOTPISANO, „Škola u Drinovcima“, *Osvit*, God. II. (1899.), br. 104., str. 5.

¹² PUTNIK, „Glas iz pustinje, Bekija, u lipnju 1900., I, II, III, IV, VI, VII i VIII“, *Osvit*, God. III. (1900.), br. 51., str. 5. – 6.; br. 52. str. 5. – 6.; br. 54. str. 5.; br. 55. str. 4.; br. 56. str. 3. – 4.; br. 57., str. 4. – 5.; br. 58., str. 4.

¹³ Jozo MARIĆ, „Pregled povijesti pismenosti i razvoja školstva na području općine Grude do otvaranja gimnazije 1964. godine“, u: Mirko MARKOTIĆ (ur.), *Svjetlom protiv tmine: Dvadeset pet godina centra usmjerenog obrazovanja i odgoja „Ferdo Palac“ u Grudama*, Grude, 1989., str. 32.

¹⁴ Anđelko OPAČAK, *Moje drinovačko brdo*, str. 303.; Žarko ILIĆ, „Stogodišnjica drinovačke župe“, *Kršni zavičaj*, 2 (1971.), str. 1.

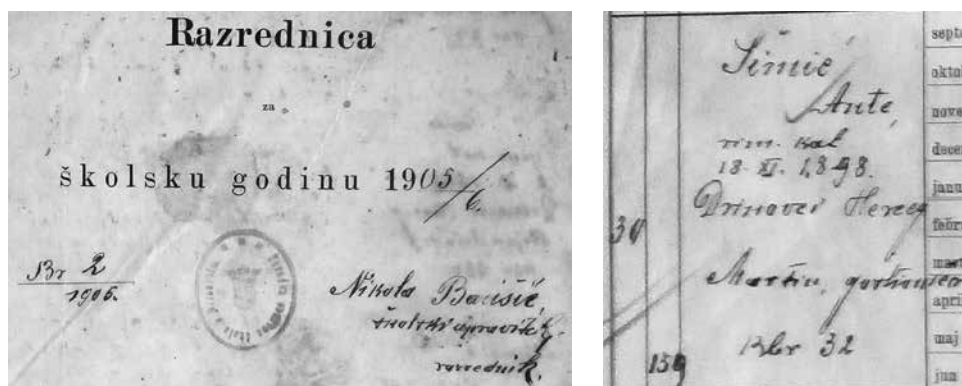
¹⁵ Vlado PANDŽIĆ, *Pouke i muke po hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini*, str. 33.

¹⁶ Razrednica za školsku godinu 1900./1901., I. razred, Arhiva Osnovne škole Drinovci (AOŠD).

prvoj generaciji I. r. osnovne škole u Drinovcima bilo upisano 32 učenika, i to svi muškarci. Za početak djelovanja pučke osnovne škole u Drinovcima nije bila izgrađena zgrada. Stoga je nastava u početku izvođena u privatnoj kući Martina Šimića u središtu sela. Kasnije su, uz izgrađenu zgradu OŠD-a, za potrebe škole korištene i kuće Ivana Radića i Mate Tomasa Ćirlića te prostori zadružnog doma.¹⁷

Slika 2. Iz Razrednice I. r. 1900./01. U sredini učenik upisan pod br. 1., a desno potpis prvog učitelja Ilije Džoića

Slika 3. Iz Razrednice I. r. 1905./06.: Najpoznatiji polaznik OŠD-a Ante Šimić, tj. književnik A. B. Šimić

Mate „Matuta“ Nuić (1855. - 1930.), poznati drinovački poduzetnik i trgovac, bio je među onima koji su krajem 19. stoljeća željeli i djelatno nastojali da im se otvori škola u Drinovcima. Također je početkom 20. stoljeća davao svoj doprinos za razvoj osnovnog školstva u Drinovcima. Njegov brat je bio poznati fra Anđeo (Nikola) Nuić, a sinovi su mu fra Viktor (Jure), poznati profesor širokobriješke franjevačke gimnazije i prim. Andrija, prvi dr. med.

¹⁷ VLADISLAV (= Vlado PANDŽIĆ), „Drinovačka škola“, *Kršni zavičaj*, God. I. (1970.), br. 1., str. 7. i 8.; Ratimir KORDIĆ, *Fratar narodni neprijatelj*, Zagreb, 1995., str. 27. – 28.

iz Drinovaca, koji su također dali značajan doprinos u razvoju vjerskog i svjetovnog života u Drinovcima.¹⁸

Zgrada četverogodišnje OŠD-a izgrađena je 1909. i od tada se nastava izvodila u njoj, sve do 1963./64. kada je izgrađena nova školska zgrada, sa svim sadržajima potrebnim za osmogodišnju osnovnu školu.¹⁹ Povijesni tragovi o izgradnji zgrade četverogodišnje osnovne škole nađeni su u knjizi radova vezanih za gradnju župne crkve. Tu je naveden podatak da je 1902. Ivanu Pandžiću za „fund škole“ plaćeno ukupno 100 for.²⁰ Ovo pokazuje da su i crkvene vlasti, kao i vjernici bili opredijeljeni za izgradnju škole, jer su pripremni radovi za izgradnju škole plaćeni novcem koji je bio sakupljen u župnom uredu za izgradnju crkve i zvonika.

Dobar dio podataka korištenih u ovom tekstu pronađen je i u Arhivu Županije zapadnohercegovačke u Širokom Brijegu (AŽZHŠB), Fond Osnovna škola Drinovci. Podaci dostupni temeljem te arhivske građe, kao i one iz AOŠD-a sustavno su obrađeni i prikazani su tablicama. Nažalost nisu pronađeni podaci za sve školske godine u jednakoj mjeri, ali i ono što je pronađeno daje dobar pregled djelovanja ove škole kroz povijest.

Slika 4. Četverogodišnja osnovna škola u Drinovcima te kuće Martina Šimića i Mate Tomasa Čirlića, korištene za izvođenje školske nastave u određenim vremenskim razdobljima

Prva djevojčica s područja današnje općine Grude koja se upisala u pučku osnovnu školu bila je Drinovčanka Jòza Glavaš Perina (1896. – 1924.). Upisala se u I. razred tek 13. prosinca 1909. sa 13 godina života i na kraju šk. god. je postigla izvrstan uspjeh, I. red s odlikom. Nije sačuvana dokumentacija da se vidi je li pohađala i više razrede škole.²¹

¹⁸ Arhandeo NUIĆ, „Drinovci 25. II. 1930., † Mate Nuić“, *Narodna sloboda*, God. XII. (1930.), br. 8., str. 3.

¹⁹ VLADISLAV (= Vlado PANDŽIĆ), „Drinovačka škola“, *Kršni zavičaj*, God. I. (1970.), br. 1., str. 7. i 8.; Izvještaj o poslovanju Osnovne škole Drinovci u 1963. godini, Drinovci, 30. 1. 1964., Računopolagač: J. Glavaš, Predsjednik školskog odbora: Anđelko Jurčić, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AŽZHŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

²⁰ AFPMO, *Potrošak Crkvene radje God 1894.*, str. 286.

²¹ AŽZHŠB, Fond Osnovna škola Drinovci, *Razrednici za šk. god. 1909./10.*

Od 1. veljače 1911. visoka zemaljska vlada iz Sarajeva posve je prepustila nadzor nad vjeronaučnom obukom u osnovnim narodnim školama odgovarajućim crkvenim oblastima, s tim da su polugodišnji ispiti neobvezni, a zaključni ispiti su i dalje bili obvezni. Bilo je predviđeno da tim ispitima budu nazočni izaslanici političke vlasti, a kotarski uredi ili njihove ispostave su morale svake godine pravovremeno u pisanom obliku pozvati predstavnike nadležnih rimokatoličkih dekanata.²²

U ožujku 1919. u Drinovcima nije bilo učitelja. To je vidljivo prema dopisu Okružne oblasti Mostar od 22. ožujka 1919., kojim se kaže da školski vrt može obrađivati „podvornik, pod nadzorom župnika, dok ne dođe učitelj“. Kotarski ured Ljubuški dopisao je na ovaj dopis zamolbu župniku fra Veselku Milasu da nadgleda uređenje školskog vrta dok ne dođe učitelj. Također je dodao da se sporazumio s glavarom sela „Antom Alerićem da i on nešto pomogne i doprinese za obradu školskog vrta“, a naročito da župnik zamoli roditelje odraslije djece da i njihova djeca pomognu raditi u vrtu pod nadzorom glavara Ante Alerića.²³

„Ćuk sa Zavale“ javlja 20. lipnja 1919., u *Narodnoj slobodi*, iz Bekije da su se „iza prevrata usljed španjolske bolesti“ naredbom zatvorile škole u Bekiji i skoro to cijelo vrijeme, gotovo punih 6 mjeseci, nastave nije bilo, jer nema učitelja, a u Drinovcima se učitelj nakon višemjesečnog odsustva tek pojavio.²⁴ Jasno je da je veliku štetu obuci đaka donio rat i pojava „španjolske gripe“.

Vlastima u staroj Jugoslaviji nije bilo po volji da vjeronauk u školi predaju svećenici, već su se trudili da to budu svjetovni učitelji. Osim toga ciljano se u čisto katolička područja slalo učitelje nekatolike. To proizlazi prema nekoliko dopisa iz Biskupskog ordinarijata Mostar (BOM-a), od 1930. i 1931. Traženi su podaci koliko je roditelja zatražilo da im djeci predaje vjeronauk svjetovni učitelj, a ne svećenik. Zatim se pitalo je li se korektno postupalo, odnosno je li bilo nagovaranja od strane učiteljstva ili nekoga drugoga, te ako je neki od roditelja odabrao svjetovnog učitelja da se navede razlog tomu.²⁵

Osnovna škola Drinovci služila je osim obrazovanja djece i za druge svrhe. Tako je služila i za različita stručna predavanja, kao što je bilo predavanje o unapređenju poljoprivrede, koje je održano 4. ožujka 1934.²⁶

²² Biskupski ordinarijat Mostar (BOM), br. 44, AŽD, sv. 4. (1909. – 19011.), list 182.

²³ Okružna oblast Mostar, 22. marta 1919., br. 2138, Kotarski ured u Ljubuški, br. 3502, dne 7/4 1919., AŽD, sv. 7. (1919. – 1922.), list 40.

²⁴ ĆUK SA ZAVALE – Školska obuka u Bekiji, *Narodna sloboda*, God. I. (1919.), br. 53., str. 3.

²⁵ BOM, br. 1174., br. 1305., br. 1617. i br. 1810./31., AŽD, sv. 9. (1929. – 1931.), listovi 83., 87., 103. i 149.

²⁶ Sresko Načelstvo-Ljubuški, br. 1263/34, 16. II. 1934., AŽD, sv. 10. (1932. – 1934.), list 218.

Župnici župa Drinovci, Ružići i Tihaljina uputili su 21. veljače 1936. Općinskom odboru u Drinovcima, molbu za honorar u svrhu predavanja vjeronauka u školama. Objašnjeno je da župnicima nije dužnost i predavanje u školama, već im je dužnost samo dušobrižnička služba narodu i da stoga za svoj rad u školama opravdano traže primjereni honorar. Još je dodano da župnici u pravilu sve oglase i obavijesti proglašavaju narodu s oltara, a često se raznim gostima Općine Drinovci daje prenoćište u župnom stanu.²⁷

BOM je uputio 23. studenog 1937., dopis svim pa tako i drinovačkom župniku, kojim konstatira da „na polju školstva – učitelja i nastavnika – kod nas širom postoji neravnopravnost“. Dodano je da su udžbenici puni svega, a najmanje dobrih stvari, te da prevladava ateizmom i komunizmom ispunjeni protukatolički duh. Za učitelje je rečeno da su u najvećoj mjeri nekatolici, te da se kao takovi razmještaju najčešće u čistim katoličkim krajevima, dok se učitelji katolici razmještaju u nekatoličkim ili miješanim krajevima. Navedeno je da je katolički episkopat na svojim sjednicama održanim od 22. do 30. listopada 1937. odlučio se boriti „svim nužnim sredstvima“ protiv takvog neispravnog postupka vlasti, sa zahtjevom da vlast prema katolicima postupa na osnovi pravičnosti i jednakopravnosti.²⁸

Načelnik Općine Drinovci uputio je 5. lipnja 1939., Kraljevskoj Banskoj upravi (Prosvjetno odjeljenje) Split, molbu za potporu za nadogradnju osnovne škole u Drinovcima. Molba se započinje riječima: „Sela općine Drinovci u srezu Ljubuškome, Primorska Banovina, sva su prenapučena. Leže oko Imotsko-Bekijskog polja, koje bi bilo plodno, ali nažalost još nije u njemu provedena potrebna melioracija. Pučanstvo se nema gdje na očevu gruntu povećati i što veći broj djece mora ostavljati zavičaj da na strani traži i osigura nekako uvjete života. I zbog toga razloga škole su našem kraju u povećanoj mjeri prijeka potreba. To vrijedi osobito za selo Drinovce, jedno od najvećih sela u Hercegovini. Ima oko 700 domova, ali do sada tek jednu i to jednorazrednu osnovnu školu. U tekućoj školskoj godini 1938/39 pohađalo je školu 385 djece: tu masu djece poučavaju dvije učiteljske sile, a obje sile rade u jednoj te istoj učionici. Razumljivo je da je uspjeh obuke preko mjere otešćan tolikim brojem, premda radi ograničenog prostora u školi nisu sva dorašla djeca ni prijavljena ni upisana. Može se računati, da bi u selu iz svakoga doma redovito išlo u školu barem po jedno dijete. Za prvu potrebu trebalo bi u selu Drinovcima otvoriti najmanje šest škola ili školskih odjeljenja, a to je i sa strane prosvjetnih vlasti već prije kojih 10 godina predviđeno. I u tom slučaju dolazilo bi na jednu školu

²⁷ Župnici župa Drinovci, Ružići i Tihaljina, općine Drinovačke, 21. veljače 1936., AŽD, sv. 11. (1935. – 1937.), list 67.

²⁸ BOM, br. 1405, AŽD, sv. 11. (1935. – 1937.), list 229. ibr. 319/39, AŽD, sv. 12. (1938. – 1940.), list 148.

preko 100 djece. Za periferne dijelove sela Drinovaca moraju se bezuvjetno ili zidati nove ili iznajmiti školske prostorije. Dvije skrajne mahale: Brdo i Blaževići predali su molbe, da im se otvore škole u iznajmljenim kućama. Ali najveći dio sela mogao bi slati djecu u sadašnju školu, samo je treba **nadograditi**. Jedan zid školske zgrade i to sa strane učiteljeva stana ispucao je i mora se svakako popraviti. Ali i temelji i zidovi učionice zdravi su, pa mislimo, da bi se čitava zgrada, kada se trošni vanjski zid popravi, dal dignuti na još dva nova sprata. Tako bi selo dobilo najkraćim i najjeftinijim putem stalnu trirazrednu školu.“ Zamoljeno je da se novčana potpora dodijeli već toga ljeta.²⁹

Budući da je OŠD bila prva pučka četverogodišnja osnovna škola na području današnje općine Grude, pohađali su je i neki učenici iz okolnih sela. Tako je nađeno da je s prvom generacijom bio 1900./01. upisan Lovro Pejić iz Sovića, koji je i završio tu školu. Nadalje bili su upisani i drugi đaci iz Sovića, te iz: Gorice, Ružića, Tihaljine, Šuice, Širokog, Brijega Dervente, Kozice, Međugorja i Sretnica.

Tablica 1. Broj učenika u četverogodišnjoj Osnovnoj školi Drinovci

Šk. god.	Broj upisanih učenika					Upravitelj, Učitelj/Razrednik
	I. r.	II. r.	III. r.	IV. r.	Ukupno	
1900./01.	32	-	-	-	32	Ilija Džoić, Tolisa
1901./02.	50	23	-	-	73	Pavao Štambuk, Derventa
1902./03.	37	39	19	7	102	Pavao Štambuk, Derventa
1903./04.	28	26	34	10	98	Pavao Štambuk, Derventa
1904./05.	40	18	28	10	96	Pavao Štambuk, Derventa
1905./06.	44	16	19	18	97	Nikola Barišić
1906./07.	28	16	12	16	72	Nikola Barišić
1908./09.	24	12	8	16	60	Nikola Barišić, Stjepan Šenda
1909./10.	42		5			Stjepan Šenda
1910./11.	43	?	?	5	?	Stjepan Šenda
1911./12.	42	?	?	13	?	Stjepan Šenda
1912./13.	16(?)	25	?	18	128	Stjepan Šenda
1913./14.	63			21(?)	151	Stjepan Šenda
1915./16.	42			12(?)		Stjepan Šenda

²⁹ Općina Drinovci, br. 1642/39, Načelnik općine., AŽD, sv. 12. (1938. – 1940.), list 201.

1916./17.						Aleksandar Odić
1917./18.						Aleksandar Odić
1919./20.		42		37		Stjepan Šenda
1920./21.	72	33	26	17	148	Stjepan Šenda
1921./22.	51	63	28	22	164	Nikola A. Tokić
1923./24.	63	45	44	?	?	Nikola A. Tokić
1925./26.	28	12(?)		25		učiteljica L. Diviš
1926./27.	32		18(?)	35		L. Diviš i L. Soldo
1927./28.			32			Andrija Smoljan i L. Soldo
1928./29.	68	59	48	30	205	Andrija Smoljan
1929./30.	60	48	25	17	150	Andrija Smoljan i Danilo Kuljić
1930./31.	61	46				Danilo Kuljić
1932./33.			43	40	207	Fahira Orman, Amel Čampara
1933./34.	119	69		32		Amel Čampara
1934./35.	124	79	63	22	288	Ivan Maričić i Katica Grubiši
1935./36.	76	89	47	24	236	Ivan N. Maričić i Katica Grubišić
1936./37.	125	70	70	33	308	Ivan N. Maričić i Katica Grubišić
1938./39.	112	100	99	60	371	Ivan N. Maričić i Ankica S. Filanović
1939./40.	116	67		50		Ivan N. Maričić i Mihajlo Šulentić
1940./41.	102	95	80(?)	86		Ivan N. Maričić i ? Jelić
1941./42.	91	70(?)				Ivan Maričić
1942./43.	90	55(?)		72		Ivan Maričić
1943./44.	53(?)					Ivan Maričić
1944./45.	108	45(?)				Ivan Maričić
1945./46.	106	95	70	55	326	Ivan Maričić i Franka Milinović
1947./48.	155	78(?)	93(?)	61		Ivan Maričić, Enisa Topuzović i Milka Zvono
1948./49.	125	91	84	60	360	Mila Šotra i Milka Zvono
1949./50.	119	128	75			Ivan Mirić(?) i Nada Vlašić, Milka Zvono i Žarko Vučinić

Vrlo zanimljiva je jedna fotografija školske djece na stepenicama ispred župne crkve u Drinovcima. Na njoj su fotografirani polaznici četiri razreda osnovne škole u Drinovcima, njih čak 263, za školsku godinu 1937./38. S njima su se

fotografirali upravitelj škole i učitelj Ivan Maričić, župnik fra Milivoj Bebek i učiteljica Ankica Filanović, kasnije udata za Dragana Šajnovića. Na tome je mjestu kasnije izgrađen velebni spomenik najzaslužnijem Drinovčaninu biskupu fra Paškalu Buconjiću.³⁰

Slika 5. Polaznici četiri razreda osnovne škole u Drinovcima u šk. godini 1937./38., njih čak 263

Pregledni članak Srećka Tomasa „Pokušaji odnarođivanja Hrvata Herceg-Bosne kroz obrazovanje, I. dio“³¹ obradio je, temeljem djelomično sačuvane dokumentacije u AOŠD-u i AŽZHŠB-u, razvoj nastavnog procesa u toj školi od 1900./901. do 1944./45. U početku ocjenjivanje u OŠD-u vršilo se tako da se na kraju svakog mjeseca zaključivalo ocjene. Uspjeh se vrednovao brojčanim ocjenama, i to počevši od najslabije ocjene 4, do najbolje ocjene 1. Opći uspjeh se vrednovao mjesečno i nazivao se „opći red“, a imao je gradaciju od najlošijeg III. reda, II. reda, I. reda i do najboljeg uspjeha „I. red s odlikom“. Da bi učenik mogao prijeći u viši razred morao je postići uspjeh I. red ili I. red s odlikom. Bilježena je redovitost pohađanja škole, s upisivanjem ispričanih i neispričanih izostanaka. Osim nastavnih predmeta učenici su dobivali ocjene

³⁰ Srećko TOMAS, „Obitelj fra Bazilija Pandžića u početnoj fazi njegova života“, u: MUSIĆ, Ivica (gl. ur.) - Opera Dei revelare honorificum est - Zbornik radova u čast Baziliju Pandžiću, Mostar – Grude, 2018., str. 51. – 99.

³¹ Srećko TOMAS, „Pokušaji odnarođivanja Hrvata Herceg-Bosne kroz obrazovanje, I. dio“, *Susreti*, (2012.), br. 6, str. 31. – 66.

za Ćudoredno vladanje i *Marljivost*. Od nastavnih predmeta nastava je u I. r. izvođena iz sljedećih predmeta: *Jezikoslovna nastava* (Ćitanje i Usmeni i pismeni izražaj misli), *Raĉunstvo*, *Krasopis* i *Gimnastika*. U II. r. dodani su još predmeti: *Vjeronauk*, *Zorna obuka* i *Geometrijsko oblikoslovje i crtanje*. U III. i IV. r. nije bilo *Zorne obuke*, ali su uvedeni: *Zemljopis*, *Povijest*, *Prirodopis*, *Prirodoslovje* i *Gospodarstvo*. Dakle, predmeti Ćitanje i Usmeni i pismeni izražaj misli nazivala se *Jezikoslovna nastava*, bez hrvatskog imena za jezik.

Pregledom razrednica za šk. godine 1909./910., 1910./911., 1911./912., 1912./913., utvrđeno je da su se svih tih školskih godina svi uĉenici izjašnjavali rimokatolicima, te da su se i nadalje nastavni predmeti vezani uz jezik jednim imenom nazivali *Jezikoslovna nastava*. Umjesto za Hrvate oĉekivanog razvoja događaja da se njihova jezikoslovna nastava nazove hrvatskim jezikom, došlo je do toga da se u šk. god. 1913./914. i 1915./916. ta nastava naziva srpskohrvatski jezik, premda su obrasci i dalje tiskani u latiniĉnom pismu. Nakon Prvog svjetskog rata, u poĉetnoj fazi razvoja Kraljevstva SHS, jezikoslovna nastava se naziva srpski ili hrvatski jezik, što djeluje kao napredak u odnosu na vrijeme austro-ugarske vladavine. Bio je to svojevrсни mamac hrvatskom narodu za ulazak u Kraljevstvo SHS. No, nije trebalo dugo ĉekati na novi udar na hrvatski identitet. Tako od šk. god. 1923./24. obrasci u razrednicama tiskani su ĉirilicnim pismom premda ijekavicom. Takvo stanje produžilo se u OŠD-u sve do šk. god. 1929./30. Poĉevši od šk. god. 1925./26., po prvi puta u obrascima se kod upisa podataka za svakog uĉenika, pored vjerske opredijeljenosti, navodi i narodnosti i podanstvo (zapravo državljanstvo). Svi su se uĉenici izjasnili rimokatolicima i Hrvatima, a po podanstvu: „S.H.S.“, sve do 1929./30. Ta je šk. god. bila svojevrсна prekretnica u daljnjim pokušajima zatiranja hrvatskog identiteta, što se mođe izravno povezati s uspostavom apsolutistiĉke diktature kralja Aleksandra, 6. sijeĉnja 1929. i preimenovanja Kraljevine SHS u Kraljevina Jugoslavija, ĉemu je prethodio poznati atentat u beogradskoj skupštini. Na naslovnici Razrednice za I. – IV. razreda OŠD-a u šk. god. 1929./30. nalazi se napisano da je upravitelj škole i uĉitelj bio Andrija Smoljan, ali su mu pridružili Srbina Danila Kuljića. Uvedena je statistika po vjerskoj i narodnosnoj osnovi i svih 148 uĉenika se izjasnilo kao rimokatolici i kao Hrvati. Međutim, netko je (vjerojatno novodovedeni uĉitelj Danilo Kuljić, jer je pisano istom olovkom kao i sumarni rezultati u tablicama statistike na naslovnici Razrednice i pisano ĉirilicom) prekrizio tiskano u obrascu u tri stupca Srba, Hrvata i Slovenaca i iznad toga napisao rukom, ĉirilicom „Jugoslov.“. Na naslovnici je vidljiv i pečat s istim oblikom, izgledom i latiniĉnim napisom naziva: „Narodna osnovna škola Drinovci“, kao i prije I. svjetskog rata. Osim toga uvedeno je na tiskanim obrascima, za podatke o pohađanju nastave uĉenika i njihovim ocjenama, lijeva strana tiskana ĉirilicom, a desna latinicom, ali sve pisano ijekavicom. Još

Od ovih		Uspeh u pojedinim nastavnim predmetima											Ukupni uspeh				
opreznosti	popravljenosti	Polovak škola	Vladanje	matika i logika	priloga srpskog jezika	srpski jezik	latinski jezik	pravopis srpski	pravopis latinski	historija srpska	historija evropska	geografija srpska		geografija evropska	domovina	svetopis srpski	
		/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	2	10

Od ovih		Uspeh u pojedinim nastavnim predmetima											Ukupni uspeh				
opreznosti	popravljenosti	Polovak škole	Vladanje	matika i logika	pravopis srpski	pravopis latinski	srpski jezik	latinski jezik	pravopis srpski	pravopis latinski	historija srpska	historija evropska		geografija srpska	geografija evropska	domovina	svetopis srpski
		/	/	/	2	2	2	2								2	10

je jedan novitet uveden, a to je naziv za jezikoslovnu nastavu srpsko-hrvatski jezik.

Slika 6. Dio obrasca iz *Razrednice I. raz. OŠD-a iz šk. god. 1913./14. i 1923./24.*

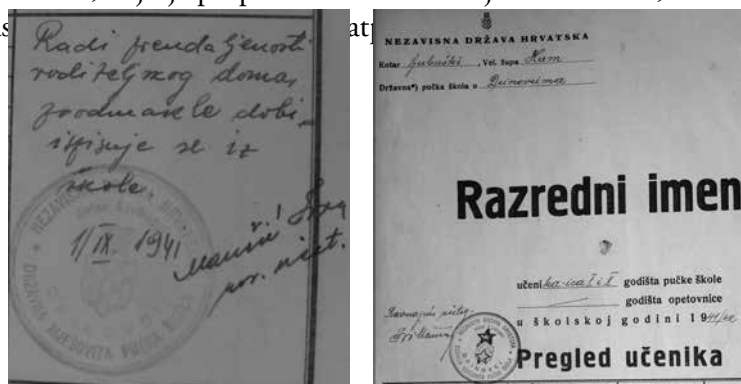
Dodatni pokazatelj pokušaja zatiranja hrvatskog identiteta proizlazi iz dokumentacije vezane za šk. god. 1930./31. u OŠD-u. Proizlazi da je već tada, samo godinu dana nakon dolaska za učitelja Srbin Danilo M. Kuljić, postao starešina (sam je prekrizio drugi naziv upravitelj) škole i učitelj za I. i II. razred. Novi „starešina“ je sve ono što je rukom upisivao u razrednicu, pa i imena i prezimena učenika s njihovim podacima i podacima o nastavi, pisao ćirilicom i srpskim jezikom, premda su se, prema podacima na naslovnoj stranici razrednice, svih 107 učenika u ta dva razreda izjasnili rimokatolicima i Hrvatima. Čak štoviše novi je „starešina“, kako se potpisivao, dao izraditi novi pečat škole s natpisom, kao i na prijašnjem, ali samo na ćirilici! Od iste šk. god. pronađene su i druge dvije Razrednice, istina nekompletne, ali se jasno vidi da su one popunjavane latinicom, premda su obrasci tiskani s jednom stranicom na ćirilici, a drugom na latinici. Jezik se i dalje naziva srpsko-hrvatskim. Očito je to popunjavao učitelj Hrvat, a vjerojatno je to bio smijenjeni prethodni upravitelj škole i učitelj Andrija Smoljan! No, poseban „biser“ zatiranja hrvatskog identiteta bio je u tome što je u osobnim podacima za svakog pojedinog učenika, koji su u šk. god. 1930./31. bili upisani u I. i II razred, preko noći potezom pera, postali „Jugoslov.“! Očito je to učinio „veleučeni“ starešina Danilo M. Kuljić. Nasuprot tome, kod svakog učenika III. i IV. razreda te iste šk. god. upisano je da su po narodnosti Hrvati. Očito je da ove obrasce nije popunjavao „stvaratelj nove jugoslovenske nacije“ Danilo M. Kuljić. Po vjeroispovijesti kod svih učenika I., II., III. i IV. razreda navedene šk. god. upisano je da su bili rimokatolici. Očito je „svemoćni starešina“ Danilo M. Kuljić slijedio upute V. S. Karadžića: „neka veruju što im drago“.

Iz *Razrednice za šk. god. 1932./33.* vidi se da je za ravnateljicu postavljena Fahira Orman. Temeljem toga i temeljem uvođenja potpune i prenagle srbizacije nastavnog procesa u OŠD-u od strane, od kraljevske diktatorske vlasti ciljano poslanog Danila M. Kuljića, može se zaključiti da je to izazvalo opravdanu pobunu Drinovčana, a i stanovnika svih drugih gradova i sela u Herceg-Bosni, koji su bili Hrvati, te je on ipak povučen. Uočava se i još jedan novitet suptilnijeg pokušaja zatiranja hrvatskog identiteta, a to je da su od te šk. god. obrasci tiskani s tekstom istovremeno i na latinici i na ćirilici, ali

paralelno latinicom i ćirilicom, i to ijekavicom. Šk. god. 1936./37. uočava se izvjestan „napredak“ u zatiranju hrvatskog identiteta u odnosu na prethodnu školsku godinu, jer su razrednice zamijenjene školskim dnevnicima, s obrascima tiskanim kao i prethodno paralelno latinicom i ćirilicom, ali sada srpskim jezikom. Za naziv jezične nastave ponovo se uvodi narodni (srpskohrvatskoslovenački) jezik! Isto vrijedi i za šk. god. 1937./38., 1938./39. i 1939./40.

U OŠD-u za šk. god. 1940./41. obrasci školskih dnevnika su tiskani na hrvatskom jeziku, latinicom. Ovo je očito zasluga uspostave Banovine Hrvatske 1939. No, još uvijek se predmet jezikoslovne nastave naziva narodni (srpskohrvatsko-slovenački) jezik! Međutim, uz jednu napomenu za jednu učenicu: „Radi preudaljenosti roditeljskog doma, poodmakle dobi, ispisuje se iz škole“, od 1. IX. 1941., koju je potpisao razredni učitelj Ivan Maričić, nalazi se i novi pečat, nas

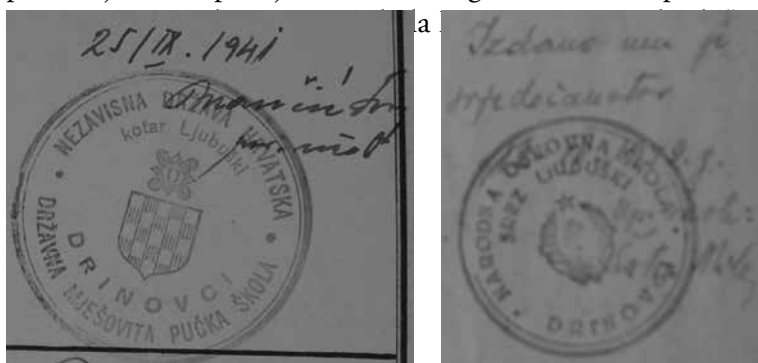

Slika 8. Dio iz Školskog dnevnika za šk. god. 1940./41. i 1941./42.

Kao što se vidi od šk. god. 1941./42. u OŠD-u uvedeni su *Razredni imenici*, umjesto Školskih dnevnika, s punim hrvatskim jezikom i latinicom. No, na novom pečatu škole mogu se vidjeti naknadno kemijskom olovkom ucrtane dvije petokrake preko grba NDH. Tko je i kada to učinio nije moguće utvrditi imenom i prezimenom, ali je jasno da je to učinio netko iz komunističkih krugova nakon II. svjetskoga rata, kada je zavladao jugokomunistička diktatura. Jasno je da je u obrasce uveden i tiskani naziv za predmet iz jezikoslovne nastave hrvatski jezik i ne samo to već su uvedeni i hrvatski nazivi za sve predmete, tj. obrasci su kompletno tiskani na hrvatskom jeziku, što vrijedi i za šk. god. 1942./43., 1943./44. Znači Hrvati u Herceg-Bosni konačno su i u školi došli do pravog imena za svoj materinji jezik! Od šk. god. 1944./45. ostalo je sačuvano samo nekoliko obrazaca iz ponovo nazvanih *Razrednica* i prema njima se vidi da su tiskane latinicom, ali nekim hibridnim hrvatskim jezikom, koji se

uostalom više tako ni ne naziva, nego ponovo srpsko-hrvatski jezik. Kod upisa svakog pojedinog učenika u obrascima dana je mogućnost za izjašnjavaње po *Narodn.* (kod svih upisano: Hrvatska), *Vjeroisp.* (kod svih upisano: rimo-kat.) i *Uža domov.* (kod svih upisano: Herceg.).

Nakon Drugog svjetskog rata u sačuvanom dijelu razrednica za godine 1945./46., 1946./47. i 1947./48. nije pronađen nikakav otisak pečata škole. Jasno je da se više nije moglo koristiti pečate iz razdoblja NDH, a očito da novi pečat nije bio napravljen. Tek od šk. god. 1948./49. počeo se koristiti pečat s

Slika 9. Pečat OŠD-a iz 1941. i iz 1949. s natpisom „Narodna osnovna škola Drinovci Srez Ljubuški“,

Na početku šk. god. 1946./47., nakon pučke mise bio je u školi roditeljski sastanak. Škola je bila puna roditelja, pa čak nisu svi mogli ni ući u školu. Fra Ratimir je tada pitao roditelje žele li da vjeronauk bude u školi i svi su jednoglasno zahtijevali da vjeronauk bude u školi. Župnik je dodao: „Tamo su već bili predsjednik i sekretar Općine, Vatica i Eljugačić. Obojica su nastupili s tvrdnjom da je Crkva rastavljena od države, a škola je državna. Čim ih je narod saslušao, nastala je vika i galama. Čuli su se glasovi: «Ne treba nam škola bez vjeronauka. Hoćemo vjeronauk u školi. Nećemo slati djecu u školu, ako ne bude vjeronauka. Kad mi hoćemo, što vama smeta, i sl.» Vatica i Eljugačić su izišli iz škole prolazeći kroz masu roditelja s tvrdnjom da vjeronauka neće biti u školi. Kasnije je župniku rečeno da djecu može za prvu ispovijed, pričest i krizmu pripremati samo u crkvenim prostorijama, i to tako da se ne ometa redovitu školsku nastavu.“³³

³³ Ratimir KORDIĆ, *Fratar narodni neprijatelj*, Zagreb, 1995., str. 112. – 113.

Učiteljica-partizanka s bombom za opasačem

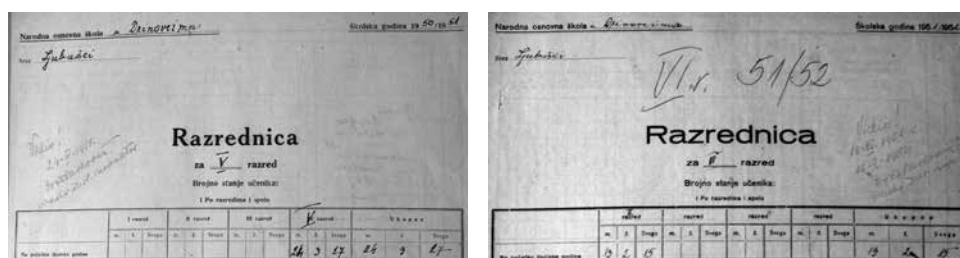
Ujesen 1947. u Drinovce je došla nova učiteljica,³⁴ koju su iz Općine predvečer uputili u župni stan na prenoćište. S njom je bila i njena majka, koja je nakon kratkog upoznavanja rekla: „Oče, eto, rekla Vam je da je bila u partizanima. Takve su nesretne prilike i ona je morala u partizane, ta nije išla drage volje. Zna, mi smo s Hvara.“ Nakon toga se učiteljica naglo digla i protestirala: „Nemoj me, majko, blamirati. Ja sam dobrovoljac. Ja sam drage volje otišla u partizane da se borim protiv okupatora i njegovih slugu, domaćih izdajnika.“ Majka joj je zašutjela i spustila oči. Župnik ih je informirao da je u Drinovcima dugogodišnji učitelj Dalmatinac Ivo Maričić. Nakon što su učiteljica i majka joj prespavale u župnom uredu, učiteljica se smjestila u stan u kući Mate Tomasa Ćirlića, gdje joj je bila i škola. Nakon par dana fra Ratimir joj je posudio tri duboka i plitka tanjura te jednu klupu. Primijetio je da je došla u vojničkoj bluzi s vojničkim opasačem na kojem je visjela ručna bomba, a na glavi je bila vojnička kapa s petokrakom. Svi su time bili iznenađeni, pa i učitelj Maričić, koji je izražavao bojazan od učiteljčine „borše s nekim spisima“, koju je ona redovito nosila. Djeca, pučkoškolci su se također bojali te nove učiteljice, jer im je psovala najteže psovke. Žalili su za učiteljicom Enisom Topuzović iz Mostara. Po fra Ratimiru, ta nova učiteljica Zvono je često javno izjavljivala da ona zna tko je reakcija i narodni neprijatelj, a tko napredan. Sve one koji su stupili u kontakt s fratrom „učiteljica-partizanka“ je odmah proglašavala reakcionarom, pa čak i onda ako ga je prethodno okarakterizirala naprednim. Fra Ratimir je opisao prepirku „učiteljice-partizanke“ i udovice Jòze Tomas (1892. – 1975.), kojoj je muž Grgo umro još 1926. Nakon što je Jòza rekla da se nada da će Bog dati kišu da ljetina bude dobra, „učiteljica-partizanka“ je rekla: „Kakav Bog, nema Boga! U što ti vjeruješ? Jesi zaostala!“ Staru Jòzu je to izazvalo pa je obasula učiteljicu pogrdnim riječima koliko je više znala i mogla i u toj svađi učiteljica je izgubila svijest, a narod je govorio da „ima živčanu!“. Nadalje, fra Ratimir je naveo da je ta učiteljica gotovo uvijek nosila vojničku uniformu i boršu, a s pošte je u Ljubuški slala šifrirane brzjave. Što je sve slala u Ljubuški župnik je shvatio kad mu je jednog dana došao nadzornik osnovnih škola u ljubuškom kotaru. Po župnikovom pamćenju prezivao se Soldo. Pitao ga je: „Učite li Vi djecu vjeronauk, gdje ih učite i jeste li im govorili o Stepincu, Vatikanu i slično?“ Župnik je odgovorio: „Eto, tu gore u crkvenom dvorištu u hladovini, pripremam djecu za prvu ispovijed i

³⁴ Župnik fra Ratimir Kordić nije naveo kako se zvala ta učiteljica, ali prema dokumentaciji OŠD-a u AŽZHŠB-u, radi se vjerojatno o Milki Zvono, koja je bila učiteljica u Drinovcima do šk. god. 1949./50.

prvu pričest. Tu se pripremaju od davne prošlosti, jer ima djece koja ne idu u školu.“ Slijedilo je pitanje skriva li djecu u nekakvu šupu i župnik mu je odgovorio da su djeca jedanput zbog kiše pobjegla pod naslon pred štalom. To je bilo dovoljno nadzorniku da nije pravio pisanu izjavu, a župniku je bilo jasno da je „druga oca“ optužila učiteljica. Ubrzo je ta učiteljica, odlukom Jozе Kolaka ranijeg činovnika u Općini Drinovci, a tada referenta za prosvjetu u Ljubuškom kotaru, premještena na Bijaču. Slušajući u pošti razgovor Jozе Kolaka i učiteljice, fra Ratimir je čuo da joj je rekao: „Stalno si se tužila da su u Drinovcima sve ustaše i reakcija, pa ti je tu teško. Na Bijači su svi napredniji od tebe pa neće biti potrebe da ih preodgajaš.“³⁵

Prerastanje u osmogodišnju OŠD (1950./51. – 1961./62.)

Prema *Kršnom zavičaju* iz 1970. OŠD je bila četverogodišnja do 1954., te do 1962. šestogodišnja, da bi od 1962./63. postala osmogodišnja osnovna škola.³⁶ No, prema dokumentaciji sačuvanoj u AŽZHŠB-u, u OŠD-u je V. r. uveden 1950./51., a VI. r. 1951./52. i kao šestogodišnja škola je djelovala do

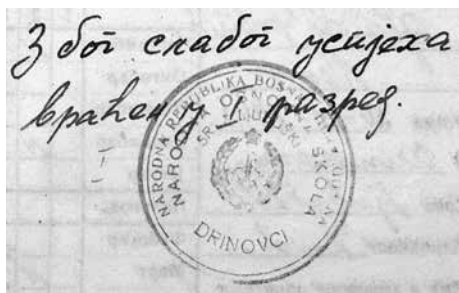
šk. god. 1961./62.

Slika 10. Izvadci iz razrednica OŠD-a za V. r. 1950./51. i za VI. r. 1951./52.

Uočeno je da se pečat s natpisom Sreza Ljubuški i bez natpisa bilo kojeg sjedišta općine koristio sve do 1956./57., a s natpisom Općine Grude počeo koristiti od šk. god. 1957./58.

³⁵ Ratimir KORDIĆ, *Fratar narodni neprijatelj*, Zagreb, 1995., str. 100. – 103.

³⁶ VLADISLAV (= Vlado PANDŽIĆ), „Drinovačka škola“, *Kršni zavičaj*, God. I. (1970.), br. 1., str. 7. i 8.

Slika 11. Čirilичni upisi napomena u razrednicama OŠD-a, nakon Drugog svjetskog rata

Pregled broja učenika te ravnatelja i učitelja u OŠD-u od 1950./51. do 1961./62. dati su tablici. Prvi Drinovčanin koji je bio učitelj u OŠD-u bio je Blago Rogić Mirkov (1932. - ?), i to od šk. god. 1953./54., dok su, šk. god. 1955./56., prve Drinovčanke učiteljice u OŠD-u bile Lovorka Tomas Ivanova (1936. - ?) i Ljubica Leventić Markova (1936. - ?).

Tablica br. 2. Broj učenika, upravitelja i učitelja u OŠD-u od 1950./51. do 1961./62.

Šk. god.	Razredi							Upravitelj, i učitelji
	I. r.	II. r.	III. r.	IV. r.	V. r.	VI. r.	Uk.	
1950./51.	87	75	95	73	27	-	357	Ivan Mirić, Nada Vlašić i Ivanka Maršić
1951./52.	68	67	74	90	19	15	333	Ivan Mirić, Velizar Jovanović, Nada i Olgica Vlašić i Muhamed Sadiković
1952./53.	74	68	68	73	39	?		Milutin Vuletić, Velizar Jovanović (potpisan ćirilicom), Jagoda Milavić
1953./54.	77	66	66	63	?	16		Milutin Vuletić, Blago Rogić, Jagoda Milavić, Velizar Jovanović (potpisan ćirilicom), Drago Radojčić
1954./55.	27?	65	66		18	12		Blago Rogić, Mihailo Đukanović, Frano Primorac, Velizar Jovanović
1955./56.	37?	26?	31?	70	20	12		Mihailo Đukanović, Ante Plejić, Lovorka Tomas, Danica Mlinarević, Ljubica Leventić, Mile Palac, prof.
1956./57.	32?	60	57	69				Ante Plejić, Stjepan ?, Danica Mlinarević, Dragica Plejić, Valentin Bušić, Danica Sekulić, Mihailo Đukanović, Ante Šimić, Anđelko Vlašić
1957./58.	56	64	32	26	66	24		Ante Plejić, Marko Džankić, Sofija Radić, Omer Buljko, Vidoje Radić

1958./59.	85	70	29	53	49	43		Anto Plejić, Bosa Zorić, Matija Zorić, Frano Primorac, Milka Marić, Mile Leventić, Nada Kovačević
1959./60.	91	72	36	56	25	43		Branko Hrkać; Marko Džankić, Mile Leventić, Frano Primorac, Gordana Dutina, Zdravka Nuić, Pava Hrkać
1960./61.	70	79	64	61	57	44	375	Branko Hrkać; Gordana Dutina, Pava Hrkać, Milica Vučina, Petar Bogdanović, Milica Stojmenović, Zdravka Nuić
1961./62.								Nikola Šimić

Osmogodišnja OŠD od 1962./63. do 2008./09.

OŠD od 1962./63. do 1989./90.

OŠD je kao osmogodišnja škola počela s radom od 1962./63. školske godine. Prema izvještaju pisanom od tadašnjeg upravitelja škole Rafaela Jurčića, tada još nije bila završena nova školska zgrada. Nastava za ukupno 504 đaka izvodila se u dvije zgrade društvenog vlasništva i dvije privatne kuće. Početkom 1963./64. škola je svojih 14 odjeljenja „smjestila u novosagrađenu zgradu u kojoj ima osam učionica i dovoljno drugih potrebnih prostora za normalan rad škole“. Svršetkom šk. god. 1962./63. škola je imala „10 nastavnika, 1 sekretara i 1 čistačicu“. Početkom 1963./64. škola je imala „12 nastavnika, 1 sekretara, 3 čistačice (2 stalne i 1 povremena) i 1 kuharicu koja je radila za školsku kuhinju i ujedno čistila prostorije centralne škole“. Na Drinovačkom Brdu postojalo je Područno odjeljenje, sa 62 đaka, smješteno u novosagrađenoj zgradi, dimenzija 20x10 m s dvije učionice i ostalim potrebnim prostorom za jednog učitelja i jednu čistačicu. Ravnatelj je izrazio i žaljenje što školi nedostaje mnogo potrebne opreme, učila i namještaja. Tako su tada djeca još uvijek sjedila na klupama koje su nabavljene 1900., kad je osnovna škola u Drinovcima počela s radom. Novosagrađena zgrada imala je tlocrtnu veličinu 40x11 m s dva kata i prizemljem, visine 17 m. Upravitelj je u svom izvještaju napomenuo da je „stara školska zgrada, koju je 1962. godine zemljotres ošteti“, bila tlocrtno veličine 18x14 m, samo s prizemljem. Škola je imala i jedan dunum vrta, školsko dvorište, manji broj voćaka i drugog neplodnog zemljišta, koje se nalazi oko stare i nove školske zgrade.³⁷ Od 3. svibnja 1964. škola nosi ime Osnovna škola „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, i to odlukom SO Grude od

³⁷ Izvještaj o poslovanju Osnovne škole Drinovci u 1963. godini, Drinovci, 30. 1. 1964., Računopolagač: J. Glavaš, Predsjednik školskog odbora: Anđelko Jurčić, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

21. travnja 1964. Škola je tada imala 17 zaposlenih: šest nastavnika, sedam učitelja, jednog sekretara, tri čistačice i jrdnu kuharicu. Dobrovoljnim radom roditelja i učenika uspjelo se djelomično urediti školsko dvorište i igralište, a smještaj nastavnog osoblja ostvaren je u privatnim kućama u Drinovcima.³⁸

Iz dopisa biskupa Čule od 30. travnja 1964., doznaje se da je u Drinovcima za nedjelju 3. svibnja 1964. predviđeno svečano otvorenje osmogodišnje škole, te da će tada biti „održana javna svečanost, na koju će doći mnogi gosti sa strane, pa i iz Sarajeva“. Civilne vlasti su zamolile Ordinarijat da misa bude ranije, „da bi svečanost mogla početi točno u 11 sati“. Biskup žali što su tu zamolbu dobili prekasno, pa se ne može puk obavijestiti da misa bude i jedan sat ranije, ali je sugerirao župniku da počne misu i pola sata ranije, ako se narod sakupi, te da skрати propovijedi i eventualne druge obrede, „da čitav puk mogne imati i pučku svetu misu, a ujedno, da se i školska svečanost uzmogne na vrijeme održati“.³⁹

Tijekom 1965. škola je nabavila određenu količinu učila, a nije imala investicijskih radova. Zbog nedostatnih sredstava nije se moglo na vrijeme (u ljeto) završiti krećenje njenih prostorija, pa je jedan dio prostorija okrećen u kasnoj jeseni, a jedan dio je okrećen u zimskom raspustu 1966.⁴⁰

Prema Potvrdi od 3. prosinca 1965. upravitelj Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, Rafael Jurčić potvrđuje da je Drago Marić vlasnik Elektroinstalaterske radnje Ljubuški izveo postavljanje tri lusteri, 19 lampa visilica u učionicama i kabinetima, školskih zvonaca na dva kata i u prizemlju, te sve prekidače i utičnice.⁴¹ Tada je predsjednik savjeta škole bio nastavnik Anđelko Jurčić, a pečat je imao natpis samo na latinici.

Prema odluci o centralizaciji škola od 30. ožujka 1965., Osnovnoj školi „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci je kao područno odjeljenje pripojena četverogodišnja škola na Drinovačkom Brdu. Broj prosvjetnih radnika se tada povećao s 12 na 13, a jedna spremačica je otpuštena. Škola je do 31. kolovoza 1966. radila s tri nastavnika bez potrebne stručne spreme, a od 31. kolovoza 1966. samo s jednim takvim nastavnikom. Sredstva dotacije školi su povećana u odnosu na prethodnu godinu, ali još uvijek nisu bila dostatna za objektivne

---

³⁸ Izvještaj o poslovanju Osnovne škole Drinovci u 1964. godini, Drinovci, 30. januara 1965., Računopolagač: J. Glavaš, Predsjednik školskog odbora: Anđelko Jurčić, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

³⁹ Biskupsi Ordinarijat Mostar, br. 454, Velečasnom župskom uredu Drinovci, Mostar, dne 30. travnja 1964., + Petar, biskup, AŽD, knjiga 19. (1964. – 1965.), list 49.

⁴⁰ Izvještaj o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1965. godinu, Drinovci, 29. januara 1966. godine, Računopolagač: J. Glavaš, Predsjednik Savjeta škole: Anđelko Jurčić, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴¹ Potvrda, Drinovci, 3. decembra 1965., Radove izveo: Marić Drago, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

potrebe škole. Takve potrebe, koje nisu ostvarene bile su: angažiranje dovoljnog broja nastavnika, nabavka nužnih nastavnih pomagala, organiziranje đачkih izleta i ekskurzija, organiziranje rada đачke kuhinje, postavljanje gromobranske instalacije na školske zgrade, izrada školskog toaleta, izrada bunara za pitku vodu, dogradnja „fiskulturne sale“ i uspješnije organiziranje rada grupa i sekcija pri školi. Rješenjem SO Grude, stara školska zgrada dobivena je na stalno korištenje drinovačkoj školi, za adaptaciju u stambenu zgradu. Škola je preuzela obvezu iz svojih sredstava podmirivati troškove održavanja. Angažiranjem učenika i njihovih roditelja završeni su fizički radovi za postavljanje gromobrana, ali se i dalje čeka na „nezatna sredstva za instalaciju“, te nisu bila dodijeljena ni sredstva za dovršetak školskog toaleta.⁴²

Tijekom 1967. škola je dobila dio bivšeg Doma kulture, kojeg je planirala u 1968. urediti za izvođenje fiskulturne nastave. Zbog nedostatka sredstava u školi nisu bili zastupljeni predmeti: „muzičkog odgoja, likovnog odgoja i domaćinstva“. U 1967. uvedena je el. struja u školu, te su iz sredstava amortizacije nabavljena neka audiovizualna sredstva, čime je nastava modernizirana i usavršena. Nabavljen je i uređaj za umnožavanje tekstova, a dijelom je popunjen i kemijski kabinet, dok se nastava iz fizičkog odgoja izvodila u razredu i na dvorištu. Tijekom listopada škola je primila 2 nova nastavnika.⁴³

U zgradi stare škole 1968. napravljeni su stanovi za stanovanje nastavnika koji nisu iz Drinovaca. Kod zgrade područnog odjeljenja na Drinovačkom Brdu počelo je iskopavanje čatrnje, a radove su izvodili Brđani dobrovoljnim radom. Ni u 1967./68. u školi nije izvođena nastava iz glazbenog i likovnog odgoja, kao ni iz domaćinstva, jer nije bilo zaposlenih nastavnika za te predmete. Tijekom 1968. nabavljane su školske klupe, ploče, stolice i sličan nastavni materijal, te je primljeno pet pripravnika, koji su raspoređeni u odjeljenja s razrednom nastavom, gdje je prije jedan učitelj vodio dva odjeljenja, i u predmetnu nastavu gdje su do tada nastavnici održavali nastavu i prekovremeno. U plan je stavljena potreba izgradnje cisterne za potrebe osoblja škole i za đake.⁴⁴

Prema „Odluci o usvajanju i odobravanju završnog računa Osnovne škole «Antun Branko i Stanislav Šimić» Drinovci za 1970. godinu“, od 26. veljače 1971., saznaje se da je tada Slavko Nuić (1926. – 1976.) bio predsjednik savjeta

---

⁴² Izvještaj o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1966. godinu, Drinovci, 31. siječnja 1967. godine, Računopolagač: J. Glavaš, Predsjednik Savjeta škole: M. Leventić, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴³ Izvještaj o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1967. godinu, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴⁴ Izvještaj o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1968. godinu, Upravitelj škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

škole.⁴⁵ Isto tako prema analognoj odluci za 1972., donesenoj 24. veljače 1973., saznaje se da je tada Ante Glavaš (1945. – 2013.) bio predsjednik savjeta škole. Još se doznaje da je tada ponovo u pečatu škole uveden napis, pored latinice, i na ćirilici.⁴⁶

Nekretnine OŠD-a u 1972. bile su: nova dvokatna školska zgrada, fiskulturna dvorana preuređena, stambena zgrada i čatrnja u centru Drinovaca, te na Drinovačkom Brdu nova prizemna zgrada i čatrnja uz istu.⁴⁷

Slika 12. Ravnatelji i predsjednici savjeta OŠ „A. B. i S. Šimić“ Drinovci

⁴⁵ Odluka o usvajanju i odobravanju završnog računa Osnovne škole “Antun Branko i Stanislav Šimić” Drinovci za 1970. godinu, 26. veljače 1971., Predsjednik savjeta škole: Slavko Nuić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴⁶ Odluka o usvajanju završnog računa Osnovne škole “Antun Branko i Stanislav Šimić” Drinovci za poslovnu 1972. godinu, 24. siječnja 1973., Predsjednik savjeta škole: Ante Glavaš, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴⁷ Odluka o povećanju koeficijenta nepokretne imovine Osnovne škole “Antun Branko i Stanislav Šimić” Drinovci za revalorizaciju u 1972. godini, 28. listopada 1972., Predsjednik savjeta škole: J. Glavaš, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

OŠD je 1974. imala potrebu za zaposlenicima: 12 nastavnika s VSS, 12 učitelja, 1 tajnik, 1 knjižničar, 1 školski majstor, 4 spremačice.⁴⁸

I 1976. u Osnovnoj školi Drinovci direktor (prije upravitelj) bio je Rafael Jurčić, a također je i pečat i dalje bio i na latinici i na ćirilici. Tada je u školi bilo 26 zaposlenih, i to tri polukvalificirana radnika, 11 kvalificiranih radnika ili radnika sa srednjom stručnom spremom i 12 radnika s visokom stručnom spremom.⁴⁹

Od 1972./73. šk. godine do danas OŠD upisuje najvažnija događanja u svoj *Ljetopis*, koji je korišten kao izvor podataka za povijest škole u ovom razdoblju.⁵⁰ *Ljetopis* ovoga razdoblja nalazi se u jednom tvrdo ukoričenom svesku, u kojem se i danas upisuju najvažnija zbivanja vezana za školu. Za pretpostaviti je da je škola pisala ljetopise i prije ovoga razdoblja, no nisu pronađeni.

Slika 13. *Ljetopis* OŠD-a od 1972. do danas i desno društveni dom preuređen u dvoranu za tjelesni 1972.

Prvi ravnatelj koji je započeo upisivati podatke u taj *Ljetopis* bio je Rafael Rafo Jurčić, a započeo je, dakle, sa školskog godinom 1972./1973. Temeljem cjelokupne dostupne građe napravljena je tablica o značajnijim podacima vezenim uz OŠD iz promatranog razdoblja.

Prema podacima u toj tablici vidi se da se broj učenika od 1962./63. sve do 1972./73. stalno povećavao do maksimalnih 617, a onda se stalno smanjivao, da bi u 1989./90. bilo tek 217 učenika. Dakle, u 17 godina smanjio se ukupni broj drinovačkih učenika čak za 400! To je drastičan pad i vrlo veliko demografsko osiromašenje.

⁴⁸ Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta Osnovne škole "Antun Branko i Stanislav Šimić" Drinovci, 9. travnja 1974., Za Zbor radnih ljudi: predsjednik Ante Glavaš, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁴⁹ Obračun, Drinovci, 1976., Direktor škole: Rafael Jurčić, AZHŽŠB, Fond Osnovna škola Drinovci.

⁵⁰ AOŠD, *Ljetopis Osnovne škole Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci od 1972.*; *Ljetopis* je pisan po šk. god. i nalazi se u Arhivi Osnovne škole A. B. i S. Šimića u Drinovcima (AOŠD).

Tablica 3. Pregled ravnatelja, nastavnika, učitelja te značajnijih postignuća u OŠD-u od 1962./63. do 1989./90.

Šk. god.	Upravitelj škole, Nastavnici, Učitelji i Razrednici	br. uč.	Napomena
1962./63.	Rafael Jurčić; 10 nast., 1 sekr. i 1 sprem.	504	rad u 2 zgrade i 2 privatne kuće
1963./64.	R. Jurčić; 12 nast. 1 sekr. i 3 sprem. i 1 kuh.		nova škola, 8 učionica s 14 odjeljenja od 3. svibnja 1964. OŠ „A. B. i S. Šimić“
1964./65.	R. Jurčić; 6 nast., 7 učit., 1 sekr, 3 sprem.		Okrečena škola
1965./66.	R. Jurčić; 3 nast. bez potrebne str. sp.		stara škola – stambeni objekt OŠD-a
1966./67.	R. Jurčić; 1 nast. bez potrebne str. sp.		dio Doma kulture – vlasništvo škole
1967./68.	R. Jurčić i primljena 2 nova nast.		uvedena el. struja, dobiven društveni dom
1968./69.	R. Jurčić; primljeno 5 nast. pripravnika	576	stanovi u st. školi za nastavnika
1969./70.	R. Jurčić	608	četrnja pored škole na Brdu; Izišao 1. br. lista <i>Naši pokušaji</i>
1970./71.	R. Jurčić; Slavko Nuić predsjednik savjeta škole		početa gradnja čatrnje uz OŠD
1971./72.	R. Jurčić		preuređena fiskulturna dvorana
1972./73.	R. Jurčić; 9 nast., 15 učitelja	617	čatrnja uz OŠD; izdan je list <i>Naši pokušaji</i>
1973./74.	R. Jurčić; Prolaznost uč. 91,86 %	606	Potreba: 12 nast. s VSS, 12 učitelja, 1 tajnik, 1 knjiž., 1 majstor, 4 sprem.
1974./75.	R. Jurčić; 10 nast. i 10 učitelja	595	11. na držav. natj.; prol. uč. 94,6 %,
1975./76.	R. Jurčić; otišla 3 učit., umro Slavko Nuić	595	12 VSS, 11 KV ili SSS i 3 PKV
1976./77.	R. Jurčić	557	prol. uč. 95,83 %
1977./78.	R. Jurčić; Radio Sarajeva snimilo neke učeničke radove.	536	29. i 30. listopada: Šimićevi susreti
1978./79.	Ivan Roso, u prosincu izabran jednoglasno	498	
1979./80.	I. Roso; prol. uč. 97,65%	471	uređeno školsko igralište
1980./81.	I. Roso; 13 odj. u Drinovcima, 2 na D. Brdu, 9 odj. u Tihaljini	717 ^{slz}	U rujnu 1980. OŠD-u pripojena škola u Tihaljini; uč. 6 000 sadnica
1981./82.	I. Roso; prol. uč. 97,34%	418 i 267	nastavljena akcija pošumljavanja
1982./83.	I. Roso; osvojili brojne nagrade na natjecanjima	388 i 257	posadili 4 000 sadnica

1983./84.	I. Roso; Većina učenika sudjelovala je u akciji „Solidarnost na djelu“.	366 i 257	posadili 4 000 borova u Bovanima
1984./85.	I. Roso; održana različita natjecanja gdje su učenici pokazali bogato znanje	344 i 242	
1985./86.	I. Roso; prol. uč. 98 %	324 i 236	Prvi su put učenici s D. Brda pošli u četvrti razred u centralnu školu Drinovci
1986./87.	I. Roso; odlični učenici su sudjelovali na različitim natjecanjima	289 i 221	prestalo raditi područno odjeljenje u gornjoj Tihaljini zbog malog broja djece
1987./88.	I. Roso; prol. uč. 87 %	255 i 194	sudjelovanje na smotri znanja u općini Grude, „Lijepa si, zemljo moja“
1988./89.	I. Roso; na natjecanjima uč. su pokazali dobro znanje	425	masovna smotra znanja pod nazivom „Sloboda i narodnost“, slabo znanje.
1989./90.	Slavko Nuić; u srpnju 1990. građani zahtijevaju smanjenje učenja ćirilice i uvođenja hrvatskog jezika u školu.	217 i 165	građani zahtijevaju skidanja ćirilicnog natpisa sa škole i slično

Osmogodišnja OŠD od 1990./91. do 2008./09.

Nakon demokratskih promjena do kojih je došlo 1990. u bivšoj SFRJ, došlo je i do promjena u obrazovnom sustavu. Između ostaloga vraćeno je podučavanje vjeronauka u škole. O tome svjedoči i dopis biskupa mons. Ratka Perića od 9. listopada 1993. fra Anti Pranjiću, župniku u Drinovcima, kojim ga izvješćuje da mu je podijeljeno kanonsko poslanje za poučavanje vjeronauka za školsku godinu 1993./94. i da je upućen na vjeroučiteljsku službu za škole na području župe Drinovci. Biskup Perić je također 29. studenoga 1993. poslao dopis fra Ljubi Vlašiću, župnom vikaru u Drinovcima, i časnoj sestri Ignaciji Bebek, katehistici u Drinovcima, kojima ih izvješćuje da im je podijeljeno kanonsko poslanje za poučavanje vjeronauka za školsku godinu 1993./94. i da su upućeni na vjeroučiteljsku službu za škole na području župe Drinovci.⁵¹

Slika 14. Osmogodišnja OŠD i spomenik braći Šimić u njenom dvorištu sa spomenom na vukovarske žrtve

⁵¹ Mons. Ratko Perić, Mostar, 9. listopada 1993., br. 1102/93., Mostar, 29. studenog 1993., br. 1373/93., i br. 1373/93., AŽD, 1993.

Prema spomenutom *Ljetopisu*, nova nastava godina, nakon demokratskih promjena, krenula je 3. rujna 1990. Prvi sat je održan sastanak učenika, roditelja i nastavnika. Roditelji su zahtijevali da Republički komitet za obrazovanje uputi svog predstavnika u ovu školu, a 10. rujna rad škole se na zahtjev roditelja privremeno zaustavio, jer se na njihov poziv nitko iz Republičkog komiteta nije bio odazvao. Za nekoliko dana nastava se ipak počinje odvijati redovno, a iz Republičkog komiteta su poslali svoga predstavnika. 18. rujna održan je sastanak roditelja, nastavnika i predstavnika Republičkog komiteta zbog inicijative uvođenja hrvatskog jezika u školu. U školi su održani Šimićevi susreti te priredba povodom Božića i Nove godine. Skupština općine imenovala je novog ravnatelja škole, Ferdu Galića, dotadašnjeg nastavnika povijesti i zemljopisa.

Više je primjera dobre i plodonosne suradnje OŠD-a i svećenika na službi u župi Drinovci. Tako je fra Ante Marić 30. ožujka 2004. išao zajedno s Ekološkom sekcijom iz OŠD-a na Bili Greb da uredi Ilirsku gomilu. Vraćali su joj kamenje koje je uzeto za zid, a fra Ante im je pričao povijest gomila. Na vjeronauku u školi je fra Ante 2. travnja 2004. pomagao pedagoginji posložiti plakat za natjecanje u ekologiji, a tema je bila ilirske gomile. Na dan OŠD-a, 28. svibnja 2004., na priredbi su sudjelovali fra Željko, fra Dobroslav, č. s. Nevenka i časna vjeroučiteljica iz Tihaljine. Na „Danima kruha“, 12. listopada 2004., održanim u OŠD-u, fra Ante je blagoslovio kruh i plodove zemlje, to „čudo od kreativnosti“, jer su djeca „sa svojim roditeljima i nastavnicima uistinu s mnogo mašte napravili od kruha pravu umjetnost“. Pokazatelj dobre suradnje između župnog ureda i OŠ Drinovci je i izvođenje proba Framasa za igrokaz autora fra Ante Marića - „Božić je majku ozdravio“. Ravnatelj Ivan

Tomas – Vučurović je uvijek upalio grijanje u školskoj dvorani, da se probe mogu odvijati u primjerenim uvjetima. Za taj igrokaz su fra Ante i Ivan Tomas Živković pronašli odgovarajuću zvučnu kulisu i snimili je na CD. Sama predstava je premijerno izvedena 26. prosinca 2004. u 18 sati u školskoj dvorani, koja je bila puna gledateljsima koji su bili zadovoljni predstavom. Osim toga u OŠD-u je po razredima sakupljeno 1.200 KM i to je s povjerenjem predano župniku fra Željku Grubišiću, da se u predbožićno vrijeme podijeli potrebitim Drinovčanima.⁵²

I drugi svećenici su u svojim kronikama zabilježili primjere dobre suradnje s OŠD-om, jer su redovito bili pozivani da sudjeluju na svim priredbama i društvenokulturnim događanjima koji su se zbivali u prostorima škole. Tako su bili 9. lipnja 2006. nazočni u školskoj dvorani na predstavi koju je izvela glumačka družina Histrion iz Zagreba. Također su fratri i časne sestre bili 22. prosinca 2006. na božićnoj priredbi u OŠD-u.⁵³

Fra Stanko Mabić je naveo oblik susretljivosti OŠD-a prema svojim đacima u kontekstu njihovih potreba sudjelovanja u vjerskim svetkovinama ili priredbama i događanjima. Tako je OŠD 29. rujna 2008. na Svetog Mihovila „skratila sate kako bi djeca mogla doći na misu“.⁵⁴

Nadalje su navedeni detaljniji podaci iz života OŠD-a od 1990./91. do 1995./96. šk. god., kada je došlo do prestanka ratnih sukoba, a do 2008./09., dok je škola bila osmogodišnja bitniji podaci su svrstani u tablicu, sve prema već spomenutom ljetopisu⁵⁵.

U školskoj godini 1991./1992. u školu je pošlo 338 učenika (Drinovci 194 i Tihaljina 144). Tijekom ove školske godine nastava je prekidana zbog rata i zbog toga nema većeg broja informacija. Tijekom iduće školske godine, 1992./1993., nastava je također prekidana u nekoliko navrata zbog rata. 11. lipnja 1993. završila je nastava, a početkom rujna iste godine škola je temeljito okrećena i uređena. Uređenje škole potpomogli su pojedinci i općinski HVO. U prostorijama škole te godine boravile su izbjeglice iz Bugojna. Školska godina 1993./1994. započela je 27. rujna. U Tihaljini se na jednom katu škole odvijala nastava, dok su na drugom katu prebivale izbjeglice. Učenici od petog do osmog razreda su slušali nastavu u prvoj smjeni, a učenici razredne nastave išli su u popodnevnu smjenu. Mjesna zajednica Tihaljina i OŠ Tihaljina tražili su odcjepljenje od škole u Drinovcima, ali nisu ga dobili i to je dovelo do

---

⁵² MARIĆ, fra Ante, Godina gospodnja MMIV, list 111. - 155., *Kronika župe Drinovci – 10.06.2001. – 19.08.2007.*, AŽD, listovi 124., 125., 132. i 146. i 152. - 154.

⁵³ CRNOGORAC, fra Robert - *Kronika župe Drinovci – 1.01.2006. – 19.08.2007.*, AŽD.

⁵⁴ MABIĆ, fra Stanko - *Kronika župe Drinovci – 20.08.2007.-22.08.2010.*, str. 23., AŽD

⁵⁵ AOŠD, *Ljetopis Osnovne škole Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci od 1972.*; Ljetopis je pisan po šk. god. i nalazi se u Arhivi Osnovne škole A. B. i S. Šimića u Drinovcima (AOŠD).

pomutnje u odnosima, no ipak se i dalje sve radilo zajednički. Nastava je održavana redovno, a školska godina je završila 11. lipnja te nitko nije pao ni na popravni, a samim time ni razred. Petoga rujna 1994. krenula je nova školska godina (1994./1995.). Upisan je ukupno 381 učenik. Nastava se uredno održavala, iako nastavnici zbog izvanredne ratne situacije za određene mjesece nisu dobivali plaću. Nema podatka kada je završena školska godina. U kolovozu 1995. odlukom Općinskog vijeća Ivan Tomas je izabran na dužnost ravnatelja, a 4. rujna kreće nova školska godina (1995./1996.). U školu je upisano 356 učenika. Jedan dio učenika (izbjeglice, te djeca poginulih branitelja i invalida) dobili su pravo na besplatne udžbenike. Početkom studenoga održan je referendum na kojem je usvojen novi statut škole, a 19. studenoga održana je manifestacija „Šimićevi susreti“, te 22. prosinca održana je priredba za Božić. Dan državnosti i Dan škole proslavljen je 30. svibnja 1996. uz svečanu priredbu. Zanimljivo je da je u šk. god. 1995./96., a to je nakon veličanstvene vojno-redarstvene operacije „Oluja“ u kojoj su sudjelovali sinovi cijelog hrvatskog naroda, u OŠD-u nastupila znatna investicijska aktivnost, uz brojne donacije, kao npr.: Škola u Tihaljini je uvela centralno grijanje, čiji je donator bio Glavni stožer, dok je škola u Drinovcima izmijenila prozore, čiji je donator bio Tihomir Majić i adaptirala učeničke WC-e, čiji je donator bio Miro Tomas. U siječnju 1996. godine škola u Tihaljini je renovirana na osnovu donacije roditelja, Euroherca i Općine Grude. U veljači 1996. godine u centralnoj školi Drinovci izmijenjena su vrata na prvom i drugom katu, čiji su donatori bili Miro Vekić i Milenko Gadže. Slavko Majić je također poslao donaciju iz Njemačke, koja je sadržavala školski namještaj (stolove i stolice), strojopise, televizor, kopirni stroj, fax, razglas i nešto školskog pribora. Zavjese na školi donirali su don Slavko Majić i Boro Leventić. Tijekom ljeta škole su okrečene i temeljito očišćene.

U narednoj tablici podaci o broju upisanih učenika unošeni su odvojeno za Drinovce, ali i odvojeno za Tihaljinu, ako je tako bilo upisano u ljetopisu.

Tablica 4. Pregled ravnatelja, nastavnika, učitelja te značajnijih postignuća u OŠD-u od 1990./91. do 2008./09.

Šk. god.	Upravitelj škole, Nastavnici, Učitelji i Razrednici	br. uč.	Napomena
1990./91.	Ferdo Galić; 18. rujna sastanak, roditelja, nastavnika i predstavnika Republički komitet za obrazovanje		10. rujna rad škole se na zahtjev roditelja privremeno zaustavio, zbog inicijative uvođenja hrvatskog jezika u školu.
1991./92.	F. Galić;	194 i 144	nastava je prekidana zbog rata

1992./93.	F. Galić; škola okrečena i uređena uz pomoć pojedinaca i općinskog HVO-a.		nastava je prekidana zbog rata; u školi izbjeglice iz Bugojna
1993./94.	F. Galić; nastava započela 27. rujna; Tihaljina tražila odcjepljenje od OŠD		U Tihaljini na jednom katu škole bile su izbjeglice
1994./95.	F. Galić; nastava se uredno održavala	381	nastavnici zbog izvanredne ratne situacije za određene mjesecе nisu dobivali plaću.
1995./96.	Ivan Tomas; 30. svibnja 1996. proslavljen je Dan škole i Dan državnosti	356	Škola u Tihaljini je uvela centralno grijanje. Škola u Drinovicima izmijenila prozore, vrata i zavjese.
1996./97.	I. Tomas; u školu u Drinovicima uvedeno centralno grijanje.		21. prosinca održana je svečana priredba za Božić
1997./98.	I. Tomas; dobili nove besplatne udžbenike, donirane od RH	208 i 130	škola na D. Brdu renovirana; 29. 5. proslavljen je Dan državnosti i Dan škole
1998./99.	I. Tomas; škola se postupno renovira; učenici osmih razreda su išli na eksk..	222 i 128	„Šimićevi susreti“, svečaniji nego inače - stota obljetnica rođenja A. B. Šimića
1999./00.	I. Tomas; obnovljena školska dvorana u centralnoj školi u Drinovicima	227 i 127	uređeno je školsko dvorište u područnoj školi u Tihaljini te su izgrađene tribine
2000./01.	I. Tomas; „Eko sekcija“ je izvela nekoliko akcija čišćenja	226 i 121	U listopadu su obilježeni Dani kruha
2001./02.	I. Tomas; „sv. Nikolea“ je svim učenicima podijelio darove	233 i 122	djelatnici škole, kao i prošlih godina posjetili Međugorje
2002./03.	I. Tomas; Vlada RH donirala je 100.000 kuna školi	239 i 126	Obavljene adaptacije i dogradnje na zgradama škola u Drinovicima i Tihaljini
2003./04.	I. Tomas; Vlada RH donirala je 45.000 kuna za područnu školu u Tihaljini	243 i 129	postavljena rasvjeta na školsko igralište u Drinovicima
2004./05.	I. Tomas; 23. lipnja 2005. imenovan je novi ravnatelj Žarko Nuić	257 i 135	na sv. Nikolu, škola je darivala učenike te je gostovalo lutkarsko kazalište iz Mostara
2005./06.	Žarko Nuić; škola na ekološkom kvizu „Lijepa naša“, osvojila drugo mjesto	272 i 140	MZO RH doniralo 50.000 kn; od 11. siječnja do 11. veljače štrajk zaposlenika
2006./07.	Žarko Nuić; prosječna ocjena uč. 4,11	264 i 140	
2007./08.	Žarko Nuić; započeta je izgradnja sportske dvorane u školi Tihaljina	259 i 145	RH donirala 50.000 kn, a EUFOR s 3.000 eura
2008./09.	Žarko Nuić; 34 prosvjetna radnika i 10 radnika tehničkog osoblja	261 i 147	krajem travnja 2009. dovršena je izgradnja sportske dvorane u Tihaljini

Devetogodišnja OŠD od 2009./10. do danas

Za školsku godinu 2009./2010. nema podatka o broju upisanih učenika. No, ova je šk. god. značajna po tome što je od tada počelo devetogodišnje obvezno osnovnoškolsko obrazovanje. Vlada Republike Hrvatske donirala je sredstva za izmjenu dotrajalih prozora na školi u iznosu od 20.146,64 KM. 28. svibnja 2010. godine obilježen je Dan škole, a 11. lipnja završila je nastava.

I za najnovije razdoblje djelovanja OŠD-a temeljem cjelokupne dostupne građe napravljena je tablica o značajnijim podacima vezenim uz OŠD. Podaci o broju upisanih učenika unošeni su odvojeno za Drinovce i Tihaljinu, ako je tako bilo upisano u ljetopisu.

Tablica 5. Pregled ravnatelja, nastavnika, učitelja te značajnijih postignuća u OŠD-u od 2009./10. do danas

Šk. god.	Upravitelj škole, Nastavnici, Učitelji i Razrednici	br. uč.	Napomena
2009./10.	Žarko Nuić uvedeno devetogodišnje osnovno obrazovanje		RH donirala 20.146,64 KM za izmjenu dotrajalih prozora na školi.
2010./11.	Žarko Nuić; u I. r. u Drinovcima upisana 34, a u Tihaljini 10 uč.		RH donirala 60.000 kn za otvore na područnoj školi u Tihaljini
2011./12.	Žarko Nuić; u I. r. u Drinovcima upisana 35, a u Tihaljini 12 uč.	391	RH donirala 50.000 kn za otvore na školama u Drinovcima i Tihaljini
2012./13.	Žarko Nuić; u prosincu je Anita Kolak imenovana za ravnateljicu škole	258 i 127	Za pedesete „Šimićeve susrete“ termin ponovo prebačen u svibanj
2013./14.	Anita Kolak; obilježeni Dani kruha i sv. Nikole (darove dalo TP Drinovci)	221 i 107	15. lipnja 2014. završen pod na dvorani škole zahvaljujući donaciji.
2014./15.	Anita Kolak; nakon 3 godine ponovno je objavljen školski list <i>Naši pokušaji</i>	227 i 102	52. „Šimićeve susreti“, predstavljena knjiga Petra Majića <i>Drinovci su čuđenje u svijetu</i>
2015./16.	Anita Kolak; održan Božićni sajam uč. rukotvorina - kupljen školski pribor	362	na područnoj školi u Tihaljini završena je termo fasada, a uvedene su i 4 klime.
2016./17.	Anita Kolak; u I. r. u Drinovcima upisana 22, a u Tihaljini 8 uč.	357	na međunarodnom matematičkom natjecanju <i>Klokak bez granica</i> , 7 uč. među 10 najboljih
2017./18.	Anita Kolak; u I. r. u Drinovcima upisana 36, a u Tihaljini 8 uč.		donacijom općine opremljeni informatički kabineti i uveden predmet Informatika

2018./19.	Anita Kolak; u I. r. u Drinovcima upisana 30, a u Tihaljini 8 uč.	304 i 92	uč. likovne i literarne sekcije - priredba za 120. obljetnicu od rođenja A. B. Šimića.
2019./20.	Anita Kolak; u I. r. u Drinovcima upisana 24, a u Tihaljini 6 uč.	270 i 83	uč. od I. do V. r. dobili besplatne udžbenike od Min. obraz., znanosti, kulture i športa

Prema podacima tablici br. 4. vidi se da je broj učenika u Drinovcima 1991./92. bio najmanji, i to 194. ili ukupno u Drinovcima i Tihaljini 338. Razlog tome je agresivni velikosrpski rat protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Od 1994./95. do 2003./04. ukupan broj učenika se kretao u prosjeku nešto ispod 360. Nešto je bolje razdoblje od 2004./05. do 2012./13. šk. god., kada je bilo ukupno upisano u prosjeku skoro 400 učenika. Nakon 2013./14. šk. god. do danas ukupan broj učenika je opao i iznosio je u prosjeku nešto malo iznad 354 učenika. Za Drinovce je ipak malo ohrabrenje da je broj učenika od samo 208 u šk. god. 1997./98., narastao na 304 u šk. god. 2018./19., a 270 u šk. god. 2019./20. Podaci za Tihaljinu su zabrinjavajući jer je broj od 147 upisanih šk. god. 2008./09. opao u šk. god. 2019./20. tek na 83 učenika.

Najznačajnije promjene u ovom razdoblju su konačno uvođenje hrvatskog jezika u školu u šk. god. 1990./91., te uvođenje obveznog devetogodišnjeg osnovnog školstva od šk. god. 2009./2010.

Slika 15. Zgrada Osnovne škole u Tihaljini

Područne osnovne škole u Drinovicima

Prve područne osnovne četverogodišnje škole u Drinovicima bile su na Drinovačkom Brdu (u kući Joke Kurtovića), od 1937., te u Blaževićima (u Zorušića kući) i u Peć-Mlinima (u kući Antiše Vrdoljaka), u vrijeme NDH.⁵⁶

Prema „Uspomenama Joke Kurtovića“ u njegovoj je kući 1937. otpočela osnovnoškolska nastava, a prvi učitelj na Brdu je bio Pero Alerić (1903. – 1973.). Kad je došla nova vlast (i to odbornici Ivan Vrdoljak i Mate Tomas), nakon Drugog svjetskog rata, odnijela je iz Jokine kuće školske klupe u kuću Stipe Opačka na Puteševicu i onda se tamo održavala školska nastava. Joke je, među ostalim zapisao: „Onda sam otišao k predstojniku [u kotar Ljubuški], da mi dade klupe. On mi nije dao klupe već samo dasku, koju sam dao majstoru Stanku Aleriću, da napravi klupe, a ja sam mu platio iz svoga džepa. Tako je otvorena škola u mojoj kući. (...) Kad smo napravili novu školsku zgradu na Brdu, u nju su prinesene klupe. Tako je Brdo dobilo pravu školu, u koju danas idu naša dica.“⁵⁷ Nakon 1945. i zatvaranja škole na D. Brdu, nakratko je bila otvorena škola u Peć Mlinima u koju su išla i brđanska djeca.⁵⁸

Općinski ured Drinovci uputio je 19. lipnja 1939. zamolbu Kr. Banskoj upravi – Prosvjetnom odjeljenju Split, putem Sreskog načelstva u Ljubuškom, za otvaranje škole u Drinovicima (zaselak Brdo). Naglašeno je da se zaselak Brdo nalazi 6 km udaljen od škole u središtu Drinovaca, pa je djeci nezgodno tako daleko pješaćiti, osobito u zimsko vrijeme, kada su putevi prekriveni nametima snijega i poledicom. Dodano je da Brdo ima 96 kuća sa 111 djece od 8 do 11 godina starosti. Na kraju je pripomenuto da na Brdu „postoji podesna privatna zgrada u koju bi se mogla smjestiti novo-otvorena škola uz minimalnu godišnju kiriju“. Zaključeno je da bi se otvaranjem škole na Brdu rasteretila Osnovna škola Drinovci, koja je „prenatrpana školskim polaznicima (373) a koja ima samo dva odeljenja sa dvije nastavničke sile“.⁵⁹ Vjerojatno se mislilo na kuću Joke Kurtovića u kojoj se već „neslužbeno“ održavala nastava.

Po Damljanu Sabljicu kuća Zorušića u Blaževićima je bila u vrijeme NDH vlasništvo Stipana Spajića (1884. – 1971.), koju je naslijedio njegov sin Veljko (1922. – 1998.), a danas u njoj nitko ne živi. U njoj se nastava odvijala u vrijeme NDH, a učitelji su bili Ivan Alilović, kasnije poznati književnik iz Ružića i Jerko Pandžić-Arcikić (1924. – 1977.).

⁵⁶ VLADISLAV (= Vlado PANDŽIĆ), „Drinovačka škola“, *Kršni zavičaj*, God. I. (1970.), br. 1., str. 8.

⁵⁷ Uspomene Joke Kurtovića, Drinovci, 6. travnja 1970., Joke Kurtović, AŽD, knjiga 26. (1970.), list 136. – 140.

⁵⁸ Anđelko Ađo OPAČAK, *Moje Drinovačko Brdo*, Drinovačko Brdo, 2009., str. 306. – 309.

⁵⁹ Općinski ured Drinovci, br. 1746/39, AŽD, sv. 12. (1938. – 1940.), list 204.

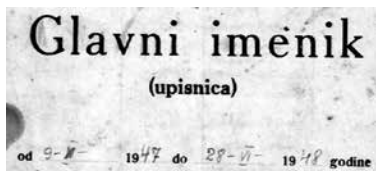
Slika 16. Kuća Joke Kurtovića na D. Brdu i Zorušića kuća u Blaževićima, koje su nekada služile kao škole

Prema Anđelku Opačku, nove vlasti su oko 1948. donijele odluku da se na D. Brdu sagradi zgrada nove škole. Međutim ta izgradnja se prilično oteгла, uglavnom zbog nesloge oko mjesta gdje treba da zgrada bude izgrađena. Dok su te rasprave trajale, škola je otvorena u kući Stipe Opačka Kurtića u Selinama, na Puteševici, koja nije spadala u župu Drinovce. Učitelji su bili Vlado Nogalo i Blago Opačak Kurtić, a radili su i učitelji iz Tihaljine: Vinko Primorac i Petar Kolak te Crnogorac Marko Džankić. Ukupno je bilo u sva 4 razreda 147 učenika s D. Brda, Puteševice, Tihaljine i okolice. Budući da se ponovo od 1950. pokrenula škola i u Peć Mlinima i radila do 1961./62., jedan dio Brđana je išao i u tu školu. Pored njih u tu su školu išla i djeca iz Ploca te tihaljskih zaselaka Kordića i Rašića. U Peć Mlinima su tada radili učitelji: Ante Petrlić, Vid Bukmir, Ivica Zlomislić, Blago Rogić, Milica Bulić r. Šimić, Mile Leventić, Mišo Palandžić i Vlado Nogalo, koji je prešao raditi u Seline. No, i ta škola je prestala s radom 1961./62. Gradnja nove brđanske škole na Buronji započela je 1958., a primila je prve đake 1962./63.⁶⁰

Školska nastava na Puteševici se počela izvoditi 1947./48., a prvi upravitelj je bio Todor Potić, očito učitelj doveden sa strane. Uostalom i Plan nastavnog gradiva i dnevnik rada bio je tiskan na ćirilici.⁶¹

⁶⁰ Anđelko Ađo OPAČAK, *Moje Drinovačko Brdo*, Drinovačko Brdo, 2009., str. 307. - 311.

⁶¹ *Narodna osnovna škola u Puteševici, Glavni imenik (upisnica), od 9. X. 1947. do 28. VI. 1948. godine i Plan nastavnog gradiva i dnevnik rada u I. i III. razredu Narodne osnovne škole u Puteševici školske godine 1947./48., AŽZHŠB.*

Slika 17. Početak rada Narodne osnovne škole na Puteševici šk. god. 1947./48.

Slika 18. Kuća Antiše Vrdoljaka u Peć Mlinima, nekadašnja pučka škola, uz ostatke nekadašnjih mlinica

Područna škola na D. Brdu, u novosagrađenoj zgradi, počela je s radom 1962./63., ali nije imala svoje čitrnje i morali su posuđivati vodu od seljana. Tek je 1969./70. pored školske zgrade izgrađena i čitrnja, a betonski zid oko školskog dvorišta podignut je 1972./73. U novoj brđanskoj školi od 1962./63. prvi učitelj je bio musliman Dervo Marić. Od 1964./65. učiteljica je bila Božica Bunoza, rođena u Tihaljini, kasnije udana Alerić, na Brdo. Ona je jedina dočekala mirovinu radeći u brđanskoj školi. Kad je 1964./65. počela raditi u školi je bilo ukupno 117 đaka s Brda, Puteševice, Kapine, Selina i Dubravice. Nadalje, u brđanskoj školi su radili: Milan Mićo Roso, Ivan Roso i Ljubica Bandić iz Gruda. Od 1972. na Brdu je radila i Iva Šimić Čuprović, r. Prlić, koja je iz Čaršije svakodnevno išla pješke na posao na Brdo i natrag. Tada je bilo ukupno 109 učenika. Još su kao učitelji/ce radili: Zdravka Knezović, Ruža i Božo Topić, bračni par iz Imotskog, koji su se nakon dvogodišnjeg rada vratili u Imotski. Kad je krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća uvedeno učenje stranog jezika u četvrti razred osnovnih škola, brđanska škola je postala trogodišnja, jer se nastava stranog jezika organizirala samo u osmogodišnjoj školi u Drinovcima. Nakon što je Božica Alerić sa 40

godina staža otišla u mirovinu 2004., naslijedila ju je Snježana Šimić, supruga Stanislava Čane Šimića. Nju je 2007./08. naslijedila Ivana Leko iz Tihaljine i tada je u prvom i trećem razredu bilo samo 6 đaka. Od 2008./09. učiteljica je Mirjana Majić r. Jelčić, a broj đaka je stalno premali.⁶²

Slika 19. Zgrade četverogodišnje škole u Selinama na Puteševici i na Drinovačkom Brdu

ZAKLJUČAK

Žalosna je činjenica da nisu sačuvani ljetopisi, ako su pisani, od prije 1972./73. šk. god. ili glavni imenici upisanih učenika u OŠD. Na temelju njih moglo se saznati točan broj učenika koji su pohađali ovu školu. Međutim, temeljem prikupljenih podataka može se procijeniti da je OŠD u proteklih 120 godina pohađalo oko 7000 učenika. Svi su oni stekli osnovnu pismenost, ali i dobili znanja koja su im omogućila nastavak obrazovanja i usavršavanja u različitim vještinama ili dolazak do vrhunskih stručnih i društvenih zvanja te znanstvenih i kulturnih postignuća i ostvarenja. Pokazalo se da je OŠD za sve njih imala dobru temeljnu naobrazbu i dodatnu odgojnu komponentu. Zasiurno nije zanemarivo da je iz drinovačke osnovne škole i područnih škola poteklo preko 120 duhovnih zvanja (svećenika i časnih sestara), preko 100 doktora znanosti i preko 1000 fakultetski obrazovanih ljudi te nekoliko tisuća onih koji su stekli srednjoškolsko obrazovanje ili obrtnička zanimanja iz svih područja ljudskih djelatnosti.

Ovdje nema prostora da ih se sve navede, ali spomenut ćemo samo najpoznatije polaznike OŠD-a, koji su u kasnijem životu ostvarivali zapažene rezultate, a više nisu među nama živima. To su: braća Šimići: književnici Antun Branko i Stanislav Šimić, po kojima je OŠD dobila ime; dr. iur. Jerko Šimić, ugledni odvjetnik, sportski djelatnik i pisac; mons. don. Andrija Majić, biskupski delegat, generalni provikar i biskupijski savjetnik i apostolski protonotar; dr. sc. fra Krešimir (Stjepan) Pandžić, provincijal, profesor i ravnatelj franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu; dr. sc. fra Arkandeo Nuić, znanstvenik, poliglot

⁶² Anđelko Ađo OPAČAK, *Moje Drinovačko Brdo*, Drinovačko Brdo, 2009., str. 307. - 315.

i profesor franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu; dr. sc. fra Radoslav (Andrija) Glavaš, ml., književnik, profesor franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu i državni dužnosnik u Vladi NDH; dr. sc. don Ivan Tomas, poznati spiker i glavni urednik Radio Vatikana, pokretač i urednik više časopisa, te istaknuti pisac u emigraciji, knjiga i brojnih članaka iz područja društveno humanističkih znanosti i struke; ddr. sc. Bazilije Pandžić, dvostruki doktor znanosti, istaknuti povjesničar svjetskog glasa, generalni arhivist i analist franjevačkoga reda u Rimu, sudjelovao je u osnutku Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu (1963), a u suradnji s L. Kordićem i Dionizijem Lasićem 1970. pokrenuo je nakladničku kuću ZIRAL u Rimu; dr. sc. Krunoslav Pandžić, filozof i emigrantski pisac i urednik časopisa i novina; Ilija Glavota, jedan od pokretača prvog gimnazijskog časopisa *Ruža* na Širokom Brijegu i njegov glavni urednik; dr. fra Viktor (Borislav) Nuić, ponajbolji svjetski poznavatelj kanonskoga prava, crkveni sudac i tajnik provincije; prof. dr. sc. Jerko Nuić, sveučilišni profesor, te utemeljitelj tvrtke za inženjerstvo i s njim povezano tehničko savjetovanje NUIING d.o.o.; prof. dr. sc. Ferdo Spajić, sveučilišni profesor i znanstvenik, odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Blaža Lorkovića, a Godišnja nagrada iz područja računovodstva, koju dodjeljuje Ekonomski fakultet u Zagrebu, nazvana je po njemu; mr. sc. o. Andrija Glavaš D.I., bio je prvi isusovac iz Drinovaca, profesor na isusovačkoj gimnaziji u Travniku, dugogodišnji glavni urednik i plodni suradnik časopisa *Glasnik Srca Isusova* u Zagrebu; don Petar Šimić, posebno se istakao kao graditelj crkava, a osobito zavjetne crkve u spomen poginulima za domovinu „Sveta Mati slobode“, što je njegovo životno djelo i na njoj je otkriven reljef don Petra Šimića, a 29. lipnja 2013. ulica u kojoj se nalazi ta crkva postala je „Ulica don Petra Šimića“; mons. don Mate Nuić, bio je vrlo vrijedan suradnik i urednik *Travničkog smilja*, biskupov tajnik, nepokolebljivi protivnik komunističkog sustava za što je odležao 8 godina u zatvoru u Zenici; Ivan Pandžić Filipov, jedan od najvećih veletrgovaca i industrijalaca u Zagrebu između dva svjetska rata; Marko Leventić, jedan od utemeljitelja Matice Hrvatskih kazališnih dobrovoljaca (MHKD), njen ponajbolji glumac, redatelj i pisac dramskih tekstova, pjesama i priča, te kao „Zmaj Drinovački“ 1936. prvi član Društva Braće Hrvatskog Zmaja u Zagrebu s područja tadašnje Općine Drinovci; Ivan Radić i Petar „Periša“ Nuić i Ivan Bandić, narodni poslanici u beogradskoj skupštini.

Očito su gore spomenuti, kao i brojni drugi ovdje nespomenuti polaznici Osnovne škole u Drinovcima, kako pokojni tako i živi, dobili dobru temeljnu naobrazbu, što im je omogućilo daljnje napredovanje i ostvarenje u različitim ljudskim djelatnostima. Spominjanje svih onih koji su doprinijeli radu Osnovne škole Drinovci, kao i svih onih koji su se obrazovali u ovoj školi, a ostavili su

traga ne samo u Drinovicima, već diljem svijeta, zahtijevalo bi pisanje rada većega opsega, primjerice monografije o ovoj školskoj ustanovi. Ovdje se može samo reći da svi oni koji su dali svoj doprinos utemeljenju Osnovne škole u Drinovicima, počevši od velikoga biskupa fra Paškala Buconjića i svih ostalih, te svi ravnatelji, učitelji, nastavnici i ostali djelatnici od utemeljenja škole 1900. do danas, zavrjeđuju duboku zahvalnost i poštovanje za prvih 120 godina ove drinovačke prosvjetno-kulturne ustanove.

Srećko Tomas i Zvonimir Glavaš

UČENIČKI POKUŠAJI

ANTONIJA BANDIĆ

Michelangelo 241

VLATKA LEKO

Leonardo da Vinci 242

IVA MARIĆ

Pieta 243

IVA ZADRO

Malo drugačiji putopis 244

Može kava za onaj stol lijevo od ulaza? 246

Ožujak 248

MICHELANGELO

Michelangelova djela su prepuna detalja i on u njih unosi snažne osjećaje izražene na licima likova. Čak i u slikarstvu njegovi likovi ne izgledaju nimalo statično, svi se kreću i prostor je na neki način živ. On ima svoju posebnu notu kojom dočarava te trenutke sa slike i sve je nekako dramatično i izgleda kao da se nalazimo skupa s likovima na istom mjestu u istom vremenu, kao da će svaki tren iskočiti iz slike. U kiparstvu također pazi na sve detalje, čak i na pogled u očima, poput onog kod Davida. On je uistinu bio avangardan za svoje vrijeme, puno napredniji i drukčiji od svih ostalih. Možda zato i jesam zadivljena njegovim djelima, jer se na neki način mogu poistovijetiti s tom njegovom crtom jedinstvenosti. Oduševljava me taj njegov žar u slikanju i način na koji u svakom djelu teži savršenstvu. Najviše me se dojmilo djelo „Stvaranje Adama” te freske u Sikstinskoj kapeli jer, zahvaljujući vještom slaganju boja, daju neki osjećaj napetosti i zaigranosti. Likovi izgledaju toliko poletno, a u isto vrijeme su nekako zbijeni u prostoru. Njegova profinjena tehnika rada neshvatljiva je nama suvremenim ljudima. Michelangelo je doista bio jedan i neponovljiv, takvi umjetnici i takva djela rađaju se samo jednom.

Antonija Bandić, IV. a

LEONARDO DA VINCI

Leonardo da Vinci bio je najveći talijanski umjetnik i renesansni čovjek, u svakom pogledu jako iznimna i nadarena osoba. Posebna osoba koja zasjenjuje renesansni ideal svestrana čovjeka umjetnika, pripovjedača, glazbenika, znanstvenika, matematičara, u svaku ruku znatno iskusna čovjeka neutažive znatiželje i težnje za novim spoznajama. U povijesti renesanse prevladava dosta velikih i karizmatičnih umjetnika, a meni jedan od najdražih je Leonardo da Vinci. Same njegove odlike čine renesansu posebnijom i zanimljivijom. Njegove slike obaraju s nogu zbog linearne perspektive koju je znanstveno dokazao, te jedan blagi sfumatto koji slici daje čar. Njezin čar nam pomaže da naglasimo ono "najljepše" i najvažnije na slici. No, ne samo linearna perspektiva i sfumatto slike čine jedinstvenim i korištenje zlatnog reza i pravilne proporcije. U vrijeme preporoda svojim je finim rukama i svojom samouvjerenosti naslikao posebne očaravajuće slike. Slikajući tonske slike i freske on je renesansu činio intrigantnijom i impresivnijom. Od njegove prekrasne slike Mona Lize, do također očaravajuće Posljednje večere ne možemo ne voljeti našeg Leonarda. Samim svojim obrisima sliku je činio doživljajnijiu. Slikao je sve nekako posebno kako bi zadovoljio čovjeka. Sve stavljašiu psihi svakog lika i čineći odraz svijesti cijelog renesansnog razdoblja. Genij ovog razdoblja je renesansi dao tajnovitost i raskoš, a čovjeka učinio svestranijim i znatiželjnijim kako za umjetnost tako i za renesansu.

Vlatka Leko, IV. a

PIETA

Skulptura na kojoj se vidi više onoga što je kipar želio pokazati svojim umijećem. Patnja i bol kao i stalozhenost i čestitost na licu Marije izraženi rukom genijalnog umjetnika izazivaju u nama pobudu skrivenih osjećaja. Gledajući skulpturu ona se čini sve stvarnijom, osim blagih izraza lica i nabora naziremo osjećaje koje izražava istinska, majčinska ljubav.

Iva Marić, IV. a

MALO DRUGAČIJI PUTOPIS

Kao što posjekotina na koži zacijeli nakon nekog vremena, tako se i na neka sjećanja navikneš, tek onda kada vrijeme prođe. Zaboli tu i tamo kao otvorena rana koja dođe u doticaj sa hladnom morskom vodom. Osjetiš onaj grč u grlu, kao da te tjera na povraćanje, ali se sjetiš da ništa toga dana nisi jeo, pa osjećaj samo ostane tu, prazan I neugodan. Onda čekaš da vrijeme, najsporiji doktor na svijetu, obavi svoj posao, jer jedino vrijeme zna kako će ti pomoći. Toliko dugo čekaš da prođe, da imaš osjećaj da ćeš ga vidjeti kako odlazi s koferima I govori ti "sada si spreman da ideš dalje".

Puno zgužvanih misli i neizrečenih rečenica mi se mota po glavi u zadnjem periodu i ne može mi opširan vokabular pomoći da ih objedinim u priču, pa opet samo lupam u prazno, ali nadolazim. Obećajem da jesam, jer se trudim.

Bilo je jutro. 5 sati, točnije. Te noći nisam spavala. Spremila sam stvari u ruksak i otišla na Jug, misleći da se neću vratiti nekoliko dana. Glumila sam čovjeka protiv divljine, nisam uspjela živopisno prenijeti ulogu. Planine i šume nisu pravo područje za osobu koja ne bi tamo znala preživjeti, onda sam otišla tamo gdje se najbolje znam snaći. Na obalu. Slušati i gledati more.

Došla sam sasvim slučajno na obalu svog djetinjstva, sjetila se svoje majke koja me je tu i tamo sa sobom vodila na to mjesto, ljuljala me na gumenom dušekju i pjevala mi "Living next door to Alice". Majka je imala predivan glas i svaka pjesma koju mi je ikada pjevala, zvučala je kao da je stvorena samo za nju. Ja sam te nedjelje tamo bila sama, puštala sam more da me nosi gdje god je htjelo, nisam se brinula hoće li mi nestati stvari s plaže, nekako sam imala osjećaj da sam tu domaća i da se nemam čega bojati. Upoznala sam zanimljivu družinu iz Poljske, skupina ljudi malo starijih od mene koji nisu otišli na fakultet jer još uvijek traže sebe i njima se nikud ne žuri. Ništa mi nije pokvarilo taj dan. Ni 40 stupnjeva ni ogromna sparina. Pred večer sam shvatila da sam u dobroj mjeri preplanula od sunca i da mi koža više nije sniježno bijela, prije bi se moglo reći da je krvavo crvena. Pozdravila sam veselu družinu i otišla prema svom autu. Opekline na preponama su mi otežavale vožnju, ali uspjela sam se snaći, bila sam uvjerenjena da I za te opekline na mojoj koži postoji

neki razlog, da ću iz toga uspjeti izvući neku lekciju također. Cijelim putem kući sam mislila o svojoj prijateljici i o ljetu 2017. Godine, kada smo skupa otišle na jednodnevni izlet, sasvim slučajno pronašle likovnu galeriju koja nas je oduševila, a cijelog dana soundtrack je bio "Poljska u mom srcu". Htjela sam više nego išta na svijetu da je i ona te nedjelje bila sa mnom.

Kada sam se te večeri vratila kući, imala sam dojam da me dugo nije bilo. Taj dojam doživim samo kada kvalitetno proživim dan. Puno smijeha bačeno je na račun moje preplanule boje od članova moje obitelji, ali ja sam unatoč tome što sam mislila da imam rak kože bila previše sretna i ispunjena da bi me takvo nešto sada u potpunosti brinulo. Moj otac jedini je to vidio na meni i znao je da mi nije žao. Ja sam također znala da drugi ishod nisam mogla ni očekivati, s obzirom na to da sam se uputila u avanturistički izlet u haljini i ljetnim sandalama. Nisam ni zaslužila ništa bolje.

Izvukla sam puno lekcija koje su na mene djelovali kao sredstvo za hlađenje nabreklih vena ili isčašanih kostiju. Život radi ono što želi od nas. Mi nemamo nikakav utjecaj na to. Kada padneš, ustaneš i uzmeš još jači zalet, ali nitko ti ne garantira da nećeš opet pasti i razbiti se u još više dijelova nego prvi put. Onda sjedi na taj pod, odmori se i pusti vremenu neka prođe. Pokušaj tijekom te pauze sam naučiti neke stvari, napravi ono što nisi uradio nikada. To je uvijek jedno od rješenja.

I moja preplanula koža govori mi puno stvari o situaciji u kojoj se nalazim. Bila sam paranoična i imala sam dojam da ću zauvijek ostati crveno-ljubičasta. Prijateljica mi je rekla: "Izgleda kao rak kože, ali nije. Za 2-3 dana već ćeš moći živjeti s tim." I tako je sa svime. Izgleda kao kraj svijeta, ali nije. Pusti vrijeme neka radi svoje. Ljudi smo, nema toga što nećemo preživjeti. Samo smo ljudi. Par dana kasnije, mrtve stanice kože se ljušte i ja ispod toga vidim svoju boju kože, normalnu i zdravu. I sve je dobro.

Sjećanje ima svoje mrtve stanice također, ali da ne bi bilo sve tako jednostavno, njima treba puno više vremena da se ogule i nestanu, pa da ispod toga ugledaš nešto ljepše, nešto poznato i mirnije. Samo treba puno više od par dana, ipak je Život ona misteriozna pojava koju sada ponovo stavljam u usta i ponovo mrzim činjenicu da su ljudi uspjeti nešto tako veliko, neobjašnjivo i nepredvidivo banalizirati u jednu jedinu riječ. Ali možda je i to jedna od poruka. Sve što je bezizlazno na prvi pogled, u zadnjem treptaju pojednostavit će se do te mjere da ćeš uspjeti svoju nekada najveću traumu s lakoćom i bez suze u oku izgovoriti u samo par rečenica.

MOŽE KAVA ZA ONAJ STOL LIJEVO OD ULAZA?

Prijepodne u Sarajevu. Ivan ulazi u prvu birtiju na koju je naišao tog jutra. Njemu je 20 i nešto godina.

‘Dobro jutro.’ – kaže, a konobar mu samo potvrdno klimne glavom.

Konobar dolazi do njegovog stola.

‘Može kava? Obična?’ – upita.

‘Ne znam ja šta ti je to.’ – podrugljivo i pretjerano glasno reče konobar, a podsmijeh se začuo u birtiji.

Ivan je ostao zbunjen, ne zna što točno reći u ovoj situaciji i čemu se oni zapravo smiju.

Konobaru je isto 20 i nešto. Student je. A godina je 2018.

‘Ne razumijem, što vam to znači? Kako ne znate što je kava?’

– ‘Ne znam, kod nas toga nema.’ – ne odustaje konobar.

Ivan je već počeo razumjeti o čemu ovaj priča, vidno naživciran otvara monolog, dovoljno glasno da ga i u zadnjem kutu birtije čuju.

‘Kod vas toga nema kažeš? Kod vas nema kave? Kod vas je kafa, kahva, kako li? Pa se ti sad praviš da ne razumiješ što ja tebi kažem. E pa, ovako ćemo. Kod vas toga ima. Samo kod tebe nema. U tebi je neki neprevaziđeni glupi jaz, što nikako nije zdravo za momka tako mladog toliko godina nakon nečega u što nije ni bio upleten. Misliš da si smiješan, a jadan si. I ovi što ti se smiju tvojoj žalosnoj fori, ni njima nije smiješno. Smiju ti se jer ne vjeruju koliko si jadan. Hoćemo li sad malo nas dvojica sjest i porazgovarat o tome ko je više sjeban od nas? Koga što više žulja i koji je ust’o na lijevu, a koji na lijevijju nogu jutros? Pitam te nešto. Hoćemo li?’

– ‘Pa nećemo..’

– ‘I ja mislim da nećemo, a sad ne seri nego mi donesi kavu, majstore.’

U birtiji je nastupio zagušljivi muk. Konobar je otišao do šanka, napravio kavu i donio je za Ivanov stol.

Ivan je popio svoju kavu, naplatio račun i otišao kao da ništa nije ni bilo.

‘Vidiš ti ovog malog, brži na jeziku nego na nozi.’ – kaže neki čovjek srednjih godina konobaru.

Konobar pomalo nervozno odgovori: 'Pametniji je od mene, sigurno. Ja sam velik komad budale isp'o.'

- 'A jesi sine...'

Par dana kasnije, malo niže niz tu istu ulicu taj isti konobar sjedi i pije u nekoj drugoj birtiji. Priča konobarici cijelu scenu koja se dogodila prije par dana u birtiji u kojoj radi.

'A i jesi budala..' – sa sažaljenjem reče konobarica.

Par minuta kasnije u birtiju ulazi Ivan. Pogledi su im se sreli. Ivan je sjeo za prvi stol na koji je naišao, sam sa sobom.

Konobarica je tražila pjesmu da pusti, pa ga nije primjetila. Pustila je 'Mostarsku' od Dine Merlina.

Ivanu su se dvije suze skotrljale niz obraze.

Onaj konobar oprezno, ali glasno dobaci Ivanu:

'Alo, političar. Odakle si ti?'

Ivan drhtavim glasom procijedi: 'A iz Mostara, odakle ću bit...'

Konobar se nasmiješi, pogleda u praznu čašu i mahne konobarici da dođe. Njegova majka je bila iz Mostara.

'Šta ćeš? Oćeš opet isto?' – upita konobarica.

'Ja ću rakiju, neku na koju prvu naiđeš.' – reče on.

Ode konobarica prema šanku, a on joj dovikne:

'E, može li kava za stol lijevo od ulaza?'

Ivan podiže glavu, nasmija se, a konobar mu namigne.

'Neka, nemoj kavu. I ja ću rakiju. Neku na koju prvu naiđeš.'

Trznuli su po rakiju, za odvojenim stolovima, a nakon toga, konobar dođe do Ivana i pruži mu ruku.

'Ja sam Mehmed. Meša me zovu.'

- 'Ja sam Ivan.'

- 'Ivane, moja majka je bila iz Mostara... Dugo nisam iš'o tamo...' – sad su i njemu suze krenule.

Nastaviše tako pit rakiju do kasno u noć, konobarica ih je samo iz kuta promatrala i pobrinula se da im čaše nisu prazne, a nije se mogla načuditi tako mirnom razgovoru dvojice malo starijih dječaka, iz tako različitih korjena..

Ivan je student. Njemu je 20 i nešto. Meša je isto student, i njemu je 20 i nešto.

Godina je 2018. Prešli su preko starog jaza, što je jako zdravo za dva mlada momka koji u njemu uopće nisu ni sudjelovali.

KRAJ.

OŽUJAK

Lindu je jutro probudilo svojim indigo nijansama. Izašla je na mali balkon iznajmljenog stana samo da se par minuta divi prizoru koji je se događao tu na obližnjem nebu iznad grada. Ona je strašno voljela ta jutra obasjana zubatim suncem. Iako je uvijek žurila negdje, nikada nije sebi dopuštala da propusti dokazati ogromnom suncu svoju ljubav prema njemu.

Brzo je se spremila, iskapila šalicu punu crne kave do kraja, povukla par dimova cigarete i izletjela iz stana. To je bila njena svakodnevna jutarnja rutina. Sjela je u svoje žuto auto stranih registracija u domaćem gradu i krenula kroz grad. Spikerica na radio stanici govorila je o vremenskoj prognozi i najavila visoke temperature za jedan proljetni dan. Linda je potvrdno klimnula glavom, zadovoljna što neće padati kiša. Nakon vremenske prognoze zasvirao je poderani glas Brucea Springsteena. Ona je otvorila prozor na svom malom autu, zapalila posljednju cigaru iz kutije i vozila sporo u skladu s melodijom, iako nije bila gužva u gradu.

*I was eight years old and running with a dime in my hand,
Into the bus stop to pick up a paper for my old man.*

Lindi njezin posao nije značio apsolutno ništa. Nije ju posebno usređivao, ali nije ni bila očajna zbog njega. Bila je zadovoljna jer može živjeti od svoje dvije ruke. Svaki dan bi s takvim stavom dolazila i odlazila s posla. Sve kolege s posla su joj bili tek ljudi koje pozdravi u prolazu, ona je imala povjerenje jedino u samu sebe i najviše je voljela vrijeme koje rezervira za samu sebe. Nakon svakog radnog dana ona neobavezno šeta po gradu, tražeći nova mjesta na kojima još nikada nije popila kavu, tražeći nove likovne izložbe ili je jednostavno samo hodala dok se ne umori.

Izbjegavala je vješto neke dijelove grada u kojima je imala uspomene koje je jedno vrijeme svog života pamtila kao najveće vrijednosti koje je skupila u svoje dvadeset i četiri godine života. Sada to više nije toliko vrijedno, sada osjeti trzanje srca kada prođe pored tih mjesta, bol koju nikada neće znati objasniti. Mrzila je prolaziti pored svoje stare gimnazije, u kojoj je slučajno kao

nadobudna klinka upoznala ljubav svog života. Tada to nije znala, saznala je to tek nakon nekoliko godina, kada je shvatila da nikada više neće tako voljeti.

Zvao je se Jimmy. Bio je anarhist, buntovnik i divljak. Nije imao nikakav šarm, bio je feminist, ali to nikada nije govorio nikome, to je se jedino moglo primjetiti na njemu. Imao je zavidnu inteligenciju i verbalne sposobnosti koje su bacale u trans svakog tko je to smatrao privlačnim. Slučajno su im se oči srele dok su bili djeca od 15 godina, izgubljeni i prepuni pitanja. Nisu mogli znati da će zbog tog pogleda oboje plakati dugo. Sve je se to odvijalo strašno velikom brzinom. Nisu imali pojma da su se zavoljeli luđački i iskreno. Sve je ostalo na pokušaju. Nikada ništa konkretno se nije dogodilo. Ostala je samo ljubav neizmjerena i velika, a oni su nestali kroz godine, otišli su daleko jedno od drugog. Pomislili su i da ih je sudbina napustila iako ih je milijun puta sa različitih smijerova vratila oboje na isti, oni su to zanemarili i otišli jedno od drugog, dok je se iza njih rušio ogromni most jedne čudesne ljubavi. Možda se par puta pomole sudbini da učini svoje, ali možda je ipak i sudbina digla ruke.

Međutim, Linda je dobro. Ona je pronašla svoj život u stvarima koje nisu ljubav. Ljubav je ostavila tom jednom čovjeku i svi drugi koji su dolazili poslje njega, isto tako su i otišli samo zato jer nisu bili on. Bili su bolji, pametniji, ljepši, ali nikada dovoljno dobri da budu na njegovom mjestu.

Šetala je taj dan po dijelu grada koji je daleko od stare gimnazije. Pažnju joj je skrenuo jedan kafić koji nikada prije nije vidjela. Izgledao je kao kafić iz vesterna. Uletjela je unutra trčecim korakom i čim je sjela za stol, stopila je se u prostoriju i u potpunosti je njoj pripadala. Znala je da će se tu opet vratiti. Naručila je crnu kavu, iz torbe izvadila crveni Marlboro i uzela u ruke Mostove okruga Madison. Ta knjiga uvijek ju je podsjećala na Jimmya. On je obožavao svaku riječ iz te knjige i recitirao joj je paragrafe redovito. Sjetila je se ekskurzije u srednjoj školi kada su pijani sjedili na balkonu u hotelu u Budimpešti, njih dvoje mladi i perspektivni, a on je s takvim zanosom pričao o ljubavi dvoje ljudi iz knjige koju je volio više nego išta na svijetu. Zbog te knjige on je bio tako osjećajan čovjek, zbog nje su mu pluća dogorjela jer je pušio plavi Camel, baš kao i glavni junak te priče. Linda je izbjegavala mjesta koja su je podsjećala na Jimmya, ali nikada nije izbjegavala knjige koje je volio i tu njegovu najdražu ona uvijek nosi sa sobom u torbi i uvijek ju čita polako i iznova. Izbjegavala je mjesta, ali nije izbjegavala svemire.

Te večeri, dok su još imali 17 godina, u Budimpešti. Pričao joj je o divnoj ljubavi dvoje ljudi, ona nije znala da se radi o knjizi.

“Je li ovo stvarnost ili san?”-pitala je.

“-Ovo su Mostovi okruga Madison.”-odgovorio je.

Prošlo je već nekoliko sati, pao je mrak. Ona je malo poljuljana nostalgijom shvatila da je vrijeme da pođe kući. Platila je treću kavu koju je popila tu i otišla.

Sjedila je tu večer dugo na balkonu svog malog stana, razmišljajući o svom životu. Živjela je sama, imala je par prijatelja koje je voljela, ali je najviše od svega ipak voljela kad ju ostave na miru i kad sama može sa svojim mislima voditi vječni boj.

Nije zaspala te večeri, razmišljala je o zvijezdama i galaksijama, do onog trenutka kada su zvijezde i mjesec nestali s neba, kada je nebo pocrvenjelo i sunce je krenulo probijati svoje zrake da osvijetli još jedan proljetni dan.

Ona je se to jutro nekako neobično vukla po stanu, kao da samoj sebi ne može dokazati zašto je toliko inertna. Valjda nesanica, valjda umor od posla i od hodanja. Ali novi dan je tu, treba ponovo izaći van. Opet je navukla odjeću na sebe, ovaj put je ostavila šalicu neispijenu i cigaretu nezapaljenu. Izišla je vani i tek iz trećeg puta upalila auto, vozila je kroz grad hirovito i neoprezno, a to jutro je bila gužva.

Došla je na posao i razmišljala o tome kako želi promijeniti svoj život, želi nešto neočekivano. Mrzi činjenicu da su joj vlastiti postupci postali abnormalno predvidljivi.

Nakon radnog dana otišla je ravno u svoj stan, bez pogovora.

Sjedila je dugo na trosjedu gledajući u zid, kao da pokušava osmisliti novi oblik zabave. Odjednom je naglo ustala, obukla je crnu haljinu i starke, našminkala se i izašla van. Hodala je po gradu sama, tražeći neko novo mjesto. Onda je sasvim slučajno i neoprezno zalutala do svoje stare gimnazije. Prošla ju je jeza i pobjegla je od tog mjesta. Odlučila je se vratiti u onaj kafić koji je odisao vestern raspoloženjem.

Ušla je unutra, bilo je dosta ljudi koji su slušali čovjeka kako na saksofonu izvodi svjetske hitove. Sjela je za stol sama i nije naručila kavu nego pelin. Dupli. Zapalila je crveni Marlboro i ispijala svoje piće više opijena muzikom nego alkoholom. Opet ju je obuzela nostalgija. Opet je počela voljeti iz nekog razloga. Ništa joj nije bilo jasno. Osjetila je neki imaginarni zagrljaj i toplinu na sebi, a onda je okrenula glavu u drugom smjeru i vidjela par plavih očiju koje su bile uperene u nju. Plava razbarušena kosa, vedre i tople oči, crna košulja i plavi Camel na stolu. Pomislila je da je luda. Nije moguće. To jednostavno ne može biti tako.

Nastavila je gledati ispred sebe, ali sada je jasno osjetila njegove oči na sebi. Taj pogled nikada neće zaboraviti. Taj već godinama isti pogled rezerviran samo za nju. To ne može i nema svatko. Čovjek na saksofonu svirao je i dalje. Linda je čula ponovno melodije Springsteenove pjesme. Ovaj put je pjevala kako bi utišala svoju histeriju koja bruji u njoj.

***In '65 tension was running high at my high school,
There was a lot of fights 'tween the black and white,***

***There was nothing you could do,
Two cars at a light on a Saturday night.***

Svi su sjedili i slušali glazbu i tiho su razgovarali. Jedino je plavokosi mladić ustao i pružio svoju ruku njoj. Ona je ustala i krenuli su plesati. Bez riječi. Plesali su, jedini u prostoriji, jako dugo. Nakon toga, ponovno bez riječi, sjeli su za stol. Ponudio joj je svoj plavi Camel s pogledom koji ju je uvjeravao da nijedne cigarete nisu bolje od tih. Ona ih nikada nije voljela, ali te večeri je iz nekog razloga vješto izvukla cigaretu iz njegove kutije i zapalila ju.

Nastavili su se gledati, u tišini. Sve je bilo toliko magično da nisu znali koja riječ je dostojna prekidanja te silne magije. Satima tako u tišini su sjedili. A nakon toga je Linda u svojoj glavi čula neki glas zdravog razuma. Sve ove godine nakon što su se rastali, ona je njega htjela vidjeti samo na jedan tren, da zna da je dobro i da je živ. Ništa drugo. Sve ostalo bi bilo samo uništavanje predivne priče koja je nastala nekada davno.

Povedena tim razmišljanjem, ona je ustala od stola, on je ustao za njom. Saksofonist je i dalje svirao. Linda je pomislila da će sada mirno prolaziti pored stare gimnazije. Zagrlila ga je čvrsto kao da ga nikada neće pustiti. Pogledali su se u oči, a preko očiju u dušu. Pustili su jedno drugo, on je klimnuo glavom u znak pozdrava, okrenula je leđa i pošla prema vratima.

U zadnji tren je se okrenula, samo da se uvjeri da je sve to bila živa istina, da ništa nije sanjala i da pelin nije toliko utjecao na njen mozak.

Uspravno je stala, uputila mu još jedan pogled, a zatim je skupila dovoljno hrabrosti da kroz zube protisne par riječi.

“Je li ovo stvarnost ili san?”-pitala je.

-"Ovo su Mostovi okruga Madison."-odgovorio je.

Otišla je, nestala kroz mračnu ulicu, a u njegovoj glavi ostala je silueta vječne djevojčice u crnoj haljini koja nije voljela plavi Camel.

A saksofonist je i dalje svirao Springsteena kao da se ništa nije dogodilo.

They're closing down the textile mill across the railroad tracks,

Foreman says:

***“These jobs are going, boys
And they ain't coming back
To your hometown.”***

k r a j .

Iva Zadro, studentica

ZANIMLJIVOSTI

MARIO BUŠIĆ

3. kolovoza – Sveti Stipan u Gorici i zbivanja uz svetkovinu 255

IVAN TICA PAŠKIĆ

O starini Donjih Mamića 262

PAULA TOMIĆ

Božji naum o braku i obitelji 269

NENO TOMIĆ

Proizvodnja duhana u Donjim Mamićima 279

3. KOLOVOZA - SVETI STIPAN U GORICI I ZBIVANJA UZ SVETKOVINU

STARA ZVONA

Na uočnicu svetog Stjepana u smiraj dana počinju veselo brecati zvona sv. Stipanu u čast s brecanjem zvona počinju se paliti svitjaci na Zavali.

U slijedećim retcima nešto o našim zvonima.

„Godine 1859. nasljed fra Petra Bakulu fra Petar Kordić sa Sretnica. Dokle se je crkva gradila, turci nisu toliko navaljivali i ustavali protiva toga građenja. No kad fra Petar Kordić malo zvono nabavi i stavi, tad se oni listom pobune, govoreći svoju običnu frazu: ‘Još su turci u Mitrovici, i nije još zvono zazvonilo.’ Bojeć se župnik da ne bi age sovičke i goričke osujetili zvonjenje, postavi zvonarom nekog vrlo slobodnog i jakog seljaka Šimuna Jasaka iz Gorice uz godišnju plaću od 60 fl. Više putah su se turci golim nožem i puškom nagonili na Šimuna kad bi zvonio, s nakanom da se prepane i okani zvonjenja, što im nije pošlo, fala Bogu, za rukom. Osobito se isticao Čišić iz Sovića u tome i Bećar iz Gorice, oba iz Mostara. Pače, priča se, da bi neki Hodžić Mujo, iz Gorice u rivini tuko stijenom o stijenu, dokle bi zvono zvonilo, želeć da glas zvona ne čuje! Ovo zvono, kako zazvoni odmah grad prestaje. Kao što je najstarija ovo crkva u Hercegovini, tako je i ovo zvono. M.P.O. fra Petar Kordić jest bio dobar svećenik i odlikovao se u podučavanju dice u nauku kršćanskome, koji je bio provincijalom i umro u samostanu na Širokom Brijegu plenus dierum 12. 9. 1896.“

No, u svojoj Kronici fra Blago navodi i jednu ispravku glede zvona: „I glede zvona uslijedila je jedna nehotična pogreška. Prvo je zvono nabavljeno u Roškom Polju po ocu fra Petru Kordiću, a onda tek ovo ovdje ako je riječ o župama.“To zvono Goričani i Sovićani još zovu Malo i Dičinje. Dugo je bilo i jedino zvono u starom zvoniku stare crkve koji je više sličio dimnjaku nego zvoniku jer su zvonik graditelju fra Petru Bakuli Turci zabranili izgraditi. Taj je zvonik bio sagrađen od drveta i opšiven limom. Na njemu stoji natpis: OPUS AEREDUM DE POLIS MDCCXLVII. Od ukrasa na zvonu su: Raspeće;

svetac s biskupskim štapom u lijevoj ruci i s tri predmeta (vrećice) u desnoj; medaljon i u njemu Bogorodica s djetetom Isusom u naručju; svetac franjevac koji sjedi.

Drugo ili Veliko zvono nabavio je fra Frano Dobretić Bašadur – Mostarac 1879. godine. O tome fra Blago u Kronici piše: „Godine 1875. jest došao za župnika fra Frano Bašadur – Dobretić, rođen u Mostaru. Ovaj župnik jest napravio Gospin Oltar i kip njezin, koji oltar jest Gospina Materinstva. Isti je nabavio i zvono veliko.“ Na tom zvonu stoji napisano: O. FRA FRANJO DOBRETIC BAŠADUR SA ŽUPLJANIMA GORIČANIM SOVIČANIM I GRUGIANOV OVO ZVONO NABAVI SPALATO 1879 FONDERIA METALLI DI GIACOMO CUKROV.

Na zvonu su medaljoni izvedeni kao papirusi, a u njima su na latinskom ispisane molitve. Između medaljona su reljefi lavljih glava. Medaljona su četiri i po zvonu su na sve četiri strane svijeta. Na medaljonima su sljedeći tekstovi – molitve:

Voce Domini in virtute – snagom glasa Gospodnjega

Voce Domini in magnificentia – veličanstvenošću glasa Gospodnjega

Peste, fame et bello – od kuga glada i rata libera nos Domine – oslobodi nas Gospodine

Ecce cruce[m] Domini – evo Križa Gospodnjega

fugite partes adversae – bježite sile nečiste

Properate gentes – pohrlite narodi audite

Verbum Dei – čujte riječ Božju.

Ti mjedeni molitveni uzdasi s divnim molitvama kao da su zvonjavom toga zvona htjeli poškropiti i brdo i polje. Na osobit način kada su vihori i nevrjeme prijetili gradom i olujom uništiti trud župljana na potpuno obrađenom polju i u svim docima od Vrtopca pa dalje. Treće su zvono, Sridnje, podarili fratri fra Ante Marić i fra Vinko Mikulić. A na njemu stoji: Slava i vječno spasenje poginulim vojnicima HV i HVO HR HB župe Gorica, a na čast sv. Stjepanu Prvomučeniku. Nabaviše o. fra Ante Marić i o. fra Vinko Mikulić. A. D. MM.

Za sva tri zvona načinjen je zvonik preslica na pročelju u stilu onih starohrvatskih. Na vrhu je Malo, pa Veliko, i onda Sridnje.

U posljednje vrijeme na uočnicu i na Stipandan zvonima slave sv. Stipana Ante Pejić Žerić i Jerko Galić Danin.

SVITNJACI NA ZAVALI U ČAST SV. STIPANU

Na svetkovinu Gospe od Anđela, istodobno i na uočnicu svetkovine sv. Stipana Prvomučenika koji se u Gorici od davnina slavi 3. kolovoza, u smiraj

dana počinje svitnjacima gorjeti Zavala. A Zavala je simbol Gorice, kao i naš ilirski i rimski Pit, kao i stara crkva i Šamatorje! Svitnjaci su to u čast sv. Stipanu od Imote! Goričani su palili svitnjake i u teškim i nemilosrdnim vremenima. U Domovinskom ratu kad je za Stipanjan većina bila na terenu, svitnjake su palili stariji mještani! Svake godine tako neponovljivi i puni zanosa! U isto vrijeme zvone stara zvona sv. Stipana, zvone i nova zvona. Slave ovog velikog sveca, koji čuva ovo podnebesje od ranokršćanskih vremena (4. stoljeće) do dana današnjega. Ljudi su puni radosnog ushita.

Ta tradicija traje u Gorici već stoljećima, neka tako bude i ubuduće, neka u tome svemu, i u mnogim životnim tegobama, pomogne zagovor našega zaštitnika Sv. Stipana Prvomučenika!

Nekad su se svitnjaci palili i na Pitu i na Zavali i na Krstini. Gorjele su gume ili drugo! A danas je sve sasvim drukčije!

Da bi svitnjaci bili uspješno upaljeni i da bi plijenili pažnju znatiželjnih promatrača svojom ljepotom, predstoji opsežna, temeljita i dulja priprema.

Nekoliko dana prije uočnice sv. Stipanu, mlađi mještani Gorice na čelu s Darkom Paradžikom Brajom prikupljaju piljevinu i pepeo. Uz to se pribavi i dosta lož-ulja. Na samu uočnicu, dakle 2. kolovoza od ranih popodnevni sati mladići Goričani u receptiranim omjerima u miješalici miješaju piljevinu s lugom (pepelom) i lož uljem. Kad se ta smjesa dobro promiješa, puni se u vreće (ili u metalne bačve). Potom se traktorima vozi na Zavalu. Zavala je makadamska cesta, serpentina, koja je urađena u vrijeme Austro-ugarske monarhije (početkom 20. stoljeća, a povezuje Goricu (u današnjoj općini Grude) i Osoje (u općini Posušje). Na dijelu, na kojem se pale svitnjaci, Zavala je duga oko 3 kilometra. Na tom potezu u rasponu od svako 2 m nalaze se duž cijele serpentine isklesani odbojnici ili kolobrani. Oni su čvrsto i majstorski uzidani u rub ceste, njezin potporni zid, i priječe da bi se zaprežna kola oborila s ceste, kad bi upravljač kola nad konjskom zapregom izgubio kontrolu. Momci iz bačava uzimaju pripremljenu smjesu i na vrh ili pored svakog odbojnika (kolobrana) stavljaju po pregršt spomenute smjese (piljevina-pepeo-lož ulje). Sve to rade mladići, njih 20-ak (nekad više, nekad manje). Nakon što se sve postavi, rasporede se mlade snage po dvojica sa svih strana i na sredini pojedine serpentine ceste (lijevo i desno). Onda se čeka suton, a sa sutonom počinje slavlje starim zvonima na staroj crkvi. Radosnim brecajem zvona, svitnjaci se počinju paliti. Jedan od mladića nosi u plastičnoj boci naliveni benzin, a boca je na vrhu probušena tankom iglom, tek toliko da stiskom boce gorivo može poteći i poprskati smjesu. Iza njega ide drugi mladić s upaljenom bakljom u ruci kojom pali spomenutu smjesu. U roku od 3 do 5 minuta cijela je Zavala u plamenu. Negdje na sredini Zavale također u plamenu gori veliki križ kojem su s lijeve i desne strane upaljena slova S. S. (Sveti Stjepan). Ova smjesa otprilike

drži plamen oko pola sata ili malo dulje. Ganga je neizostavna pjesma ovog jedinstvenog događaja!

U sve se dakako uključi zapravo i velika većina Goričana koji svojim donacijama podržavaju ovaj stari gorički običaj.

KLAPE U GORICI

U čast i slavu sv. Stipanu Prvomučeniku od Imote harne milozvučne pozdrave šalje svake godine već četrnaest godina zaredom naša domaća klapa Bratovština s drugim klapama iz Stipanove stare crkve u Gorici. Klapa Bratovština djeluje od 2004. godine. Na ponos i diku našem hrvatskom podnebesju ovog komadića Božje divotne zemlje!

Ove 2020. godine klape su pivale 31. VII. nakon svete mise prvog dana trodnevnice.

Sve čestitke klapi Bratovštini i svim drugim klapama koje ustrajno pivaju na slavu Bogu i sv. Stipanu!

IVIN VIJENAC OD BRŠLJANA

Svake godine u Šamatorju sv. Stipana u Gorici svete su mise u trodnevnici i na samu svetkovinu! Već više godina vrijedne marljive ruke Ive Boban ispletu vijenac od bršljana koji, pod Ivinim motrenjem i uz njezinu Bogomdanu prirodnu nadarenost za lijepim - 'pomakni ga malo amo ili tamo', postave vrijedni sumještani na kapelicu u Šamatorju u Gorici gdje se slavi sv. misa.

Vijenac je to u kojem je osim bršljana utkana i sva Ivina ljubav i sva njezina vjernost i molitva sv. Stipanu Prvomučeniku!

Hvala dragoj našoj Ivi i svima drugima koji pomažu!

DERNEK U GORICI

Ovako je pok. fra Vjeko Vrčić u svojoj knjizi Posljednji bijeg opisao Dernek u Gorici u zlokobno tursko doba! Uživajte čitajući!

Kad dođeš u Imotsko polje, čini ti se da se Bog, stvarajući ga nasmiješio. Opružilo se kilometrima od istoka prema zapadu. Na sredini se stisnulo kao da je palo na koljena pred Imotskim, koji je od najdavnijih vremena središte života ovoga prostranoga kraja. Ne zna čovjek kad je ljepše: u proljeće, ljeti ili jesen. Svako doba ima svoj poseban čar. Jedino je zimi sve jednolično. Polje puno vode slično golemu jezeru. Zapravo tada takvo i je. Stanovnici se služe

lađama da mogu prijeći s jednoga kraja na drugi. Kad nahrupi snijeg, u ovome kraju je hladno. Da nije prirodnog otvora prema Neretvi, odakle prodire topliji morski zrak, ovaj kraj bi po podneblju bio potpuno izjednačen s Bosnom. Gorica je ubavo selo. Krošnjate vrbe, visoki jablani, plodne oranice i travnati pašnjaci čine je draguljem Imotskog kraja. Na pitomome proplanku, podno Sveti-gore, smještena je crkva svetog Stipana. Udaljena je od Imotskoga samo sedam kilometara. Baš zbog neposredne blizine postala je bogomoljom i za malobrojne kršćane i u samome gradu. Turci ne dopuštaju nikakovu kršćansku svetinju u blizini njihovih središta. Fratri i kršćani nazivaju crkvu u Gorici »Sveti Stipan imotski«

Danas je pred crkvom u Gorici neobično živo. Skupilo se mnoštvo svijeta iz bliže i daljnje okolice.

Svetkovina je Svetoga Stipana. Vjernici ovog kraja slave ga dva puta godišnje: na božićni Stipanjan i ljeti drugoga kolovoza. Lijep zimski ugođaj povukao i one koji se inače ne bi micali od kuće.

Mladi fra Marijan Lišnjić, gorički župnik, završio je misu po običaju. Pri ispovijedanju pomagao mu domorodac fra Gabro Vrljić. Nakon službe Božje zadržao se narod oko crkve kako to čini svake godine. Ljudi će popričati, žene se istugovati a mladost će kolo zaigrati i pjesmom začiniti božićno narodno veselje.

Ipak što god nedostaje ovogodišnjemu raspoloženju. Ni razgovor nije vedar kao obično. Ljudi čestitaju jedni drugima. Čuju se božićni poljupci. U dušama vlada neka prikrivena tuga. Čudna mora tišti. Ljudi se drže one: zli biljezi mrke kabanice. Jedni odmah iza mise otiđoše kući. Bojali se Turaka. Dok se misa govorila, beg je iz svoje kule nekoliko puta pucao. Dosadašnjih godina on bi pristupio u dernek. Obukao bi se svečano. Javio bi se i rukovao sa svojim kmetovima. Sada ga nije bilo. I to njegovo pucanje bi znakom da nisu čisti posli.

Antuka Vrljić ukočio se pred crkvom i pogled upro iznad vrata. Miče usnama i slovka. Obukao se svečano. Na glavi mu veliki crveni peškir, preko ramena surka, prsluk je okičen skupocjenim tokama. Primakao mu se Pava Knezović. I on je danas u misnom ruhu. Sve je na njemu kao na Antuki. Mjesto surke obukao lijep nov kuparan od crna sukna, optočen crvenom čojanom trakom.

Što to radiš, kumašine?! — prvi će Pave.

Čitam što stari uklesaše i ostaviše na našoj crkvi
za spomen!

»Godine Gospodnje 1613. sagradi pobožni narod
sa svojim župnikom fra Stipanom Kunićem.« — Eto,
moj kume, što uklesaše da bi svojim potomcima dali

primjer kako se treba žrtvovati za svoju vjeru i svoje svetinje.

Dobro si mi pročitao. Toliko sam puta pokušavao odgonetnuti što piše Č na toj ploči i nisam uspio. Slabo ti ja poznajem slova. Malo sam učio uza svoga komšiju

Matu. Poslušavao on fratra. Dobro ga naučio čitati i pisati.

Kazivao mi je pokojni djed da je fratar bio iz

Vrdola. Mlad, radin misnik dosta je muke imao dok je crkvu podigao. Uhvatio dobre veze s goričkim begom.

Taj bio dobar s kadijom. Narod se žrtvovao. Dobrim darovima dobio je dopuštenje za gradnju.

Nisu, moj Pave, Turci uvijek jednaki! — dalje će

Antuka — Kad ih uhvati ratna nevolja, pobjesne kao zvijeri. Onda nema milosrđa za bijednu kršćansku raju.

Kumašine dragi, ni nama se dobro ne sprema.

Dolaze glasovi sa svih strana da se sprema težak rat između cara u Carigradu u principa u Mlecima.

I da prijetite! I to sam čuo. Doznadoh ovih dana

da su se pokoji kršćani iz okolice Fojnice prijavili dobrovoljno u tursku vojsku. Sve iz straha da im kuće ne popale i obitelj ne unište.

A ja sam čuo, moj Antuka, da su mnogi pobjegli u šume. Odlučili su radije poginuti od gladi i studeni nego pomoći neprijatelja u njegovim pothvatima.

E, brate, što sve može strah učiniti! Tako se jedni poturčiše da ne izgube malo prhle zemlje. Stravić koze pase!

Još bi oni pričali da ih ne prekinu pjesma. Mladarija uhvatila kolo. Na prostranoj ledini zajedno su mladići i djevojke. Napravili veliki krug, i lagano poskakuju. Točno, kako su naučili od svojih starih. U sredini Manda Grančičeva pjeva što je grlo nosi:

»Lipo ti je u mom kolu, Đel divojko, đel dušice, Đelama meni na ruku!«

Zvonkim momačkim glasom odgovara Iko Grančić: »Još je lipše oko kola, Đel divojko, đel dušice, Đelama, meni na ruku!«

Razvijala se pjesma svojim tijekom. Napokon je Iko uspio probiti obruč. Čitava je družina zaključila pjevajući urnebesno:

»Puklo je, puklo je, Srce na troje!«

Stariji su u laganu razgovoru pratili mladenačko veselje. Nije im se dalo ove godine da i sami potpomažu svojim pjevom stari narodni običaj. Upravo kad su ponovno uhvatilo kolo, i mladžarija počela iznova svojim veseljem, banu među svijet Bože Pleić. Sav je usplahiren. Ljudi ga čudno pogledaše.

— Braćo! — počeo je isprekidano — poginuše Đerekovi svatovi!

— Svatovi?! — začu se sa svih strana. Oko njega se strkala čeljad. Prekinulo se kolo. Nasta stiska. Svatko je željan čuti što se dogodilo.

—Braćo moja! — nastavio Bože - nesreća se dogodi

kakve odavna ne upamti ovaj kraj. Pozvao me Mate Đerek na pir svojoj jedinici Anici. Sve je bilo u redu. Sve, kako to Bog zapovijeda. Kad krenuše Posušaci prema Gracu, odakle je mladoženja, sačekaše kod Janjiševa klena Turci bega Borkovića. Pucalo se na obje strane. Strahota braćo moja!...

Uhvatio ga plač i nije mogao dalje. Prepao se svijet. Nitko ne progovara. Samo se ljudi pogledaju. Nestrpljivo čekaju kad će Bože dalje.

I onda?! — javi se glas iz naroda.

Što ću vam pričati, braćo moja! Nitko živ ne ostade od naših. Petnaestero osoba junački poginu, braćo-o-o-o... mo-o-o-ja! - nabraja Bože iza svega glasa.

Nasta kukanje, jadikovke. Od glasna ženskog plača odjekuje Polje. Može se čuti do Drinovaca.

Svršilo veselje, nestade derneka. U tuzi, žalosti i grčevitu plaču rastade se narod od crkve Svetoga Stipana. Gorički je beg sve promatrao sa svoga pendžera. Kad začu lelek i ciku, zatvori prozorčić i povuče se.

Iz romana Posljednji bijeg, autora fra Vjeka Vrčića, kojemu je nakladnik Matica hrvatska Grude, 2007.

Mario Bušić

O STARINI DONJIH MAMIĆA

Uvodnik

- *Tuđe poštuj, a nije zgorega¹ i voli, ali sinko² svoje poštuj, voli i ne zaboravi* - govorio je Ivan Tica Paškić (Podledinac 1938. – Mostar 2015.). On, vješt majstor i ljubitelj gotovo svih zanata, stekao je velika znanja o starinskom, i o svojedobnom načinu življenja u Donjim Mamićima. Potaknut željom prikazati umijeće života i preživljavanja i u oskudici, starine oteti zaboravu i prenijeti svoja znanja budućim naraštajima, počeo je zapisivati i opisivati život predaka, prostor u kojem su obitali, vještine zanata, te vrste alatki i alata kojim su se služili.

Sve te važne memorabilije Ivan Tica Paškić bilježio je na govornom jeziku Donjih Mamića, zapadnohercegovačkoga sela u kojem je izvorni hrvatski jezik prožet romanizmima, orijentalizmima, hungarizmima i germanizmima³. Ivan Tica Paškić se, i u govoru, i u pismu, služi mnogim već zaboravljenim, napuštenim leksičkim arhaizmima pučkoga zapadnoštokavskoga govora. Sve te jezične relikte on je s posebnom nježnošću sačuvao duboko u svom sjećanju. Cijeli je tekst prožet nizom leksema koji nisu dio standardnoga hrvatskog književnog jezika. Kako bi se očuvala izvornost njegova izričaja, u tekstu je učinjeno vrlo malo popravaka. Tek su na leksičkoj razini objašnjeni poneki lokalizmi, radi boljeg razumijevanja zapisanoga, ili je pak naveden odgovarajući oblik standardnoga hrvatskog književnog jezika.

Osim što nudi niz leksičkih arhaizama zapadnoštokavskog ikavskog govora, tekst brižno odškrinjuje baštinska vrata uvodeći u priču o nekim drugim vremenima i načinu življenja davnih predaka u našem zavičajju.

A zavičaj?

---

¹ zgorega = loše

² Sinko, leksem u zapadnoštokavskom ikavskom govoru u značenju *dijete moje*, a podrazumijeva i sinove i kćeri.

³ ŠIMIĆ, Marinka. 2020. Neki orijentalizmi u širokobriješkom govoru. *Hercegovina franciscana.*, (u tisku).

Zavičaj, to smo mi, ljubav, kultura, identitet. Pronosimo ga kroz život neodvojivo od sebe, kao osobnu kartu. Uvijek uz. Tu negdje blizu srca. A u vrijeme starenja zarije nam se u um pa iskonskom snagom svrdla, vuče natrag, množi misli, lista slike, vraća mirise, vrti uspomene. Izvlači iz zaborava drage ljude, stare običaje, radosti i žalosti, gluposti i mudrosti. Stoga su zapisi Ivana Tice Paškića *Starina Donjih Mamića* svojevrsni dar istraživačima zapadnohercegovačkoga ikavskog govora i sanjarima od nepovrata.

STARINA DONJIH MAMIĆA

(Odlomak iz rukopisa knjige)

Prema zapisima Ivana Tice Paškića (Podledinac 1938. – Mostar 2015.) za tisak priredila Milka Tica

Posle Privrata ⁴ vrlo je prominjeno oblačenje. Sva narodna nošnja je bačena jer su rekli da je primitivna i nazadna⁵. Muškadija je obukla kangarna⁶ odila i cipale, a ženskadija kostime i aljine, one mlađe. Starije žene su zadržale svoju crnu nošnju. Crna nošnja je ušla u rvacki⁷ narod davno. Još od naše kraljice, ercegovke Katarine, ćerke ercega Stipana. Pričalo se da je Ona, kad je izgubila svog čovika i kralja, dicu i domovinu, obukla crninu i nije je skidala do kraja života. Kad je Ona umrla, milosna joj i slava bila, žene u su od tuge za svojom kraljicom obukle crninu. Ti se običaj ustalija i osta gotovo do kraja dvadesetog vika. Mlađe žene su prominile i obuću. Počele su nositi i cipale na petu. Puno ih skinulo rupce, ošišalo i brenovalo⁸ kose. Udarile trajnu, skoviljale se. Neke se nisu šišale, al su nosile pušćene pletenice ili samo punđe. Bilo je i oni koje su se ošišale samo naprid i napravile čaće⁹, a sažad vile punđe. Neka muškadija su nosila samo brkove. Bradu, u moje vrime, niko nije nosija. Jesu od kike¹⁰ pravili kokulj¹¹ i šop¹² na glavi pa ga čvrstili s rastopljenim šećerom, a kašnje pivon.

Nosili se opanci, a tek kašnje bate pa cipale. Opanke su gradile žene majstorice. U moje vrime nadaleko bila poznata Iva Leko Palčuša, pokoj joj lipoj duši. Borila se za život, jadnica. Čovik joj nesta na križnom putu. Ostala

⁴ Privrata N jd. Privrat = poslije II. svjetskog rata

⁵ nazadna = primitivna

⁶ kangarna N jd. kangra = njem. Kammgarn, tkanina od češljane vune za muška odijela i zimske kapute

⁷ rvacki = hrvatski

⁸ brenovalo od brenati = njem. Brennen – paliti, kovrčati kosu brenašerom, učinilo trajnu ondulaciju

⁹ čaće = šiške

¹⁰ kike N jd. kika = kosa

¹¹ kokulj = vrh, kljun, krijesta, rog

¹² šop = snopić, njem. Schaub, snopić slame, kosa uvijena u snopić

sama s dicon. Kašnje joj i dica pomrla, ostala samo jedna ćer. Na opancin i igli držala život. Bile su dvi vrste opanaka. Jedne bile misne, druge svenosne. Misnin potplat bija od goveđe kože, a vrvo od obiljene opute ili lipog bilog konca. Radilo se na opančarskin kalupin, a šilo opančarskon iglon. Druga vrsta opanaka bila je za svaki dan. Zvali ii pričaline ili pričke. Pravljene su nevišto, sklepane od suve svinjske kože i opute. Najgore je bilo kad pada kiša. Raskrave se ko žmežga¹³. A noge cili dan mokre, uvečer sve smriškane.

I muški i ženske su nosili opanke, bile pletene čorape, terluke i bozavce. Muški su nosili gaće šarvale¹⁴, gaće na gajtane¹⁵ i na prozore¹⁶. Priko su imali bile košulje, ispod košulje guću¹⁷, a na košuljan dolame¹⁸ pa koparani. Dolame i koparani su tkani pa šiveni. Muške kape su bile različite. Neki su nosili krznenne šubare, neki pletene šubare, a neki opet mice¹⁹ ili kape šiljtače²⁰. Mice je najviše nosila mladžarija, šubare stariji ljudi dok su oni sridnji godina nosili kape šiljtače.

Ukrasi se nisu baš nosili. Tu i tamo imućnije cure i žene su se kitile niskon od dukata ili srebrnjaka²¹. Kačile je oko glave, ispod rupca, tako da su cekini padali na čelo. Tek kašnje, pojavili se razni đerdani²² i međuše²³ od mida²⁴. Cure nisu imale pomade²⁵. Nije im ni tribalo. Bile sve rumene, burom opaljene²⁶. Samo su nekad na derneku mazale usta karminon²⁷ i obrve mrčile²⁸ ugljom. Neke su, koje su bile bliđe, trljale lice crvenon karton²⁹. Momci mašan koviljali³⁰ kosu i pravili šop ili kokulj na glavi. Imućniji su nosili džepni sat na lanac. Tako se išlo na derneke.

¹³ žmežga, loš dio mesa

¹⁴ Šarvale, muške, široke hlače s izraženim turom.

¹⁵ Gaće na gajtane, muške uske hlače ukrašene upredenom ili pletenom vrpcom od tur. gaytan, kaytan od arap. gaytân.

¹⁶ Gaće na prozore, muške hlače bez džepova, ali prorezane na mjestu džepova.

¹⁷ Guća, potkošulja dugih rukava od debljeg materijala.

¹⁸ dolama = tur. dolama, kratak gornji kaput

¹⁹ mice N jd. mica = njem. Mütze, kapa

²⁰ šiljtače N jd. šiljtača = njem. Schild, štit, štitnik na kapi, kapa sa štitnikom, kačket

²¹ Inspiraciju za prekrasnu skulpturu pronašao je u izgledu tih žena Ivan Rendić, *Hercegovka*, čuva se na Humcu u galeriji Majka. (Zahvaljujem dr. sc. Marinki Šimić na savjetima).

²² đerdani N jd. đerdan = tur. gerddanlyk, ogrlica, lanac o vratu

²³ međuše N jd. minžuša = naušnice, rinčice, tur. menguş

²⁴ mid = mjed (mesing), slitina bakra i cinka, može sadržavati i manje količine drugih metala

²⁵ pomada = krema, fr. pommade od lat. pomum – voće, mirisna mast za njegu lica, kose

²⁶ V. O tome: *Zemljom humskom, Hercegovina*, Zlatko Tomčić, Kapital Trade MTU, 2004. (Zahvaljujem dr. sc. Marinki Šimić na savjetima).

²⁷ karmin = ruž za usne, lat. carminio, jarkocrvena boja

²⁸ Mrčile, crtale obrve ugljom.

²⁹ crljenon karton N jd. crljena karta = crveni krep papir

³⁰ koviljali od koviljati = navijati kosu na krpice ili obla drvca

Derneci su obično bili po župan uz svece zaštitnike. Išlo se na dernek u okolne župe. Mi iz Mamića smo išli na sv. Tereziju na Ledinac, u Ružice na Ivanjdan³¹, u Rasno na sv. Franju, u Klobuk na sv. Marka, na Kočerina na sv. Petra, na Široki Brig za Veliku Gospu, u Goricu na sv. Stipana, na Posušje za Ilindan. Išlo se na zaviti i misu pa posle na dernek. Derneci su bili i kad bi bila misa po grebljin od kraja prolića do početka lita. Po grebljin se govorile mise za pokojne i bija je blagosov polja. Na sve se derneke išlo nanoge makadamon³² ili kozjin stazan priko brda, poprikin putin. Nosila se priobuća³³. U starim pričalinar³⁴ išlo se do crkve ili greblja, unda bi ii se skinulo, ostavilo negdi u bušlja³⁵ i priobulo u nove opanke, a kašnje u cipale, kad su one došle.

Na dernecin se ostajalo do kasno u noć. Cure i momci šetali niz ulicu uz ulicu pokraj crkve ili sidili po zidu. Gledali jedni druge. Govorilo se da se ide na zamiračinu³⁶. Igralo se kolo, sviralo na usnicu³⁷ i diplilo na diple. Najbolji diplar u moje vrime bija Grgica Leko Solomunov. Momci bacali kamena s ramena³⁸. Za mog momkovanja najbolje baca Ivan Zadro Matišić. Njegova metaljka³⁹ letila ko tica po zraku. Šijalo⁴⁰ se, gangalo i reralo⁴¹, pivalo putnjički, curan bacane jabuke⁴² i ugovarano silo.

A bilo svakakvi sila. Čuparina vune, komušanje kokuruza, patkarina ili patkanje duvana, prijateljska sila uz bukaru vina i sila cura i momaka. Sililo se i s curan i s udovican, Momci i cure silili utorkon, četvrtkon, suboton i nediljon, a najbolje i najvažnije bilo suboton. Sila u te dane zvala se glavne večeri, a sililo se i na neke svece. Udovice i udovci su silili sridon i petkon. Silo se samo s jednon curon ili udovicon jednu večer. Neki momci su znali ić u više cura na

---

³¹ Ivanjdan, svetkovina sv. Ivana Krstitelja 22. VI.

³² Makadam, vrsta ceste nasuta slojem krupno lomljenog kamena zasutog sitnim kamenjem i pijeskom. Nazvan je prema izumitelju McAdamu, škotskom graditelju.

³³ Priobuća, lijepa nova obuća, samo ona koja je nošena na misu ili neku prigodu.

³⁴ Pričalinar N jd. pričalina, obuća nalik na opanak, napravljene obično od svinjske kože i povezane oputom poprijeko, o tome pisao M. Mikulić *vreću priječalina od jelenskih koža* (M. M. 75), *Provirivao mu perčin kroz pljesnivu kapu, palci kroz priječaline* (M. M. 163). Prema ŠIMIĆ, M. 2020. (u tisku).

³⁵ bušlja = busenje, grmlje

³⁶ Zamiračina, gledanje, odmjeravanje i upoznavanje cura i momaka.

³⁷ usnicu N jd. usnica = usna harmonika

³⁸ Bacanje kamena s ramena, igra bacanja većeg kamena u daljinu; slično bacanju kugle.

³⁹ Metaljka, veliki okrugli kamen za bacanje udalj.

⁴⁰ šijalo od šijati = šijavica, šijanje, mura, šije-šete, šijanje, u Italiji mora, mura vrlo dinamična igra, igrači istodobno bacaju ispružene prste jedne šake i pokušavaju pogoditi koliko će biti prstiju bačeno u igru, uglas izvikuju prilagođene talijanske brojeve od 2 do 10: šije, šete... prema čemu je igra dobila ime.

⁴¹ Reralo, klapsko pjevanje, uvršteno je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine. ..

⁴² Bacane jabuke, izražavanje simpatije, momci su na dernecima curama bacali jabuku, ako bi se djevojci svidio taj mladić, ona mu je nazad odbacila - uzvratila istu jabuku, što je bio znak pristanka na razgovor i šetnju s njim.

silo, birali za ženidbu. Sidilo se u curinoj kući do kasno u noć i pričalo. Ima puno ganga o silu. Jedna mi baš draga: *Ustaj mala, otvori prozore, ide lole, sidit će do zore.*

Prijateljska sila su se opet razlikovala, kad ti dođu prijatelji na bukaru vina, a da ti nisu rodbina, i kad ti dođu prijatelj i prija tamo odaklen ti se oženija sin ili di ti se udala ćer. Taka sila su bila najviše u dvaneston misecu. Sve se sredi, uniđe se u kuću u prijateljsko vrime, sidi se i veseli. Običaj je bija da na Materice⁴³, dvi nedilje prija Božića, udana ćer dolazi u rodnu kuću i daruje svoju rodbinu, komovi i kume kumčad, matere dicu. Glavni darovi bile opletene čorape i izvezeni terluci.

Na Očiče⁴⁴, u nedilju prija Božića, cure su, kad im dođu na silo, darivale momke čorapan ili terlucin. Isto se darivalo i svu mušku čeljad. A na Stipanждан⁴⁵, dan poslin Božića mladi zet, prvogodišnjak bi dolazija u mladini i donosija darove. Njega su darovali grotoljon⁴⁶. Grotolja je vienac od metar, metar i po na kom su nanizane suve smokve, orasi, lišnjaci, crvene jabuke, patke duva, čorapi i terluci, a sve nakićeno karton u boji. Kad bi zet uliša u kuću grotolju bi mu nabacili oko vrata i cilu večer je to drža na sebi. Neki su, kad bi polazili kući, ulazili u kokošinjac i vatali najbolju kokoš za popudbinu. I za dicu je bilo veselo silo. Četvrti dan po Božiću na Mladence⁴⁷ ujutro zoron bi ii se malo išibicalo uz ponavljanje od tri do pet puta: *U duljinu u širinu*, što je bija znak želje da narestu uduljinu i uširinu. Undan ii se darovalo jabukan, narančan i rogačin, a uvečer su smili ostat sa starijin i kušat potegnut iz bukare. Bilo mladosti, bilo veselja, bilo života.

Bilo je sila kad se čupala vuna. To se zvalo čuparina. Iščupana vuna je zavijana u zavežlje, takozvane kudilje vune. Ti smotuljci su na gargašan⁴⁸ gargašale starije žene. Izgargašanu vunu se privezivalo posebnon ispletanon uzicon⁴⁹ u boji na

⁴³ Materice, adventski običaj posvećen majkama i međusobnom darivanju.

⁴⁴ Očiče N jd. Očiči, adventski običaj posvećen očevima i međusobnom darivanju.

⁴⁵ Stipanждан, blagdan sv. Stjepana 26. XII.

⁴⁶ Grotolja = grotulja, ukrasni dar, niska ukrašena suhim smokvama, orasima i lješnjacima na kojoj su ovješene čarape, terluci i najbolje i najžuće patke duhana; ... *dao krupnu kao grotulju oraha krunicu* (M. M. 60). Od slavenskoga i praslavenskoga korijena *grobotati*, (buka, lupa kod padanja kamenja ili smijeha), niz oraha ili lješnjaka na koncu. Grotulja je vrsta ogrlice izradene od oraha, suhих smokava (katkad i od oskоруša) poredanih na žici. Grotulja je simbol grada Trilja. Tradicionalno grotulju daje mladić djevojci na blagdan Svetog Mihovila (zaštitnik grada Trilja) kao simbol ljubavi, a katkad i prosidbe. ŠIMIĆ, M. 2020. (u tisku).

⁴⁷ Maldenci, adventski običaj posvećen djeci i darivanju djece.

⁴⁸ gargašama N jd. gargaše = gargača, tal. cardo - greben za češljanje vune, naprava s velikim metalnim zupcima za češljanje vune ili gargašanje

⁴⁹ uzicon N jd. uzica = vrpca

drvenu kudilju⁵⁰. Bekijske⁵¹ kudilje su bile okrugle, a belevarске⁵² plosnate⁵³. S kudilje vune se povlačilo niti i zapredalo pomoću vrtena⁵⁴. Kad se vrteno napuni, unda se pređa mota u klupko, kašnje⁵⁵ u kančila⁵⁶. Kančila su nošena u bojaru ili su je kalile⁵⁷ same žene kod kuća. Obojena ili bila pređa se opet smotavala u klupko i unda se moglo plest što je tribalo. Cure čupale vunu i prele već iščupanu, a momci su bacali šale i gangali. A i igralo se razni igara: prstena, stvari, žandara, magareta, sudije i drugi lipi šega⁵⁸, sve uz veselje.

Tako je to sve bilo do pedeseti godina prošlog vika. Sa strujon dođe novo vrijeme. Dica odoše na škole. Razadoše se po svitu od Australije do Amerike da i ne govore kako se razmiliše po Rvackoj i dalje po Evropi. Kako odoše, tako i ostadoše. Puno kuća ostade prazno. A puno se napravilo i moderni. Lipi. Ima svega i lipi kuća i lipi namještaja i lipe rane, a Božijega mi i bazena. Ali, brte si ga moj, smaknuše životinje, u kuće uniđe⁵⁹ televizija, dvorišta zanimiše. Nema nejači⁶⁰, nema radosti. Našalit ću se, ostale sve same sakaretine⁶¹. Slamne kuće se sorile⁶², stare ciglene vata bršljen, nove moderne poluprazne. I tu je kraj priče.

---

⁵⁰ kudilju N jd. kudilja = preslica, drvena naprava za pređenje vune

⁵¹ Bekijske N jd. bekija = arapski: baquiya: ostatak, preostatak od nečega: dio kadiluka koji je preostao Osmanskom Carstvu nakon razgraničenja sa susjednim državama 1718. Godine. Bekija je obuhvaćala područje od Ljubuškog prema Imotskom, Klobuku i Širokom Brijegu.

⁵² belevarске od N jd. Belevarija = U širem značenju Belevarija (Belevarija ili Belavarija) ime je recentna postojanja (XIX. st.) za područje između Neretve, Brotnja, Ljubuške Nahije, Gornje i Donje Bekije, Duvna i Rame (Radoslav Dodig), Dostupno na: <https://www.vecernji.ba/vijesti/sve-sto-nije-bekija-nahija-brotnjo-duvno-i-rama-je-belevarija-1299551> - www.vecernji.ba ptostor, pristupljeno 8. X. 2020.

⁵³ plosnate = spljoštene

⁵⁴ vrteneta N jd. vrteno = vreteno

⁵⁵ kašnje = kasnije

⁵⁶ kančila N jd. kančilo = kančelo, tur. kangal – uže, vrpca, nit, pređa, svitak konca

⁵⁷ kalile od kalit = bojati vunu

⁵⁸ šega = tur. šaka – šala, komedija, smiješna stvar

⁵⁹ uniđe od unići = ući

⁶⁰ nejači N jd. nejač = mala djeca

⁶¹ sakaretine = lat. aratrum emeritum – izlizano, jako statro i nemoćno

⁶² sorile od sorit = srušiti

KLJUČNE RIJEČI

HRVATSKI JEZIK

ZAPADNOŠTOKAVSKI IKAVSKI GOVOR

LEKSIČKI ARHAIZMI ZAPADNOŠTOKAVSKOG IKAVSKOG
GOVORA

DONJI MAMIĆI

TRADICIJSKO GRADITELJSTVO DONJIH MAMIĆA

KULTURNA BAŠTINA DONJIH MAMIĆA

TRADICIJSKI OBIČAJI DONJIH MAMIĆA

LITERATURA

HRVATSKI PRAVOPIS. Zagreb : Institute za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.

KLAIĆ, Bratoljub. Novi rječnik stranih riječi. Zagreb : Školska knjiga, 2012.

MIKULIĆ, Martin. 1972. *Pustinjakove pripovijetke iz seoskog života zapadne Hercegovine*. Priredio i predgovor napisao I. Alilović. Duvno.

MIKULIĆ, Martin. 2017. *Sabrana djela fra Martina Mikulića*. priredio fra Robert JOLIĆ. Mostar : Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Franjevačka knjižnica Mostar, RECIPE, knj. 20.

SKOK, Petar. 1971. – 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. knj. I., II., III. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

SOPTA, Ivan. 2006. *Sabrana djela*. Priredio I. Dugandžić. Široki Brijeg: Matica hrvatska.

ŠIMIĆ, Marinka. 2020. *Neki orijentalizmi u širokobriješkom govoru. Hercegovina franciscana*. (u tisku).

ŠIMIĆ, M. 2014. O jeziku fra Martina Mikulića. U: *Zborniku o fra Martinu Mikuliću*. (ur.) Bušić, M. Grude: Matica hrvatska, ogranak Grude, 26–50.

Ivan Tica Paškić

BOŽJI NAUM O BRAKU I OBITELJI

UVOD

Živimo u svijetu koji sve češće izvrće prave vrijednosti. Ljubav, žrtva, povjerenje i darivanje postaju nešto staromodno, a zadovoljavanje vlastitih potreba, interesa, sebičnost i netolerancija proglašavaju se normalnim i poželjnim. Ova kriza i oboljenje osobnosti zahvaća čovjeka u njegovoj biti muškarca ili žene, ali isto tako i njihove međusobne odnose i odnose s drugima. Posebno je na udaru institucija BRAKA i OBITELJI.

Svake godine sve je veći broj razvoda brakova. U Republici Hrvatskoj u 2018. g. bilo je sklopljeno 19921 brakova - kako donosi Državni zavod za statistiku¹, a od toga 6125 je razvedeno. Dakle ispada skoro svaki treći brak. Između 1960. i 1980. u Americi je stopa rasta razvoda brakova porasla više nego dvostruko. Danas u Americi više od polovice brakova završava razvodom. (Bumpass 1990). Isti autor predviđa da će oko 60% brakova novijih generacija završiti razvodom.² Negativne posljedice razvoda ne osjeća samo par već i dvije susjedne generacije: djeca para i roditelji para. Štoviše, učinke razvoda osjećaju i sva djeca rođena kasnije, bilo mužu ili ženi.

Primjetan je i jak pritisak medija, kulture i politike na proglašavanje heteroseksualnog braka zastarjelim i tradicionalnim, a s druge strane vodi se snažna borba za legalizaciju homoseksualnih brakova te legalizaciju udomljavanja i posvajanja od strane istih. Nitko ne govori o psihičkim i duhovnim smetnjama koje će imati ta djeca odrastajući u tako neprirodnim obiteljima.

Pitamo se zašto je to tako? Vjerojatno zato što je brak „...mudra ustanova Stvoritelja, kojoj je svrha da u čovječanstvu ostvaruje njegovu **zamisao ljubavi**. Uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, bračni drugovi teže za takvim zajedništvom osoba koje se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom **u rađanju i odgajanju novih života**. A za one koji su oprani svetim

¹ <https://www.dzs.hr/Hrv/important/Interesting/articles/Ljubav%20kroz%20statistiku.html>

² Usp. www.free-bj.t-com.hr/djetinjstvo/ODABRANE_TEME/RAZVOD/

krštenjem brak poprima **dostojanstvo sakramentalnog znaka milosti**, budući da je slika sjedinjenosti Krista i Crkve.³

Obitelj dakle potiče čovjeka i ženu na istinsko darivanje, na Božju nesebičnu ljubav. Njezina otvorenost životu naizgled zahtijeva samo žrtvu, predanje, odricanje, ali u duhovnom pogledu stječe se nepropadljivo blago za vječnost. Brak kao sakrament – vidljivi znak nevidljive Božje milosti i prisutnosti među nama – sigurno je veliki trn u oku onoga koji upravo Božju prisutnost želi osporiti.

Iz ove kratke definicije o braku možemo razumjeti zašto ovaj današnji svijet u kojem vlada kultura smrti toliko „ratuje“ protiv braka i obitelji. Jer upravo tamo vidi glavnu opasnost: rađanje, zaštitu i borbu za život i ljubav. Iz zdrave obitelji potječe i zdrava osoba, osoba otvorena za odnos, osoba sposobna razlikovati. Zdrava obitelj je jedan od ključnih preduvjeta biološke, duhovne i materijalne reprodukcije naroda. Sotona i svijet ne žele individuu, ne žele samosvjesnu naciju, žele ranjenu marionetu s kojom mogu upravljati i koju mogu kontrolirati – svog potrošača.

Želja mi je zato u ovom tekstu pokazati koliko su brak i obitelj važni za čovjeka, za dijete, za zdravu osobu i zdravo društvo. Jer „brak je vjerom i zakonom legalizirana životna zajednica žene i muškarca. Nastaje iz prirodne potrebe muškarca i žene za zajedničkim životom, uzajamnom ljubavlju, osjećajnom i spolnom intimom, međusobnim pomaganjem i nadopunjavanjem u svojim biološkim i životnim funkcijama, zatim iz potrebe za potomstvom, organizacijom i reguliranjem života – materijalnog i duhovnog.“⁴ Stoga brak kao ustanova ima dugu povijest i tradiciju i duboko je moralno, religijski i pravno utemeljen.

U sljedećim poglavljima razmotrit ćemo religijsku utemeljenost braka.

BRAK KAO OČEV PLAN

Teološki pristup

Katolički nauk nije građen na bilo kakvoj filozofiji uzetoj za sebe, pa ni na svjetlu samog razuma. Ono što je čovjek godinama spoznao ugrađeno je i osvijetljeno Božjom objavom Staroga i Novoga zavjeta. Katolička teologija govori o ljudskoj spolnosti i braku u svoje tri važne grane: stvaranju, padu i otkupljenju.

Na samom početku Biblije, u dva izvještaja o stvaranju u Postanku 1 i 2, vidimo kako brak nastaje kao dio Božjeg plana kojeg sveti autor iznosi u dvije

³ Ivan Pavao II., HUMANAE VITAE, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997. str. 12

⁴ Vukasović, A., Obitelj – vrelo i nositeljica života, hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb, 1999. str. 54-55

verzije. Obje u svojim specifičnim aspektima doprinose kompletiranju slike čovjeka, žene i njihova odnosa.

Prvi izvještaj o stvaranju: Postanak 1, 27- 1, 29

U prvom izvještaju o stvaranju, ljudski par nastaje istodobno. Nijedan partner nije stvoren prije drugoga. Čitamo: „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.“⁵ Nastaju istodobno od istog materijala, i zbog toga su si kao brat i sestra, prije nego što će jedno drugom postati muž i žena. U ovom izvještaju posebno se ističe da ih je Bog stvorio na svoju sliku. Što znači to „na svoju sliku“ postaje jasno iz iste retoričke strukture retka: „na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.“

Izraz „muško i žensko“ je u savršenom paralelizmu sa „slikom Božjom“. To znači da je čovjek slika Božja u svojoj spolnoj prirodi, odnosno u ovoj recipročnoj dvostrukosti muškosti i ženskosti. Božja slika na zemlji na prvom mjestu nalazi se dakle u heteroseksualnom bračnom paru. Tijelo u svojoj seksualnosti označava prije svega „biće za“. Ljudska seksualnost, znači, postoji kao „dar za drugoga“. U stvaranju seksualnog tijela Bog je u biti objavio na vidljiv način skrivenu karakteristiku ljudskog duha: ako jedna osoba nije u stanju darovati se, ostaje sama i neplodna. Ljudska osoba pronalazi vrhunac svog ostvarenja u vlastitom samodarivanju iz ljubavi i to važi za svako područje čovjekova života. Ljudsko je tijelo zapravo znak istine koja se tiče čovjekove nutrine: „ja“ osobe ima urođenu potrebu ostvariti se preko samodarivanja. Sama ljudska osoba se humanizira samo kad ulazi u odnos dijaloga s drugim. Tijelo je, znači „sakrament“ duha, gdje se pod „sakramentom“ smatra vidljivi znak stvarnosti koja se ne vidi.

Bog se dakle objavljuje potpuno u iskustvu osobnog darivanja koje se događa u bračnom paru, darivanja koje je istodobno izvor jedinstva i plodnosti. Iz NZ znamo da Bog živi nestvoreno blaženstvo upravo u svom postojanju koje je Ljubav, tj. u jednom poletu vječnog samodarivanja. Ovu svoju sliku Bog je želio kopirati u ljudsku stvarnost.

U istom prvom izvještaju, Bog zatim povjerava bračnom paru zadatak da se stavi u službu života i zadatak da upravlja stvorenim, personificirajući, u nekom smislu, Božje gospodarenje nad stvorenjima.⁶ Ovdje je posebno naglašena karakteristika **plodnosti**. „To znači da je sam Bog, koji nema spolnosti, htio

⁵ Post 1, 27

⁶ „I blagoslovi ih Bog i reče im: „Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!“ Post 1, 28

spolnost i da je prvi ljudski par (=Adama i Evu) on sam združio u ženidbu i bio nazočan „prvotnom sakramentu ženidbe“, kako se izražava Ivan Pavao II.“⁷

Drugi izvještaj o stvaranju: Postanak 2, 7-8. 18-25⁸

Drugi izvještaj o stvaranju nadodaje neke nove detalje Božjem planu s bračnim parom. Ovdje je perspektiva pomalo drugačija: čovjek biva stvoren prvi, a žena u drugom trenutku (redci 7 i 18), dok, kao što smo vidjeli, u prvom stvaranju oboje bivaju stvoreni istovremeno. S ovim dvostrukim činom stvaranja, i po načinu na koji su stvoreni, mogu se povezati nove istine o bračnom paru.

Bog zamijesi čovjeka od praha zemaljskog (redak 7). Time se želi naglasiti naša zemaljska priroda i naša bitna fizička i psihička povezanost s ovom planetom.

I u ovom izvještaju čovjek gospoduje nad stvorenjima, bilo čuvajući vrt (redak 15), bilo dajući ime stvorenjima (= rađanje jezika, usp. redak 20). Gospodarenje čovjeka nad stvorenim bilo je neograničeno u prvom izvještaju, dok je u drugom spomenuta vrlo precizna granica. Radi se o drvetu spoznaje. Zvati ga „granicom“ nije baš ispravno jer se radi o jednom drugom vidu gospodarenja čovjeka. Ne samo poziv gospodarenja čovjeka nad stvorenjima, kao u prvom izvještaju, nego se ovdje nadodaje i poziv čovjeku da gospodari i nad samim sobom. Jer, čovjek ne nalazi izvana nikakvu zapreku da se približi drvetu, nego treba zapovjediti samome sebi da se ne približi. Gospodarenje samim sobom podudara se zato s poštivanjem Božjeg gospodstva. Brisanjem priznavanja Božjeg gospodarenja iz čovjekove savjesti, prestaje i svaki razlog zbog kojeg bi osoba morala izvršavati kontrolu nad samom sobom u svojim nagonima. I upravo se to zbilo u istočnom, prvom grijehu koji se dogodio praroditeljima: negirano Božje gospodstvo, ostalo je samo ljudsko, negiran moralni zakon iznad nas, potrebno je bilo razraditi drugi koji počinje od nas. Moral stvoren od nas samih uvijek je moral izgrađen na volji za moći! Kad

⁷ Fuček, I., *Moralno duhovni život*, Svezak četvrti: PREDBRAČNA LJUBAV - BRAČNA LJUBAV, Verbum, Split, 2005.

⁸ „Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša.“⁸ I Jahve, Bog, zasađi vrt na istoku, u Edenu, i u nj smjesti čovjeka koga je napravio.

¹⁸ I reče Jahve, Bog: „Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on.“¹⁹ Tada Jahve, Bog, načini od zemlje sve životinje u polju i sve ptice u zraku i predvede ih čovjeku da vidi kako će koju nazvati, pa kako koje stvorenje čovjek prozove, da mu tako bude ime.²⁰ Čovjek nadjene imena svoj stoci, svim pticama u zraku i životinjama u polju. No čovjeku se ne nađe pomoć kao što je on.²¹ Tada Jahve, Bog, pusti tvrd san na čovjeka te on zaspa, pa mu izvadi jedno rebro, a mjesto zatvori mesom.²² Od rebra što ga je uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu pa je dovede čovjeku.²³ Nato čovjek reče: „Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!“²⁴ Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uz svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo.²⁵ Bijaše oboje goli - čovjek i njegova žena - ali ne osjećahu stida.“

čovjek izgubi vlast gospodarenja nad samim sobom, gubi vlast i nad stvorenjima: nakon istočnog grijeha priroda se čovjeku odupire, prije nego što nešto korisno učini, zemlja od njega traži znoj i žrtvu, porođaj za ženu postaje težak i napet, a život bračnog para pun nerazumijevanja i nesuglasica.

Za razliku od prvog izvještaja, u Postanku 2, bračni par nastaje u drugom trenutku, u trenutku stvaranja žene. Odluka da stvori ženu naglašena je Božjom mišlju punom suosjećanja za Adama: "Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on." (Post 2, 18) Žena biva stvorena iz Božje misli pune ljubavi i suosjećanja koju on upućuje čovjeku. Točnije, žena je personifikacija te misli Boga zabrinutog za Adamovu samoću. Od sada, ako Adam želi imati pojam o tome kako ga Bog voli, treba gledati kako ga žena voli. Ovdje ulazimo u jedan od najdubljih vidova sakramenta braka: on je „personifikacija“ Božje ljubavi za drugog; svatko od dvoje je objava te ljubavi, a zajedno su objava Božje ljubavi za svoju djecu.

U ovom drugom izvještaju žena biva izvađena iz tijela čovjeka. To prije svega označava da su iste prirode i istog dostojanstva. Ljudski par se jasno razlikuje od svih drugih stvorova jer odražava sliku Božju (1, 27): žena odražava sliku muškarca od kojeg je nastala (2,18), dok nasuprot Adam osjeća nepremostivu razliku između sebe i životinja (2, 20).

Činjenica da žena u Postanku 2 biva uzeta iz čovjekova tijela otkriva i druga značenja. Adam nije svjedok stvaranja žene, on zapada u duboki san i kad se budi otkriva da je seksualno udvostručan. Dva bića koja su rezultat ovog udvostručavanja neprestano teže da pronađu prvobitno jedinstvo. Ženi on daje ime koje na hebrejskom jeziku označava nešto poput „ drugi ja“: tako ona će se zvati *ishah*, jer je nastala od *ish*. Na hrvatski bi mogli prevesti: zvat će se čovječica od čovjeka kad je uzeta. Ovo nadijevanje imena je dio prve „ljubavne pjesme“ zabilježene u Bibliji, pjesme čuđenja i divljenja: «Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!» (2, 23). Primijetimo također da je u ovom prvom susretu muškarca i žene Bog taj koji je privodi Adamu, a nije Adam taj koji je odmah uzima kao svoje vlasništvo. On je prihvaća, s pažnjom i poniznošću kojom se prihvaća nečiji dar.

Pripovjedač zatim iznosi dvije završne misli u retcima 24-25: prvo naglašava da stvarnost bračnog para izrasta iz slobodnog i osobnog izbora: „²⁴ Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo.“ Glagoli „ostaviti“ i „prionuti“ odnose se na slobodnu odluku koju osoba donosi kako bi otvorila jedno novo poglavlje u vlastitom životu, oblikujući obitelj drugačiju od one od koje potječe. Osim toga, ovo zajedništvo je i plodno: „bit će njih dvoje jedno tijelo“, što znači da se njihova dva odvojena tijela pronalaze ujedinjeni u tijelu djeteta koje se rađa. Ali prije svega, ovo jedno

tijelo je znak nerazrješivog jedinstva, kao što je neodvojivo tijelo od svojih udova.

Druga misao naglašava savršen sklad njihova odnosa, toliko da njihova međusobna golotinja ne izaziva nikakav nemir.

BRAK U SVJETLU EVANĐELJA

Isus, autor „drugog stvaranja“ razvija dalje starozavjetno učenje o braku. To čini u Matejevu Evanđelju 19, 3-9. gdje tumači dva temeljna SZ teksta: već spomenuto 1. i 2. poglavlje stvaranja iz Knjige Postanka i Mojsijev zakon.

Isus komentira Očev plan (Knjiga Postanka)

U prva dva poglavlja knjige Postanka, kao što smo već vidjeli u prvom poglavlju, „nalazi se jasno zacrtan Stvoriteljev plan o mužu i ženi, njihovoj ženidbi, njihovoj spolnoj ljubavi – sjedinjenju i rađanju, o jednom i neraskidivu braku.“⁹ Evanđelist Matej donosi Isusovo tumačenje tog Očevog plana o ženidbi: „Pristupe mu farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: ‘Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?’ (Mt 19, 3) Zapravo su ga htjeli uhvatiti u zamku jer je škola rabina Šammaia dopuštala rastavu upravo „s kojega god razloga“, dok je škola rabina Hillela bila mnogo stroža. Isus ih je iznenadio jer je prebacio problem iz područja Zakona (Tore) na teološko područje objavljene Božje riječi, postavivši im pitanje: “Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih⁵ i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo?⁶ Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja.” (Mt 19, 4-6)

Time je Isus povezaao oba izvještaja o stvaranju: „muško i žensko stvori ih“ Post 1, 27 i „stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu...“ Post 2, 24. Ovim je odgovorom Isus na božanski način otkrio jedinstvenu cjelinu obiju židovskih predaja te dao novi ključ za čitanje i razumijevanje bračne ljubavi.

„Isus dokazuje da je u Očevu planu ta ljubav „od početka“ (Mt 19,4 i 8) sjedinjujuća i plodna. Bračna ljubav sjedinjuje dvije ljudske osobe – muža i ženu – što knjiga Postanka izražava izrekom „da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo“ (Post 2, 24)“. Bračna ljubav je plodna, što Isus najprije neizravno kaže riječima koje označavaju spolnu razliku među supruzima: „muško i žensko stvori ih“ (Post 1, 27), da potom Stvoritelj brak izravno

---

⁹ Fuček, I., Moralno duhovni život, Svezak četvrti: PREDBRAČNA LJUBAV - BRAČNA LJUBAV, Verbum, Split, 2005. str. 284

blagoslovi: „i blagoslovi ih Bog“ (Post 1, 28) i dade im izričitu zapovijed: „Plodite se, i množite, i napunite zemlju...“ (Post 1, 28)¹⁰

U isto vrijeme Isus osvjetljuje antropološke temelje bračne ljubavi i čovjekove spolnosti uopće, jer „od početka“, tj. od Stvoriteljeva plana, bračna ljubav je ta koja ujedinjuje muško i žensko biće i to jedinstvo je čini plodnom. Tako je znači i „od početka“ upotreba ljudske spolnosti (=genitalnosti) isključivo vezana uz bračni život.

Isus svojim tumačenjem naglašava tri važne postavke:

Otvora oči za prvotni smisao ženidbe kakvu je ustanovio i želio Stvoritelj.

Odbacuje bilo kakav oblik rastave braka.

Naglašava moralno-duhovni model (uzor) zakonitog braka koji je Otac postavio „od početka“, a sada ga potvrđuje sam utjelovljeni Božji Sin, pa će zato u Novom savezu kao „norma normans“ vrijediti uvijek i svugdje do konca vremena.

Isus komentira Mojsijevo „dopuštenje“

Farizeji, nezadovoljni Isusovim tumačenjem ženidbe, a želeći mu postaviti novu stupicu “Kažu mu: “Zašto onda Mojsije zapovijedi dati otpusno pismo i - otpustiti?” (Mt 19,7) Isus je očekivao taj daljnji prigovor. Ne dajući se smesti nastavlja tumačiti Mojsijev zakon udarajući u srž problema: “Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti žene, ali od početka ne bijaše tako. A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu - osim zbog bludništva - pa se oženi drugom, čini preljub.” (Mt 19, 8-9)

„I ovdje Isus u središte stavlja tri istine:

1) Što se tiče otpusnog pisma, treba znati da je to čisto vremenito Mojsijevo dopuštenje. Ono je u stvari protivno Božjemu projektu o ženidbi jer „od početka ne bješe tako“. Mojsije im je taj zakon dao jer su bili nestalni, samoživi, sebični, puteni. Zakona nije bilo u raju ni kod Abrahama, nego je nastao kad su se ljudi odmetnuli od Boga. Zakon je uređenje života koje je Bog dao nakon što je bilo napušteno iskonsko uređenje vjere i slobode.

2) Isus time ne proglašava novi zakon, nego naprotiv, potvrđuje Očevu volju *od početka*. Jasno ukazuje i na uzroke rastave: ono što pripravlja smrt bračnoj ljubavi i zato smrt zajedničkog života bračnom paru jest pokvareno srce, točnije tvrdoća srca (= sklerokardia). Tako Isus jasno razotkriva da je rastava braka izravno protiv Stvoriteljeve volje. Razvod udara izravno na Božje srce jer „što Bog združi, čovjek neka ne rastavlja“ (Mt 19, 6) Bog ih milošću u svojoj Očinskoj ljubavi združuje, daje im jakost da si budu vjerni u „dobrim i zlim

---

¹⁰ Isto, str. 285

trenucima života“. Zato je njihovo jedinstvo ne od čovjeka nego od Boga, a njihovo rađanje djece je izravna suradnja sa Stvoriteljevim stvarateljskim činom: Bog neposredno stvara čovjekovu dušu dok bračni partneri daju supstrat za tijelo!

3) Raskinuti brak i sklapanje druge ženidbe uvijek je preljub: učinjen od oboje, bilo od muža ili od žene, kako pojašnjava Marko u svom Evandjelju: „I reče im: “Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub. I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub.” (Mk 10, 11-12). Preljub je izričito zabranjen šestom Božjom zapovijedi: „Ne čini preljuba!“ (Izl 10,14; Pnz 5, 18).

Osudivši preljub i tvrdoću srca kao njegov uzrok, Isus ustvari osuđuje još dublji razlog koji uzrokuje raskid svake bračne veze, a to je POŽUDA (concupiscentia - sv. Pavao), (libido - Freud) koja zasljepljuje i zaslužuje ljudsko srce.

Zbunjenim apostolima koji zaključuju: „Ako je tako između muža i žene, bolje je ne ženiti se“ (Mt 19, 10) Isus odgovara: „Ne shvaćaju toga svi, nego samo oni kojima je dano“ i time podcrtava da „sve što Isus reče o ozbiljnosti ženidbe, nije moguće točno razumjeti po samoj ljudskoj prirodi, polazeći isključivo iz svjetovnoga zakonskog stajališta, nego jedino iz vjere. I nije se moguće usavršiti u bračnom životu samo po svome nastojanju, nego po milosti.“¹¹

ZAKLJUČAK

U ovom kratkom izlaganju vidjeli smo kako su „brak i obitelj od Boga ustanovljeni u samome stvaranju i u samima sebi usmjereni k ispunjenju u Kristu, te im je potrebna njegova milost da budu iscijeljeni od rane grijeha i privedeni svome ‘početku’, tj. punoj spoznaji i cjelovitom ostvarenju Božjeg nauma.“¹²

Bog je ljubav. I sve što je stvorio stvoreno je iz ljubavi i za ljubav. Biblija posebno otkriva kako je upravo „brak zajednica ljubavi, a ljubav je simbol ljudske osobnosti. Samo osobe mogu ljubiti i samo one osjećaju potrebu za ljubavlju. Ljubav je podudarna s osobom i zato ljudska osoba mora biti ljubljena. Ta se potreba u najvećoj mjeri ostvaruje u braku. Muž i žena kao „dvoje u jednom“, pozvani su da žive zajedništvo ljubavi i tako u svijetu odrazuju zajedništvo ljubavi koje je u Bogu...“¹³

¹¹ Isto, str. 289

¹² Ivan Pavao II, OBITELJSKA ZAJEDNICA, Familiaris Consortio, KS, Zagreb 1997. str. 7

¹³ Vukasović, A., Obitelj – vrelo i nositeljica života, hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb, 1999. str. 56

Upravo radi veličine Božjeg nauma o braku i obitelji, muškarac i žena od početaka trajno su kušani u ovom svom pozivu. Prvi grijeh unio je u bračni život poremećaje koji su iskrivili prvotnu Božju sliku. Unio je:

1.) *nesposobnost mirnog pojavljivanja pred Bogom*, bilo kao pojedinci, bilo kao par.¹⁴ Posljedica toga je poteškoća para da moli zajedno.

2) *nesposobnost za dijalog*, koja je izražena *pojavom optuživanja drugog*¹⁵, a optuživanje ubija povjerenje koje je temelj dijaloga. Tome se pridodaje i *bijeg od vlastite odgovornosti*¹⁶, koji čini nemogućim iskustvo praštanja i izmirenja u bračnom paru.

3.) *strah da se pokaže drugom vlastita intima*¹⁷ koji je diktiran strahom od reakcije onog drugog, a dovodi do međusobnog sakrivanja, odnosno prešućivanja drugom vlastite nutrine. Posljedica je izgradnja jednog površnog odnosa.

4.) *razvitak odnosa nadmoći* koji u životu para određuje da jedan partner mora biti ovisan o drugom.¹⁸ Na ovoj razini je i seksualnost koja iskorištava drugog, odnosno kad se partner ne traži kao osoba, nego samo kao tijelo. Redak 16 nagovještava da je obično žena ta koja pati više.

Tek Isus, Spasitelj ljudi, vidjeli smo, „objavljuje izvornu istinu o ženidbi, istinu „početka“, te oslobađajući čovjeka tvrdoće srca, osposobljuje ga da je u cijelosti ostvaruje.“¹⁹

Ženidba spada u jedan od sedam svetih sakramenata Novoga Saveza i time su muž i žena konačno ucijepljeni u novi i vječni savez, u zaručnički savez Krista s Crkvom. A kao i svaki sakramenat i ženidba ima tri svojstva, ona je spomen-čin, posadašnjenje i proročki navještaj događaja spasenja. I ima poslanje postajati sve više ono što zapravo jest: „zajednica života i ljubavi“ u napetosti koja će postići svoje ispunjenje – kao i svaka stvorena i spašena zbilja – u kraljevstvu Božjem.

Možemo zaključiti dakle da su „bit obitelji i njezine zadaće određeni ljubavlju“²⁰, a njezino poslanje je da „čuva, objavljuje i priopćava ljubav.“²¹

Nasuprot bolesnog stanja koje vlada u društvu, a koje je V. Tenžera nazvao „odgojem za slobodu raspadanja“ u kojem „brak obvezatno figurira kao

¹⁴ „Uto čuju korak Jahve, Boga, koji je šetao vrtom za dnevnog povjetarca. I sakriju se - čovjek i njegova žena - pred Jahvom, Bogom, među stabla u vrtu.“ (Post 3, 8)

¹⁵ „Čovjek odgovori: „Žena koju si stavio uza me - ona mi je dala sa stabla pa sam jeo.“ (Post 3, 12)

¹⁶ „Zmija me prevarila pa sam jela“ (Post 3, 13)

¹⁷ „Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače.“ (Post 3, 7)

¹⁸ „Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom.“ (Post 3, 16)

¹⁹ Ivan Pavao II, OBITELJSKA ZAJEDNICA, Familiaris Consortio, KS, Zagreb 1997. str.18

²⁰ Isto, str. 24.

²¹ Isto, str. 25.

kategorija malograđanštine, realističan odgoj kao konzervativno mučilište, a postojana ljubav kao simptom debilnosti²² vidimo kako nas Bog u svojoj Riječi i kroz učenje Crkve uči zreloj ljubavi koja jedina osigurava trajnost braka, a trajan i stabilan brak osnovni je uvjet obiteljske sreće i oživotvorenja odgovornog roditeljstva. Jer kvalitetna bračna ljubav preduvjet je kvalitetne roditeljske ljubavi.

Nasuprot „odgoju za slobodu raspadanja“ Božji naum i Božja ljubav u jednom kršćanskom braku nude izlječenje ovom bolesnom društvu osposobljavajući bračne partnere za „odgoj za ljubav“. Sretna djeca su ljubljena djeca i ona su naš jedini zalag za sretnu budućnost.

LITERATURA

ANTE VUKASOVIĆ, Obitelj – vrelo i nositeljica života, hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb, 1999.

IVAN PAVAO II, HUMANAE VITAE, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997.

IVAN PAVAO II, OBITELJSKA ZAJEDNICA, Familiaris Consortio, KS, Zagreb 1997.

IVAN FUČEK, Moralno duhovni život, Svezak četvrti: PREDBRAČNA LJUBAV - BRAČNA LJUBAV, Verbum, Split, 2005.

Skripte s duhovnih vježbi „IL MATRIMONIO COME SACRAMENTO“, vođene od don Joze Mužića, Međugorje 2006.

Jeruzalemska Biblija, KS, Zagreb 1996.

Paula Tomić

---

²² Vukasović, A., Obitelj – vrelo i nositeljica života, hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb, 1999. str. 58

PROIZVODNJA DUHANA ILI „DUVANA“ U DONJIM MAMIĆIMA

UVOD

Ovaj članak trebao bi dati presjek i osnovne činjenice o **duvanu (duhanu)**, najzastupljenijoj poljoprivrednoj kulturi u Donjim Mamićima i široj Hercegovini, zadnjih stoljeća. Namjera mi je pokazati način života ljudi radeći na mukotrpnjoj proizvodnji duvana. Neke stvari trebalo bi zapisati i sačuvati od zaborava sve dok ima onih koji prošla vremena drže u svojim sjećanjima. Jedan stari poznanik reče mi: „Kako u selima nestaje duvana i stoke, jednako tako nestaju i ljudi“.

O SAMOJ BILJCI

Duhan (lat. *Nicotiana*) je rod biljaka iz porodice Solanaceae u koju, uz još neke, također spadaju rajčica i krumpir. Zajednička osobina im je alkaloid nikotin, kojeg biljka duhana proizvodi u korijenu, a odlaže ga u listovima. Duhan je jednogodišnja biljka čiji se osušeni listovi najvećim dijelom koriste u duhanskoj industriji. Jednim malim dijelom koristi se u farmaciji. Biljka je otporna na sušu, ali nije otporna na niske temperature, pogotovu na mraz. Kod nas u Donjim Mamićima naviše se sadila vrsta duhana tzv. **ravnjak**, koji je davao najbolju kvalitetu i najbolje je podnosio naše klimatske uvjete. Sadile su se još i sorte visoki hercegovac i šeginovac, a u novije vrijeme sadi se i virdžinija. Sve ove potonje sorte nisu davale ravnomjeran i kvalitetan prinos kao ravnjak.

Duhan se dobro prilagođava klimi i tlu, ali se prema uvjetima uzgoja mijenjaju njegova morfološka svojstva. Slabiji duhan sadrži manje od 1 % nikotina, srednje jak između 1 i 2 %, a jak više od 2 % nikotina. Dobar duhan ne bi smio imati više od 8 % bjelančevina jer zbog njih slabije izgara, neugodnog je mirisa, gorkog okusa i podražava na kašalj.

Duhan se uzgaja radi lišća koje poslije sušenja, sortiranja i fermentacije služi kao osnovna sirovina za izradu cigareta, cigara i drugih sličnih sredstava. Uživa

se zbog specifičnog i kompleksnog fiziološkog djelovanja nekih sastojaka lista na središnji živčani sustav čovjeka. Od kemijskih sastojaka lista najvažniji je nikotin, izvanredno toksičan alkaloid, koji unesen pušenjem ili na drugi način u ljudski organizam u umjerenoj količini djeluje umirujuće ili nadražujuće, u zavisnosti od stanja živčanog sustava. Uživanju duhana doprinose i drugi sastojci lista, kao što su eterična ulja, smole i drugi. Iz lišća i otpadaka prerade duhana za pušenje dobiva se čisti nikotin, koji služi kao insekticid u domaćinstvu i zaštitu bilja («nikotinob») te kao sirovina u farmaceutskoj industriji.

Duhan najbolje uspijeva na lakšim, strukturnim, rahlim i prozračnim tlima, slabo kisele do neutralne reakcije. Najbolji položaji za uzgoj duhana su tla na brdskim i ostalim nagnutim položajima.

Zbog upravo ovako odgovarajućih osobina tla koji kod nas prevladava, jedan od najboljih duhana bio je baš naš Mamički ravnjak, jer je uzgajan na crvenici, u vrtlima.

Fotografija 1. Duvan posađen na njivi, Pogana Vlaka, zaseok Brzice.

Kako naš narod u govoru koristi riječ „duvan“ ja ću u nastavku teksta također koristiti isti izraz kako bi priča bila što vjernija stvarnom životu.

Na vrhu stabljike raste veliki cvijet u kojem se razvije sjeme. Sjeme je u obliku vrlo sitnih kuglica i u jednom cvijetu ga ima dosta mnogo.

Početak pripreme sjemena obično se odvijao u dvije faze:

1. naklijavanje sjemena u kući, na sobnoj temperaturi ili malo toplijoj (do 30° C)
2. sijanje pripremljenog (naklijanog) sjemena u pripremljene lijehe zvane „kotarine“

1. Naklijavanje je započinjano negdje otprilike oko polovice veljače. Iz suhих cvjetova bi se istreslo sjeme. Obično bi se naklijavanje odvijalo u nekoj pamučnoj tkanini nalik rupcu, koja se svakodnevno kvasila vodom. Sjeme bi se umotalo u pamučnu tkaninu, zatim bi se još jednom vanjskom tkaninom sve skupa omotalo da što bolje drži vlagu. Zatim bi se tako pripremljen smotak stavio blizu šporetta, kako bi se sjeme držalo u toplom. Svaki dan se smotak razmotavao i nanovo bi se kvasila smjesa. Ovo naklijavanje je trajalo otprilike 10 do 15 dana. Kada bi sjeme počelo klijeti slijedilo je naklijavanje u kanti u kojoj je bio pripremljen sitni đubar. Zatim bi se u taj đubar stavilo sjeme i sve skupa bi se pomiješalo i namočilo mlakom vodom. Tako pripremljena smjesa držala se na toplome opet nekih 5 - 7 dana. Iza ove faze slijedilo je sijanje u pripremljene „kotarine“ gdje se biljka trebala razvijati do sadnje.

2. „Kotarina se pripremala tako da bi se na dno postavljao stari korijen duvana, zatim bi se nasulo suhog lišća „šušnja“, na sve to bi se nabacilo kravljeg đubra. Završno se nabacilo sitnog prosijanog đubra, (najbolje ovčji). Zatim bi se isključilo sjeme rukom „što ravnomjernije, posijalo po „kotarini“.

Završno bi se zasulo vrlo finim đubrom po površini da sjeme ostane ispod tankog sloja finog đubra.

Sve skupa bi se navlažilo po površini, precizno da ne bude previše vlage jer bi sjeme moglo istrunuti. Vlaženje se radilo vodom iz leđnih prskalica koje su korištene za prskanje loze i duvana. Tlo u kojem je sjeme raslo moralo je biti rahlo, da se presadnica lako iščupa kada dođe vrijeme sadnje na njivi.

Kotarina se morala prekrivati da se sjeme sačuva od jutarnjih mrazeva. U najstarija vremena kotarine su se pravile negdje u kutu štale jer su životinje svojom toplinom čuvale posijano. Kasnije se kotarine prave vani te se pokrivaju daskom i vunanim prekrivačima, zvanim „gunjima“. Dolaskom PVC folija zvanim „najlon“, počinje se koristiti kao glavni materijal za pokrivanje posijanih kotarina. Najlon se najviše koristio kao zaštita od kiše i tuče, „serđena“ tj. duvana obješenog o motke koji se sušio na suncu.

Duvan se u kotarini razvijao uz pomoć vlage i sunca, sve do presadnice. Uzgojene presadnice su se na dan sadnje čupale.

Obično se u Donjim Mamićima početak sadnje „duvana“ na njivi vezao za „Jurevdan“ tj. Jurjevo 23. travnja. Naravno ovisno o klimatskim uvjetima te godine i o procjeni glave kuće, to je moglo odstupati nekoliko dana.

Njiva za sadnju trebala je biti pripremljena za sadnju, zemlja usitnjena i očišćena od travki. Zatim bi se s grabljama napravila pravilna mreža redova. To se radilo na način da se grablje vuku ručno po zemlji dok zupci iscrtavaju pravilne linije urezane u zemlji. Zatim se grablje vuku okomito na iscrtane redove pa se stvori mreža ucrtana u mekoj zemlji. Na sastavu linija bilo je mjesto za sadnju presadnice. Prije u stara vremena koristili su se razmaci

između redova 50 cm x 50 cm, dok je dolaskom motokultivatora tj. "freza", taj razmak obično bio 70cm x 40cm ili ovisno o širini noževa na „frezi“. Još davno prije znalo se praviti mjesto za sadnju biljke tzv. „kućanje“, na način da se velikom motikom zakopalo 20 –tak cm u zemlju, u tu rupu bi se stavljao „đubar“, zatim bi se ta zemlja vratila u rupu i ušicom motike bi se označilo mjesto sadnje biljke. Danas se umjetno i stajsko gnojivo baca na njivu prije frezanja ili oranja pa se zaore. Netko baca umjetno gnojivo naknadno, rukom niz linije napravljene grabljama.

U novije vrijeme se na križanju tih linija stavljao otrov za nametnike koji jedu stabljiku presadnice, a to je bio veći crv zvani „medvid“. Taj otrov se zvao „furan“ i smatra se da je nanio štetu zdravlju ljudi i okoline. Kasnije se taj otrov povukao iz prodaje i više se nije koristio. Na mjestu sadnje nekoliko sati prije ili dan prije, trebalo je zaliti zemlju s najmanje 2 dl vode, da zemlja omekša i da sadnja teče glatko.

Fotografija 2. Duvan posađen na njivi, Pogana Vlaka, zaseok Tomići.

Drvenim ručnim „sadačem“ napravila bi se rupa u zemlji na mjestu križanja i usadila bi se presadnica. Zatim bi osoba zadužena za zalijevanje, zalijevala mladu presadnicu malom posudom uzimajući vodu iz kante. U stara vremena za to su služile drvene posude zvane „bukare“, dok se u novije vrijeme ustalilo korištenje metalnih konzerava od gulaša, koje su bile zapremine 4 dl.

Ovisno o sezoni, presadnica bi se zalijevala naknadno za dva do tri dana ukoliko je bilo jako sunce i nije padala kiša. Usput bi se nanovo posadile („prisadile“) one biljke koje se nisu primile ili su ih pregrizle štetočine. Najviše ljudi na njivama bilo je 1. i 2. svibnja za „1. Maj - Praznik Rada“, jer su tada bili slobodni oni ljudi koji su radili u poduzećima i ustanovama. Klimatski to je bilo vrijeme vrlo pogodno za sadnju i radove na njivama.

Duvan bi za 15 – tak dana već počeo lijepo rasti i razvijati listove. U toj fazi trebalo je ručno s malom motikom okopati svaku stabljiku.

BERBA DUVANA

Početak lipnja duvan počinje sazrijevati za berbu. Branje duvana je iznimno zahtjevan posao. Kao prvo, duvan je najsvježiji ranom zorom, pa se mora obrati prije negoli sunce krene isijavati toplinu. Listovi duvana na vrućini postaju žilavi i puno teži za branje negoli u ranu zoru, kada zbog nižih temperatura i jutarnje svježine listovi lako pucaju pod prstima berača. Najčešće se ustajalo vrlo rano, oko 4 sata ujutro, pa se sva djeca moga djetinjstva sjećaju neprospavanih zora, ono kad je najslađe spavati, a roditelji te bude, te neizmjerne sreće ako bi pred samo ustajanje čuli kišu kako pada. Čim bi se čulo da je jedna obitelj krenula na njivu, nije bilo više dvojenja, svi su morali na noge pa na njivu.

Prvo branje ili „podbirak“ je uvijek najdosadniji i najteži dio branja jer se berač mora sagnuti do zemlje i prstima pobrati listove koji su često bili prljavi od zemlje i leže skoro na zemlji. Ovi prvi listovi su dosta sitni pa je i njihovo nizanje zahtjevno. Kasnija branja I., II., III., IV., V., VI. tehnički su bila lakša za branje i nizanje. Podvršak i vršak su bili lakši za branje, ali jednako teški za nizanje kao i „podbirak“.

Duvan je dosta smolasta biljka tako da se branje obavljalo u odjeći koju su nazivali „smolavice“. Svi ljudi iz tog vremena, sjećaju se pranja ruku koja su umazana smolom od duvana. Kako se vodu čuvalo kao suho zlato, to se i pranje ruku odvijalo u fazama. Najprije su svi berači ruke prali u istoj vodi obično u posudi zvanj „lavor“ (od tal. riječi lavare - prati). Zatim bi drugo pranje opet svi prali ruke u istoj vodi, a na kraju bi svatko isprao svoje ruke zasebno. Obično bi se „smolavice“ prale u listopadu, kada se pekla rakija, jer se tada koristila vruća voda iz

Fotografija 3. Postolje s lavorom za pranje ruku.

„maštele“. Danas je za nas koji samo pustimo vodu iz slavine nezamislivo da se toliko pazilo na potrošnju vode, te su na taj način djeca i mladi usvajali navike i svijest o štednji i racionalnoj potrošnji.

Listovi duvana su se brali u naručje i kada bi se ubrala veća količina, „iznosac“ (obično mlađe dijete) bi išlo od berača do berača te iznosilo ubrani duvan do kraja njive gdje je netko stariji, na prostirku za nošenje, slagao te ubrane hrpice u veću hrpu zvanu „denjak ili „ mrčina“. Kada bi se prostirka napunila otprilike 35 - 50 kg onda bi se povezala i bila je spremna za nošenje. Ubrani duvan bi se nosio do „izbe“ (ili garaže u novije vrijeme), i kretalo se s nizanjem. U stara vremena „mrčina“ bi se nosila ili na ramenu ili bi se dvije svezale postranice, na samar od magarca. U novija vremena taj prijevoz se obavljao najčešće „frezom“ na koju je bila prikačena prikolica. Prijevoz frezom je bilo prikladno jer se moglo doći blizu njiva kroz uske prolaze i neravno makadamsko tlo.

Fotografija 4. Branje duvana IKO TOMIĆ- LULIĆ (negdje oko 1 972.).

NIZANJE I SUŠENJE DUVANA

Nizanje je postupak nabadanja svakog lista na posebno oblikovanu iglu i nanizivanje na konac zvanu „konava“ (od kanape). Taj konac je obično bio dužine 3m, a određivala ga je dužina drvene motke. Kada se naniže cijeli konac, ostavi se prazno na krajevima po jedno 13-18 cm, i s tim dijelom se konac vezivao na drvenu motku. Najprije su se vezali krajevi, a onda manjim koncima zvanim „vezovi“, privezivao se cijeli konac na motku, na jedno 4 -5 mjesta, da može držati težinu.

Motke s privezanim koncima su se stavljale na konstrukciju zvanu „serđen“. Ta konstrukcija je bila okrenuta na sunčanu stranu i na njoj bi se konci s listovima sušili sve dok ne dobiju zlatnu boju, tj. dok korijen lista ne izgubi zelenu boju. To bi bio znak da u listovima nema vode koja bi mogla utjecati na kvarenje duvana.

Sušenje duvana se obavljalo pod vedrim nebom s obzirom da je to bilo pogodno, jer se za sušenje koristila sunčeva toplina. No s druge strane ako bi iznenadni ljetni pljusak došao, moralo bi se vrlo brzo unijeti sav duvan na motkama u kuću. Naročito se sjećamo kada bi po noći kroz otvoren prozor na sobama čuli prve kapi kiše, morali smo svi skupa vrlo brzo baciti se na posao unošenja duvana na motkama. Ako bi duvan slučajno smočila kiša - to je značilo da ga može uhvatiti plijesan jer se ovlažio - što je bilo vrlo nepoželjno. Naši ljudi bi tada rekli da je «duvan povata» i kao takav nije bio dobar za pušiti. Dolaskom PVC „najlon“ materijala taj posao se skratio na pokrivanje duvana na „serđenu“, što je puno olakšalo posao sušenja duvana.

Fotografija 5. Sušenje „duvana“ na Ledincu, u Zadaru.

Fotografija 6. i 7. Nizanje i branje „duvana“ u Tomića (na slici pok. Marija Tomić negdje oko 1 978.).

CVJETANJE DUVANA

U srpnju stabljika duvana dostigne svoju zrelost pa počinje cvasti ili kako naš narod ovdje kaže počinje ‘cvitati’. Nakon što se cvijet razvije kreće se s kidanjem tih glavica cvijeta, zbog većeg uroda na samim listovima. Kidanje

Fotografija 8. i 9. Lijevo: Duvan ravnjak u cvatu, Gore: igla za nizanje.

cvjetova se obavljalo posebnim alatom zvanim „kukač“ ili škarama za lozu. Nakon nekih 15 – tak dana na mjestu gdje je bio cvijet kreću lisni izbojci biljke zvani ‘zaperci’. I te zaperke je trebalo odstraniti, kako ne bi vukli snagu iz biljke. Zaperci su se kidali golim prstima.

Ostavljali su se najbolji izbojci (jedan do dva), na kojima će se kasnije razviti novi snažni listovi. Ti listovi su se brali krajem rujna i ta se berba zvala „zelen“. Ta „zelen“ nije kvalitete kao oni listovi razvijeni na stabljici od početka rasta, no ona je ipak bila dovoljno kvalitetna za otkup u duhanskim stanicama, a i donosila je lijep prinos u masi.

ČUVANJE SUHOG DUVANA I PRODAJA

Nakon što bi se duvan osušio na suncu, listovi bi dobili zlatno rumenu boju te postali vrlo kruti. Slijedio je posao skidanja konaca (ili vinaca) s motki. Pri tom je trebalo biti jako pažljiv da se suhi duvan ne smrvi jer mu se na taj način gubi masa i lijep izgled. Zatim je slijedilo vješanje suhих konaca na tavan ili u neku prostoriju koja je zaštićena od vremenskih utjecaja. Sve stare kuće imale su tavane koji su pravljeni baš zbog čuvanja suhog duvana.

Posao oko duvana završavao bi predajom otkupnoj stanici. To se obavljalo negdje početkom mjeseca prosinca.

U davna vremena duvan bi se listao ili „patkao“, što je podrazumijevalo da se duvan sniže s konca na jedan prostrani stol zvani «astal». Zatim bi više osoba sjelo uokolo stola i dohvaćalo bi listove otprilike jednake veličine pa ih slagalo jedan na drugi. Svaki list se peglao rukom da izgleda što ljepše. Zatim bi se te „patke“ povezivale „lepuškom“ tj. suhim omotačem klipa kukuruza. Kada bi se došlo na vagu, sezonske radnice tzv. “vagarice“ bi te struke odvezivale, što je bilo puno posla. Kasnije se odustalo od ovog načina pa se prešlo samo na „patkanje“ i slaganje tih patki u „denjak“. Posebno napravljeni okvir (tzv. «letve») od drvenih letvica (obično jasenovih ili grabovih) povezan žicom bio je osnova za „denjak“. Na donji okvir bi se slagale «patke» u dva reda, s korijenom prema vani. Ovisno o veličini lista u jednom redu bile bi tri do četiri «patke». Isto tako ovisno o debljini jedne «patke» slagalo bi se u visinu tri do četiri. Zatim bi se na vrh stavio gornji okvir koji bi se zavezao žicom za donji okvir da cjelina bude kompaktna i čvrsta za transport.

Kada bi se došlo na vaganje duvana, obično je trebalo dugo čekati jer se stvarao dugačak red koji se slagao po redu dolaska onih koji su željeli prodati duvan. Netko bi došao konjem i kolima, netko teretnim autom, a netko traktorom. Bilo je i udruživanja: natovari se duvan od više sumještana, pa onda jedni drugima pomažu u iskrcaju na „vagu“.

Kad se dođe na red za vaganje, odvezale bi se gornje letve, došle bi dvije „vagarice“ s prostirkom koju bi stavile na gornji dio „denjka“, zatim bi vješto okrenule denjak za 180°. Skinula bi se i preostala letva pa bi „duvan“ na prostirki išao na veliku vagu. Pokraj vage stajao bi procjenitelj (ili kako ga naši zovu „procinitelj“), tj. osoba koja je davala stručnu ocjenu kvalitete duvana, zatim zapisničar koji je upisivalo u listu, te mjerlač - onaj koji očitava broj na vagi. Po toj ocjeni ili klasi „duvan“ je plaćan krajem tekuće ili početkom iduće godine. Najbolji duvan bio bi ocjene I.A, tzv. „prva A“, zatim II.A, III.A, zatim I.B, II.B, III.B, i tako redom. Ako bi te godine bila „krupa“, koja bi izbušila listove duvana onda bi takva ocjena klase bila „kruparina“. Što je značilo da će država nešto nadoknaditi za štetu poljoprivredniku.

Kada bi se završilo vaganje, ovisno o rezultatima procjene, išlo bi se kući pjevajući ili tugujući. Ako bi godina bila dobra i još k tome „dobro se prošlo na vagi“ obično su se domaćini išli počastiti u gostionicu kod **Pere Zelina**, koja je bila nadomak duhanske stanice ili kod „**Tabakušića**“.

POSPREMANJE I KRIŽANJE

Kada se duvan odvagao, sve motke su se stavljale na suho mjesto, sav alat bi se očistio i spremio, i tek tada bi se moglo predahnuti od „duvana“ nekih dva mjeseca, osim ako nisi ostavio nešto najboljeg duvana za „križarinu“. Taj posao je čekao domaćina i njegov obujam posla, bio je ovisan o količini narudžbi mušterija. A u stara vremena skoro svi muškarci su pušili svoju „škiju“, pa bi se moralo „iskrižati“ i za sebe nešto. Duvan se križao u „avanu“, napravi koja se sastojala od korita u koji su se slagali listovi za križanje i velikog posebno napravljenog noža. Škija za pušenje držala se u plosnatoj metalnoj kutiji, tabakeri, u kojoj su držani „papirići“, posebni papirnati listovi u koje se škija motala.

STATISTIKA ZA TOMIĆE

Možete zamisliti koji je ovo posao bio kada se zna da je jedna prosječna obitelj u Donjim Mamićima sadila od 25 - 35 000 stabljika duvana. Bilo je obitelji koje su sadile i do 55.000 „struka“ duvana. Primjerice, moja obitelj je početkom '80-tih sadila 37 000 stabljika od toga 20 000 u „brdu“, a 17 000 u polju „Baranu“. Za ovoliko količinu uzgoja potrebno je bilo puno ruku pa je naša obitelj odrađivala ovu količinu zajedno s 4 odraslih i troje nas djece u dobi od 13 - 18 g. S tim da bi nam pomagao i otac koji je bio na radu u Njemačkoj, kada bi došao na odmor ili praznike.

U naših **Tomića** oko 1971. godine bilo je 17 kućanstava („lumera“), s ukupno 112 osoba. Sadilo se oko 580 000 struka duvana što je godišnje

iznosilo oko 25 000 kg duvana za otkup. U isto vrijeme ovih 17 domaćinstava je imalo oko 27 krava, 80 ovaca, 30 svinja i oko 140 kokoši. Po statistici za tu godinu kilogram otkupljenog duvana plaćao se u prosjeku oko 2 000 dinara¹, što je iznosilo otprilike oko 11 kg pšenice. Ako uzmemo podatak da je na 1 000 m², tj. po jednom dulumu, moguće dobiti 500 kg pšenice ili 200 kg suhog duvana u listu, onda je jasno da nijedna druga kultura ne može dati toliku vrijednost kao duvan po jedinici površine od 1m². Naravno da je usitnjenost parcela bila isto tako vrlo ograničavajući čimbenik za bilo kakvu masovnu i strojnu proizvodnju.

Povijesna istraživanja govore da je tek dolaskom Austro-Ugarske vlasti proizvodnja duhana u Hercegovini ubrzano povećana jer je to bio jedan od glavnih razloga za punjenje državnog proračuna. Koliku je veliku dobit donosila proizvodnja duhana u zborniku radova 'Duhana u BiH, jučer, danas i sutra', pišu autori, stručnjaci, agronomi, profesori, **Jure Beljo, Marko Ivanković i Nevenko Herceg**:

"U ukupnom proračunu Zemaljske vlade za 1894. godinu, od 14.010.990 forinti, prihod od duhana iznosio je 4.606.000 forinti ili čak 30 posto što je 30 puta više nego u vrijeme turske vlasti. To pokazuje koliko je Austro-Ugarska administracija dobro organizirala proizvodnju, ali i provodila poreznu politiku" - pišu autori knjige.

Oni navode riječi jednog Hercegovca u listu 'Narodna sloboda', broj 80. od 4. listopada 1919.: "Za 100 kg duhana dobivalo se od 160 do 200 kruna, a 100 kg žita košta 12 do 16 ili 20 kruna. Na njivi gdje bi moglo biti 100 kg duhana ne može se dobiti nikako pet kvintala žita i kad bi najbolje rodilo. Tu je računica za sadnju duhana".

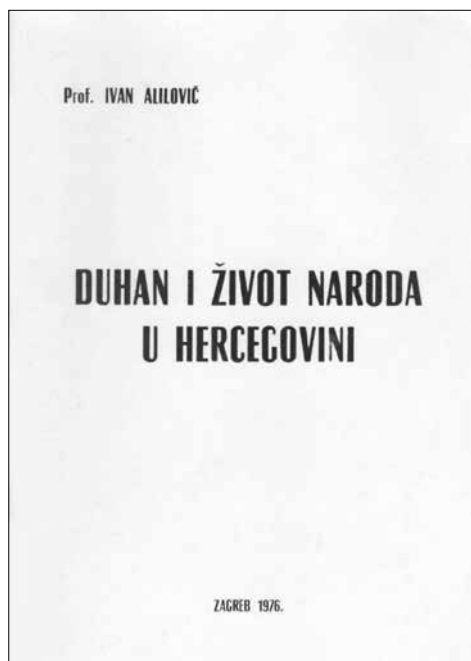
Ako uzmemo da je <70-tih godina u Donjim Mamićima bilo oko 500 obitelji od kojih je svaka sadila prosječno oko 30 000 struka duvana, prinost je bio 50 kg na 1 000 struka, onda dolazimo do brojke od oko 750 t proizvedenog suhog duvana u listu, na godišnjoj razini proizvodnje. Prosječna cijena otkupa za kilogram suhog duvana u listu, u to doba prevedeno u DEM, iznosila je oko 4 DEM. Znači bruto prihod bio je oko 3.000 000 DEM. To je dakle glavna ekonomska računica isplativosti uzgoja ove kulture na našim, škrtim, hercegovačkim područjima.

Na temu uzgoja duhana u Hercegovini ima puno članaka i knjiga od kojih bi izdvojio knjigu prof. **Ivana Alilovića**, iz Ružića, koji se potrudio ostaviti jedan lijep presjek vezano za život uz duhan i od duhana. U ovoj knjizi objašnjeni su povijesni podatci za proizvodnju i uzgoj duhana u Hercegovini. Kroz ovaj presjek imamo i različite uvjete za proizvodnju duhana, vezane za

---

¹ prof. Ivan Alilović: Duhana i život naroda u Hercegovini, Zagreb 1976., str.180.

državne i političke sustave, od Otomanskog carstva, Austrougarske uprave, Stare Jugoslavije do Socijalističke Jugoslavije. Jako dobro je napisano o proizvodnji duhana kao i gradnji duhanskih stanica u Hercegovini. Napisana su i autentična svjedočenja ljudi koji su švercem duhana pokušavali zaraditi za goli opstanak i prehranjivanje obitelji. Tko želi podrobnije upoznati gradivo, svakako preporuka za pročitati.

Godina	prosječna cijena duhana po 1 kg.	cijena pšenice po 1 kg.	cijena kukuruza po 1 kg.
1951.	172,14 din	87,0 din	76,0 din
1952.	171,64 din	31,0 din	20,0 din
1953.	250,55 din	42,4 din	39,4 din
1954.	313,67 din	33,3 din	27,0 din
1955.	232,96 din	45,1 din	43,2 din
1956.	370,47 din	45,7 din	41,4 din
1957.	283,92 din	41,6 din	38,3 din
1958.	292,60 din	40,8 din	35,4 din
1959.	227,20 din	36,4 din	37,2 din
1960.	294,50 din	37,7 din	34,3 din
1961.	567,42 din	45,4 din	41,2 din
1962.	631,42 din	50,0 din	46,0 din
1963.	642,64 din	55,0 din	52,0 din
1964.	642,96 din	61,0 din	71,0 din
1965.	856,00 din	91,0 din	89,0 din
1966.	1.035 din	103,0 din	94,0 din
1967.	761 din	99,0 din	87,0 din
1968.	681 din	106,0 din	95,0 din
1969.	837 din	112,0 din	96,0 din
1970.	857 din	125,0 din	112,0 din
1971.	1.950 din	160,0 din	162,0 din
1972.	1.959 din	187,0 din	182,0 din
1973.	2.398 din	199,0 din	173,0 din
1974.	2.765 din	269,0 din	265,0 din

Izvor: Cijene duhana objavljene u knjizi «Hercegovački duhan» od ing. Sjerana Strazjova, 1975. Cijene se odnose samo na Hercegovinu.
Cijene pšenice i kukuruza na malo odnose se na cijelu našu zemlju; sve u starim dinarima.
Statistički godišnjaci Jugoslavije od 1950. do 1975. godine

ZAKLJUČAK

Kroz dugo razdoblje proizvodnje duvana u našim krajevima ostale su činjenice da je duvan hranio i iškolovao mnoge generacije. Pokazalo se da je proizvodnja u obiteljima s „dosta ruku“, jedini ekonomski model koji je donosio rezultate. Korištenje energije sunca za sušenje duvana pokazalo se kao još jedan nepobitan i važan čimbenik u proizvodnji kod nas. Također nepobitna je činjenica da osim proizvodnje duvanske sirovine, nikada nije bilo industrijske prerade duvana u gotovi konzumni proizvod na području zapadne Hercegovine. Izuzmemo li Fabriku duhana Mostar, koja nije bila samostalna, već je bila dio Fabrike duhana Sarajevo.

Zbog čestih mijenjanja država i političkih sustava, bilo je nemoguće razvijati tradiciju uzgoja i planske proizvodnje. Mogućnost odlaska na zapad i pronalazak višestruko bolje plaćenih poslova rezultiralo je odlaskom mnogih

ljudi sa ovih prostora. Gotovo nitko više ne planira vezati svoju budućnost za proizvodnju duvana. Uzimajući u obzir da je potrošačka košarica u 2020.g., za jednu prosječnu obitelj iznosila oko 2 000 KM, mjesečno, jasan je pokazatelj da obitelj koja bi isključivo sadila i proizvodila duhan u listu ne bi mogla od proizvodnje duvana pokriti niti 50% svojih potreba. U isto vrijeme u novim ekonomskim uvjetima tržišnog gospodarstva, gdje sama država nema jasnu strategiju, nemoguće je očekivati nekakav ozbiljniji pomak u planiranoj proizvodnji duvana.

Neno Tomić

KRONIKA

MARIO BUŠIĆ, SREĆKO MIKULIĆ, MARKO ČULJAK,
JOSIP ČORLUKA

Kronika Matice hrvatske Ogranak Grude (2019. – 2020.) 295

KRONIKA MATICE HRVATSKE OGRANAK GRUDE 2019. - 2020.

-U knjižnici Osnovne škole Ruđera Boškovića u Grudama, u četvrtak, 7. studenoga 2019. godine, u organizaciji Matice hrvatske Ogranak Grude, u okviru kulturne manifestacije 14. dana Matice hrvatske u Grudama -Božiću ususret-, predstavljena je knjiga prof. dr. sc. Ivica Šarca pod naslovom: *Metastaze jedne revolucije. Uspostava komunističko-partizanske vlasti u zapadnim dijelovima Hercegovine.*

Knjigu su, uz autora, predstavili prof. dr. sc. Božo Goluža i dr. sc. fra Robert Jolić. Program je lijepo vodila Ivana Bošnjak, tajnica Matice hrvatske – Ogranak Grude.

Odličnim nastupom na gitari oduševili su sve prisutne učenici Osnovne glazbene škole Grude: Filip Čale, III. razred; i Jakov Matić, IV. razred.

Knjiga “Metastaze jedne revolucije – uspostava komunističko partizanske vlasti u zapadnim dijelovima Hercegovine” koja govori o odnosu komunističkih vlasti prema narodu na zapadnohercegovačkom prostoru krajem i nakon II. svjetskog rata, autora prof. dr. Ivica Šarca, povjesničara s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru predstavljena je grudskoj publici.

Govoreći o knjizi autor je kazao kako je i u ovoj knjizi obradio osjetljive teme.

“Ovo je druga po redu knjiga iz najavljene trilogije o genezi stereotipa koji su nastali o zapadnohercegovačkim Hrvatima. U prvoj knjizi sam obradio razbolje iz 1941. gdje sam se suočio s onim osjetljivim temama, etničkim i drugim zločinima koji su se dogodili neposredno nakon uspostave NDH”, dodavši kako je treća, odnosno, knjiga koja govori o Domovinskom ratu “tek u pojvima”.

Uz autora, o knjizi su govorili profesor s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru i urednik Crkve na kamenu dr. sc. Božo Goluža, koji je i urednik i recenzent knjige te franjevac i povjesničar dr. sc. Robert Jolić koji je drugi recenzent Šarčeve knjige.

Prema riječima profesora Bože Goluže, ova knjiga pokazuje kako “istinoljubiv povjesničar i nakon 70 godina ima što reći o Drugom svjetskom ratu”.

Ovo je zapravo druga knjiga prof. dr. sc. Ivica Šarca koja pokušava razbiti stereotipe o Hrvatima zapadne Hercegovine – ocijenio je profesor Goluža dodavši kako je autor i u prvoj knjizi, ‘Kulturi selektivnog sjećanja’ koja govori o zločinima u NDH iznosio samo činjenice na osnovi dokumenata.

Ovom studijom Šarac je, kaže dr. sc. fra Robert Jolić, razobličio partizanske laži o zbivanjima u zapadnoj Hercegovini provjerom njihovih dokumenata i arhiva poput one kako ni partizanski ni ustaški ili njemački dokumenti ne navode ništa o naoružanim svećenicima iako je tadašnja komunistička historiografija govorila drukčije.

-Susreti 13, Godišnjak Matice hrvatske – Ogranak Grude predstavljen je u četvrtak, 19. XII. 2019., u knjižnici Osnovne škole Ruđera Boškovića u Grudama. Susreti 13 su sadržajni, kako i priliči ovom časopisu. Tu su pisani znakovi vremena u kojima se opisuju različite oblasti ljudskog djelovanja. Većina radova opisuje naše podneblje. Susrete 13 su predstavili dr. sc. Dominika Andrijanić, mr. art. Andrijana Mlinarević-Cvetković, prof. dr. sc. Srećko Tomas i prof. Frano Pandžić.

Program je vodila tajnica Matice hrvatske-Ogranak Grude Ivana Bošnjak, a glazbom je večer uvećao učenik 3. razreda Osnovne glazbene škole Grude Ivan Anđelić. On je odsvirao na gitari Greensleaves. Web-izdanje Susreta 13 objavljeno je i na web stranici Matice hrvatske Ogranak Grude www.maticahrvatska-grude.org.

Uredništvo Susreta poziva sve koji se žele uključiti, da svojim pisanim radovima doprinesu oplemenjivanju ovog časopisa, neka to slobodno učine.

U ovoj prigodi svima želimo čestit Božić i Novi godinu! Božićna čestitka Matice hrvatske-Ogranak Grude: Božić je Došašćem najavio svoj dolazak. Zornice su ga čekale. Očići ga i Materice srcem osjećali. Na sv. Luciju su pšenice sijane. S Bogom se pomirilo i sa svim ljudima dobre volje Boga smo i Njegovo sveto rođenje sve ovo vrijeme čekali i slavili. I uvijek nam je došao. S pregrštima slatkih grotulja. A Matica hrvatska nad svim je bdjela i uvijek polaznikom bila. Gromkim i veselim: Na dobro Vam došao Božić i sveto rođenje Isusovo. Čestito Vam svima novo ljeto Gospodnje.

-U nedjelju, 22. prosinca 2019. godine u župnoj crkvi sv. Stjepana Prvomučenika u Gorici održan je tradicionalni 15. adventsko-božićni koncert na kojem su nastupili župni zborovi, glazbene sekcije Frama, kao i ostale glazbene organizacije te solo pjevači.

Crkva je bila prepuna izvođača i slušatelja koji su uživali u svim izvedbama, te nisu krili oduševljenje i sjajno raspoloženje iskazujući to svojim aplauzima.

U ime domaćina, svim nazočnima, toplu dobrodošlicu uputio je fra Stipe Marković, a s nekoliko prigodnih riječi obratio se i načelnik općine Grude Ljubo Grizelj.

Nakon službenog dijela programa, domaćini župe pripremili su prigodni domjenak, a druženje i zajednička Božićna pjesma potrajala je do dugo u noć.

Na koncertu su nastupili:

- Zbor Osnovne glazbene škole Grude
- Mali zbor župe Ledinac „Nebeske ruže“
- Mali zbor župe Ružići „Kristova ruža“
- Zbor Osnovne škole Ruđera Boškovića Grude
- Zbor Osnovne škole Fra Stipana Vrljića Sovići
- Klapa Bratovština Gorica-Sovići
- Veliki zbor župe Gorica-Sovići
- Veliki zbor župe Ružići
- Veliki zbor župe Ledinac „Nebeske ruže“

- Frama Drinovci
- Ivan Galić
- Lucija Zovko
- Lana Šimić

Božićna čestitka Matice hrvatske Grude

-Božić je Došašćem najavio svoj dolazak. Zornice su ga čekale. Očići ga i Materice srcem osjećali. Na sv. Luciju su pšenice sijane. S Bogom se pomirilo, i sa svim ljudima dobre volje Boga smo i Njegovo sveto rođenje sve ovo vrijeme čekali i slavili. I uvijek nam je došao. S pregrštima slatkih grotulja. A Matica hrvatska nad svim je bdjela i uvijek polaznikom bila. Gromkim i veselim: Na dobro Vam došao Božić i sveto porođenje Isusovo. Čestito Vam svima novo ljeto Gospodnje.

Vaša Matica hrvatska Ogranak Grude

-15. Noć muzeja u Hrvatskoj, deseta u Gorici - U Gorici je u staroj crkvi svetog Stjepana Prvomučenika kao i u prostorijama Hrvatske franjevačke arheološke zbirke održana Noć muzeja 2020. a ovogodišnja Noć muzeja za temu ima „Velike obljetnice hrvatskih muzeja“.

Organizatori ove tradicionalne manifestacije su Župni ured Gorica-Sovići, Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika, Hrvatska franjevačka arheološka zbirka „Sv. Stjepan Prvomučenik“, kao i Matica hrvatska – Ogranak Grude.

U programu je predstavljena monografija „Gorica od drevne Imote“ otvorena je izložba fotografija arheoloških iskapanja od 1995. naovamo koja svjedoči o radovima, istraživanjima i pronalascima u staroj crkvi i okolici, a upriličeno je i

razgledavanje arheološke zbirke i iskopina, ranokršćanske bazilike i baptisterija s krsnim zdencem.

Fra Stipe Marković, župnik župe Gorica-Sovići je najprije blagoslovio samu večer od kulturnog značaja i čestitao Hrvatskoj franjevačkoj arheološkoj zbirci kao ustanovi na 20 godina postojanja a obljetnica njenog utemeljenja se savršeno uklopila u samu temu ovogodišnje manifestacije. Potom je se fra Vinko Mikulić, kustos Hrvatske franjevačke arheološke zbirke, obratio prisutnima uz riječi ponosa što smo dio hrvatske noći muzeja, zahvale svima koji su od početaka bili na arheološkim istraživanjima, a prisjetio se i samih početaka kada je fra Ante Marić entuzijastično pristupio istraživanjima u i oko stare crkve svetog Stjepana.

Ljubo Grizelj, načelnik općine Grude, izrazio je zadovoljstvo i ponos što se u općini Grude događa kulturna manifestacija ove vrste, uputio je čestitku svima koji se brinu o našoj kulturnoj i povijesnoj baštini, a naglasio je i da svi prisutni, kao dio od oko 300 tisuća posjetitelja muzeja diljem Hrvatske koliko se očekuje da će posjetiti muzeje, imaju što vidjeti na ovom događaju u Gorici.

Fra Robert Jolić je govorio o samoj monografiji „Gorica od drevne Imote“. Knjiga je to koja obrađuje arheološke nalaze, povijest i istraživanja na goričkom prostoru. Prvi put je crkva sagrađena u petom ili šestom stoljeću te ona simbolizira tisuću i pol godina kršćanstva na ovim prostorima kao i nešto malo manje hrvatskih stoljeća. „Velika arheološka istraživanja koja je još davno pokrenuo negdašnji župnik fra Ante Marić, a proveli naši vrsni arheolozi, našla su svoj pisani, konačni i veoma detaljni prikaz, da ne kažem smiraj, u ovoj velikoj monografiji na preko 600 stranica“, naglasio je.

Monografija sadrži izvještaj o počecima iskapanja 1995. sa dovršetkom 2000. na tri lokaliteta i sva su vezana za starokršćanska i ranohrvatska razdoblja. Potom slijedi opširan dnevnik iskapanja kojega je vodio arheolog Tihomir Glavaš u kojem se detaljno opisuje proces istraživanja i upravo je ovaj dnevnik središnji dio monografije te sadrži brojne fotografije i ilustracije koje olakšavaju čitanje i praćenje cijelog sadržaja. Potom u monografiji slijede tematski tekstovi te je knjiga iznimno vrijedna kao cjelina.

Mario Bušić, predsjednik Matice hrvatske Grude je govorio o povijesti same Hrvatske franjevačke arheološke zbirke „Svetog Stjepana Prvomučenika Gorica“ koja je osnovana 08. studenog 2000. godine kada je osnovano Upravno vijeće zbirke i utvrđen je prijedlog njezina statuta. Bušić je potom pročitao dio spisa koji se nalazi u pismohrani Hercegovačke franjevačke provincije: „Goričani su 26. svibnja 1860. godine dočekali biskupa Barišića kod Brista i dopratili ga u velikom broju sve do crkve, naprijed noseći veliku crvenu zastavu sa bijelim križem na sredini. Sličan slučaj nije se dogodio za vremena kada su Turci godine 1463. Bosnu osvojili. 27. svibnja 1860. godine, biskup Barišić,

da nagradi Goričane što su složno radili na dogradnji crkve, Goricu proglasi neovisnom župom od 03. kolovoza 1860., od svetkovine svetog Stjepana, zaštitnika župe.“

Monografija „Gorica od drevne Imote“ kruna je arheoloških iskapanja, obrade arheoloških nalaza i njihove izložbe, rekao je Bušić, i naglasio da je svakako veliki dar za sve velike obljetnice, 160 godina postojanja župe i 20 godina Hrvatske franjevačke arheološke zbirke. Također, dokaz je da je život na ovim prostorima bio i prije nas, i da su ovo sve izgradili naši preci predvođeni svojim duhovnim pastirima.

Fra Ante Marić, ravnatelj Hrvatske franjevačke arheološke zbirke je naposljetku zahvalio svima, živima i koji nisu više među nama, pojedincima i tvrtkama, svima koji su sudjelovali u stvaranju ove povijesti. Večer je svojom pjesmom obogatila i Klapa Bratovština a ukupno gledajući, itekako je potvrđeno da Gorica zaslužuje biti dijelom velike Noći muzeja.

U organizaciji Bratovštine sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i Matice hrvatske Ogranak Grude, u Starom župnom dvoru u Gorici otvorena je humanitarna izložba slika s 3. humanitarne Likovne kolonije u čast Zvonki Bušiću Taiku, održane u Gorici 2019. godine. Izložba je otvorena u petak, 7. ožujka 2020. godine. U programu su sudjelovali: Dragan Prlić predsjednik Bratovštine, Ljubo Grizelj načelnik općine Grude i gospođa Julienne Eden.

Predsjednik Bratovštine Dragan Prlić je na samom početku pozdravio sve nazočne te gospođi Julienne Eden Bušić predao sliku autora Srećka Sliškovića na kojoj se među ostalim nalazi naslikano prvo izdanje knjige “Ljubavnici i luđaci” čija je autorica upravo Julienne. Julienne Eden Bušić u kratkom je obraćanju govorila o važnosti darivanja i odricanja za potrebite citirajući nekoliko ulomaka iz Biblije. Izložbu je otvorio načelnik općine Grude Ljubo Grizelj. Cijeli program lijepo je vodila Marija Prlić.

-U okviru Kulturnog ljeta u župi Gorica-Sovići 2020., u organizaciji Bratovštine sv. Stjepana Prvomučenika, u subotu, 18. srpnja 2020. godine održano je predstavljanje monografije “Gorica od drevne Imote”, ispred zvonika-kapelice Sv. Ilije Proroka u Bobanovoj Dragi.

Monografiju su predstavili povjesničar dr. sc. fra Robert Jolić te priređivač i urednik monografije fra Ante Marić.

Nakon predstavljanja nastavljeno je druženje uz Etno glazbenu skupinu Sinovi Hercegovine.

- Ove 2020. godine u mjesecu ožujku naš je zavičaj pogodila pandemija korona-virusa. Sve nas je zateklo stanje te nepogode. Otada smo smanjili program i održavali kulturna događanja u strogim epidemiološkim uvjetima.

Uskrsna čestitka Matice hrvatske Grude

Dragi prijatelji!

Ogranak Matice hrvatske Grude kroči Velikim tjednom i svetim Trodnevljem prema Uskrsu. U tim liturgijskim danima patnje našega Gospodina, na svojim leđima s Njim u stopu, nosimo i mi svoj križ patnje. Želimo učiti od njega i primiti na svoju dušu, na svoje tijelo svaki oblik nedaće, pa i ovaj koji nas je zatekao. Svaki križ svoj pogled upire prema Kalvariji, jer bez Kalvarije nema Uskrsa. Neka nam ovaj Uskrs bude radost u duši i u srcu. Neka nas obrgli svojim iskrenim i pobjedonosnim Aleluja! Čestit Vam Uskrs svima!

Matica hrvatska – Ogranak Grude

Ljetopisali: Marko Čuljak, Josip Čorluka, Srećko Mikulić, Mario Bušić

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

SUSRETI